This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

17 f. 12

[illegible]

Brook [redacted]

1772
1773
1771
1782

M. TULLII CICERONIS LIBRI TRES DE OFFICIIS

Catone Majore, Lælio, Pa radoxis & Somnio Scipionis,

Juxta

Recenſionem GRÆVIANAM emenda

Et cum

Notis perpetuis inſtar Commentarii,

ad modum

JOHANNIS MINELLII

illuſtrati.

AMSTELÆDAMI,

Apud SEBASTIANUM PETZOLT

MDCCI.

BODLEIA
7 APR 19

COgniti vulgo ſunt auctores Latini, à Joanne Minellio notis ſelectiſſimis illuſtrati, paſſimque commendantur inſigni utilitate, quam ſtudioſæ juventuti præſtant. 'e conſilium cepi, doctorum quorundam um opera, reliquos etiam melioris Latis ſcriptores ad eundem modum evulgare. ım faciant Ciceronis de Officiis libri, cum ɔ, Catone, Paradoxis & Somnio Scipioqui iis ſolent ſubjici. Hos omnes diligenıe emendavimus ad recenſionem Joannis ·gii Grævii, ſummi viri, & in his litteris : principatum hodie tenentis. In notis odo Minelliana Ciceronis *ſenſa*, *narran & hiſtorias manifeſtas fecimus* : *vocum*

re & vero appellat ...
ribus elucubratum, *quod juvenibu*
um arcana ingreſſis profuturum arb
rum eſt, bonum illum Marſum t
ne premi, ut non ſolum Manut
jus reliqua plagia Grævius in præf
it, verum & alii, quos minime pu
uca ex illo verbotenus ſurripueri
m notas noſtras ſenſim contraxim
libellus nimium excreſceret, par
et *veris experimentis*, Jacobi Gro
berrimi Viri, *exemplo deprehendei*
entem adhibuerit, & *obduraveri*
bere familiares, *ipſos adeo lucidos*
i, *ut quodcunque illuſtrationum ge*
Denique breviorem Indicem Gro
ſufficere putavimus, relicto Græ
viſſimo. *Quod quidquid eſt*, verb

ELENCHUS
CAPITUM
Lib. I.
DE OFFICIIS.

CAp. 1. *Præfamen Ciceronis ad Marcum Filium.*
2. *Rationes, cur de Officiis ad eum ſcripſerit.*
3. *Officiorum definitio & diviſio.*
4. *Diſcrimen inter hominem & beluam. Honeſtum natura laudabile.*

Honeſti quatuor fontes, ex quorum ſingulis certa officiorum genera naſcuntur.

Veri cognitio maxime naturam attingit humanam. Vitanda in hoc genere duo vitia.

Juſtitia & beneficientia fulcra humanæ ſocietatis. Juſtitiæ fundamentum fides. Injuſtitiæ duo genera.

Rationes cur divitiæ expetantur. Ambitioſi juſtitiæ obliviſcuntur.

Prætermittendæ defenſionis, deſerendique officii cauſa.

. *Quando juſtum ſit, depoſita non reddere, promiſſa non facere. Tres optiones Neptuni Theſeo datæ. Summum jus, ſumma injuria*

. *Quædam officia etiam adverſus hoſtes ſervanda. Æquitas belli feciali populi Romani jure perſcripta.*

. *Peregrini apud Romanos olim hoſtes dicti. Perduellis etiam hoſtis appellatus.*

. *Fides hoſtibus ſervanda. Juſtitia quoque adverſus ſervos ſervanda.*

. *Beneficientiæ elogium & cautiones.*

. *Nemo ex virtuoſis negligendus. Benivolentiæ cautiones.*

Quæ naturâ principia ſint Societatis humanæ exponitur.

. *Gradus plures ſocietatis humanæ.*

8. *Non eidem ſunt neceſſitudinum gradus, qui temporum.*

9. *Fortitudo, ſi juſtitia vacat, in vitio eſt.*

0. *Character animi fortis.*

1. *Magiſtratus & officia Reip. non temere recuſanda ſunt.*

2. *Res bellicæ majores non ſunt, quam urbanæ.*

3. *Conſiliorum in Rep. utilitas. Fortis viri officium.*

4. *Fortitudinis cautiones. Decus privatum utilitati publicæ non præferendum. Q. Fabii Maximi laus.*

5. *Præcepta duo Platonis ad præfuturos reip.* Clementiæ laus. Iracundia *periculoſa.*

6. *Superbia fugienda. In rebus ſecundiſſimis utendum conſilio* [...] *rum.*

Verecundiæ deſcriptio. Differentia inter honeſtum & decoru[m]

Quænam officia ætatem quamque deceant.
Decorum in tribus rebus poſitum, formoſitate, o
ad actionem apto.
Pulchritudinis duo genera & cautiones.
Orationis vis & deſcriptio.
Perturbationes, uti in omni vita, ſic etiam in
ſunt.
Qualis hominis honorati & principis domus eſſe deb
De εὐταξίᾳ ſ. ordinis conſervatione.
Ex ſingulis geſtibus decorum judicari poteſt. Monit
Quæſtus quinam ſordidi ſint. Mercaturæ genera.
Quæſtio de duobus honeſtis, utrum honeſtius, trac
princeps omnium virtutum.
Sapientium ſtudia ab augendis hominum commodis
Fœda reip. cauſa ſuſcipi non decet. In communi
officiorum.

Lib. II.

1. Præloquium Ciceronis de inſtituto ſuo ad Mar
queſtus de corrupto reip. ſtatu.
pientiæ præconium & definitio. Cauſam dicit,
præcepta officii perſequatur.
iſcrimen inter juſtum, honeſtum, & utile. Quæna
minum tuendam pertineant.
vibus auxiliis hominum ...

uam accuſatio.
neficientia ac liberalitatis nota. Largitio fundum non habet.
rgorum duo genera. Prodigi quinam? Ariſtotelis gravior ſententia quam Theophraſti. Splendor ædilitatum apud Romanos.
varitiæ ſuſpicio vitanda. Ædificia ſumtuoſa doctiſſimi improbant, temporibus tamen ſæpe neceſſaria ſunt.
tria affectus cauſæ in largiendo.
neficiorum deſcriptio.
uid in hominibus juvandis ſpectari debeat.
: Beneficiis, quæ ad univerſos, & ad Remp. pertinent.
bſtinentiæ laus & cultores.
cedæmoniorum malum exemplum per Græciam univerſam ſerpit.
'rati Sicyonii elogium.
ovidendum eſt, ne æs alienum Reip. noceat.
ilitatum comparatio neceſſaria.

Lib. III.

. Scipionis elogium. De otio ejus. Cicero de exilio ſuo, & corrupto tunc temporis reip. ſtatu.
a philoſophia frugifera eſt, & in ea cumprimis locus de officiis.
lloquium Ciceronis ad filium. Panætii elogium & defenſio.
nætii locus diſcuſſus. Stoici honeſtum cenſent quoque utile eſſe.
mmum eorum bonum, convenienter naturæ vivere. Officia illorum media.
eſtum cum utilitatis repugnantia comparari nefas. Varia ſenten-

- *Vir bonus vi ſua, quam habet, uti non debet,*
- *Magna præmia cauſam peccati ſuggerunt. Re*
  proponitur.
- *Fœdiſſimum patriæ parricidium utile eſſe non pot*
- *Nihil utile eſt, quod honeſtum non eſt. Roma*
  ac proditorem ultrò remittunt.
- *Diverſi reſpectus utilitatis atque æquitatis.*
- *An pacta & promiſſa ſemper etiam cum damn*
  vanda ſint?
- *Quænam promiſſa non ſint ſervanda.*
- *Quale conſilium fuerit Ulyſſis, militiam ſu*
  M. Atilii Reguli factum.
- *Continuatur hiſtoria de Regulo.*
- *Utilitas ab honeſtate ſejungenda non eſt.*
- *Diſcutitur factum Reguli.*
- *Senatores quidam vincti hoſtibus dediti. Reguli*
  minatur.
- *In Reguli facto laus non eſt hominis ſed tempor*
- *Varia ſenatus Romani cum Hannibale negotia*
  vis.
- *Utilitatis novus character. Quinam in volupt*
  poſuerint. Illi ipſi refutantur. Honeſtas volup
  non recipit. Epilogus Ciceronis ad filium.

CATO MAI

5. Senectus quieta.
6. Senectus à rebus gerendis non abſtrahit.
7. Senectus neque memoriam per ſe minuit, neque etiam ingenium.
8. Senectus jucundos potius, quam odioſos reddit.
9. Senectuti ſuæ quoque ſunt vires, ſuus ſermo, coliturque ſtudiis j-
ventutis.
10. Senectus non plane enervat. Curſus certus ætatis.
11. Senectutis defenſio contra objectiones de imbecillitate. Appii e-
gium. Cato ſenex græcas literas didicit.
12. Senectus laudanda, quod careat voluptatibus. L. Flamininus c-
è ſenatu à Catone ejectus fuerit.
13. Man. Curii laus. Convivia ſenibus non plane interdicta.
14 Cato conviviis delectatus. Senes ſtudia excolentes.
15. Voluptates agricolarum.
16. Man. Curii elogium, ejuſdemque ſtudium agriculturæ. Agri cu-
commoda.
17. Xenophontis liber Oeconomicus commendatur. Cyrus agri colen-
ſtudioſus. Senectutis honorata auctoritas.
18. Senectus honeſta tantum laudari meretur. Senum moroſitas exc-
ſatur.
19. Miſer ſenex, qui mortem non cogitat, aut metuit, Adoleſcentib-
mors etiam impendet Eorum ætas veri comparatur.
20. Senectus animoſa. Mortem multi contempſerunt.
21. Mortui demum veram vitam vivunt. Animorum immortalitas.
22. Cyri morientis verba. Morti ſomnus ſimilis.
23. Animorum immortalitas defenditur. Levis Catoni ſenectus eſ-
& cur?

LÆLIUS,

SIVE

DE AMICITIA.

CAp. 1. Præloquium auctoris de occaſione ſcribendi hujus dialogi.
2. Africani, Lælii, Catonis laudes.
3. Amicus verus alterius deſiderio movetur. Scipionis elogium.
4. Mortuorum ſtatus. Animorum immortalitas.
5. Grave aliquid eſt, de amicitia diſputare. Quinam viri boni ſin-
Amicitiæ fundamentum benevolentia.
6. Amicitiæ definitio & præſtantia.
7. Amicitiæ commoditates.
8. Amicitiæ quid proprium ſit.
Amicitiæ confirmatio probitas. Quinam amicitiam maxime
cant.

16. *Quinam in amicitia fines ac termini.*
17. *Quem fines illi uſum præſtent.*
18. *Amicus verus maximè rarus eſt.*
19. *Amici novi veteribus non præponendi.*
20. *Inæqualitas amicorum lites ſuſcitat.*
21. *Amicitiæ nonnunquam dimittendæ.*
22. *Quid ab amico jure poſſit requiri.*
23. *Amicitiæ uſus per omnia hominum genera ſe d*
24. *Multiplex uſus amicitiæ.*
25. *Quid proprium ſit veræ amicitiæ.*
26. *Amicitia veritate perpenditur, & aſſentation*
27. *Virtus conciliat amicitias & conſervat.*

M. TULLII CICERON

DE

OFFICII

AD

MARCUM FILIUM

LIBER I.

CAP. I.

QUanquam [2] te, Marce fili, [3] annum [4] au-
dientem [5] Cratippum, idque [6] Athenis, [7]
dare [8] oportet præceptis [9] inſtitutiſque pl
phiæ, propter ſummam & doctoris [10]
ritatem, & urbis; quorum alte... ſ

1 *Officiorum* alii. Sed hanc *de Officiis* inſcriptionem Cicero ipſe Attico ſcribens probavit & conſtituit, quare mutari non debet. *Officium* eſt id, quod quemque facere decet. Græci καθῆκον vocant, & de eo plerique Stoici libros ſcripſerunt.

2 Paucis verbis egregium artificium in cohortando ad philoſophiam dicto licet animadvertere, à Doctore Cratippo, locoque celeberrimo, & annuo ſpatio petitum.

3 Annuum tempus conficiebatur poſt Kal. Apr. ut patet ex lib. XV. epiſt. ad Atticum; ſtatim enim, interfecto Cæſare, filium Athenas miſerat.

4 Audire magis eſt, quam privatim ſtudere.

5 Cratippus Peripatetica ſcientia inclaruit. Multa ejus mentio in Ciceronis & Plutarchi ſcriptis.

6 Olim civitate libera, nec indiga ullius præconii *amplius*, *tanta claritas ſupereſt*, *ut legit* Pithœus.

7 Non modo non egere, ſe
abundare.

8 Ex tribus adhortationi
intulit verbum, *oportet*. N
arbitror, aut ſimile quippi
eſſe duxit, ſed, *oportet*: ce
cedant illa, Audire Cratipp
dire Athenis, Audire n
bus. quo efficitur, niſi v
fecerit, culpam & ...
non poſſe.

9 Inſtituere plus eſt, q
pere. Præcepta enim doce
agendum ſit: nec tamen omn
bus præcipitur, ita ſe ...
præceptorum ſententiam vit
tribus exprimuntur. inſtitut
ac formant & ... eorum
quibus præcepta traduntur,
præceptorum regula nihil ac
mum diſcedant.

10 Auctoritas ...
ipſa per ſe, vel ...
aliquid agatur, ...
ad gradu... impell...

A

ıaıu autem velle debebis, [22] quoad te, quant
:, non pœnitebit. Sed tamen noſtra leges,
ı à Peripateticis diſſidentia, (quoni.m [25] u
:ici, & Platonici eſſe volumus) d..ebus ipſi
icio: nihil enim impedio. Orationem aut
profecto [28] legendis noſtris efficies [29] pleni
ɔ [30] arroganter hoc dictum exiſtimari velim.

Ornare, celebriorem reddere & ..ctiorem. Augent nos ea, unde ..um capimus.

Athenis maxima exempla erant ..ntque ad bene beateque viven. *Nulla res magis animos honeſta..duit, dubioſoſque & in pravum ..nabiles revocat ad rectum, quam ..rum virorum converſatio.* Vide ..cam lib. XIV. Epiſtolarum.

. Monet filium exemplo ſuo, ne ..nam linguam à Græca disjungat, .. id maxime conducat. Locus eſt ..ili.

. Ita cum Græcis Latina conjun.. mihi ſemper curæ fuit, ut Lati..rmonis uſum, ne cum philoſo..ſ quidem operam dabam: Græ..e cum Latine quidem exercerer, ..iam dimiſerim, &c..

plicam rerumque ſci.. Cicero complexus e.. nitore illuſtraverat.

21 Quod ſuæ pot.. largitur; ut ſtatuat tempus audiendi. Se.. tur, adſtringit paull.. verbis.

22 Quoad ſque.

23 Creſcas in ipſ.. præceptis.

24 Non multum di.. ceptis Peripateticoru.. das operam ſub Crati..

25 Multa hic diſp.. tatores, quæ in unum.. vius, cui perſuaſum ..tici legendum eſſe St..

26 Non te addica.. integrum liberum..

ɔdi [31] ſcientiam concedens multis: quod eſt oratoris um, [32] apte, [33] diſtinctè, [34] ornate dicere; quoniam ſtudio ætatem conſumſi, ſi id [35] mihi aſſumo, videor) jure quodammodo [36] vindicare. Quamobrem magnoe [37] hortor, mi Cicero, ut non ſolum orationes meas, os etiam de philoſophia libros, [38] qui jam illos fere unt, ſtudioſe legas. [39] Vis enim dicendi major eſt in ſed hoc quoque colendum eſt [40] æquabile, & temperarationis genus. Et id quidem nemini video Græcorum contigiſſe, ut idem utroque in genere [41] laboraret; eturque & illud [42] forenſe dicendi, & hoc [43] quietum andi genus, niſi forte Demetrius Phalereus in hoc nuhaberi poteſt, diſputator ſubtilis, orator [44] parum vens: dulcis tamen; ut [45] Theophraſti diſcipulum poſſis cere. Nos autem quantum in utroque profecerimus, m ſit judicium: utrumque certè ſecuti ſumus. Equidem tonem exiſtimo, ſi genus forenſe dicendi tractare vo:, [46] graviſſime, & [47] copioſiſſime potuiſſe dicere: & ɔſthenem, ſi illa, quæ à Platone didicerat, tenuiſſet, pronuntiare voluiſſet, ornate, [49] ſplendideque facere ſſe. eodemque modo de Ariſtotele, & Iſocrate judico:

quo-

.ei per cauſſas cognitionem.
\d id, quod orator agendum it, ut ea dicantur, quæ ſubnateria poſtulat.
'e rerum ordo perturbetur.
\dhibitis Latinæ orationis lu-
is & ornamentis.
.apit emphaſin.
Genus loquendi ex Iſtorum is derivatum.
Hortari eſt dare conſilium ad lum animum. Hortatur Cicero, quem ſciebat ad ſtudia pi- & ideo calcaribus egere.
d eſt, tot fere Philoſophicos ſcripſi, quot orationes. Hanc n lectionem præfert Grævius i, *qui ſe jam illis fere æqua-* ſed legendum erit, *illas*, ſcil. ius, *æquarunt*, non *illos*.
Vehementia, ut moveatur and effectum.
Ex utroque miſtum, ſummo &
.
Summum ſtudium & laborem

poneret, quemadmodum ego feci.

42 Orationes enim in foro ad judices habebantur.

43 *Caret enim actione forenſi, nec illam dicendi vim ad movendos animos requirit.*

44 Qui non inflammabat auditores; ſed potius dulci oratione delectabat.

45 Qui ſuaviſſimus in dicendo fuit. *Quis Theophraſto dulcior?* Cicer. in Bruto.

46 Quantum ad ſententias & pondera rerum: quas callebat in omni diſciplina ſummus.

47 Quantum ad ubertatem orationis & ſublimitatem illam dicendi: qua Plato aliis antecelluit.

48 Proferre, diſputare, vel in ſcholis philoſophorum, vel in libris.

49 Omne ſplendidum eſt ornatum, ſed non è contra: ornatus in oratione à multis haberi poteſt, ſplendor vero à paucis.

... philoſophia & [7] gravia,
...rate, [10] copioſeque à philoſophis [11] diſ...
[12] patere videntur ea, quæ de officiis tradita
...pta ſunt. Nulla enim [13] vitæ pars, neque
...rivatis, neque [14] forenſibus, neque [15] dom...
eque ſi [16] tecum agas quid, neque ſi cum a...
...s, [18] vacare officio poteſt: in [19] eoque
...æ honeſtas omnis, & in [20] negligendo tur...
...e quidem [21] quæſtio communis eſt omniu...
...m. Quis eſt enim, qui [22] nullis officii præ...
...iloſophum ſe audeat dicere? Sed ſunt non...
...næ, quæ [23] propoſitis bonorum & malorum
...m omne [25] pervertunt. Nam qui ſummum

... Ille, Philoſophiæ, hic artis ...toriæ.
... Ariſtoteles oratorium dicendi ...us, Iſocrates Philoſophicum con...ſit.
Conſtituiſſem animo & decre...m.
Poſt hoc tempus.
Ordiri eſt incipere res majores. ...e Syllius: *ordior arma.*
Decet enim erudiri adoleſcen... officii potiſſimum colendi noti...
...decens & ...

12 Ad omnes & ... tendere.
13 Nulla actio vi...
14 Extra domum...
15 In cura rei fam...
16 Multa enim ſ... in quibus aut offici... neſte; aut negligitu...
17 Si facias cum ... vendendo, emendo...
18 Non poteſt eſſ...
19 Dum colitur.

…it, ut nihil habeat cum virtute [27] conjunctum; [28] …uis commodis, non honeſtate, [29] metitur, … ipſe conſentiat, & non interdum naturæ bonitate vin… ſit, ut neque [31] amicitiam colere poſſit, nec [32] juſti… nec [33] liberalitatem; fortis [34] vero, dolorem ſummu… lum *judicans*, aut [35] temperans, voluptatem ſummu… num ſtatuens, eſſe certe nullo modo poteſt. Quæ, … quam ita ſunt in [36] promptu, ut res diſputatione non … tamen ſunt à nobis [37] alio loco diſputata. Hæ [38] diſci… igitur, ſi [39] ſibi conſentaneæ eſſe velint, de officio nihil … dicere; neque ulla officii præcepta firma, ſtabilia, [40] … juncta naturæ tradi poſſunt, niſi aut ab iis, qui [41] ſolam … ab iis, qui [42] maxime honeſtatem propter ſe dicant ex… dam. Itaque propria eſt ea *præceptio* Stoicorum, & A… micorum, & Peripateticorum: quoniam [43] Ariſtonis … rhonis, Herilli jam pridem [44] exploſa ſententia eſt: … men [45] haberent jus ſuum diſputandi de officio, ſi [46] … aliquem delectum reliquiſſent, ut ad [47] officii inventi…

27 Nulla eſt conjunctio virtutis cum divitiis & voluptate.

28 Qui jus omne metitur utilitate, ex qua manaverit ſocietas, ejuſque jura, quæ ſententia fuit Carneadis.

29 *Menſurat, adæquat.*

30 Si ſemper idem ſentiat, nec ſe doceri & corrigi ab ipſa, rerum omnium optima, natura patiatur.

31 Quia omnia amicorum debent eſſe communia: & qui ſtatuit finem in divitiis, non erit amicus, quia vult omnia pro ſe.

32 Quoniam juſtitia tueri debet ſocietatem conjunctionis humanæ.

33 Quæ verſatur circa erogandas pecunias, & nunquam poteſt eſſe dives.

34 Refellit illos, qui ponebant ſummum bonum in indolentia.

35 Refellit illos, qui voluptatem ſtatuebant finem eſſe bonorum.

36 Manifeſta & nota omnibus.

37 IV Tuſculanarum Quæſtionum. & libris de finibus bonorum & malorum.

38 *Sectæ philoſophorum.*

39 Si voluerint perſeverar… opinionibus, & ita vivere, ut…

40 Quæ conſentiant natu… manæ.

41 A Stoicis, qui nihil e… dum dicebant præter ſolam… tem.

42 A Peripateticis & Acad… qui dicebant, virtutem maxi… petendam, & ante alia omn… poſt virtutem bona corporis… tunæ.

43 Ariſto Chius & Herill… thaginienſis, fuerunt Zenonis… auditores, qui, ut & Pyrrho… men veri & falſi, boni & mali… lerunt, paria eſſe omnia puta…

44 Quaſi pulſatione manuu… & excluſa.

45 Poſſent jure ſuo diſputa…

46 Si poſuiſſent aliquam d… tiam in rebus agendis, ut… agendum eſſet, tanquam ho… aliquid vero fugiendum, … turpe.

47 Officium non poteſt … conſtitui, niſi honeſta a… turpibus.

Cap. III.

Mnis de officio [1] duplex eſt quæſtio. [2] Unı eſt, quod pertinet ad finem bonorum: [3] alterı m eſt in præceptis, quibus in omnes partes [4] ormari poſſit. Superioris generis hujuſmodi omniane officia [6] perfecta ſint: num [7] quod ılio majus ſit: & quæ ſunt generis ejuſdem. officiorum præcepta traduntur, ea quamqua d finem bonorum, tamen id minus apparet, ı inſtitutionem vitæ communis ſpectare videı

rmanum Stoicum non fuiſſe ſm, hæc verba declarant; ıim, ſe alio tempore, & alia one Stoicorum doctrinæ adſſe nolle.

xime: quia non relinquit am Peripateticorum & Acaım: ſed id accipit ubique, venit materiæ, de qua ſcri-

latine exprimatur, quidgræce ſcripſerunt.

ıicabo tanquam arbiter de

58 Diſputatio: nam diſ cet & inſtituit.

59 Initium ſumere.

1 In hac diviſione conti definitio.

2 Quod Stoici vocabant κὸν, ad conſtitutionem ſı pertinens.

3 Quod appellabant παϛ in quo μερικῶς docetur, qı quid parentibus, quid lib amicis præſtare debeamus.

4 Exercitatio & modus ı

ius eſt nobis his libris explicandum. Atque etiam alia riſio eſt officii: nam & medium quoddam officium di- r, & perfectum. [9] Perfectum officium rectum (opinor) emus, quod Græci κατόρθωμα: hoc autem [10] commune ῆκον [11] vocant. Atque ea ſic definiunt, ut rectum quod id perfectum officium eſſe definiant; [12] medium autem cium id eſſe dicant, quod, cur factum ſit, ratio probabi- eddi poſſit.

'riplex igitur eſt, ut Panætio videtur, conſilii capiendi eliberatio. Nam honeſtumne factu ſit, an turpe, dubi- , id [14] quod in deliberationem cadit. in quo [15] conſide- lo ſæpe animi in contrarias ſententias [16] diſtrahuntur. n autem aut [17] anquirunt, aut conſultant, ad vitæ ommoditatem [19] jucunditatemque, ad facultates rerum ie copias, ad opes, ad potentiam, quibus & ſe poſſint ire, & ſuos: [20] conducat id, nec ne, de quo deliberant: deliberatio omnis in [21] rationem utilitatis [22] cadit. Ter- ı dubitandi genus eſt, eum pugnare videtur cum honeſto quod [23] videtur eſſe utile. Cum enim utilitas ad ſe [24] ra- :, honeſtas contra [25] revocare ad ſe videtur, fit, ut diſtra- ır deliberando animus, afferatque [26] ancipitem curam co- gitan-

8 qua item oritur alia definitio: quam idem dicit Cicero, quod periori, aliis ſaltem nominibus um appellans.

Officium perfectum. quod vir ſa- : facit.

Officium medium, quod facere t is, qui perfecte ſapiens non Nam Stoici eum ſapientem vo- , qui nunquam fuit, neque eſſe it, vel futurus non eſt.

Vocant, Græci nimirum. Vide rium, qui rationem reddit, cur expunxerit.

Medium Latinis eſt mediocris.

Prius inquirimus: inde conſul- s: poſtea eligimus.

De quo homines ſolent conſul- & deliberare.

Diligenter inſpiciendo, quid ſit ſtum aut turpe.

Diſtrahi eſt in varias ſententias cupationes trahi: & maxime tur ad animum.

Anquirere proprie eſt circum- *re, ut Feſtus ſcribit*, à quo *in- quirere*, quod alii habent libri, di- verſum eſt: qui igitur circumquaque omnia ſcrutans quærit, is *anquirere* latine & Ciceroniane dicitur.

18 *Utilitatem*, *lucra.*

19 *Oblectationem animi*, ut, eli- gere theatra, celebrare ludos, &c.

20 Utile ſit.

21 Obſervandum hoc loquendi ge- nus; *ratio* cum Genitivo.

22 Venit: continet utilitatem, de qua conſultatur.

23 Hominibus leviter eruditis, populariterque & ſentientibus & lo- quentibus.

24 Per vim & quodam appetitu.

25 Ducere, allicere, perſuadere. *Revocare* autem dixit, ut oſtendat hominem natura eſſe honeſtati con- junctum, à qua interdum abſtrahitur ſpecie utilitatis, & illecebris vo- luptatis.

26 Lubricam, dubiam & variam. Ovidius: *Aliudque cupido, Mens aliud ſuadet. Video meliora, proboque, Deteriora ſequor.*

ıcipio generi animantium [1] omni eſt à n:
ı, ut ſe, vitam, corpuſque [3] tueatur, ·
e nocitura videantur, omniaque, quæci
ı ſuut neceſſaria, anquirat, & [5] paret;
bula, ut alia ejuſdem generis. Commun
n omnium eſt, [6] conjunctionis appetitu:
, & cura quædam eorum, quæ procreat
minem, & belluam hoc maxime intereſ
, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum,
: præſens eſt, ſe accommodat, [9] paululu
præteritum, aut futurum: homo autem
t particeps, per quam conſequentia ce
idet, earumque [10] progreſſus, & quaſi a
orat, ſimilitudines comparat, rebuſque
:, atque annectit futuras: facile totius vit

ım conſilii capiendi.
rerbis argumentum horum
ɔrum perſequitur.
ıtionalium, quam irratio-

ɛſſum liberalitate quadam
ɔmmunis parentis.

8 Copulationis. ?
inquit Juſtinianus, *
ni generis proprium e
animalium, quæ in cæl
quæ in terra naſcuntur
dunt matrimonia, lib
tiones, educationes

[illegible] [12] [illegible]dam praeparat [illegible] [illegible] Ea-[illegible] [13] vi rationis hominem conciliat homini [illegible] [illegible]onis, & ad vitæ ſocietatem: [15] ingeneratque in-[illegible] [16] præcipuum quendam amorem in eos, qui procreati impellitque, ut hominum cœtus & [17] celebrar[illegible] & ſe obiri velit: ob eaſque cauſas ſtudeat parare [illegible] ſuppeditent & ad [19] cultum & ad victum: nec [20] [illegible] ed conjugi, liberis, cæteriſque, quos caros habeat, [illegible] debeat. Quæ cura [21] exſuſcitat etiam animos, & [illegible] ad rem gerendam facit. Inprimiſque hominis eſt [illegible] [22] veri inquiſitio, atque inveſtigatio. Itaque, cum neceſſariis negotiis, curiſque vacui, tum avemus ali-[illegible] videre, audire, [24] addiſcere: cognitionemque re-[illegible] occultarum, aut *admirabilium*, ad beate vivendum [illegible] [25] ducimus: ex quo intelligitur, quod [26] ve-[illegible]mplex, ſincerumque ſit, id eſſe [27] naturæ homi[illegible] [illegible]. Huic [28] veri videndi cupiditati adjuncta eſt [illegible] quædam principatus, ut nemini parere animus [illegible] à natura informatus velit, niſi [31] præcipienti, a[illegible] [illegible], aut [32] utilitatis cauſa juſte, & legitime imperanti: [illegible] [33] animi magnitudo [34] exiſtit, humanarumque re-

[illegible]

[illegible]ſtertandam cum ratione.
[illegible]entia intellectus.
[illegible]lloquii: ad ſermonem con-[illegible] & ſimul vivendum.
[illegible] ipſa generatione inſerit.
[illegible]aximum & ſingularem.
[illegible]icero vult, hominem à ratio-[illegible], ut velit cœtus & conci-[illegible] inter i[illegible] homines cele-[illegible] frequentari, tum ab uno-[illegible] noſtrum non negligi, ſed
[illegible]unde ſufficiant.
[illegible]natum corporis.
[illegible]oniam impellimur à natu-[illegible]rodeſſe velimus quampluri-
[illegible]
[illegible] ſomno ignaviæ.
[illegible]etaphora, à venatoribus, qui [illegible] luſtra ferarum indagant.
[illegible] poſtea cognoſcamus & ſcia-[illegible] quoniam nihil poteſt eſſe in [illegible], *quin prius ſit in ſenſu.*
[illegible]*ſcimus rem prius incogni-*[illegible]*vimus*, cum aliquid addi-mus: ediſcimus, cum memoriæ man-damus.

25 Exiſtimamus.

26 Fidele: purum: con[illegible] & ſine vitio. Hinc veri ſermo dicitur ſimplex & infucatus

27 Natura enim omnes homines ſcire deſiderant. De qua cupiditate vide pluribus diſputantem Ciceronem V. de finibus 18.

28 Videndi veritatem, & cognoſcendi omnia & ſingula.

29 Ut primus in civitate ſit: quemadmodum Cæſar in parvulo oppidulo primus, quam Romæ ſecundus, eſſe malebat.

30 Qui principia naturæ habet & ipſis utitur.

31 Exemplo ſit Eumenes apud Juſtinum XIV, 3.

32 Qui legitime magiſtratus eſt conſtitutus: ad diſcrimen tyrannorum.

33 Fortitudo & magnanimitas [illegible]

34 [illegible] apparet.

,ai pulchritud...
ntit. Quam ſimilitudinem ...
nimum transferens, multo etiam magis
conſtantiam, ordinem in conſiliis, fact
,m putat, cavetque, ne quid [41] indecore
e faciat: tum in omnibus & opinionibus
[43] libidinoſe aut faciat, aut [44] cogitet.
onflatur, & efficitur id, quod quærimus, l
tiamſi nobilitatum non ſit, tamen honeſtum
re dicimus, etiamſi à nullo laudetur, natu

Cap. V.

Ormam [1] quidem ipſam, Marce fili, & [2] ta
ciem honeſti [3] vides: quæ ſi oculis cerneretu
ores, ut ait [4] Plato, excitaret [5] ſapientiæ.
d honeſtum eſt, id [6] quatuor partium oriri
enim in [7] perſpicientia veri, [8] ſolertiaque
ominum ſocietate [9] tuenda, tribuendoque

Intellectus, qui pulchritudi-
...,decori & modeſtiæ me-
...el.

44 *Nam ſcelus i
cogitat ullum,* !
Juvenalis.
45 Etſi notum

& rerum [10] contractarum fide; aut in animi [11] exce
que invicti magnitudine, ac [12] robore: aut in omniun
[13] fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in qu
modeſtia, & temperantia. Quæ quatuor quamquam i
[14] colligata, atque implicita ſunt, tamen ex ſingulis [1
officiorum genera naſcuntur: velut ex ea parte, quæ
[16] deſcripta eſt, in qua [17] ſapientiam, & prudentiam
mus, ineſt [18] indagatio, atque inventio veri: ejuſqu
tutis hoc [19] munus eſt [20] proprium. Ut enim quiſque
me [21] perſpicit, quid in re quaque veriſſimum ſit, q
[22] acutiſſime, & [23] celerrime poteſt & [24] videre, & ex
re rationem; is prudentiſſimus, & ſapientiſſimus [25
beri ſolet. Quocirca huic, quaſi materia, quam [26] tr
& in qua verſetur, [27] ſubjecta eſt veritas. Reliquis
[28] tribus virtutibus neceſſitates [29] propoſitæ ſunt ad c
[30] parandas, [31] tuendaſque, quibus [32] actio vitæ conti
ut & [33] ſocietas hominum, conjunctioque ſervetu
[34] animi excellentia, magnitudoque cum in augendis o
utilitatibuſque & ſibi, [35] & ſuis comparandis, tum

10 Venditionum, emtionum, promiſſionum, cæterorum contractuum: & fides eſt fundamentum juſtitiæ.

11 Elati, & omnia tanquam inferiora ſpernentis, quod eſt proprium magnanimi.

12 Fortitudine, quæ dolore aut aliqua alia calamitate non frangitur.

13 Nam in factis & dictis ſervandus eſt modus.

14 Eſt hoc Stoicorum dogma, virtutes ita eſſe connexas, ut qui unam habet, omnes habeat; quod Ariſtotelici negant.

15 Propria cujuſque virtutis: quoniam pertinere dicuntur ad unam potius, quam ad aliam.

16 Non, ut vulgo accipitur, definita, ſed collocata, & ordinata primo loco.

17 Sapientia & prudentia hic eadem eſt virtus, ut ſæpe alias Ciceroni, & Platoni, aliiſque.

18 Inquiſitio.

19 Officium ut inquirat verum.

20 *Peculiare.*

21 *Recte videt.* *Talis erat* Themiſtocles, qui, teſte Cornelio N *celeriter, quæ opus erat, reperie* vide locum.

22 Quantum ad ingenii & ſolertiam atque invention

23 Quantum ad conſilium nam illico conſultationem & deliberationem.

24 Animo, mente & ocul

25 Recte.

26 Exerceat & colat.

27 Quæ animæ tantum ocu nitur, ut ait Plato.

28 Juſtitiæ, fortitudini & rantiæ

29 Tanquam munus ipſarum

30 Acquirendas cum labor ligenti opera.

31 Conſervandas: *quoni minor eſt virtus, quam quærer tueri.*

32 Exercitatio, & omnis a manæ vitæ degendæ.

33 Juſtitiæ munus.

34 Fortitudinis hæc pa

35 Quoniam non ſolum ſumus.

consiſtit, 4 maxime 5 naturam attingit h
s enim 6 trahimur, & 7 ducimur ad 8 cogni
æ cupiditatem, in qua 9 excellere pulchrum
autem, 11 errare, 12 neſcire, 13 decipi, &
& turpe ducimus. In hoc genere & 15 na
ceſto, duo vitia vitanda ſunt: 17 unum, ne i
gnitis habeamus, hiſque 18 temere aſſentiam
effugere qui volet, (omnes 19 autem velle
bit ad conſiderandas res & tempus, & 20 dili

pareat, & magis laudetur in
cernendis, quam comparan-

ec ponit quaſi materiam
tiæ. Ordo enim eſt compo-
um aptis & accommodatis

ſeverantia in honeſtis actio-

ſiſtunt.
a parte vitæ humanæ.
cil. honeſte aliquid cogito-
opera atque exercitatione
amus.
gitatio, contemplatio, con-

6 Quaſi vi, etiam invi:
7 Sponte, certa ration
lecti. Natura enim nos co
tionis vero ſuavitas
lectat.
8 Vide Senecam de oti
Cap. 32.
9 Excellentiorem eſſe
tiorem aliis.
10 Longius in errorem p
11 Falſum pro vero
nere.
12 Non didiciſſe: & can
ignorare.
13 Ab aliquo verſuto &
14 Ut ad damnum

[alte]rum eſt vitium, quod quidam nimis magnum ſtudium, multamque [22] operam in res obſcuras, atque difficiles conferunt, eaſdemque non neceſſarias. quibus vitiis declinatis, [quo]d in rebus honeſtis, & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id jure laudabitur: ut in aſtrologia [22] C. Sulpicium accepimus: in geometria [23] Sex. Pompejum ipſi cognovimus: multos in dialecticis, plures in jure civili. quæ omnes [art]es [24] veri inveſtigatione verſantur: cujus ſtudio a rebus [ger]endis abduci, contra officium eſt. [25] virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit: a qua tamen ſæpe [26] fit intermiſſio, [27] multique dantur ad ſtudia reditus: tum [28] agitatio [men]tis, quæ [29] numquam acquieſcit, poteſt nos in ſtudiis [co]gitationis, etiam ſine [31] opera noſtra [32] continere. [Om]nis [33] autem cogitatio, motuſque animi aut in [34] conſiliis [capi]endis de rebus honeſtis, & pertinentibus ad bene beateque vivendum, aut in [35] ſtudiis ſcientiæ cognitioniſque verſabitur. Ac de primo quidem officii [36] fonte diximus.

C A P. VII.

Sed [1] tribus autem reliquis latiſſime patet ea [2] ratio, qua [3] ſocietas hominum inter ipſos, & vitæ quaſi [4] communitas

Exercitationem & laborem.

[22] Caius Sulpitius primus Romanorum defectus ſolis & lunæ rationem in vulgus efferre auſus eſt; & in Macedonico exercitum Romanum magna animi moleſtia & ſollicitudine liberavit, pridie quam cum eo rege pugnaretur.

[23] Patruus Cn. Pompeji Magni.

[24] Veri inveſtigandi cupiditate ac ...

[25] Tunc enim homo laudatur, [cum] ſtudioſe aliquid agit aut cogitat.

[26] Homine ſtudioſo ad contemplationem revertente.

[27] Seneca: *[illegible] eſt, nisi neſcias: & ſi provenit, ... quamdiu vivas.*

[28] Motus & contemplatio.

[29] Quæ ſemper eſt in motu.

[30] Alii malunt: *cognitionis*, quod ... *Manutius*, propugnat Græ... quos conſule, ſi placet.

[31] *Meditatio poteſt* nos etiam ſine labore corporis, etſi multum non ... nec legendo tamen ... mus operam, in ... in lecto, exercere in ſtudiis.

[32] *Continere* ... dicitur, qui exercent adoleſcentes.

[33] Dat nunc præceptum Cicero, docetque, circa quæ debeat verſari mentis agitatio.

[34] Hoc pertinet ad prudentiam.

[35] Hoc eſt, munus ſapientiæ.

[36] Prudentia: a qua tanquam fonte manant officia.

[1] Juſtitia, fortitudine, temperantia.

[2] Ipſa juſtitia, quæ eſt quædam ratio moduſque vivendi ad utilitatem communem.

[3] Amoris conjunctio & hominum congregatio inter ipſos, & vicissim mutuis officiis, ut alter alteri opituletur & adjuvet.

[4] Socialis vita: quæ hominibus præ cæteris animalibus eſt propria.

venerunt: aut [15] victoria, ut qui [16] bell [17] lege, [18] pactione, [19] conditione, [20] ſo , ut ager [22] Arpinas Arpinatum dicatur ſculanorum. [23] ſimiliſque eſt privatarum leſcriptio. ex quo, quia [25] ſuum cujuſque : natura fuerant communia, quod cuique ſque [27] teneat. è quo ſi quis ſibi [23] appetet

In qui plurimum reſidet virtus: præclariſſima eſt omnium virtu-

Nam boni & juſti convertuntur.

Beneficientia ſecundum analo- à *beneficiens* dicitur, & in anti- libris exſtat: pro quo vulgo *be- ntia*.

Cum enim juſtitia bonum quid- it, & boni ea vis ac natura ſit, er prodeſſe, nunquam nocere, ſario efficitur, juſtum nemini e.

Vim enim vi repellere licet: ari autem non licet.

Communes res ſunt vel omnium um, vel reipublicæ alicujus, cietatis. Confer Senecam VII. nef. c. 12.

Ne tamen iis abutatur. Intereſt

16 Bellum geret cum Lambino: *aut l tia potiti ſunt*.

17 Cum lata le agri conceduntur pu

18 Pactum Ulpi pluriumve in idem ſenſus

19 Conditio eſt p gem in ſe continen terprete Terentii in

20 Fortuna: cu jacta dividuntur, & quem ſors ceciderit troverſia tollatur.

21 Propter hoc, quondam communia ſiunt; factum eſt, poſſeſſiva imponeren

22 Exemplo ......

humanæ ſocietatis. Sed quoniam, (ut præclarè ſcrip à [29] Platone,) non nobis ſolum nati ſumus, ortuſqu partem [30] patria [31] vindicat, partem amici; atque, (cet Stoicis,) quæ in terris gignuntur, ad uſum ho omnia [32] creari, homines autem hominum [33] cauſa e neratos, ut ipſi [34] inter ſe aliis alii prodeſſe poſſent: [35] naturam debemus ducem ſequi, & communes ut [36] in medium afferre, [37] mutatione officiorum, dand cipiendo: tum artibus, tum opera, tum facultatibus vincire hominum inter homines ſocietatem. Fundam eſt autem juſtitiæ [39] fides, id eſt, dictorum, [40] con rumque conſtantia, & veritas: ex quo, quamquam videbitur fortaſſe cuipiam durius, tamen audeamus Stoicos, qui [42] ſtudioſe exquirunt, unde verba ſint credamuſque, quia [43] fiat quod dictum eſt, appellatam Sed injuſtitiæ duo genera ſunt: unum eorum, qui inf alterum eorum, qui ab iis, quibus infertur, ſi poſſin propulſant injuriam. Nam qui injuſte impetum in piam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incita quaſi manus videtur afferre [44] ſocio: qui autem [45] n fendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuriæ, [46] tam eſt in quam ſi parentes aut amicos, aut patriam deſerat.

29 In epiſtola ad Architam Tarentinum.

30 Quod in multis editionibus additur, *partem parentes*, ab omnibus MSStis exulat.

31 Sibi attribuit, & ſuam eſſe dicit.

32 Naſci, gigni.

33 Ad hominum utilitatem & uſum.

34 Viciſſim mutuis officiis.

35 Quæ vult, ut communiter & conjuncte, vivamus.

36 In uſum communem.

37 Eſt tranſlatio à mutatione mercium, cum officia tanquam merces mutamus, aliis officia præſtando, ut viciſſim nobis præſtent.

38 Obligare & conjungere.

39 Juſtitia ſine fide eſſe non poteſt.

40 *Conventionis* verbum, auctore *Ulpiano*, *generale eſt ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi cauſa conſentiunt*, qui agunt.

41 *Hæc interpretatio* ill eam non probabunt, videb riuſcula & violenta.

42 Stoici verborum archit bebantur; cujuſmodi *Log* appellat Socrates.

43 Sic quidem Cicero, mo corum, ut ſuo ſerviat inſtitut autem Salmaſius docuit, ex πίςις, pro quo Æoles dixerin Latinorum eſſe *fides*

44 Quoniam homines quadam ſocietate conjuncti ſi

45 Horat. 1. Serm. 4. *Qui fendit, alio culpante*, &c. H eſt, hunc tu *Romane caveto*

46 Vocula *tam* non quant ſed qualitatem potius nou enim Cicero, æque pecca tiam, qui injuriam à quo teſt, non propulſat, parentem aut patriam d

Expetuntur autem divitiæ, tum [1] ad uſus v
ios, tum ad perfruendas voluptates. In q
eſt animus, in his pecuniæ cupiditas ſpecta
gratificandi facultatem: ut nuper M. Craſſ
ſatis magnam pecuniam eſſe ei, qui in repu
vellet eſſe, cujus fructibus [4] exercitum alere r
ant etiam [5] magnifici apparatus, vitæque [6]
ntia, & copia. Quibus rebus effectum eſt
cuniæ cupiditas eſſet. Nec vero rei familiari
[10] nemini nocens, vituperanda: ſed fugi
ria eſt. [11] Maxime autem adducuntur ple
uæ capiat oblivio, cum in [12] imperiorum,

ſ cauſam & originem ipſo-
um injuſtitiæ: primum
r a metu; ſecundum ab

[?] opera & certo conſilio.
ſio interuntur, qui ti-
ſtoriam Lib. II. de J. B.
2.

nonnulli, à ſciolis ad-
onis libris non extat:
miliariſſimus Ciceroni
tibus ...

tum trecenti. Unde patet
mmenſa cupiditas opum,
in agris ſuis ſeſtertium d
lia poſſedit, quod Plinius
idemque non eodem in Cra
Cicero, odio flagrans, dictu
unam legionem reſtringit.

5 Ampli & ſumtuoſi.

6 Ornatus.

7 Affluentia rerum ...

[illegible] cupiditatem incidere [illegible]. Quod [illegible] tum, *Nulla ſancta ſocietas*, [illegible] nam, quicquid [17] ejuſmodi eſt, in quo non poteſt excellere, in eo plerumque fit tanta contentio, ut difficillimum ſit, ſanctam ſervare ſocietatem. Declaravit [illegible] lo [19] temeritas C. Cæſaris, qui [18] omnia jura divina & humana pervertit, propter eum, quem ſibi ipſe [19] op. [illegible] ore [20] finxerat, [21] principatum. Eſt autem in hoc [illegible] moleſtum, quod in maximis animis, [22] ſplendidiſſimiſque ingeniis plerumque exiſtunt honoris, imperii, potentiæ, gloriæ [23] cupiditates. Quo magis cavendum eſt, ne [24] eo genere peccetur. Sed in omni injuſtitia permultum intereſt, utrum [25] perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt, & ad tempus; an [26] conſulto, & [27] [illegible] ſitâ injuria. [28] Leviora enim ſunt, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quæ [29] meditata, & præparata inferuntur. Ac de inferenda quidem injuria ſatis dictum.

CAP. IX.

Prætermittendæ autem defenſionis, deſerendique officii plures ſolent eſſe cauſæ: nam aut [1] inimicitias, aut [2] laborem, aut [3] ſumptus ſuſcipere nolunt: aut etiam negligentia, [4] pigritia, inertia: aut ſuis [5] ſtudiis quibuſdam occu-

niusTragœdias ſcripſit, quæ [illegible] on exſtant.

[illegible] jus generis.

[illegible] ullo ante: nam paucis ante [illegible] ſar Rempubl. occupaverat.

[illegible] c verbo ſignificatur temeritatem C. Cæſaris, qui temere, [illegible] eter, ac ſine conſilio ad principatum & dominatum ruit. Alii lege[illegible] empeſtas; quod tamen vocant [illegible] d reip. perturbationes tranſ[illegible] et.

[illegible] urbavit omne jus & omne fas.

[illegible] oniam opinabatur, ſe eo [illegible] tu dignum, cum non eſſet: etiam, ſe beatum fore op[illegible] publica, quod ſecus acci[illegible]

mente ſua formaverat.

[illegible]

[illegible] & excelſis.

23 Vehementia deſideria.

24 Cupiditate honoris, gloriæ, imperii.

25 Ira, quæ eſt ebullitio ſanguinis circa præcordia.

26 Capto conſilio & cura adhibita.

27 Injuria, de qua inferenda [illegible] cogitavimus.

28 Quoniam in ſubitis animi motibus non habet locum deliberatio & electio.

29 Certo conſilio & deliberatione.

1 Nolunt ſubire inimicitias eorum, qui inferunt injuriam.

2 Sine quo nil confici poteſt.

3 Qui admodum neceſſarii ſunt, & in publica re, & in privata.

4 Pigritia ad corpus, inertia ad animum ſpectat.

5 Aut in litteris, aut aliis in rebus: ut varia ſunt hominum ſtudia

Docendi enim ſtudio impediti, quos
eſerunt. Itaque eos ad [15] rempublicam ne a
em putat, niſi coactos. Æquius autem erat id v
ſam hoc ipſum ita juſtum eſt, quod recte fit, ſi
rium. Sunt [17] etiam, qui aut ſtudio [18] rei far
e, aut odio [19] quodam hominum, ſuum ſe ne
cant, ne facere cuiquam [20] videantur injuriam
altero injuſtitiæ genere vacant, in [22] alterun
ſerunt enim vitæ ſocietatem, quia nihil confe
ſtudii, nihil [24] operæ, nihil [25] facultatum.
duobus generibus injuſtitiæ propoſitis, adju
utriuſque generis, eaſque res ante conſtituin
titia continetur; facile, quod [26] cujuſque te
m ſit, poterimus, niſi [27] noſmet ipſos valde

Rerum ſcil. domeſticarum, in
us obeundis occupantur.
Derelictos & ope deſtitutos.
Modeſte diſſentit à Platone, Phi-
ſophorum ſententiam in ſexto de
bl. comprobante.
n laudem philoſophorum.
Major pars hominum.
Certare more gladiatorum.
Exiſtiment, nullius eſſe pretii

intenti alios deſerunt.
18 Quod laudabile e
procreandis educandiſ
reipubl. ſeminaria par
ſuos honeſta aliqua arte
19 *Ut ſocietatem ho*
atque oderit, qualem
Timonem neſcio quem ac
in Lælio.
20 Cum tamen

ſt enim difficilis cura rerum alienarum. Quam-
rentianus ille Chremes humani [29] nihil à ſe alie-
Sed tamen, quia magis ea [30] percipimus, atque
, quæ nobis ipſis aut proſpera, aut adverſa eve-
a illa, quæ cæteris: quæ quaſi longo intervallo
demus, [32] aliter de illis, ac de nobis, judicamus.
ne præcipiunt, qui vetant quidquam agere,
tes æquum ſit, an iniquum. æquitas enim lucet
[34] dubitatio autem cogitationem ſignificat inju-

CAP. X.

dunt ſæpe [1] tempora, cum ea, quæ maxime vi-
ligna eſſe juſto homine, eoque, quem virum bo-
s, [2] commutantur, fiuntque contraria: ut, red-
tum, [4] promiſſum facere, quæque pertinent ad
& ad fidem, [5] ea migrare interdum, & non ſer-
um. Referri enim decet ad ea, quæ propoſui in
undamenta juſtitiæ: primum, ut ne cui nocea-
, ut [6] communi utilitati ſerviatur. [7] Ea cum
mutantur, commutatur officium, & non ſem-
. Poteſt enim accidere promiſſum aliquod, &
, ut id effici ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit,
promiſerit. Nam ſi, ut in [9] fabulis eſt, Neptu-
nus,

utimorumeno. Scri-
ugnitinus, cum Ro-
hic verſus recita-
um populum reda-

ſe ſuamque curam
m hominum curas,
tia.

teriorihus.
conſulere ſtudemus.

Quod dubitas, ne fe-

aim facit, quod an
itat, eum apparet
uria non abhorrere,
ſuam juſtitiæ ante-

nditiones.
ent, & fiunt contra

officium propter aliquam circum-
ſtantiam.

3 Pecuniam depoſitam apud ami-
cum.

4 Quæ hic in aliis inſeruntur ver-
ba, *etiam ne juri-jurando*, Langius, Lam-
binus & plures expungunt, quos
Grævius ſequitur.

5 Mutare, ſecedere, tranſgredi,
modeſta ſignificatione.

6 Ut omnia fiant communis utili-
tatis cauſa.

7 Grævius mavult *ea* expungere,
quia referenda ſunt ad fundamenta
juſtitiæ, quæ tamen nunquam mu-
tantur; & legere: Cum tempora
commutantur.

8 Si ipſi plus nocet, quam ei
prodeſt, cui promiſerat.

9 Vide Euripidem, Ovidium &c.
Meurſiique de Theſeo librum Cap.

tilia: nec, ſi plus ... majus ...
ſeris. Contra officium eſt, majus [12] in
ut, ſi conſtitueris te cuipiam advocatum ... ægro
m eſſe venturum, atque interim graviter ægro
perit, non ſit contra officium, non facere quod d
igiſque ille, cui promiſſum ſit, ab officio diſce
ſtitutum queratur. Jam illis promiſſis [13] ſtandum
uis non videt, quæ coactus quis metu, aut dec
promiſerit? quæ quidem pleraque [14] jure præ
itur, nonnulla [15] legibus. Exiſtunt [16] etiam ſæ
[17] calumnia quadam, & nimis callida, ſed ma
interpretatione: ex quo illud, [18] SUMMUM
MA INJURIA, factum eſt jam tritum ſermo
ium. quo [19] in genere etiam in [20] republica mu
ur: ut ille, qui, cum [21] triginta dierum eſſent cu
æ induciæ, noctu populabatur agros, quod dieru
..., non noctium induciæ. Nec [22] noſter quid
..., ſi verum eſt, Q. Fabium [23] Labeonem, ſ
..., (nihil enim præter [24] auditum habeo) [25]

• Putans verum eſſe, Hippolytum ...um petiiſſe concubitum Phædræ ...oris.
...., quod pro non legi- ...ibus, nullius

16 Emergunt, appare...
17 Calumnia hic ... quadam juris ſubtili, fr... iniqua interpretatione: ...ſa accuſatio.
18 Terentius in He... ...ium jus,

[illegible], [illegible] politanis [illegible] de [illegible] [illegible], [illegible] cum [illegible] [illegible] agerent, ne [illegible] [illegible] progredi mallent, [illegible] agri in medio [illegible] est, [illegible] ipsi [illegible] dixerant, [illegible] In [illegible] populo Romano [illegible] [illegible] Decipere [illegible] [illegible] judicare, quo [illegible] [illegible].

CAP. XI.

[illegible] autem quaedam officia etiam adversus eos servanda, [illegible] quibus [illegible] etiam acceperis. [illegible] enim [illegible] [illegible] modus: [illegible] haud scio, an satis sit [illegible] [illegible] [illegible], in [illegible] suae poenitere [illegible] ipse [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a belli [illegible] [illegible] a decertandi: [illegible] [illegible] per [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] hominis, [illegible] [illegible] est ad [illegible], [illegible] non [illegible] [illegible] suscipienda quidem bella sunt [illegible] [illegible] injuria in pace vivatur. Parta [illegible] [illegible] [illegible], qui non crudeles in bello, non [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

7 Contentionem [illegible]

8 [illegible]

ſt: tum ii, qui, armis poſitis, ad imperat
giunt, quamvis murum [30] aries percuſſerit
In quo [31] tantopere apud noſtros juſtitia
qui civitates aut nationes devictas bello in
t, earum [33] patroni eſſent, more majorur
m æquitas ſanctiſſime [34] feciali populi R
ipta eſt. Ex quo intelligi poteſt, nullum
n, niſi quod aut [35] rebus repetitis ge

uſculani donati civitate ſunt
rbis conditæ CCCLXXV.
Equos & Volſcos in civitatem
s nuſquam legi dicit Manu-

abini, Romanis juncti, unam
m ex duabus fecerunt, &
ua Romam tranſtulerunt.
ernici à Q. Marcio in deditio-
epti A. V. C. CCCCXLIIX.
tramque Scipio Æmilianus

rbem Celtiberorum in Hiſpa-

Egre fert Cicero, everſam
orinthum, propter bonas ar-
æ illic vigebant.
xcuſat Cicero majores, qui

26 Providendum.
27 A Pompejo &
Cicero utrique pacis a
28 Non integræ dig
tiſque.
29 Aliquem ſtatun
quæ nunc penitus corr
30 Dicit Cicero ex
qua, ubi mœnia quar
runt, oppidani in dedi
que non recipiebantur
venere prius Carthagi
que inſtrumentum be
januæ quatiuntur & m
31 Tam juſte ſe gel
32 Conſules, imper
exercitus.
33 Ut Siculorum M

[36] denunciatum ante ſit, & [37] indictum. [38] Poppillius ir
... tenebat provinciam: in cujus exercitu Catonis fil.
... militabat. Cum autem Poppillio videretur [39] unam
mittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem
ione militabat, dimiſit. Sed cum amore pugnandi in exe
tu remanſiſſet, Cato ad Poppillium ſcripſit, ut, ſi eum p
retur in exercitu remanere, [40] ſecundo eum obligaret mi
æ ſacramento: quia, priore [41] amiſſo, jure cum hoſtib
ugnare non poterat. Adeo ſumma erat [42] obſervatio in be
movendo. Marci quidem Catonis [43] ſenis eſt [44] epiſt
Marcum filium, in qua ſcripſit, ſe audiſſe, eum miſſu
ctum eſſe à Conſule, cum in Macedonia bello [45] Perſi
iles eſſet. Monet igitur, ut caveat, ne prælium inea
gat enim [46] jus eſſe, qui [47] miles non ſit, pugnare cu
oſte.

CAP. XII.

E Quidem illud etiam [1] animadverto, quod qui propr
nomine [2] perduellis eſſet, is [3] hoſtis vocaretur, [4] len
te verbi triſtitiam rei mitigante. Hoſtis enim apud major
oſtros is dicebatur, quem nunc [5] peregrinum dicimus. I
dica

iminis debetur. Hanc rerum repetitionem dictam eſſe *clarigationem* ſtis eſt Plinius lib. XXII. cap. 2.

36 Sine aliqua ſolennitate.

37 Solennitate quadam, & ritu fecialium in bello judicando. Nempe gatis violatis, vel aliqua alia juſta caufa.

38 M. Poppillius Lænas Liguriam ſos. obtinuit, biennio ante, quam d bellum Macedonicum ſecundum . Æmilius ivit, quo bello adoleſcens Cato militavit, ut Plutarchus tiam refert. Duas igitur hiſtorias Cicero recenſet ac confundit, pæne juſdem tenoris.

39 Quoniam eam alere non poſſet.

40 Iterum juramento ipſum adſtringeret.

41 Juramento. Cujus vide apud A. Gellium lib. XVI. cap. 4.

42 Obſervatio legum, conſuetudinum & diſciplinæ veteris in bello.

43 Ad differentiam Catonis junioris qui Uticenſis cognominatus eſt.

44 Exſtat apud A. Gellium.

45 Quod gerebatur contra Perſeum, ultimum Macedonum regem

46 *Jure licere.*

47 *Non dederit nomen*, & milit ſacramento ſe non obligarit.

1 Video & conſidero.

2 Perduellis dicebatur, qui p deditionem interfecerat civem Romanum; aut arma moverat; aut q commiſerat crimen læſæ majeſtatis.

3 Varro IV. de lingua Latina *Multa verba aliud nunc oſtendunt aliud ante ſignificabant, ut hoſti nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui ſuis legibus uteretur, nunc dicunt eum, quem tum dicebant perduellem.*

4 Miti ſignificatione.

5 Hoſtis enim, id eſt peregrinus antiquitus dicebatur, qui in urbem acceptus æqualis erat civibus. verbum hoſtire, pro æquare, & *hoſtimentum*, pro compenſatione .

. ...de gerenda sunt. Ut enim cu
..tendimus, si eſt inimicus, aliter, si [14] cor
..tero certamen [16] honoris, & [17] digni
altero [19] capitis, & famæ: ſic cum [20] C
Cimbris bellum, ut cum inimicis, gere
et, non uter imperaret: cum Latinis, Sab
s, V...is, Pyrrho [23] de imperio dimicab
..fr.gi, [25] crudelis Hannibal, [26] reliqu
.y..hi q..idem de [29] captivis reddendis ..ia

T... 11 *Status dies vocatur, qui ....a e t con... itutus cum hoſte, ...c eg...no. Hius enim generis ......hoſtes appellabantur, quos ..ari ...e.... populi Romano.*

Adverſus peregrinum ſemper ci.. o... ..co ſalvum manet jus domi- peregrinus nihil quod eſt civis ..., quantumvis diu ..rno uſu, ...e & uſucapere poteſt.

. *A..... as* a.. eſt jus dominii, ..andi poteſtas.

...ti.

..arioris ſignificationis.

Unum, pro patria; alteram ..t fines propagandos.

Minori ſævitia & acerbitate.

..... animo, & loco. In foro, ..., inimicum accuſamus: in

ſunt, & per XX ... ..nis pugnarunt de ca

21 Populis Germ hominum manu co inimico animo ſe quos C Marius dele

22 Non certabant pro capite.

23 Volebant enim non parere Romano.

24 Ter fidem f... unde *terrarum orbe ...bidiʃtas.* Valer. Ma

25 Ob conditione tas.

26 Latini, Sabini, ..rhus.

27 Quoniam ſerv.

trum poſco, nec mi pretium 32 *dederitis*:
nantes bellum, ſed 34 *belligerantes*:
n 36 *auro vitam* 37 *cernamus utrique.*
m me regnare 38 *hera quidque* 39 *ferat ſors*
periamur. & hoc ſimul accipe dictum:
uti 41 *belli fortuna pepercit*,
e libertati parcere 42 *certum eſt.*
cite : *doque* 44 *volentibus cum magnis dis.*

& digna 45 Æacidarum genere ſententia.

CAP. XIII.

iam, ſi quid 1 ſinguli, 2 temporibus adducti, omiſerint, eſt in 3 eo ipſo fides conſervanda: nico bello 4 Regulus captus à Pœnis, cum de mmutandis Romam miſſus eſſet, juraſſetque 7 primum, ut venit, captivos reddendos in enſuit: deinde, cum retineretur 9 à propinnicis, ad 10 ſupplicium redire maluit, quam tam 11 fallere.

(*Secun-*

aba producta: quæ eteritis. Sic etiam *dederitis in undis.* *is ſagitas.* ſectante., & quæ- ex bello, ut fa- qui vendunt vi-

bellum gerentes.

ia, more inſtito-

icemus.

am domina.

upiat. Voſne velit a fors, ſive domina erat illa, quem ſuc- a res.

, non pecuniis.

non ceciderunt.

los liberare.

s captivos: ducite

loquutio, ut apud Plautum: *Agite, ite cum diis bene volentibus.*

45 Pyrrhus ab Achille Æaci, quem Jupiter genuit, nepote, magnanimo & fortiſſimo heroe, originem ſuam deducebat.

1 Soli cives.

2 Aliqua temporum conditione, & aliqua difficultate coacti.

3 Quod promiſſum eſt tali temporum conditione.

4 M. Attilius Regulus.

5 Quos Regulus in Africa felici eventu pugnans ceperat.

6 Ut commutarentur cum Regulo.

7 Cum primum venit.

8 Dixit ſententiam, non eſſe reddendos captivos: ſe quippe nullo uſui futurum Romanis; quoniam venenum ſibi à Pœnis datum eſſet, quo paullo poſt tabeſceret.

9 Et maxime ab uxore Marcia.

10 Quod graviſſimum valiſs... ſomnia necatus.

11 Deſerere.

quid ſenſeris, non quid dixeris, cogitand
em exemplum eſt juſtitiæ in hoſtem à maje
um. Cum à Pyrrho perfuga ſenatui eſt p
egi daturum, & eum necaturum: Sena
erfugam Pyrrho dedit. Ita ne hoſtis quid
ellum ultro inferentis, interitum cum ſcel

Ac de bellicis quidem officiis [13] ſatis di
imus autem, & adverſus infimos juſtiti
Eſt autem infima conditio, & fortuna [14]
non male præcipiunt, qui ita jubent u
[15] operam exigendam; [16] juſta [17] præb
duobus modis, id eſt, aut vi, aut fr
[18] fraus quaſi vulpeculæ, vis, leonis vide
nine alieniſſimum: ſed fraus odio dign
autem injuſtitiæ nulla [19] capitalior eſt, q
um maxime fallunt, id agunt, ut [21] vi
ur. De juſtitia ſatis dictum eſt.

12 Quæ uncinis incluſa diverſo-
que typorum genere expreſſa ſunt,
plerisque veteribus libris & edi-
tionibus abſunt. De quibus Langius,
us *Ciceronis ſint, non vult conten-*
dere.

quaterni mo
quod demen
17 Præbe
ſpectat, ma
cuique portl
18 Huc ſ

CAP. XIV.

;inceps (ut erat propoſitum) de beneficientia, ac libe-
alitate dicatur: qua quidem nihil eſt [1] naturæ hominis
modatius. ſed habet [2] multas cautiones. Videndum
m, primum, [3] ne obſit [4] benignitas, & iis ipſis, qui-
igne [5] videbitur fieri, & cæteris: deinde, ne [6] major
itas ſit, quam [7] facultates: tum, ut pro [8] dignitate
tribuatur. id enim eſt [9] juſtitiæ fundamentum, ad
æc referenda ſunt omnia. Nam & qui [10] gratificantur
a, quod obſit illi, cui prodeſſe velle [11] videantur,
nefici, neque liberales, ſed pernicioſi [12] aſſentatores
di ſunt: & qui [13] aliis nocent, ut in alios liberales ſint,
m ſunt injuſtitia, ut [14] *ſi in ſuam rem aliena conver-*
Sunt autem [15] multi, & quidem cupidi ſplendoris, &
, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur: hique arbi-
ſe beneficos [16] in ſuos amicos viſum iri, ſi [17] locu-
eos [18] quacumque ratione. Id autem [19] tantum abeſt
, ut nihil magis [20] officio poſſit eſſe contrarium. Vi-
a eſt igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ proſit ami-
ceat nemini. Quare [21] Lucii Syllæ, & [22] Caji Cæ-
ſaris

oniam homines, qui opibus
ad tuendam ſocietatem hu-
natura incitantur; idque hu-
is proprium eſt.
be obſervandæ ſunt circum-
quarum Cicero tres enume-
æ tamen ſi ſubdividantur,
nergunt.
eca lib. II. de Beneſ. c. 14.
adam nocitura impetranti-
a non dare, ſed negare bene-
.
uniarum collatio.
m revera non ſit; quoniam
tius, quam prodeſt.
aurietur enim fons liberali-

ius divitiarum & patrimonii.
at quiſque meretur.
i juſtitiæ proprium eſt, ſuum
ribuere.
m gratam faciunt, quæ acci-
ocent.

11 Cum in animo habeant nocere.
12 *Qui aliud ore proferunt, aliud corde ſentiunt*: & alienæ voluntati obtemperant, ut id, quod prave cupiunt, aſſequantur.
13 Liberales de alieno.
14 Cum enim dando agere cœperunt, alienis bonis manus afferre coguntur.
15 Qualis Catilina, ſui profuſus, alieni rapax.
16 Erga ſuos.
17 Divites faciant. Locupletes proprie dicuntur, qui multa loca habent, & poſſeſſiones.
18 Per fas & nefas; quomodocumque potuerint.
19 Tantum ab officio diſtat.
20 Actioni, quæ eſt cum virtute.
21 Sylla proſcriptorum bona ad libidinem dilargitus eſt.
22 De Cæſaris rapacitate [illegible] cit Suetonius.

it. Diſcendi enim ſtudio impediti, quos tueri
unt. Itaque eos ad [15] rempublicam ne acceſſ
putat, niſi coactos. Æquius autem erat id volun
hoc ipſum ita juſtum eſt, quod recte fit, ſi [16] e
m. Sunt [17] etiam, qui aut ſtudio [18] rei famili
aut odio [19] quodam hominum, ſuum ſe negoti
it, ne facere cuiquam [20] videantur injuriam. c
tero injuſtitiæ genere vacant, in [22] alterum ir
unt enim vitæ ſocietatem, quia nihil conferu
adii, nihil [24] operæ, nihil [25] facultatum. Qu
uobus generibus injuſtitiæ propoſitis, adjunx
triuſque generis, eaſque res ante conſtituimu
tia continetur; facile, quod [26] cujuſque temp
a ſit, poterimus, niſi [27] noſmet ipſos valde ar

Rerum ſcil. domeſticarum, in
is obeundis occupantur.
Derelictos & ope deſtitutos.
Modeſte diſſentit à Platone, Phi-
horum ſententiam in ſexto de
ol. comprobante.
n laudem philoſophorum.
Major pars hominum.
Certare more gladiatorum.
Exiſtiment, nullius eſſe pretii

intenti alios deſerunt.
18 Quod laudabile eſt.
procreandis educandiſq
reipubl. ſeminaria para
ſuos honeſta aliqua arte a
19 *Ut ſocietatem hom*
atque oderit, qualem A
Timonem neſcio quem acc
in Lælio.
20 Cum tamen faciant

Eſt enim difficilis cura rerum alienarum. Quam- Terentianus ille Chremes humani [29] nihil à ſe alie- at. Sed tamen, quia magis ea [30] percipimus, atque ius, quæ nobis ipſis aut proſpera, aut adverſa eve- uam illa, quæ cæteris: quæ quaſi longo intervallo o videmus, [32] aliter de illis, ac de nobis, judicamus. : bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, ubites æquum ſit, an iniquum. æquitas enim lucet ſe, [34] dubitatio autem cogitationem ſignificat inju-

CAP. X.

ccidunt ſæpe [1] tempora, cum ea, quæ maxime vi- ır digna eſſe juſto homine, eoque, quem virum bo- nus, [2] commutantur, fiuntque contraria: ut, red- oſitum, [4] promiſſum facere, quæque pertinent ad , & ad fidem, [5] ea migrare interdum, & non ſer- juſtum. Referri enim decet ad ea, quæ propoſui in , fundamenta juſtitiæ: primum, ut ne cui nocea- ıde, ut [6] communi utilitati ſerviatur. [7] Ea cum commutantur, commutatur officium, & non ſem- em. Poteſt enim accidere promiſſum aliquod, & ın, ut id effici ſit inutile vel ei, cui promiſſum ſit, ıi promiſerit. Nam ſi, ut in [9] fabulis eſt, Neptu- nus,

ıutontlmorumeno. Scri-) Auguſtinus, cum Ro- atro hic verſus recita- verſum populum reda-

ad ſe ſuumque curam iorum hominum curas, ıegotia.

:.

us exterioribus.

illis conſulere ſtudemus.

a: *Quod dubitas, ne fe-*

is enim facit, quod an dubitat, eum apparet injuria non abhorrere, que ſuam juſtitiæ ante-

's conditiones.

habent, & fiunt contra

officium propter aliquam circum- ſtantiam.

3 Pecuniam depoſitam apud ami- cum.

4 Quæ hic in aliis inferuntur ver- ba, *etiam ne inviſa*, Langius, Lam- binus & plures expungunt, quos Grævius ſequitur.

5 *Mutare, ſecedere, tranſgredi,* modeſta ſignificatione.

6 Ut omnia fiant communis utili- tatis cauſa.

7 Grævius mavult ea expungere, quia referenda ſunt ad fundamenta juſtitiæ, quæ tamen nunquam mu- tantur; & legere: Cum tempora commutantur.

8 Si ipſi plus nocet, quam ei prodeſt, cui promiſerat.

9 Vide Euripidem, Ovidium & Meurſiique de Theſeo librum Cap.

ntem eſſe venturum, atque interim graviter cœperit, non ſit contra officium, non facere q magiſque ille, cui promiſſum ſit, ab officio eſtitutum queratur. Jam illis promiſſis [13] ſtai quis non videt, quæ coactus quis metu, au , promiſerit? quæ quidem pleraque [14] jure intur, nonnulla [15] legibus. Exiſtunt [16] etiai ; [17] calumnia quadam, & nimis callida, ſed interpretatione: ex quo illud, [18] SUMMU IMA INJURIA, factum eſt jam tritum ſeri ium. quo [19] in genere etiam in [20] republica r ir: ut ille, qui, cum [21] triginta dierum eſſent e induciæ, noctu populabatur agros, quod diei t, non noctium induciæ. Nec [22] noſter qui ..., ſi verum eſt, Q. Fabium [23] Labeonem, n, (nihil enim præter [24] auditum habeo) [25]

Putans verum eſſe. Hippolytum petiiſſe concubitum Phædræ ;.

Damnum, quod pro non legi- pleriſque editionibus, nullius iſus.

In judicium. Proprie dicitur, udex ſeu arbiter in locum, de

16 Emergunt, appare

17 Calumnia hic ac quadam juris ſubtili, fr. iniqua interpretatione: ſa accuſatio.

18 Terentius in Hea meno: *Summum jus, ſ sia.*

[illegible]s, & Neapolitanis [a] de [illegible] cum [illegible] venisset, cum utrisque separatim [illegible] cide quid agerent, ne [b] app[illegible] [illegible]am progredi mallent. Id cum [illegible] [illegible]um agri in medio relictum est. It[illegible] ipsi [10] dixerant, terminavit. In medio r[illegible] populo Romano adiudicavit. [11] Decipere [illegible] non iudicare, quo circa in omni re [illegible] [illegible]ertia.

CAP. XI.

[illegible] autem quaedam officia etiam adversus eos servanda, [illegible] quibus injuriam acceperis. [illegible] enim [1] ulciscendi, [illegible] [illegible] [3] modus: atque [4] haud scio, an satis sit, eum, qui [illegible] [illegible]erit, injuriae suae poenitere, ut ipse ne [illegible] [illegible] caeteri sint ad injuriam tardiores. Atque in [illegible] [illegible] me conservanda sunt [6] jura belli. [illegible] a decertandi: unum per [illegible] disceptationem [illegible] [illegible] cumque [illegible] [illegible] [illegible] ad posterius, si [illegible] non licet [illegible] [illegible] suscipienda quidem bella sunt [illegible] [illegible] injuria in pace vivatur. Parta [illegible] [illegible], qui non crudeles in bello, non [12] immanes [illegible]: ut

In [illegible]
[illegible]
[illegible]eres, [illegible]
[illegible] Genitivo legitur.
Ad [illegible]
Vulgo insuper legitur: nec ap[illegible]
[illegible] intra suos fines redire, quam [illegible] in alienos
Lege potius cum Tirhoeano, [illegible] *[illegible]*, nimirum, quo [illegible] recesserant.
Nam fraus & deceptio fuit illa, [illegible] judicium.
Tale [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]servatio legum, consuetudi[illegible] disciplinae veteris in bello.
[illegible] differentiam *Catonis* junio[illegible] *[illegible] cognominatus est.*

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
6 [illegible]
7 Contentionem [illegible]
8 [illegible]
9 Disceptatio [illegible] cum hoste, sed [illegible] hostes repellere.
10 Ad [illegible] est pellendus est [illegible]
[illegible]
11 [illegible]
[illegible]
antiqu[illegible] acceptus [illegible] inde verbum *hostire*, pro *aequare*, & *hostimentum*, pro compensatione, &c.

1. In quo ſi [27] ...

mam, at [29] aliquam rempublicam, qua

aberemus. Et cum iis, quos vi deviceri

ſt: tum ii, qui, armis poſitis, ad impera

giunt, quamvis murum [30] aries percuſſeri

In quo [31] tantopere apud noſtros juſtitia

qui civitates aut nationes devictas bello ir

it, earum [33] patroni eſſent, more majoru

m æquitas ſanctiſſime [34] feciali populi R

ripta eſt. Ex quo intelligi poteſt, nullum

m, niſi quod aut [35] rebus repetitis g

Tuſculani donati civitate ſunt urbis conditæ CCCLXXV.

Æquos & Volſcos in civitatem ...tos nuſquam legi dicit Manu-

Sabini, Romanis juncti, unam ...atem ex duabus fecerunt, & ...ia ſua Romam tranſtulerunt.

Hernici à Q. Marcio in deditio- ... accepti A. V. C. CCCCXLIIX.

Utramque Scipio Æmilianus ...tit.

Urbem Celtiberorum in Hiſpa-

... eversam

26 Providendum.

27 A Pompejo & ... Cicero utrique paci

28 Non integræ d... tiſque.

29 Aliquem ſta... quæ nunc penitus c...

30 Dicit Cicero ... qua, ubi mœnia q... runt, oppidani in ... que non recipiebat ... venere prius Cart... que inſtrumentum ... januæ quatiuntur

31 Tam juſte ſe... Conſules, in

ante ſit, & [37] indictum. [38] Poppillius im-
provinciam: in cujus exercitu Catonis filius
Cum autem Poppillio videretur [39] unam di-
n, Catonis quoque filium, qui in eadem le-
dimiſit. Sed cum amore pugnandi in exer-
Cato ad Poppillium ſcripſit, ut, ſi eum pa-
u remanere, [40] ſecundo eum obligaret mili-
quia, priore [41] amiſſo, jure cum hoſtibus
erat. Adeo ſumma erat [42] obſervatio in bel-
tarci quidem Catonis [43] ſenis eſt [44] epiſtola
m, in qua ſcripſit, ſe audiſſe, eum miſſum
onſule, cum in Macedonia bello [45] Perſico
onet igitur, ut caveat, ne prælium ineat:
us eſſe, qui [47] miles non ſit, pugnare cum

CAP. XII.

ud etiam [1] animadverto, quod qui proprio
erduellis eſſet, is [3] hoſtis vocaretur, [4] leni-
m rei mitigante. Hoſtis enim apud majores
ur, quem nunc [5] peregrinum dicimus. In-
dicant

anc rerum repe-
ſe *clarigationem*
XXII. cap. 2.
lennitate.
adam, & ritu ſe-
licando. Nempe
aliqua alia juſta

Lænas Liguriam
io ante, quam
icum ſecundum
quo bello ado-
t, ut Plutarchus
igitur hiſtorias
nfundit, pæne

lere non poſſet.
ento ipſum ad-

ujus vide apud
cap. 4.
m, conſuetudi-
teris in bello.
Catonis junio-
ominatus eſt.

44 Exſtat apud A. Gellium.

45 Quod gerebatur contra Perſeum, ultimum Macedonum regem.

46 *Jure licere.*

47 Non dederit nomen, & militiæ ſacramento ſe non obligarit.

1 Video & conſidero.

2 Perduellis dicebatur, qui per ſeditionem interfecerat civem Romanum; aut arma moverat; aut qui commiſerat crimen læſæ majeſtatis.

3 Varro IV. de lingua Latina: *Multa verba aliud nunc oſtendunt, aliud ante ſignificabant, ut hoſtis: nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui ſuis legibus uteretur, nunc dicunt eum, quem tum dicebant perduellem.*

4 Miti ſignificatione.

5 Hoſtis enim, id eſt peregrinus, antiquitus dicebatur, qui in urbe acceptus æqualis erat civibus. inde verbum *hoſtire*, pro æquare, & *hoſtimentum*, pro compenſatione, &c.

... ſeriorum. Sed ea bella, quibus imperii ... eſt [22] minus acerbe gerenda ſunt. Ut enim cu... contendimus, ſi eſt inimicus, aliter, ſi [14] con... [15] altero certamen [16] honoris, & [17] dignit... [18] altero [19] capitis, & famæ: ſic cum [20] Ce... [21] Cimbris bellum, ut cum inimicis, gereb... ... non uter imperaret: cum Latinis, Sabi... ... Pœnis, Pyrrho [23] de imperio dimicaba... ... [25] crudelis Hannibal, [26] reliqui... ... quidem de [29] captivis reddendis illa [30]

... *Status dies vocatur, qui ... cum hoſte, ... Ejus enim generis ... hoſtes appellabantur, quod ... cum populo Romano.*

... Adverſus peregrinum ſemper ci... Romano ſalvum manet jus domi... ... peregrinus nihil quod eſt civis ... quantumvis diuturno uſu, ... uſucapere poteſt.

... *Auctoritas* hic eſt *jus dominii*, ... vindicandi poteſtas.

...

... Durioris ſignificationis.

... Unam, pro patria; alteram ... per fines propagandos.

... Minori ...

ſunt, & per XX an... nis pugnarunt de ca...

21 Populis Germ... hominum manu co... inimico animo ... quos C. Marius dele...

22 Non certabant ... pro capite.

23 Volebant enim ... non parere Romanis ...

24 Ter ...

25 Ob conditiones ... tas.

26 Latini, Sabini, ...

[1] *mi aurum poſco, nec mi pretium* [32] *dederitis:*
[3] *c.aupon.antes bellum, ſed* [34] *belliger.antes:*
rro, non [36] *auro vit.am* [37] *cernamus utrique.*
velit, an me regnare [38] *hera quidque* [39] *ferat ſors*
rtute experiamur. & hoc ſimul accipe dictum:
um virtuti [41] *belli fortuna pepercit,*
ndem me libertati parcere [42] *certum eſt.*
ino: ducite: doque [44] *volentibus cum magnis diis.*

ſane, & digna [45] Æacidarum genere ſententia.

Cap. XIII.

'que etiam, ſi quid [1] ſinguli, [2] temporibus adducti, ioſti promiſerint, eſt in [3] eo ipſo fides conſervanda: no Punico bello [4] Regulus captus à Pœnis, cum de vis [6] commutandis Romam miſſus eſſet, juraſſetque :urum, [7] primum, ut venit, captivos reddendos in [8] non cenſuit: deinde, cum retineretur [9] à propin- & ab amicis, ad [10] ſupplicium redire maluit, quam ioſti datam [11] fallere.

(*Secun-*

hi.
rtia ſyllaba producta: quæ ar in præteritis. Sic etiam : *Vitam dederitis in undis.* : *tranſiit ſagittas.*
in lucrum ſectantes, & quæ- pecuniam ex bello, ut fa- upones, qui vendunt vi- c.
mpliciter bellum gerentes.
mis.
in pecunia, more inſtito-

: vita dimicemus.
rtuna rerum domina.
ferat & cupiat. Voſne velit an me hera ſors, ſive domina quidve ferat illa, quem ſuc- t habitura res.
rtitudine, non pecuniis.
ui in bello non ceciderunt.
nſtitui illos liberare.
ono vobis captivos: ducite iſcum.
ous eſt loquutio, ut apud Plautum: *Agite, ite cum diis bene volentibus.*

45 Pyrrhus ab Achille Æaci, quem Jupiter genuit, nepote, magnanimo & fortiſſimo heroe, originem ſuam deducebat.

1 Soli cives.

2 Aliqua temporum conditione, & aliqua difficultate coacti.

3 Quod promiſſum eſt tali temporum conditione.

4 M. Attilius Regulus.

5 Quos Regulus in Africa felici eventu pugnans ceperat.

6 Ut commutarentur cum Regulo.

7 Cum primum venit.

8 Dixit ſententiam, non eſſe reddendos captivos: ſe quippe nullo uſui futurum Romanis; quoniam venenum ſibi à Pœnis datum eſſet, quo paullo poſt tabeſceret.

9 Et maxime ab uxore Marcia.

10 Quod graviſſimum valitura [illegible] ſomnia necatus.

11 Deſerere.

[...] sempe[r]
[q]uid ſenſeris, non quid dixeris, cogitandum.
[...]em exemplum eſt juſtitiæ in hoſtem à majoribu[s]
[...]um. Cum à Pyrrho perfuga ſenatui eſt pollici[tus]
[...]egi daturum, & eum necaturum: Senatus
[p]erfugam Pyrrho dedit. Ita ne hoſtis quidem,
[b]ellum ultro inferentis, interitum cum ſcelere a[...]

Ac de bellicis quidem officiis [13] ſatis dictum
[...]imus autem, & adverſus infimos juſtitiam [...]
[E]ſt autem infima conditio, & fortuna [14] ſerv[...]
[n]on male præcipiunt, qui ita jubent uti, [...]
[1]5 operam exigendam; [16] juſta [17] præbenda
[d]uobus modis, id eſt, aut vi, aut fraud[e]
[1]8 fraus quaſi vulpeculæ, vis, leonis videtur:
[ho]mine alieniſſimum: ſed fraus odio digna m[...]
[a]utem injuſtitiæ nulla [19] capitalior eſt, quam
[e]um maxime fallunt, id agunt, ut [21] viri bo[ni]
[...]ur. De juſtitia ſatis dictum eſt.

12 Quæ uncinis incluſa diverſo-[...]ne typorum genere expreſſa ſunt, pleriſque veteribus libris & edi-[ti]onibus abſunt. De quibus Langius, [a]n Ciceronis ſint, non vult conten-[d]ere.

[...] quaterni modii fr[...] quod demenſum d[...]

17 Præbendi v[...] ſpectat, maxime cuique portio trib[...]

18 Huc ſpecta[...]

CAP. XIV.

DEinceps (ut erat propoſitum) de beneficientia, ac liberalitate dicatur: qua quidem nihil eſt [1] naturæ hominis ›mmodatius. ſed habet [2] multas cautiones. Videndum :nim, primum, [3] ne obſit [4] benignitas, & iis ipſis, qui- benigne [5] videbitur fieri, & cæteris: deinde, ne [6] major gnitas ſit, quam [7] facultates: tum, ut pro [8] dignitate ue tribuatur. id enim eſt [9] juſtitiæ fundamentum, ad n hæc referenda ſunt omnia. Nam & qui [10] gratificantur iam, quod obſit illi, cui prodeſſe velle [11] videantur, benefici, neque liberales, ſed pernicioſi [12] aſſentatores candi ſunt: & qui [13] aliis nocent, ut in alios liberales ſint, ıdem ſunt injuſtitia, ut [14] ſi in ſuam rem aliena conver- . Sunt autem [15] multi, & quidem cupidi ſplendoris, & iæ, qui eripiunt aliis, quod aliis largiantur: hique arbi- tur ſe beneficos [16] in ſuos amicos viſum iri, ſi [17] locu- :nt eos [18] quacumque ratione. Id autem [19] tantum abeſt :io, ut nihil magis [20] officio poſſit eſſe contrarium. Vi- lum eſt igitur, ut ea liberalitate utamur, quæ proſit amı- noceat nemini. Quare [21] Lucii Syllæ, & [22] Caji Cæ- ſaris

Quoniam homines, qui opibus ıt, ad tuendam ſocietatem hu- ua natura incitantur; idque hu- tatis proprium eſt.

Probe obſervandæ ſunt circum- æ: quarum Cicero tres enume- quæ tamen ſi ſubdividantur, :s emergunt.

Seneca lib. II. de Benef. c. 14. *quadam nocitura impetranti- qua non dare, ſed negare bene- ı eſt.*

Pecuniarum collatio.

Cum revera non ſit; quoniam : potius, quam prodeſt.

Exhaurietur enim fons liberali- .

Modus divitiarum & patrimonii.

Prout quiſque meretur.

Nam juſtitiæ proprium eſt, ſuum ıe tribuere.

Rem gratam *faciunt*, quæ acci- *di nocent.*

11 Cum in animo habeant nocere.

12 *Qui aliud ore proferunt*, aliud *corde ſentiunt*: & *alienæ* voluntati obtemperant, ut id, quod *prave* cu- piunt, aſſequantur.

13 Liberales de alieno.

14 Cum enim dando agere cœpe- runt, alienis bonis manus afferre co- guntur.

15 Qualis Catilina, ſui profuſus, alieni rapax.

16 Erga ſuos.

17 Divites faciant. Locupletes proprie dicuntur, qui multa loca ha- bent, & poſſeſſiones.

18 Per fas & nefas; quomodocun- que potuerint.

19 Tantum ab officio diſtat.

20 Actioni, quæ eſt cum virtute.

21 Sylla proſcriptorum bona ad libidinem dilargitus eſt.

22 De Cæſaris rapacitate plura di- cit Suetonius.

.. .. - ... per injuriam, ut ad largie
ant copiæ. Videre etiam licet, pleroſque r
iberales, quàm 33 quadam gloria ductos, ut
ur, facere 34 multa, quæ proficiſci ab oſter
quàm à 35 voluntate, videantur. Talis aut
7 vanitati eſt conjunctior, quam aut liberali
tati. Tertium eſt propoſitum, ut in beneficie
ſſet dignitatis: in quo & mores ejus erunt 3
uem beneficium conferetur, & 40 animu
1 communitas, ac ſocietas vitæ, & 42 ad n
fficia ante collata. Quæ ut 43 concurrant o
ſt: ſin minus, plures cauſæ, majoreſque,
abebunt.

23 Poſſeſſoribus legitimis, qui per illas vel à majoribus accepe-
int, vel propria induſtria ſibi pe-
rere.

24 Amicos, ad quos tamen nihil
orum jure pertinebat.

25 Secundus locus, ſive altera cau-
o.

26 Patrimonium, cenſus, opes.

27 Monemur, de ſorte & ſumma
ihil decedere oportere: de rediti-
is & proventibus liberales eſſe nos
oſſe.

34 Ut Appius P
bitione Ciliciam

35 Certo anim
ita eligant agendu

36 Oſtentatio
Proprio utitur vo
in ſe contineat.

37 Mendacio:
ciſcitur à voluntat

38 Ut dignior
natur.

39 Diligenter c

40 Quo animo f

CAP. XV.

QUoniam autem vivitur non cum perfectis homin pleneque ſapientibus, ſed [1] cum iis, in quibus pr agitur, ſi ſunt [2] ſimulachra virtutis: etiam hoc intel dum [3] puto, neminem omnino eſſe negligendum, i aliqua ſignificatio virtutis appareat: [4] Colendum aute ita quemque maxime, ut quiſque maxime virtutibus h nioribus erit ornatus, modeſtia, temperantia, ac ipſ qua jam multa dicta ſunt, juſtitia. Nam fortis animu magnus in homine non perfecto, nec ſapiente, [6] ferv plerumque eſt: illæ vero virtutes [7] virum bonum vid [8] potius attingere. Atque hæc [9] in moribus. De benev tia autem, quam quiſque habeat erga nos, primum ill in officio, ut [10] *ei plurimum tribuamus*, à quo pluri diligimur: ſed benevolentiam non [11] adoleſcentulorum re, [12] ardore quodam amoris, ſed [13] ſtabilitate potiu conſtantia judicemus. Sin erunt merita, ut non [14] ine ſed referenda ſit gratia; major quædam cura adhiben Nullum enim officium [15] referenda gratia magis neceſſ eſt. Quod ſi ea, quæ acceperis [16] utenda, majore men ſi modo poſſis, jubet reddere [17] Heſiodus: quidnam b cio provocati facere debemus? [18] an imitari agros fe

1 Quaſi dicat, cum iis agitur, in quibus ne ſimulacra quidem ſunt virtutis, nedum ipſa virtus.

2 *Effigies & ſigna quædam.*

3 *Puto* à ſciolis intextum veretur Grævius, ut plura hujus generis emblemata non bella, *dicunt*, *ajunt*, *puto*, quæ à viris doctis ex optimis ſcriptoribus ſunt ejecta.

4 Amandum & ornandum.

5 Mitioribus, & quæ bonum virum attingunt.

6 Itaque tunc fortitudo non eſt virtus, accedit enim ad temeritatem.

7 Juſtum & bonum civem.

8 Ad bonum virum videntur potius pertinere

9 Eorum ſcilicet, in quos volumus conferre beneficia. Quod in nonnullis additur, *conſideramus*, vel *conſiderandis*, non eſt in melioribus MSS. & impreſſis.

10 *Qui nos amat*, à nobis viciſſim amatur, *ſecundum illud vetus* *amari, ama.*

11 Quos *Terentius* ait, in cupere, conſulere parum, levi ſententia.

12 Nam hujuſmodi ardore amor inceditur & deflagrat, è ſtipula.

13 Quæ non poteſt eſſe, recto judicio: & judicium m rem ætatem requirit.

14 Concilianda.

15 Fatentur hoc omnes: factis exprimunt.

16 Ad uſum domeſticum cino.

17 Verſus Heſiodi extant i de Agricultura: *Acceptum* *& eodem pondere redde ſi* *tibi ille iterum ſuccurrat ege*

18 Elegans affirmandi interrogationem, & Cic miliaris.

ue plurimum debeatur. In quo tamen in pri
ue [28] animo, [29] ſtudio, [30] benevolentia fece
andum eſt. Multi enim multa faciunt [32] teme
ine [33] judicio, vel [34] morbo, in omnes, v
uodam, quaſi [36] vento, impetu animi incita
ia æque magna non ſunt habenda, atque ea
[37] conſiderate, [38] conſtanterque delata ſunt. S
lo beneficio, & in referenda gratia, [39] ſi cæte
hoc maxime officii eſt, ut quiſque maxime [41]
ita ei potiſſimum [42] opitulari. quod contra
à quo enim plurimum ſperant, etiamſi ille h
men ei potiſſimum [43] inſerviunt.

19 Sic Cicero in Bruto: *Ager, qui multos annos quievit, uberiores efferre fruges ſolet.*

20 Quam liberales & benefici.

21 Sponte noſtra.

22 Cum gratiam referimus, beneficio provocati.

23 An velimus eſſe liberales, eſt nobis integrum liberumque.

24 Seneca III. de Benef. 14. *Non referre beneficiis gratiam, & eſt turpe, & apud omnes habetur.*

25 Reddere enim beneficium ita ... quid injuriæ committat.

Beneficia in vulg ſunt, & nullius re rum, honeſta largi traxeris judicium ficia, in aliud g mem.

34 Morbus eſt teratum, ut eve le in prodigis o nonnulli haben ram.

35 Quadam le delectu perſonæ

36 Qui navim

CAP. XVI.

OPtime autem ſocietas hominum, conjunctioque ſ
bitur, ſi ut quiſque erit conjunctiſſimus, ita in
benignitatis plurimum conferetur. Sed, quæ [1] natura p
cipia ſint communitatis, & ſocietatis [2] humanæ, repe
dum [3] altius videtur. Eſt enim primum, quod [4] cerniti
univerſi generis humani ſocietate. ejus autem [5] vinculu
[6] ratio, & oratio; quæ [7] docendo, diſcendo, [8] comm
cando, [9] diſceptando, [10] judicando [11] conciliat inter ſe
mines, conjungitque [12] naturali quadam ſocietate. Ne
ulla re [13] longius abſumus à natura ferarum: in quibus i
[14] fortitudinem ſæpe dicimus, ut in equis, in leonibus: j
tiam, æquitatem, bonitatem non dicimus, ſunt enim rati
& orationis expertes. Ac [15] latiſſime quidem patens ho
nibus inter ipſos, [16] omnibus inter omnes, ſocietas hæc
in qua omnium rerum, quas [17] ad communem homi
uſum natura genuit, eſt ſervanda communitas: ut
[18] deſcripta ſunt [19] legibus, & jure civili, hæc ita [20] ten
tur, ut ſit conſtitutum: è quibus ipſis cætera ſic obſerver
ut in [21] Græcorum proverbio eſt, [22] AMICORUM E
OMNIA COMMUNIA. Omnia autem communia ho

1

1 Naturalia principia ad conſervandam humani generis ſocietatem.

2 Quæ eſt inter homines.

3 A primo principio.

4 Quoniam cernimus & videmus conjunctionem naturalem hominum inter ſe.

5 Connexio & ſtabilitas.

6 Utrumque λόγος. λόγῳ enim omnino homo à brutis differt.

7 Hominis proprium eſt docere & diſcere: doctrinam enim mens docentis effundit, diſciplinam mens diſcentis haurit.

8 Impartiendo neceſſaria, vel conſilia conferendo.

9 Accuſando, defendendo.

10 Quod ſequitur ex diſceptatione.

11 Conjungit & ad benevolentiam trahit.

12 Quoniam natura ita vult, ut homines inter ſe conjungantur

13 Longo quaſi intervallo.

14 Si vires, & animum ſpecte quæ tamen fortitudo proprie no rationis expers, & prudentiæ; tantum robur corporis.

15 Ad omnes homines ſe ex deus.

16 Omnibus hominibus, qui que illi ſint, ſive noti, ſive igno

17 Quæ produxit natura ad humanum communiter, ut ignis aqua, &c.

18 Quæ leges permittunt alic poſſidere ut ſua.

19 Quarundam enim dominio timur jure gentium, quarundam civili.

20 Poſſideantur.

21 Pythagoras Samius dixit.

22 Κοινὰ τὰ φίλων.

communia, 32 *non prohibere* ... 34 *de*
nem capere, ſi quis velit: *conſilium fidele* 34 *de*
quæ ſunt iis utilia, qui accipiunt, danti non r
ſ & his utendum eſt, & ſemper aliquid ad co
tatem afferendum. Sed quoniam copiæ par
unt: eorum autem, qui his egeant, infinita
36 vulgaris liberalitas referenda eſt ad illum En
HILOMINUS IPSI LUCET: ut facu
noſtros ſimus liberales.

CAP. XVII.

GRadus autem plures ſunt ſocietatis hom
ab infinita illa diſcedatur, propior eſt e
nationis, linguæ, 3 qua maximè homines
4 interius etiam eſt, ejuſdem eſſe civitatis.

23 Conditionis & naturæ.
24 In lumine ſcil.
25 Commutari in exemplum.
26 Dubie vaganti & ignoranti viam.
27 Ovid. *Quis vetet apposito lumen de lumine ſumi? Atque cavum vaſtas in mare ſervet aquas?*
... nulla ex parte

33 *Profluent*
te: quoniam ſi
puteus aut piſc
ret, aliter dice
34 Conſulta
agat.
35 Plutarc
rum: *Neque*
perdere, ubi i
... *fontem*

civibus inter ſe communia, forum, fana, porticus, viæ, jura, judicia, [5] ſuffragia, [6] conſuetudines præterea, & [7] liaritates, multiſque cum multis [8] res, rationeſque cont [9] Arctior vero colligatio eſt, ſocietatis propinquorum illa enim [10] immenſa ſocietate humani generis, in [1] guum, anguſtumque concluditur. Nam cum ſit hoc [1] tura commune animantium, ut habeant lubidinem proc di, prima ſocietas in ipſo eſt conjugio: proxima in lib deinde una domus, communia omnia. Id autem eſt [13] cipium urbis & quaſi ſeminarium reipublicæ. Sequuntu trum conjunctiones, poſt [14] conſobrinorum, ſobrino que: qui cum una domo jam [15] capi non poſſint, in ali mus, tamquam in [16] colonias, exeunt. Sequuntur c bia, & [17] affinitates: ex quibus etiam plures propinqui [18] propagatio, & [19] ſoboles, origo eſt rerumpublica [20] ſanguinis autem conjunctio, & benevolentia devinci mines caritate. magnum eſt enim, eadem habere [21] m menta majorum, [22] iiſdem uti ſacris, ſepulcra habere munia. Sed omnium ſocietatum nulla [23] præſtantio nulla [24] firmior, quam cum [25] viri boni, moribus ſim

5 Voces, quæ dantur in comitiis, in tabellave ſcribuntur.

6 Converſationes.

7 Amicitiæ.

8 Differt *res à ratione contracta*, ut genus à ſpecie. Rem contractam dicimus, ut matrimonium, ut eſt ſocietas. Ratio contracta eſt pactum, quod ſuper matrimonio fit.

9 Adſtrictior.

10 Infinita, de qua paullo ante dictum eſt.

11 Conſtringitur inter propinquos & affines.

12 Nam omne animal appetit duce natura, creare ſibi ſimile in ſpecie.

13 Urbs enim ex domibus, reſpublica è civibus conſtat

14 Conſobrini dicuntur nati ex duabus ſororibus: ſobrini ſunt filii conſobrinorum. Intelligit enim prolis propagationem.

15 Contineri.

16 Quoniam cum urbs multitudinem capere non *poſſet*, nova deducebatur colonia.

17 Propinqui uxoris & affi conciliantur conjugio.

18 Loquitur per tranſlat Nam propagatio dicitur in arb & *vitibus*, cum fiunt propagin

19 *Suboles*, non *ſoboles*, i antiquioribus & monumenti quitatis legitur, cui ſcriptura tio nominis ſuffragatur, à *oleſco*, id eſt, *creſco*.

20 Ipſi conſanguinei ſunt i devincti benevolentia & chari

21 Statuas, tropæa, & m imagines, quæ poſteros virtu tæ admoneant; unde *mon* dicuntur.

22 Erant enim & publica c & privata cujuſque familiæ quæ tradebantur hæredibus.

23 Excellentior: quoniam honeſto & virtute fundatur

24 Quoniam illa ſolum a durat, quam virtus concilia

25 Hinc Stoicorum dogma lum ſapientem amicum e alios homines nullam eſſe

- -- - , -- - - . r- - .

juod Pythagoras in amicitia 30 ultimum put
iat ex pluribus. Magna etiam illa communita
icitur ex beneficiis 32 ultro citro datis, ac
33 mutua, & 34 grata dum ſunt, inter quos
levinciuntur ſocietate. Sed, cum omnia rati
5 luſtraveris, omnium ſocietatum nulla eſt 3
arior, quam ea, quæ cum republica eſt unic
ari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, f
mnes omnium caritates 37 patria una comple
uis bonus dubitet 38 mortem oppetere, ſi ei
us? Quo eſt 40 deteſtabilior iſtorum 41 i
2 lacerarunt omni ſcelere patriam, & in ea
enda occupati & ſunt, & fuerunt. Sed ſi 44
am, & comparatio fiat, quibus plurimum tr

26 Amicitiæ conſuetudine.
27 In alieno homine, nec nobis
miliaritate conjuncto.
28 Manutius aliique malunt *copu-
latius.*
29 Quando una & eadem re de-
ctamur, & idem eſt velle, nolleque.
30 Id eſt, primum. Ita legit &
plicat Nonius Marcellus, quem re-
qui interpretes ſequuntur Nam &

35 Circumſpexe
tus fueris.
36 In editis pler
Sed in MSS. *grati*
37 Cujus amore
præferendum eſſe,
38 Horatius: *du*
pro patria mori.
39 Ut Decii, Co
40 Execrabilior

[redacted]

principes ſunt patria, & parentes, quorum beneficiis :imis obligati ſumus: proximi liberi, totaque domus, ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere erfugium: deinceps [46] bene convenientes propinqui, ·uſcum etiam communis plerumque [47] fortuna eſt. mobrem neceſſaria vitæ [48] præſidia debentur iis maxime, ; ante dixi: [49] vita autem, victuſque communis, conſi- ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam)jurgationes in amicitiis [51] vigent maxime: eſtque ea ıdiſſima amicitia, quam ſimilitudo morum [52] conju-

CAP. XVIII.

:d in his omnibus officiis tribuendis, [1] *videndum erit*, juid *cuique maxime neceſſe* ſit, & quid quiſque [2] vel ſine ; aut poſſit conſequi, aut non poſſit. Ita [3] non iidem :neceſſitudinum gradus, qui temporum. Suntque [4] of- , quæ aliis magis, quam aliis, debeantur: ut vicinum .adjuveris in [5] fructibus percipiendis, quam aut fratrem, ımiliarem: at, ſi [6] lis in judicio ſit, propinquum po- & amicum, quam vicinum defenderis. Hæc igitur, :à circumſpicienda ſunt [7] in omni officio: & conſuetu- :xercitatioque capienda, ut boni [8] ratiocinatores offi- m eſſe poſſimus, & addendo, [9] deducendoque videre, quæ

:ocum, quo ſe conferat ad mplorandum.

Non diſcrepantes à nobis in re, & maxime concordes in es.

tatus & conditio, in rebus ſe- adverſiſque. Unde videmus um, quod propter unum ex ci- pellitur omnis familia.

ræſidium eſt, quod ad alicujus m comparatur.

Conſuetudo vivendi.

Objurgationes in amicitia grata quæ aculeos habent, dolores non ; Ambroſius.

Exercentur inprimis.

Conjunxit bonos viros quadam :udine.

:udentur conſiderandum.

.. quod hic interſerunt *.. , plane nihil ad* rem facit. Docet enim Cicero, ho- neſtum innocentium paupertatem le- vandam eſſe.

3 Habenda temporis ratio inter- dum major eſt, quam neceſſitudi- nis.

4 Ponit infima officia, quæ magis uni, quam alteri debentur, ratione temporis.

5 Sic in apologo Gallii Noct. At- tic. II. viciai vicinis operam com- modarunt in metendo.

6 Si propinquus litigat & vocatur in jus.

7 Cum volumus eſſe officioſi, & aliquod officium alicui præſtare, & in beneficio collocando.

8 Arithmetici, qui officiorum da- torum, acceptorumque inire [illegible] rationem poſſint.

9 Diminuendo, & detrahendo.

neſtum, ex quo [18] aptum eſt officium, ...
Intelligendum eſt autem, cum propoſita ſi
tuor, è quibus [21] honeſtas, officiumque
diſſimum videri, quod [22] animo [23] mag
[25] humanaſque res deſpiciente, factum ſit.
maxime [26] in promptu eſt, ſi quid [27] tale

Vos etenim juvenes, animum geritis muli
Illa virago viri.

& ſi quid hujuſmodi:

[28] *Salmaci da ſpolia ſine & ſudore, & ſ*

10 Dum utraque pagina, & accepti & expenſi diſpungitur, & inter ſe confertur, apparet, pares ſint rationes, an reliquum ſit? & utrum illud reliquum ſit accepti, quod nondum expenſum ſit, an expenſi, quod nondum acceptum, & quantum illud ſit?

11 Quod officium cuique præſtandum ſit, & qui ſint præponendi in beneficio collocando.

12 Aptiſſima hæc eſt comparatio cum hominibus reipublicæ opportunis.

13 Ut officium recte conſervetur & præſtetur.

14 In his libris ſcilicet, quibus ...

20 Pruden temperantia.

21 Nam al honeſtate, ſ dicuntur.

22 Fortit laus.

23 Magna

24 Non hu ſpectanti. na tem accipien

25 Fortuit que ludibria

26 Cito v

27 Carm Romanos ig Clelia virg

ıque in 29 laudibus, quæ 30 magno animo, & 31 for. 32 excellenterque 33 geſta ſunt, ea neſcio 34 quomodo 5 pleniore ore laudamus. Hinc 36 Rhetorum campus Marathone, 37 Salamine, 3 Platæis, 40 Thermopylis, aƈtris: 42 hinc noſter Cocles, 43 hinc Decii, 44 hinc s & Publius Scipiones, 45 hinc M. Marcellus, 46 innu- ıileſque alii: 47 maximeque ipſe populus Rom. animi tudine 48 excellit. Declaratur autem 49 ſtudium bellicæ, quod ſtatuas quoque videmus ornatu 50 fere militari.

ım aliquem laudamus.
lato & humana ſpernente, : proprium magnanimi.
ontra illud, quod in probris, *animum gerit muliebrem.*
ontra illud, *ſine ſudore &* e.
ſta proprie dicuntur in rebus ibus.
ndo quodam mirabili & cum admiratione.
laximis laudibus & amplo io.
.hetorum campus proverbio, ut Poëtarum Sylvæ: indi- ingentem materiam propoſi- dicendum oratoribus in lau- tium virorum.
ropter inſignem Miltiadis Perſas in Marathonis, civita- icæ campo, victoriam: qui in illa pugna occubuerunt, nis laudabantur.
ıpud Salaminam inſulam, At- ertinenti objectam, Xerxes fuit ab Athenienſibus pugna luce Themiſtocle.
latææ oppidum Bœotiæ, ubi ias & Ariſtides profligarunt ıium Xerxis Ducem, gymni- e certamen in cæſorum hono- nſtitutum, & tropæa pro uni- ræcia contra vim Aſiæ poſita t.
Thermopylæ anguſtias viatori- Theſſalia, & à littore Locros ibus transitu, eſt, ubi Leoni- Lacedæmoniorum Dux, con- rxem innumero exercitu in- m, deficientibus ſociis, parva ı manu, fortiſſime occubuit.
auſtica oppidum Bœotiæ, ubi Epaminondas Thebanus Lacedæmo- nios vicit adeoque attrivit, ut poſtea imperium recuperare non potuerint.

42 In quibuſdam MSS. legitur *Strateclés*, in aliis *Sterocles*, ſeu *Ster- cocles*, ſed cum neutrius ullibi extet memoria, Balduinus, Langius & alii peccatum librarii, primam ſyllabam ne omittentis, ſubodorati, repoſue- runt: *noſter Cocles*. Intellige Hora- tium Coclitem, quem Cicero inter Romanos bellica laude inſignes, ut tempore, ita ordine, primum receu- ſet, poſtquam Græcorum loca præ- liis nobilitata memoravit. Sic & in primo paradoxo ante Decios poſuit: *Quæ Horatium Coclitem contra omnes hoſtium copias tenuit in ponte ſolum? Quæ vis patrem Decium, quæ filium devovit?*

43 Decius pater & filius pro patria ſe devoverunt, ille adverſus Latinos, hic adverſus Hetruſcos, & glorioſe occubuerunt.

44 Fratres, duo illa fulmina belli, ut Ennius appellat, qui in ſecundo bello Punico, Hannibale Italiam la- cerante, in Hiſpania occubuerunt.

45 Marcellus Hannibalem fugavit, & Syracuſas expugnavit, inde in Apulia inſidiis circumventus in quo- dam colle cecidit.

46 Duces & clariſſimi Imperato- res, quorum tanta copia apud Roma- nos fuit, ut numerari vix poſſint.

47 Ante omnes alios populos & nationes.

48 Illuſtrior eſt cæteris gentibus.

49 Immenſa voluntas bellicæ glo- riæ, quam Rom. appetebant, tanquam ſumma laude veraque digniſſimam.

50 Rato togato.

humanitatem [8] repellentis. ...
fortitudo, cum eam virtutem eſſe dicunt propu
9 æquitate. Quocirca nemo, qui fortitudinis gl
cutus eſt, inſidiis, & malitia laudem eſt adeptu
honeſtum eſſe poteſt, quod juſtitia vacat. Præ
10 Platonis illud: Non ſolum inquit, ſcientia
mota à juſtitia, [11] calliditas potius, quam ſap
pellanda: verum etiam animus [12] paratus ad
13 ſua cupiditate, non utilitate communi imp
daciæ potius nomen habeat, quam fortitudinis
fortes, & magnanimos, eoſdem bonos, & ſi
tatis amicos, minimeque fallaces eſſe volum
15 ex media laude juſtitiæ. Sed illud [16] odioſu
hac elatione, & magnitudine animi, facillim
& nimia cupiditas principatus innaſcitur. U
Platonem eſt, [19] omnem morem Lacedæmo
matum eſſe [20] cupiditate vincendi: ſic, ut
magnitudine maxime excellit, ita maxim
omnium, vel potius ſolus eſſe. difficile a

7 Magnanimitas in periculis ſubeundis & laboribus.
8 Si eſt ſine juſtitia.
9 Ad utilitatem reipublicæ.

14 Audax eſt ...
tudinis, non forti
15 Ob hæc ali
merentur, qui
Juſtus enim nunc

tare omnibus concupieris, ſervare [22] æquitatem, quæ ıtiæ maxime propria. ex quo fit, ut neque [23] diſceptа- + vinci ſe, nec ullo [25] publico ac [26] legitimo jure pa- . exiſtuntque in republica plerumque [27] largitores & ioſi, ut [29] opes quam maximas conſequantur, & ſint otius ſuperiores, quam juſtitia pares. Sed quo [31] diffi- hoc præclarius. nullum eſt enim tempus, quod juſti- ure debeat. Fortes igitur & magnanimi ſunt habendi, i faciunt, ſed qui [32] propulſant injuriam. vera autem, ens animi magnitudo, honeſtum illud, quod [33] maxi- ura ſequitur, [34] in factis poſitum, non in gloria judi- principemque ſe eſſe mavult quam videri. Etenim qui ıre imperitæ multitudinis [36] pendet, hic [37] in magnis on eſt habendus. Facillime autem ad res injuſtas im- r, ut quiſque eſt altiſſimo animo & gloriæ [38] cupidita- *locus eſt ſane* [39] lubricus quod vix invenitur, qui la- s ſuſceptis, periculiſque aditis, non, quaſi mercedem geſtarum, deſideret [40] gloriam.

tecellere, & velle primum abere, & primas partes in

qualitatem, ut æquo & pari n aliis, & nemini inferas in-

:rbis & rationibus.
b aliis ſcil. intercedentibus
a ſentientibus.
s ordinarium, quod commu- us omnibus eſt.
ıod eſt conſtitutum & man- 'gibus.
rgitio eſt in malam partem ndos favores, corrumpenda- agia.
ctio eſt diviſio civium in di- dia: cum aliqui in civitate 's fieri conantur.
otentiam, non divitias.
olentia & cum injuria alio-

iræcis, δύσκολα τὰ καλά.
difficilius eſt, ne quis animi itudine & potentia abutatur itiam; tanto præclarius eſt, ınſca virtutes ſemper copula- a.

32 Neque in inferenda, ſed pro- pulſanda injuria lex virtutis eſt: qui enim non repellit à ſocio injuriam, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille, qui affert.

33 Sequitur natura honeſtum, quod illi amicum & conjunctum eſt, quodque natura ipſa per ſe expetit.

34 *In rebus, quæ fiunt cum virtu- te, quam amamus & expetimus pro- pter ſe*, non propter gloriam & ho- minum æſtimationem.

35 Vult potius laudanda facere, & non laudari; quam factorum, quam- vis mereatur, laudationes accipere.

36 Arbitratur veram gloriam vir- tutis conſiſtere *in* opinione imperito- rum hominum, qui judicare non poſ- ſunt, & errore ducuntur.

37 In numero magnorum viro- rum.

38 Eſt ellipſis; ſubauditur *maxi- ma*, vel *ſumma* gloriæ cupiditate.

39 Quoniam in ipſo pauci conſi- ſtunt, ut oportet, ſed labuntur.

40 Laudem ex opinione vulgi, quam ſæpe, neglecta æquitate, appe- timas.

CAP.

[illegible] , ut tu
ras magnas illas quidem , & [9] maxime util
hementer arduas plenaſque laborum, & peri
vitæ , tum multarum aliarum rerum, quæ ad
Harum rerum duarum [12] ſplendor omnis
addo etiam [13] utilitatem , in [14] poſteriore eſt
& ratio efficiens magnos viros , eſt in [15] pri
eſt illud , quod excellentes animos , & huma
facit. Id autem ipſum cernitur in [16] duobus
quod honeſtum ſit , bonum judices , & ab c
turbatione liber ſis. Nam & ea , quæ [17] e
& præclara videntur , parva ducere : eaque
firmaque contemnere , fortis animi , magr
eſt : & ea , quæ [18] videntur acerba , quæ [19]

1 Cognoſcitur, perſpicitur.

2 Res externæ ſunt , quæ extra corpus animumque habentur , ut divitiæ, imperia , magiſtratus & omnia bona fortunæ.

3 Omnes res fortunæ contemnere ; nihil admirari, niſi virtutem, &c.

4 Inductum in opinionem.

5 Horatius idem dicit : *Nil admirari prope res eſt una Numici , Solaque quæ poſſit facere & ſervare beatum.* Admiratio hic intelligitur impru-

cum causa vita ,
poſita eſt & adult
exſtat.

12 Facta in o
currunt , & ſenſu

13 Non tantun
reipubl. ſpectant
rum.

14 In ſecunda
quam verſatus vi
ut ſcil. res arduæ

15 In deſpicien

ninum vita, fortunaque verſantur, ita ferre, ut nihil itu naturæ diſcedas, nihil [21] à dignitate ſapientis, ronimi eſt, magnæque conſtantiæ. Non eſt autem cenieum, qui metu non frangatur, eum frangi [22] cupidinec, qui invictum ſe à labore præſtiterit, vinci a voe: quamobrem & hæc [23] vitanda, & pecuniæ fugienda itas. nihil enim eſt tam [24] anguſti animi, tamque paraam amare divitias: nihil honeſtius, [25] magnificene, quam pecuniam contemnere, ſi non habeas: ſi haad beneficientiam, liberalitatemque conferre. Caveneriam [26] gloriæ cupiditas, ut ſupra dixi. [27] eripit enim .tem, pro qua magnanimis viris [28] omnis debet eſſe ntio. Nec vero [29] imperia expetenda, ac potius aut a accipienda interdum, aut [31] deponenda nonnunquam. idum autem eſt omni animi perturbatione, tum cupidi- & metu, tum etiam ægritudine, & [32] voluptate animi, :undia; ut tranquilitas & ſecuritas adſit, quæ affert cum ſtantiam, tum etiam [34] dignitatem. Multi autem & & fuerunt, qui eam, quam dico, tranquillitatem ex:es, à negotiis [35] publicis ſe removerint, ad [36] otium' perfugerint. In his & nobiliſſimi [38] philoſophi, longeque

. mentis tranquillitate & graquam natura ipſa nobis dedit. le quid facias, quod non deientem. cujus non eſt adverſis e caſibus moveri, aut ſecundis

upiditate rerum humanarum, us & voluptatibus. *Quippe nec m tantum, nec ſcla, nec hoſtes, us ſola noces animis illapſa u.*

Conſideranda, animadvertenvenda.

emiſſi & vilis.

uod magis deceat magnificum. gnos facit ſumptus ſine aliqua t.

uam tum maxime amittimus, ixime affectamus.

lem gloriæ cupidus non eſt ſui ed ſervit affectui.

mnia, quæ magnanimus facit, bunt, ut ſit liber.

Legiſtratus & cara exercitus.

30 Ut Timoleon regnum Corinthi; Scipio Africanus regnum Hiſpaniæ.

31 Ut Tarquinius Collatinus conſulatum; Sulla dictaturam.

32 Cum de animi perturbationibus agatur, voluptas nulla corporis, ſed animi tantum intelligenda eſt. neque vero gaudium animi hic ſignificatur, cum ratione animus movetur placide & conſtanter: ſed lætitia geſtiens, quæ eſt ſine ratione animi elatio.

33 Perſeverantiam, hoc eſt, in re cum ratione conſiderata ſtabilem permanſionem.

34 Auctoritatem honeſtam.

35 Gubernatione reipublicæ.

36 Ceſſationem negotiorum & curæ publicæ.

37 Tanquam in locum tutum & non obnoxium tot fluctibus, quæ ſurgunt in republica.

38 Ut Socrates, Plato, Ariſtoteles, Epicurus cum ſuis [illegible]

QUare, cum hoc commune ſit potentia
iis, quos dixi, otioſis; [1] alteri ſe adip
trantur, ſi [2] opes magnas habeant: [3] alteri
& ſuo, & parvo. In quo neutrorum omn
eſt ſententia: ſed & [4] facilior, & [5] tutior
gravis, aut moleſta vita eſt otioſorum: [7] ſ
hominum generi, & ad [8] claritatem, [9]
aptior eorum, qui ſe ad rempublicam & ad
das accommodaverunt. Quapropter & iis f
dum ſit [10] rempublicam non capeſſentibus
ingenio, doctrinæ ſeſe dediderunt; & iis,
dinis imbecillitate, aut [13] aliqua graviore
republica receſſerunt, cum ejus adminiſt
aliis laudemque concederent. Quibus au
cauſa, ſi [14] deſpicere ſe dicant ea, quæ [15]
rentur, imperia, & magiſtratus, iis non

39 Valde primi inter ipſos Philoſophos.
40 Ut Pomponius Atticus.
41 Domeſtica, delectatire ſua familiari.
42 Vocabulo magnificentiſſimo eo-

6 Quoniam
nos otio Philo
7 Afferens
communi hom
præſtantior:
ipſi, nati ſumu
8 Splendor

i etiam [17] vitio dandum puto. Quorum [18] judicium quod [19] gloriam contemnant, & pro nihilo putent, le facto eſt non probare: ſed videntur [20] labores, & tias tum [21] offenſionum, tum [22] repulſarum, quaſi am [23] ignominiam, timere, & infamiam. Sunt enim, i rebus contrariis [24] parum ſibi conſtent: voluptatem eriſſime contemnant, in dolore ſint [26] molliores: riam negligant, frangantur infamia: atque ea quidem tis conſtanter. Sed iis, qui habent à natura [28] adju- rerum gerendarum, [29] abjecta omni cunctatione, adi- di magiſtratus, & [30] gerenda reſpublica eſt. Nec enim iut regi civitas, aut declarari animi [31] magnitudo poteſt. eſſentibus autem rempublicam [33] nihilominus, quam ophis, haud ſcio an magis etiam, & magnificentia, & icientia adhibenda ſit rerum humanarum, quam ſæpe & [35] tranquillitas animi, atque ſecuritas: ſiquidem nec futuri ſunt, & cum gravitate conſtantiaque victuri. o [36] faciliora ſunt philoſophis, quo minus [37] multa nt in eorum vita, quæ fortuna feriat, & quo minus rebus egent: & quia, ſi quid adverſi eveniat, tam graviter

.tuperandam: ſeu vitio ver- .

ententiam & opinionem.

on enim amanda gloria, ſed .e oritur gloria, honeſtum &

ui ſubeundi ſunt in petendo tu.

m res ex animi ſententia non : vel, quod magiſtratum s gerenti multorum ſimulta- ia ſuſcipienda ſunt.

oniam non adipiſcuntur ma- a, quem petunt.

m ignominiæ non tam ſint, lidæ gloriæ, materies.

rum ſint conſtantes in rebus, medii terminos tranſilien-

aviſſime & conſtanter.

cto animo & molli. Utrum- tudinis eſt, nec dolore, nec e vinci.

cilius enim rebus commodis, quam incommodas ſuſtine- d vir fortis & magnus non ſualam injuria illatam.

28 Qui valent ingenio, prudentia, viribus corporis.

29 Sine aliqua mora.

30 Adminiſtranda.

31 Quæ non in otioſa vita, ſed in rebus gerendis perſpicitur.

32 Accedentibus ad curam reipublicæ.

33 Senſus eſt: Philoſophi magnificentiam & deſpicientiam rerum humanarum adhibent: capeſſentes vero rempubl. nihilominus, quam philoſophi, & fortaſſe magis etiam, adhibere debent.

34 Ut omnia contemnat, quæ homini accidere poſſunt in utramque partem.

35 Sedatio perturbationum.

36 Tanto facilius eſt philoſophis ſervare gravitatem & vacare affectibus, quanto minus eſt in ipſis, quod ſit in manu fortunæ.

37 Pauciora, quam in vita eorum, qui rempubl. adminiſtrant.

38 Sunt obnoxia & expoſita telis fortunæ, ut magiſtratus & imperia.

43 efficiendi facultatem. ... .

ne aut 45 temere deſperet propter ignavia confidat propter cupiditatem. 47 In omnibu prius quam aggrediare, adhibenda eſt 48 gens.

Cap. XXII.

Sed cum plerique arbitrentur, res belli quam urbanas: [1] minuenda eſt hæc opir bella ſæpe quæſierunt propter gloriæ cupi in magnis animis, ingeniiſque plerumque magis, ſi ſunt ad rem militarem 3 apti, gerendorum. 4 Vere autem ſi volumus ju extiterunt [5] urbanæ majores, clarioreſqu Quamvis enim Themiſtocles jure laudet men, quam [6] Solonis, illuſtrius, citetur riſſimæ teſtis victoriæ, quæ anteponatu

:

39 Quoniam Philoſophis omnia ſunt præmeditata. Alii vero *tollun-tur in altum, ut lapſu graviore ruant.*

40 Quoniam timent caſum & tela ...

48 Dilige præparanda pimus, perſi niſi fiat, turp

1 Confut Tempus au

[redacted]

[8] primum conſtituit Areopagitas; non minus præ-
hoc, quam illud, judicandum eſt. Illud enim [9] ſe-
fuit, hoc ſemper proderit civitati: hoc conſilio leges
ænſium, hoc majorum inſtituta ſervantur. Et Tne-
:s quidem nihil dixerit, in quo ipſe Areopagum ad-
at [10] ille vere, ab ſe adjutum Themiſtoclem. Eſt
illum geſtum conſilio ſenatus ejus, qui à Solone erat
tus. Liceat eadem de [11] Pauſania, [12] Lyſandroque
Quorum rebus geſtis quamquam imperium Lacedæ-
um [13] dilatatum putatur: tamen ne minima quidem
Lycurgi legibus, & diſciplinæ [14] conferendi ſunt:
im [15] ob has ipſas cauſas & [16] parentiores habuerunt
is, & [17] fortiores. [18] Mihi quidem, neque [19] pueris
[20] M. Scaurus [21] C. Mario, neque, cum [22] verſare-
republica, [23] Q. Catulus [24] Cn. Pompejo cedere vi-
[25] *Parva enim ſunt foris arma, niſi eſt conſilium*
Nec plus [26] Africanus, ſingularis [27] & vir, & impe-
rator,

ops primus, qui urbem A-
condidit, Areopagum con-
b urbe condita uſque ad So-
ni fere CCCLV numeran-
cum alia pleraque Athe-
inſtituta abrogaſſet. Areo-
tum, quod popularis eſſet,
& tam longo tempore labe-
reſtituit. Quod Cicero in-
im conſtitutum eum Sena-
à Solone. Eſt enim conſti-
firmare, robur addere.
s Græcia pulſus, ac traci-

opagus vere, ſcil. dixerit,
clem ab ſe adjutum.
e ſupra Cap XVIII. not 39.
imder Lacedæmonius Athe-
editionem cepit, & de An-
pæa ſtatuit.
ſtum hic variant MSSta &
es. *Dilatatum* retinet Græ-
editionibus melioribus. Fa-
m credit, aliam hic vocem
quæ intercedit, ſed tamen
hanc aut ſimilem deſide-

nparandi ſunt.
pter diſciplinam, *leges &*
um juvenum, ut præcepit

16 Ut ab *obediens obedientior*, ſic à *parens parentior* dicitur. Alii, *pa-rentiores*. Reſpicit ad ordinem militiæ, quo ſæpe victoriam Spartani ſunt adepti.

17 Promptiores ad omnia pericula & labores.

18 Hactenus de Græcis: nunc de Romanis ponit exempla & comparat.

19 *Cum ego eſſem puer*. Natus autem Cicero anno ab V. C. DCXLIX.

20 Hic gloria domeſtica floruit, ſummæ gravitatis & conſtantiæ, teſte Cicerone ad Lentulum. Nec tamen bellicæ gloria caruit: nam de Liguribus Conſul A. V. C. DCXLVI. triumphavit.

21 Qui bellica laude claruit, & ſepties conſul fuit.

22 Cum ſenatoriis muneribus fungeremur.

23 Fuit optimus Senator, qui templum Jovis Capitolini dedicavit, &c.

24 Qui bellica gloria floruit, & *magnus* a devicta Africa cognominatus eſt.

25 Parum proſunt arma extra urbem, niſi regantur optimo ſenatorum conſilio.

26 Minor, Pauli filius.

27 Bello, domique.

Ut enim alios omittam ; [39] nobis temp-
bus, nonne [40] togæ arma ceſſere? neque
periculum fuit gravius unquam, nec [41]
conſiliis, diligentiaque noſtra [42] celeriter
daciſſimorum civium delapſa arma ipſa ce
igitur geſta unquam in bello [44] tanta? [45]
ferendus? licet enim, Marce fili, apud
quem & hæreditas hujus gloriæ, & facto
net. Mihi quidem certe, vir abundans
Cn. Pompejus, multis audientibus, hoc
fruſtra ſe [47] triumphum tertium deport
[48] meo in rempublicam beneficio, ubi
habiturus. Sunt ergo domeſticæ fortitud

28 Quam delevit A.V.C. DCXXI.

29 Cn. Scipionis filius, Africani minoris patruelis, vir optimus ob hoc ipſum à Senatu judicatus.

30 Nullum habens publicum munus.

31 Tribunum plebis, perniciosas reipubl. leges ferentem.

32 Cædes Gracchi.

33 Partem bellicæ virtutis: quoniam opus fuit manu & pedibus ſub-

40 Mihi
rum: quon
preſſi ipſos
41 Quie
oppreſſa ill
fuit.
42 Intra
43 Conju
bant, quan
44 Quan
tos oppreſſ
45 Quæ

is: in quibus plus etiam, quam in his, operæ, ſtu-
nendum eſt.

CAP. XXIII.

nino illud [1] honeſtum, quod ex animo excelſo, magnificoque quærimus, [3] animi efficitur, non s viribus. Exercendum tamen corpus, & ita [5] affi- eſt, ut [6] obedire conſilio, rationique poſſit in [7] exe- egotiis, & in [8] labore tolerando. Honeſtum autem exquirimus, totum eſt poſitum in animi cura, & ne: in quo non minorem utilitatem afferunt, qui eipublicæ præſunt, quam qui bellum gerunt. Itaque i conſilio ſæpe aut non [11] ſuſcepta, aut [12] confecta t, nonnunquam etiam [13] illata: ut [14] M. Catonis ertium Punicum: in quo etiam [15] mortui valuit s. Quare expetenda quidem magis eſt [16] decernendi iam decertandi fortitudo: ſed cavendum, ne [17] id magis fuga, quam utilitatis ratione, faciamus. Bel- n ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud, niſi [18] pax quæſita [19] Fortis vero, & conſtantis eſt, non perturbari [20] aſperis, nec [21] tumultuantem [22] de gradu dejici, r; ſed [23] præſenti animo uti & conſilio, nec à ratione

us fortitudinis & magnani-

animo.
liis & prudentia.
ne victus & arte gymna-

diceretur, ὅτω διατιθῶνη
s.
oſſit obire ea, quæ ratio
iaſerit.
neceſſitas juſſerit pugnare

quam fortitudo verſatur.
armis in urbe rempublic.
ibernant.
torum.
erſus aliquos, quamvis pro-

lata.
nte nullo provocante.
e Plinium lib. XV.
s actum eſt, Catone ſuo
Carthagine evertenda.

16 Lepida oppoſitio, in qua nihil eſt emendandum.

17 Ignavia, quod bellum ut timidi fugiamus.

18 Cicero in Orat. ad Cæſarem de republ. ordinanda: *Sapientes pacis cauſſa bellum gerunt: laborem ſpe otii ſuſtentant. niſi illam ſirmant, ejiciis, vinci, an vicisse, quid retulit?*

19 Vulg. *fortis animi*; ſed vox *animi* eſt inepti gloſſatoris, ſubintelligendum potius, *viri*.

20 Adverſis.

21 Tumultu perterritum, perturbatum.

22 Animo conſternari, ac veluti à ſtatu mentis dimoveri. Metaphora, ab athletis & militibus.

23 Animus, qui adeſt, quemque metus & perturbatio non abſtulit, cogitat, & conſiderat ea, quibus optatum rei exitum conſequatur.

ri, & manu cum hoſte [32] conn[illegible] [illegible]
& [34] belluarum ſimile eſt: ſed, cum tempı
poſtulat, decertandum manu eſt, & mors [35]
pitudinique anteponenda:

Cap. XXIV.

De [1] evertendis autem, [2] diripiendiſque
conſiderandum eſt, Ne quid te
quid crudeliter. [3] Idque eſt vi
rebus [4] agitatis, punire ſontes, [5] multitudin
in omni fortuna [6] recta, atque honeſta reti
ſunt, quemadmodum ſupra dixi, qui urban
anteponant: ſic reperies multos, quibus per
lida conſilia quietis cogitationibus & [8] ſplen
jora videantur. Nunquam omnino periculi

24 A prudentia; & ſtatu ſanæ mentis.

25 Hoc, quod dictum eſt, uti animo præſenti, &c.

26 Illud, quod ſequitur, prævidere ſcil. futura.

27 Prudentiæ naturalis.

28 Antecapere & animo præoccu-[illegible] ... percipere,

35 Nam fort potius in acie cedere aut pa decorum.

1 Solo æqua

2 Prædandi

3 In multis tur fiat, de qu dudum queſtus

[illegible]

n eſt, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum illud, ne offeramus nos periculis [11] ſine cauſa, quo poſſet eſſe ſtultius. Quapropter in adeundis periculis tudo imitanda medicorum eſt, qui leviter ægrotantes curant: gravioribus autem morbis [12] periculoſas cu- es & ancipites adhibere coguntur. Quare [13] in tran- tempeſtatem adverſam optare dementis eſt: ſubvenire tempeſtati quavis ratione, ſapientis: eoque magis, ſi ipiſcare re [14] explicata boni, quam [15] addubitata mali. loſæ autem rerum actiones partim iis ſunt, qui eas ſuſci- partim reipublicæ. Itemque alii de vita, alii de glo- benevolentia civium in diſcrimen vocantur. promptio- ur debemus eſſe ad noſtra pericula, quam ad commu- imicareque [16] paratius de honore, & gloria, quam de commodis. Inventi autem multi ſunt: qui non mo- uniam, ſed vitam etiam profundere pro patria parati iidem gloriæ [17] jacturam ne minimam quidem facere , ne [18] republica quidem poſtulante: ut Callicratidas, um Lacedæmoniorum dux fuiſſet [19] Peloponneſiaco multaque feciſſet [20] egregie, [21] vertit ad extremum , cum [22] conſilio non paruit eorum, qui claſſem ab inuſſis removendam, nec cum Athenienſibus dimican- itabant. Quibus ille reſpondit; Lacedæmonios, claſſe iſſa, aliam parare poſſe: ſe fugere ſine ſuo dedecore ſſe. Atque hæc quidem Lacedæmoniis plaga [24] med o-

cr s:

10 diſtinguitur à fortitudine
s: quales ſunt apud Tacitum
I, 86. *qui non tam praemia*
m, quam ipſis periculis læti
& olim partis nova, ambi-
:ipitia maluit.

æ aut curent, aut perdant
egrotantem.

nflatio à nautis ſumta.

ovis modo confecta.

opter ſpem incerti exitus
Sic Alexander valetudine
ta tutius eſt ratus, dubia ſe
lo (Philippo) *credere, quam*
e morbo perire. Juſtinus XI.

mptiore animo.

mnum. ſed jactura proprie
n mari, cum *urgente tem-*
ſ à mari jaciuntur.

18 Utilitate Reipubl. ita exigente.

19 Hoc bellum deſcripſerunt Thucydides & Xenophon.

20 Strenue & fortiter.

21 In fine turbavit & publicam perdens felicitatem, & ſuam gloriam amittens.

22 Sententiæ: nam cenſebant tempori cedendum eſſe; nec expectandam claſſem Athenienſium.

23 Sunt tres inſulæ parvæ, ſitæ in continenti ante Lesbum, in Maleæ conſpectu, contra Mitylenen.

24 Vide de hoc prælio Diodorum Siculum lib. XV. non multum detrimenti Lacedæmoniis attulit; quoniam non amiſerunt imperium, in ... ſuperarunt tandem Athenienſes, poſt Callicratidæ mortem, duce Lyſandro.

ſunt enim, qui, quod ſentiunt, etſi [36] optimu
invidiæ [37] metu non audent dicere.

Cap. XXV.

OMnino, qui reipublicæ præfuturi ſunt,
præcepta [2] teneant: unum, ut utilitate
tueantur, ut, quæcunque agunt, ad eam [4] ref
commodorum ſuorum: alterum, ut [6] totum
blicæ curent; ne, dum partem aliquam tue
deſerant. Ut enim [7] tutela, ſic procuratio rei
litatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad e
commiſſa, gerenda eſt. Qui autem parti civi
partem negligunt, rem [8] pernicioſiſſimam i
ducunt, ſeditionem atque diſcordiam: ex qu

25 Quæ Lacedæmoniis imperium eripuit, exitiumque attulit.
26 Ne videretur cum hoſte Epaminonda ſentire, differendo pugnam.
27 Malo conſilio & nulla ſpe victoriæ.
28 In præclara Leuctrica pugna.
29 Potentia & imperium.
.. Fabius Maximus, qui cum

tum, ſed magis e
veret.
36 Ipſi reipu
utilitati.
37 Ne aliquem
rint, quod patria
1 In libro de F
2 Obſervent &
3 Eo pacto &
Omnia illiu

[redacted]

ares, alii ſtudioſi [9] optimi cujuſque videantur, pauci verſorum. Hinc apud Athenienſes magnæ [11] diſcor- in [12] noſtra republica, non ſolum ſeditiones, ſed peſti- tiam [13] bella civilia: quæ gravis & fortis civis, & in lica dignus [14] principatu, fugiet, atque oderit, tradet- [15] totum reipublicæ: neque opes, aut potentiam con- itur: totamque eam ſic tuebitur, ut omnibus conſulat. vero criminibus falſis in odium aut invidiam quemquam abit: omninoque ita juſtitiæ, honeſtatique adhæreſcet, m eam conſervet, quamvis graviter [17] offendat, mor- e appetat potius, quam deſerat illa, quæ dixi. [18] Mi- na eſt omnino [19] ambitio, honorumque contentio: de ræclare apud [20] eundem eſt Platonem: [21] ſimiliter fa- os, qui inter ſe contenderent, uter [22] potius rempubli- dminiſtret, ut, ſi nautæ certarent, quis eorum potiſſi- gubernaret. Idemque præcepit, ut eos adverſarios exi- mus, qui [23] arma contra ferant: non eos, qui [24] ſuo o tueri rempublicam velint: qualis fuit inter [25] P. Afri- n, & Q. Metellum ſine acerbitate diſſenſio. Nec vero ndi, qui [26] graviter iraſcendum [27] inimicis putabunt, idque

ui dicuntur optimates.

Qui ſunt optimates, quam ple- rent.

Ut Cyloniorum, Diacriorum, orum, & aliorum, quas omnes compoſuit, docente Plutarcho vita.

Ut ſeceſſiones in montem ſa- & Gracchorum, & ſexcentæ

Quæ fuerunt inter Syllam & m: inter Cæſarem & Pompe- &c.

Ut ſit princeps in civitate.

Patriam unam ſpectabit: ad nnia referet. Non partim ſer- ibi, partim reipubl. ſed totus lic. ſerviet, aut ſaltem nun- ſibi cum detrimento reipubli-

Non adducet in odium alicujus

In rebus ſuis, id eſt, damnum r, & jacturam faciat rei fami- , & dignitatis.

Quia affert miſerias & ſervitu- privatque libertate & tran- te animi.

19 Vide libellum Q. Ciceronis de petitione conſulatus.

20 Lib. VI. de Republica.

21 Eraſmus hoc genus loquendi novum & inuſitatum eſſe arbitratur: ſed ita etiam alibi Cicero. Ut Tuſcu- lan. 4. *ſimiliter facis, ut ſi poſſe putas eum, &c.*

22 *Potius* dicitur de duobus: *po- tiſſimum* de pluribus: & ſic *uter* de duobus; *quis* de pluribus. Vide ele- gantiam à Cicerone ſervatam.

23 Plato de Legibus lib. IX. do- cet, qui Reip. hoſtes ſint cenſendi.

24 Ut ipſis videtur, & putant eſſe melius.

25 Africanus ex Africa, Metellus ex Macedonia, eodem anno trium- pharunt. Valerius Maximus lib. IV. eorum contentionem ab æmulatione virtutum profectam, ad graves teſta- taſque inimicitias progreſſam fuiſſe ſcribit; ita tamen, ut eam præcipua veneratione deleverit moderatio.

26 Seneca iram muliebre vitium eſſe dicit.

27 Iis, qui voluntate à nobis di- ſentiunt: non hoſtibus.

... reipublicæ causa 42 severitas, 42 ...
iiſtrari civitas non poteſt. Omnis autem & 43 a
& 44 caſtigatio, 45 contumelia vacare debet: ne
qui 46 punitur aliquem, aut verbis caſtigat, ſed
blicæ utilitatem referri. Cavendum eſt etiam,
pœna, quam culpa ſit: &, ne iiſdem de cauſis al

28 Ampliſſimo, & ſummâ laude igno.

29 Quæ ad eos pertinet, qui concitati facile placantur.

30 Seneca ait, clementiam eſſe temperantiam animi in poteſtate ulſceudi, vel lenitatem ſuperioris adverſus inferiorem in conſtituendis pœnis.

31 Γ'ϵϖνομία.

32 Faciles omnibus aditus ad eos, qui liberos populos regunt, eſſe debent: neque ulla eſſe occupatio tanta, quæ eos impediat ab iis, qui querelas ſuas ad eos perferre volunt, audiendis.

33 Altitudo animi non eſt hoc loco excelſitas, vel elatio; ſed βαθύτης ... altitudo, qua præditus homo non ſtatim detegit omnes animi motus, neque eos in promptu habet, ſed abdit ac tegit, cum opus eſt.

40 Ut tranquillit... diſciplina conſervetu...

41 Talis Atticus, ... Nepote in ejus vita ca... cola, de quo Tacitus *quod eſt rariſſimum ... auctoritatem, aut ſe... deminuit.*

42 Nam licentia on... fiunt.

43 Cum quis punit ... vel in perſona; ſed ... perſona.

44 Quæ fit verbis ... cero.

45 Contumelia eſt ſ... cum quis punitur judi... magis ſtudio notandi i... juris exequendi. Qui ... gando contumelioſus ... ſe libidine potius & ir... iuſtitiæ ſtudio duci...

iii [50] ne appellentur quidem. Prohibenda autem maxi- ł ira in puniendo: numquam enim, [51] iratus qui acce- d pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter am, & parum; quæ placet [52] Peripateticis: & recte t, modo ne laudarent [53] iracundiam, & dicerent [54] uti- a natura datam. Illa vero omnibus in rebus [55] repudian- : optandumque, ut ii, qui præſunt reipublicæ, [56] le- ſimiles ſint: quæ ad puniendum non iracundia, ſed :ate ducuntur.

CAP. XXVI.

Tque etiam [1] in rebus proſperis, & [2] ad voluntatem noſtram fluentibus, ſuperbiam, [3] faſtidium, [4] arro- amque [5] magno opere fugiamus. Nam ut adverſas res, cundas immoderate ferre, [6] levitatis eſt: præclaraque quabilitas in omni vita, & [7] idem ſemper vultus, ea- ue frons: ut de [8] Socrate, item de [9] Cajo Lælio accepi- Philippum quidem, Macedonum regem, rebus geſtis, ria ſuperatum à [10] filio: [11] facilitate vero, & humani- ideo ſuperiorem fuiſſe. Itaque alter ſemper magnus, æpo [12] turpiſſimus fuit. Ut recte præcipere videantur, qui

'e verbis quidem caſtigentur; nalis ait: *Dat veniam corvis*, ,enſura columbas.

:upiditas modum non novit. tem ira cupiditas ultionis. quicunque ad repoſcendam ı iratus accedit, modum tene- potelt.

ectatoribus Ariſtotelis, quem ſecundo Moralium.

eneca inter iram & iracun- lem ait intereſſe, quod inter & ebrioſum, inter timentem ļum.

ii tantum ob egregias res [illegible].

ide Ciceronem I V. Tuſculan. s Stoicus Peripateticos vehe- reprehendit.

linc hauſit Seneca de Ira l. 16. *un in tribunal, non furens, nec , ſed vultu legis, qua ſcil. non ſcit, ſed omnibus eſt æqualis.* [illegible] enim res ſecundæ fa- quam adverſæ.

.*nos optamus.*

3 Cum omnia, quæ videntur eſſe infra noſtram fortunam, faſtidio quodam rejicimus.

4 Quæ plus ſibi honoris tribui poſtulat, quam meretur.

5 Alii *magnopere*: ſed Ciceroni & aliis antiquis familiare eſt, *magno opere, maximo opere, ſummo opere*, &c.

6 Inconſtantiæ, quæ gravitati inimica eſt.

7 Quoniam mutatio vultus indicat, animum non eſſe ſedatum.

8 Quod de Socrate Xantippe p[...] dicat III. Tuſcul. 15.

9 Qui Scipionis Africani ſummus amicus, & ſapiens à Romanis appellatus fuit.

10 Alexandro Magno.

11 *Iram pater* (Philippus) *diſſimulare, plerumque etiam vincere: hic* (Alexander) *ubi exarſiſſet, nec dilatio ultionis, nec modus erat.* Juſtin. I X. c. 8.

12 Sæpe infamia ſumma notatus propter inſolentiam & crudelitatem in ſuos, cum mero incaluiſſet.

... atque etiam in-
bus maxime eſt utendum conſilio amicor
etiam, quam ante, tribuenda eſt [21] auť
temporibus cavendum eſt, ne aſſentatoribi
res, nec [22] adulari nos ſinamus: in quo ſ
enim nos eſſe putamus, ut jure laudemur.
innumerabilia peccata, cum homines [23] i
turpiter irridentur, & in maximis verſa
Sed hæc quidem hactenus. Illud autem ſi
[25] maximas geri res, & maximi animi ab i
cam regant, quod eorum adminiſtratio la
plurimoſque pertineat: eſſe autem magn
multos, etiam in [26] vita otioſa, qui aut [27]
[28] conarentur [29] magna quædam, [30] ſeſeq

13 *Quo plura poſſis, plura patienter feras.* Seneca Troad.

14 Vide Velleium Paterculum. Panætius fuit Præceptor Africani minoris, & in libris de Officiis à Cicerone ſæpe allegatis hæc de illo inſeruit.

15 Decertationes & prælia ſtrepituſque tubarum, quibus effecti ſunt ferociores.

16 Superbientes & elatos.

22 Adulati
ſive dictum, n

23 Elati tali

24 Quoniam
habere ſe credu

25 Affert Ci
& concluſione
tionis: & dici
in primo magn
remp. regunt.

26 Hi ſunt ſe

continerent; aut [31] interjecti inter philoſophos, &
i rempublicam adminiſtrarent, delectarentur [32] re ſua
ri, non eam quidem omni ratione [33] exaggerantes,
ie excludentes ab ejus uſu ſuos: potiuſque [35] & amicis
ientes, & reipublicæ, ſi [36] quando uſus eſſet. [37] Quæ
n bene parata ſit nulloque [38] turpi quæſtu, neque
ſo: tum, quamplurimis, [40] modo dignis, ſe utilem
:: deinde, augeatur [41] ratione, [42] diligentia, [43] par-
i: nec [44] libidini potius luxuriæque, quam liberalita-
eneficientiæ, pateat. Hæc præſcripta ſervantem licet
nifice, [46] graviter, [47] animoſeque vivere, atque etiam
liciter, [49] fideliter, vitæque hominum [50] amice.

Cap. XXVII.

quitur, ut de [2] una reliqua parte honeſtatis dicendum
:, in qua verecundia, & quaſi quidam [3] ornatus vitæ,
rantia, & modeſtia, omniſque ſedatio perturbatio-
imi, & rerum [5] modus cernitur. Hoc loco contine-
tur

dii.
im philoſophi non curant.
i accumulantes rem dome-
er fas & nefas; ſed unde
id eſt, & ſuis prædiis po-
villatica paſtione. Exclu-
tiam.
quirit benignitatem.
s & præcedentibus verbis
t quaſi Pomponium Atti-
jus vitam apud Cornelium
vide.
necesſitas exigeret.
a maxime præcipiuntur in
ari.
rdido, inhoneſto: ut leno-
militia mercenaria, latro-

blicanorum, portitorum,
rum.
ioquin eſſet contra juſtitiam
litatem, quæ dare debet,
portet.
æ ſcilicet res uberiores
& certiores reditus afferant.
ipſe rem tuam cures, neque
n amittas.
agnum enim vectigal eſt par-
, ut ait noſter in Paradoxis.

44 Intemperantiæ & ſuperfluitati.
45 Cum ſplendore & gloria.
46 Conſtanter, non leviter.
47 Abſque metu & trepidatione.
48 Sine fraude, non ſophiſtice.
49 Abſque perfidia & negligentia.
50 Humaniter, non tyrannice. Ut nullius hominis inimicitiam ſuſcipias, ſed omnium benevolentiam tibi concilies.
1 Pro, reliquum eſt.
2 Temperantia, illarum virtutum, unde honeſtas officiumque manat, quarta.
3 Quem Plato lib. IV. de Republ. tribuit temperantiæ. Eſt enim verecundia in vita humana quaſi flos quidam.
4 Temperans Ciceroni eſt, non modo, qui ſobrie caſteque vivit, ſed etiam, qui nihil non compoſite decenterque aut dicit, aut facit, nihil quod cum bonorum ſapientiumque omnium approbatione non excipiatur.
5 *Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines: quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.* [illegible]

[illegible]

[13] oratione prudenter; & agere, quod agas omnique in re quid ſit veri, videre, & [15] tu traque [16] falli, [17] errare, [18] labi, [19] decipi [2 quam [21] delirare, & [22] mente eſſe captum. Et decora ſunt: injuſta contra, ut turpia, ſic in lis eſt ratio fortitudinis. Quod enim virili [24] magno fit, id dignum viro, & decorum contra, id ut turpe, ſic indecorum. Quare [25] ad omnem honeſtatem hoc, quod dico, d pertinet, ut non recondita quadam ratione c in promptu. Eſt enim quiddam, idque inte virtute, quod deceat: quod cogitatione magis quam re ſeparari. Ut enim [26] venuſtas, &

6 Ἀπὸ τοῦ πρέπειν docere: à πρέπ-ειν, ornare.

7 Honeſtum & decorum videntur inter ſe reciprocari: differunt tamen. Honeſtum enim ſemper eſt idem. Decorum vero mutatur, tempore, loco, & ætate, eſtque multiplex.

8 Demonſtrari re ipſa & actu.

9 Præceſſit. *Antegredi* Ciceronis ætate pro eo, quod Græci πϱοηγεῖ-

quitur, quæ tem poſtulat.

14 Non temere

15 Defendere.

16 Decipi falſi bus, & non vider

17 Falſum pro

18 Errare quad

19 Verbis.

20 Tam eſt ind

21 Exorbitare

ſecerni non poteſt à valitudine: ſic hoc, de quo loqui- decorum, totum quidem illud eſt cum virtute [?] con- i, ſed mente, & cogitatione diſtinguitur. Eſt autem leſcriptio duplex. Nam & generale quoddam decorum igimus, quod in omni honeſtate verſatur; & aliud huic ſtum, quod pertinet ad ſingulas partes honeſtatis. Atque ſuperius ſic fere definiri ſolet: decorum id eſſe, quod ntaneum ſit hominis [28] excellentiæ, in eo, in quo na- jus à reliquis animantibus differat. Quæ autem [29] pars la generi eſt, eam ſic definiunt, ut id decorum eſſe ve- quod ita [30] naturæ conſentaneum ſit, ut in eo [31] mode- & [32] temperantia appareat cum [33] ſpecie quadam li- .

CAP. XXVIII.

Æc ita intelligi (à [1] Philoſophis) exiſtimare poſſumus x eo [2] decoro, quod poëtæ ſequuntur: de quo alio lura dici ſolent. Sed tum ſervare illud poëtas dicimus, deceat, cum id quod quaque [3] perſona dignum eſt; & & [5] dicitur: ut, ſi aut [6] Æacus, aut Minos diceret,

Oderint, dum metuant: aut,

Natis ſepulcro ipſe eſt parens;

orum videretur, quod eos fuiſſe juſtos accepimus. At Atreo

ſere, aliud eſſe pulcritudinem, itudinem.
ta immixtum, ut reipſa ne- eparari.
ræſtantiæ.
llud decorum particulare, ſt ſpecies primi & generalis

a conveniat naturæ humanæ.
odus quidam in omnibus ctiſque: ne vel nimium vel ſiat: ne quis ſibi nimium tri-

me moderatur eas voluptates, ctu & guſtu percipiuntur.
dam quadam elegantia, qualis inum liberaliter educatorum, ralibus artibus imbutorum, omni ſenſu, oratione geſtuve nſtiſſ, *nihil abſurdi*, & in- *pere ſe ſuunt*.

1 Quæ Parentheſi incluſa, abſunt à Grævii editione.

2 Argumentum à minori: nam ſi poëtæ, multo magis philoſophi.

3 Introducta.

4 Quoniam vir gravis non debet introduci, ut faciat ea, quæ leviſſimi homini ſunt, & è contrario.

5 Sic in verbis quiſque ſecundum ſuam dignitatem & habitum, quem habet, ſive bonum ſive malum, debet induci ad loquendum à poëtis.

6 Hi Jovis filii habiti, & propter ſummam juſtitiam apud inferos judicare dicti ſunt.

7 Verba Atrei apud Accium in Tragœdia.

8 Verba ejuſdem Atrei, qui Thyeſti fratri filios comedendos appoſuit. Unde venter patris erat ſepulcro ipſis filiis.

adverſus homines geramus: efficitur, ut & ad omnem honeſtatem pertinet, decorum, (ſum ſit, appareat: & [20] hoc, quod ſpectat genere virtutis. Ut enim pulcritudo corpor tione membrorum movet oculos, & delectat inter ſe omnes partes cum quodam [21] lepore ſic hoc decorum, quod elucet in [23] vita, m tionem eorum, quibuſcum vivitur, [25] ord ſtantia, & [27] moderatione dictorum omniu rum. Adhibenda eſt igitur quædam rever ſus homines & optimi cujuſque, & reli [29] negligere, quid de ſe quiſque ſentia

9 Crudeliſſimo tyranno, qui nullam noxam, nullum facinus reformidabat.

10 In theatro à ſpectatoribus plauditur in laudem poëtæ.

11 Nam poëtæ crudelem crudeliter loquentem fingunt.

12 Dedit rationem & ſemina virtutum, perſonamque communem omnibus hominibus; non fictam more poëtico: illa perſona & partes tanto majori ſtudio & decore in hoc mundi theatro nobis ſunt agendæ.

dum vivamus: (
dicuntur impude
fligati pudoris.

18 Generale d

19 Sparſum p

20 Particular

21 Gratia, le
qua reſpicientes

22 Conveniun

23 Rebus, qua

24 Laudatione
nem.

25 Ut ſuo lo

[redacted]

:rcgantis eſt, ſed etiam [31] omnino diſſoluti. Eſt autem, l differat [32] in hominum ratione habenda, inter juſti-., & verecundiam. Juſtitiæ partes ſunt, non [33] violare ıines: verecundiæ, non [34] offendere, in quo maxime 'picitur vis decori. His igitur expoſitis, quale ſit id, quod ·re dicimus, intellectum puto. [35] Officium autem, quod 'o ducitur, hanc primum habet viam, quæ deducit ad ɔnvenientiam, conſervationemque naturæ: quam ſi ſe-nur ducem, numquam aberrabimus: ſequemurque & id, l [37] acutum & perſpicax natura eſt, & id, quod [38] ad ıinum conſociationem accommodatum; & id, quod :hemens, atque forte. Sed maxima vis decori in [40] hac : parte, de qua diſputamus. Neque enim ſolum [41] cor-s, qui ad naturam apti ſunt, ſed multo etiam magis nimi motus probandi, qui item ad naturam accommodati . Duplex eſt enim vis animorum, atque [43] naturæ: una in appetitu [44] poſita eſt; quæ eſt [45] ὁρμὴ Græce, quæ ıinem huc & illuc [46] rapit: altera in [47] ratione; quæ do-& explanat, quid faciendum, [48] fugiendumve ſit. Ita ut ratio præſit, appetitus obtemperet.

Superbi & qui falſa quadam one elatus aliorum de ſe opinio-ıegligit.

Qui nullo officii ac pudoris ılo tenetur, & licentia utitur ad a, quæ agere vult; tanquam qui frontem perfricuit.

Alii: *In omni ratione.* Sed at, *in hominum ratione.* Sumit Cicero differentiam ex ratione tatis humanæ: in qua tuenda juſtitiæ, aliud verecundiæ mu-ſe oſtendit.

Per vim alicui injuriam in-

.

Fraude & verbis alicui nocere, ios animus alienus fiat, & de te ſentiat: à quibus ipſa verecun-os reprimit, quæ nihil aliud eſt, ı pudor aliquis, non qui incitia-b turpitudinem aliquam admiſ-verum qui præcurrat ut cautio, rpitudo admittatur.

Actio, quæ manat à decoro.

Ut conveniat naturæ humanæ, ß, rationi.

Quod nobis oſtendit prudentia.

In quo verſatur juſtitia.

39 Quod eſt fortitudinis, in ad-eundis periculis, ſuſcipiendis labo-ribus, & offenſionibus ſubeundis.

40 In temperantia.

41 *Quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui vultus in quoque ſit: nihil'ne eſt in his rebus, quod dignum libero aut indignum eſſe dicamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut ſtatu videntur naturæ modum & legem contempſiſſe.* Cic. lib. V. de Finibus.

42 Ut amor, pietas, miſericordia, dolor, &c.

43 Lambinus & Manutius malunt, omnibus licet antiquis libris adver-ſantibus: *natura.* Cicero enim de animis, non de natura, loquitur, ipſorumque animorum vim naturam-que deſcribit.

44 Senſitivo.

45 Cicero lib. II. de Natura Deo-rum, voluntarios mundi motus ὁρμὰς appellat.

46 Vi quaſi trahit.

47 Quam idcirco in capite, ut quam in arce, Plato collocavit.

48 Male vulgo fugiendumque

ſtantia, omniſque moderatio. Nam qui ap
[8] evagantur, & tanquam [9] exultantes, ſive [10]
[11] fugiendo, [12] non ſatis à ratione retinentur
finem, & modum tranſeunt. Relinquunt enim
obedientiam, nec rationi parent, cui ſunt ſubj
turæ: à quibus non modo animi perturbantur,
pora. Licet [14] ora ipſa cernere [15] iratorum,
aut [16] libidine aliqua, aut [17] metu commoti ſi
luptate nimia geſtiunt: quorum omnium vultu
tus, ſtatuſque mutantur. Ex quibus illud intel
officii [19] formam revertamur) appetitus om
hendos, [21] ſedandoſque, [22] excitandamque

1 Marſus legit, *omnis autem ratio*: atque, Ciceronem præſcribere, qualis debeat eſſe ratio, quæ appetitum ſenſitivum regere debet. nam ſi ratio eſt temeraria & negligens, nec ſe, nec appetitum regere poterit.

2 Manutius obſervat, hoc durius quibuſdam videri, *actio non debet agere quidquam*, idque ille quidem emollire conatur: ſed ſi cum Marſo legis, *ratio*, omnis tollitur difficultas.

9 Qualis Chære
10 Et ſic erit ni
11 Et ſic erit par
12 Virgilius; *Fe*
nec audit currus ha
13 Quoniam ra
petitus rationi pare
14 Ut in comœd
15 Ira ſe profert
& in faciem exit:
hæc eſt, efferveſci
16 Vehementi

nem, & diligentiam, ut ne quid [23] temere, ac [24] for
inconſiderate, negligenterque agamus. Neque enim i
nerati à natura ſumus, ut [25] ad ludum, & jocum fac
videamur: ſed ad ſeveritatem potius, & ad quædam [26]
graviora, atque majora. [27] Ludo autem, & joco [28] u
quidem licet: ſed ſicut ſomno, & [29] quietibus cæteris
cum gravibus, ſeriiſque rebus ſatisfecerimus. Ipſumq
nus jocandi non [30] profuſum, nec immodeſtum, ſed
genuum, & [32] facetum eſſe debet. Ut enim [33] pueri
omnem [34] licentiam ludendi damus: ſed eam, quæ a
neſtis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco aliquod
ingenii [35] lumen eluceat. [36] Duplex omnino eſt jocan
nus: unum [37] illiberale, [38] petulans, [39] flagitioſum,
ſcœnum: alterum [41] elegans, urbanum, ingenioſum
cetum. Quo genere non modo [42] Plautus noſter, &
ticorum antiqua comœdia, ſed etiam [44] philoſophoru
craticorum libri referti ſunt, multaque multorum

23 Inconſulte & ſine rationis præſcriptione.

24 Forte fortuna, nullo adhibito judicio.

25 Proverbium ſapit. Ut Cicero in Verrem: *per ludum & jocum everte-re aliquem.*

26 Vide Ariſtotelem Ethic. 6. Polit. 8. & M. Antoninum lib. V. de vita ſua.

27 Objectioni per occupationem reſpondet.

28 Seneca Epiſtol. 3. *Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerum natura delibera, illa dicet tibi ſe & diem feciſſe & noctem.*

29 Ut Salluſtius de Catilina: *neque vigiliis, neque quietibus cæteris ſedari poterat.*

30 Non diſſolutum.

31 Ingenuo homine dignum, ut non habeat apertam obſcœnitatem.

32 Gratia movendi riſum cum decore.

33 *Quo ſemel eſt imbuta recens,* &c. Horatius.

34 Licentia ſignificat impunitatem agendi, quidquid velis.

35 Signum & ſpecimen b
genii appareat.

36 Vide inprimis Franciſci
foris librum de ludicra dictior

37 Non libero homine d
ſed ſervili & ſ[illegible]urrili.

38 Laſcivum & ſcurrile, [illegible]
honeſtate diſcedit.

39 Sceleratum, & ſine aliq
ſideratione & ingenio.

40 Turpe, obſcœnum eſt
bis.

41 Ornatum quadam elega
dignum homine libero atq
ganti.

42 Plauti ſales & facetias
laudavit & admirata eſt anti
ad Auguſti uſque Imperator
tem, qua ſeverior Horatius,
forſan haud improbante,
At noſtri proavi Plautinos &
ros, & laudavere ſales: nim
tienter utrumque.

43 Quinctilianus negat,
Atticam Venerem in comœd
ceſſam. Ariſtophanis comœd
antiquos maximo in pretio fu

44 Hoc ſatis apparet ex
dialogis.

CAP. XXX.

SEd pertinet ad omnem officii quæſtionei promptu habere, quantum natura homir reliquiſque belluis [1] antecedat. Illæ [2] nihil ſen luptatem; ad eamque feruntur [3] omni impetu tem mens [4] diſcendo alitur, & cogitando, ſem

45 Cicero ad Cornelium Nepotem lib. II. apud Macrobium: *Itaque noſtri, cum omnia, quæ dixiſſemus, Dicta eſſent, quæ facete, & breviter, & acute loquuti eſſemus, ea proprio nomine appellari Dicteria voluerunt.*

46 Macrobius II. cap. 1. Catonem cenſorium argute jocari ſolitum ſcribit.

47 Plutarchus apophthegmata Catonis inter cætera Romana multa commemorat.

48 In loco opportuno: vel, ex tempore: nam joci eſſe debent ſubiti.

49 Tum ſe quis jucunditati dedit, cum res graves & ſeriæ non tractantur.

dignus eſt, quia co quod omnes homin

51 Menſura quæ tas.

52 Ea ſcilicet, lent in luſu: ut ri monis libertas, m quæ moderandæ ſun

53 Geſtientes & ludendi alacritate. finendum, cum lud

54 In campo Mar equitia, id eſt, ludi rum in honorem Ma tiones bellicæ à pu tibus.

55 Quibus dedit Romani, unde *Ron*

rit, aut agit, videndique, & audiendi delectatione ir. Quin etiam, ſi quis eſt [7] paulo ad voluptates pro-, modo ne ſit ex [8] pecudum genere, (ſunt enim qui-mines [9] non re, ſed nomine) ſed ſi quis eſt [10] paulo r, quamvis voluptate [11] capiatur, occultat, & [12] diſ-appetitum voluptatis, propter verecundiam. Ex quo itur, corporis voluptatem non ſatis eſſe [13] dignam ho-ræſtantia, eamque contemni, & rejici oportere: ſin piam, qui [14] aliquid tribuat voluptati, diligenter ei im eſſe ejus fruendæ [15] modum. Itaque [16] victus ſque corporis ad valitudinem referantur, & ad vires, voluptatem. Atque etiam, ſi conſiderare volumus, in natura [18] excellentia, & dignitas: intelligemus, it turpe [19] diffluere luxuria, & [20] delicate, ac molli-ere: quamque honeſtum, [21] parce, [22] continenter, e, [24] ſobrie. Intelligendum eſt etiam, duabus [25] quaſi atura indutos eſſe perſonis, quarum una eſt communis, quod omnes participes ſumus rationis, præſtantiæque ua antecellimus beſtiis, à qua omne honeſtum, de-jue [26] trahitur, & ex qua [27] ratio inveniendi officii iritur: altera autem, quæ proprie [29] ſingulis eſt tri-buta.

-ſtigat, contemplatur.
etur cupiditate audiendi ali-idendi, ut ſciat.
gis inclinatus, quam velit omini, non penitus corrupta.
e nihil boni malive fugiunt, ram ducem ſequuntur, ra-egligentes.
iumanitate enim longiſſime

a ita propenſus demerſuſque atem.
lectetur.
at & negat propter dedecus.
'uptas bonum pecoris eſt. Se-t. 92.
at aliqua ex parte volupta-idam, & in aliquo numero n.
lhibendam eſſe moderatio-m voluptate frui voluerit.
ous & potus.
natus & veſtitus.
oniam homo propter ratio-ationem longo quaſi inter-iis antecellit.

19 Omnibus libidinibus frena laxare.

20 Genio indulgere.

21 Ne quid ſumtus fiat in res ſu-pervacaneas.

22 Coercere libidinem, imperare voluptatibus.

23 Cogitationi rerum gravium at-que utilium eſſe intentum: aut rei familiari, aut philoſophiæ operam dare.

24 Cibo & potu ad conſervandam tantum valetudinem uti, non autem crapulæ ſe dedere.

25 Quoniam non dicitur in hoc proprie perſona, ſed qualitas & diſpoſitio.

26 Quoniam nihil eſt agendum, quod hominis præſtantiam dede-ceat.

27 Via & modus.

28 Quoniam omnia officia huic præſtantiæ accommodari debent, ut generale illud decorum ſervetur.

29 Quoniam diverſæ ſunt homi-num qualitates.

… De Græci
cem & facetum, feſtivique ſermonis, atque in
[42] ſimulatorem, quem εἴρωνα Græci nominav
tem accepimus: contra, [43] Pythagoram, &
ſummam auctoritatem conſecutos ſine ulla hi
lidum [45] Hannibalem ex Pœnorum; ex n
[46] Q. Maximum accepimus, facile celare, ta

30 Sumſit hoc ab Ariſtotele ex lib. 1. Polit.

31 Virile quiddam Dignitas, muliebre venuſtas habet.

32 *Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus: Velle ſuum cuique eſt, nec voto vivitur uno.* Perſius Satyra V.

33 De quo Cicero lib. II. de Orat. *Non vere quiſquam reperietur præter hunc in utroque genere leporis Excellens: & illo, quod in perpetuitate ſermonis, & hoc quod in celeritate atque dicto eſt.*

34 L. Martius Philippus, Conſul A. V. C. 663. de quo in Bruto Cicero: *Erat in eo ſumma libertas, multæ facetiæ, ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicandis ſententiis.*

38 Cic. pro Mur
lio comior? quis ju
ſtudio iſto? quis illo
pientior? Plura de
in Dialogo de Amic

39 Quem Fanni
εἴρωνα appellat.

40 Ambitio hic e
bitu & cultu.

41 Id eſt, ſeveri

42 Socrates de
in diſputatione, pl
quos volebat refell
diceret, aliud ſent
ſolitus eſt ea diſſin
Græci εἰρωνείαν voca

43 Cujus tanta
ut in proverbium
ἔφα.

, inſidiari, [48] præripere hoſtium conſilia. In quo re Græci [50] Themiſtoclem, & [51] Pheræum Jaſonem, anteponunt. Inprimiſque verſutum, & callidum Solonis: qui, quo & tutior vita ejus eſſet, & plus to reipublicæ prodeſſet, [52] furere ſe ſimulavit. Sunt multum [53] diſpares, [54] ſimplices, & aperti, qui nihil ilto, nihil ex inſidiis agendum putant, veritatis cul• fraudis inimici: itemque alii, qui quidvis perpe-, [55] cuivis deſerviant, dum, quod velint, conſe-. ut [56] Sullæ M. Craſſum videbamus. quo in ge- erſutiſſimum, & patientiſſimum Lacedæmonium indrum accepimus: [58] contraque Callicratidam, :tectus claſſi proximus poſt Lyſandrum fuit. [59] Item- ſermonibus, alium quemque, quamvis præpotens icere, ut [60] unus de multis eſſe videatur. Quod in Catu-

videre, quid hoſtes conſul- irique ſint: & ſic eorum oviam ire, nec permittere, uantur, quod cogitant. iditatis.
xes inter anguſtias freti Sa- .us magis eſt conſilio The- quam armis Græciæ; quo- :s barbarorum propter mul- non poterant explicari.
on Princeps Argonautarum, celebratus, calliditate ſua nem in Colchos perfecit, lere potitus.
es verum eſſe illud tritum: *ſimulare loco ſapientia ſum-* emplo ſit præter Solonem, avid, apud Romanos Bru- oriam Solonis Laërtius in recenſet, quemadmodum mulans dementiam Athe- perſuaſit bellum contra pro recuperanda Salami- ujus publicam facere men- o pœna capitis prohibitum
miles.
fraude & ſimulatione.
es prenſando & affectando orum.
o: *ut Sullam & M. Craſ- mus.* Sed quoniam nus- , *Sullam alios* coluiſſe, & ſervili obſequio dignitates meruiſſe, Grævius ex MS. replicuit, *ut Sullæ M. Craſſum ſectabamus*, ſcilicet deſervire: Craſſus enim Sullam ſectatus eſt, & coluit enixe, ejuſque gratia potiſſimum ad illas divitias & poſtea honores eſt evectus.
57 Vide Cornelium Nepotem in ejus vita.
58 Lyſander prius in convivio apud Cyrum Perſarum Regem adulationibus pecuniam impetraverat, quam ad bellum navale optabat: ſed Callicratides pro Spartana dignitate animos gerens cum à Rege ſemel auditus, iterum rogaſſet admitti & repulſam tuliſſet, diſceſſit, malens ſervata dignitate Spartam carere pecuniis, quam præter decorum animi ſui invicti & excelſi barbaro Regi adulari.
59 Sententia non eſt obſcura, ſed verba ſunt ſcabroſa. Nimirum hoc vult. Eſſe in quibuſdam ſermonis comitatem, ut, quamvis ſint in magna dignitate conſtituti, tamen cum ſermones ferunt cum infimæ quoque ſortis hominibus, videantur & ipſi ejuſdem loci & ordinis homines eſſe, nullum ut præ ſe ferant in oratione faſtum.
60 Ob ſuavitatem ſermonisque dulcem. Hic ad laudem refertur, alibi, unus de multis, ad infamiam.

Cap. XXXI.

Admodum autem [1] tenenda ſunt ſua c ſa, ſed tamen propria, quo faciliu quod quærimus, retineatur. Sic enim e contra [2] univerſam naturam nihil [3] contenc conſervata, [4] propriam naturam ſequamur: alia graviora, atque meliora, tamen nos ſtu regula [5] metiamur. Neque enim attinet re nec quidquam [6] ſequi, quod aſſequi non [7] magis emergit, quale ſit decorum illud: i decet [8] invita (ut ajunt) Minerva, id eſt ad pugnante natura. Omnino, ſi quidquam eſt

61 Uterque enim Catulus ſic in congreſſibus & ſermonibus verſabantur, ut plebeji viderentur, quamvis potuiſſent uti faſtu. Vid. Cicero in Bruto.

62 Alii legunt: *Q. Mutius Numantius*; Sed Manutius oſtendit, *Mancia*, gentium Romanarum cognomen fuiſſe, ut Helvius: ex qua poſtea gente Pertinax Imp...

& habitu ſerio p

69 Si ſcilicet i nationes recte re pravam adſuefactic contraxerint.

1 Alii, *tuenda* ut quiſque ſuæ natu tur, nec inepte a mores affectet.

:ofecto magis, quam [9] æquabilitas univerſæ vitæ, tum larum actionum: quam conſervare non poſſis, ſi alio- ıaturam imitans, omittas tuam? Ut enim ſermone eo nus uti, qui notus eſt nobis, ne (ut quidam) [10] Græca ı inculcantes, jure optimo irrideamur: ſic in actiones, emque vitam, nullam diſcrepantiam conferre debemus. ıe hæc differentia [11] naturarum tantam habet vim, ut ıumquam mortem ſibi ipſe conſciſcere alius debeat, in eadem cauſa non debeat. Non enim [12] alia in cauſa . Cato fuit, alia cæteri, qui ſe in Africa Cæſari tradide- ? [14] atque cæteris forſitan vitio datum eſſet, ſi ſe inter- ent, propterea quod eorum vita [15] lenior, & mores fue- faciliores: Catoni autem cum incredibilem tribuiſſet 'a gravitatem, eamque ipſe perpetua conſtantia robo- :, ſemperque in propoſito, ſuſceptoque conſilio per- iſſet, moriendum potius, quam [16] tyranni vultus aſpi- us fuit. Quam multa paſſus eſt [17] Ulyxes in illo errore iturno, cum & mulieribus (ſi Circe, & Calypſo, mu- [19] appellandæ ſunt) inſerviret, & in omni ſermone bus affabilem & jucundum ſe eſſe vellet: [20] domi vero ı contumelias [21] ſervorum, [22] ancillarumque pertulit, id aliquando, quod cupiebat, perveniret. At [23] Ajax, [24] animo traditur, millies oppetere mortem, quam illa :ti, maluiſſet. Quæ contemplantes [25] expendere opor- , quid quiſque habeat ſui: eaque [26] moderari, nec velle expe-

ı quæ nulla eſt perturbationum ıs.
Hoc ipſum Juvenalis exagitat ımanis matronis Satyra VI. ı *Græce, cum ſit turpe magis neſcere Latine*, &c.
Ingeniorum.
Alio loco, alia conditione.
Hoc ex Stoicorum placitis, quæ ı Peripatetici aliique fere phi- ıi omnes repudiarunt. Cæſar is morte audita & ſuam & il- icem doluit, dicens: Invideo Catonis, quoniam ipſe gloriæ t meæ.
Elegantur ſæpe Cicero, *atque* ſententiis uſurpat: quod qui tendunt, male reponunt, *at-* *[illegible] gravis, ut Catonis.*

16 Scripſit hæc Cicero, Cæſare in- teremto.
17 In antiquiſſimis variorum ſcri- ptorum codicibus audit *Ulyxes*, non *Ulyſſes*.
18 Per decem annos poſt captum Ilium.
19 Dicebantur enim filiæ Numinis, fictæ tamen ab Homero.
20 Poſtquam reverſus eſt habitū mendici.
21 Melantil.
22 Melanthus.
23 Telamonius, de quo exſtat So- phoclis Tragœdia.
24 Forti & excelſo.
25 Animo ponderare & [illegible] di- ligentius.
26 Cum modo [illegible] te.

umque : qui geſtu, 31 Me...
emper 33 Rupilius, quem ego memini, ...
ſæpe 35 Æſopus 36 Ajacem. Ergo 37 hiſtrio l
ſcena, 38 non videbit ſapiens in vita? Ad c
aptiſſimi erimus, in iis potiſſimum 39 elaborab
quando neceſſitas nos ad ea detruſerit, quæ no
erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio,
ea, ſi non decore, at quam minimum indecor
mus. Nec tam eſt enitendum, ut 40 bona,
non ſunt, ſequamur, quam ut 41 vitia fugiam

Cap. XXXII.

AC duabus his perſonis, quas ſupra dixi
tur, quam 1 caſus aliquis, vel tempus i
2 etiam, quam nobiſmet ipſis judicio noſtro:
Nam regna, imperia, 3 nobilitates, honor
eaque, quæ ſunt his contraria, 4 in caſu
gubernantur: ipſi autem gerere quam per
noſtra voluntate proficiſcitur. Itaque ſe ali
alii ad jus civile, alii ad eloquentiam appli

...data naturis aliorum. 39 Diliger
...nimis aman- feremus.

ım in alia alius mavult excellere. Quorum vero par-
ıt majores aliqua gloria [5] præſtiterunt, ii ſtudent ple-
ıe eodem in genere laudis excellere : ut Q. Mucius,
ıs in jure civili; [6] Pauli filius Africanus in re militari.
m autem ad eas laudes, quas à patribus acceperunt,
t aliquam ſuam : ut hic idem Africanus [7] eloquentia
avit bellicam gloriam. quod idem fecit [8] Timotheus,
ıis filius; qui cum belli laude non inferior fuiſſet, quam
ad eam laudem doctrinæ, & ingenii gloriam adjecit.
em interdum, ut nonnulli omiſſa imitatione majorum,
juoddam inſtitutum conſequantur: maximeque in eo
ıque elaborant ii, qui magna ſibi proponunt, [9] obſcu-
i majoribus. Hæc igitur omnia, cum quærimus, quid
, complecti animo, & cogitatione debemus. Inprimis
[10] conſtituendum eſt, quos nos, & quales eſſe veli-
& in quo [11] genere *vitæ*: quæ deliberatio eſt omnium
llima. Ineunte enim adoleſcentia, cum eſt maxima
ıecillitas conſilii, tunc id ſibi quiſque genus ætatis [13] de-
conſtituit, quod maxime adamavit: itaque ante im-
ır aliquo certo genere, curſuque vivendi, quam po-
juod optimum eſſet, judicare. Nam quod Herculem
dicium dicunt, (ut eſt apud Xenophontem) cum pri-
pubeſceret, (quod tempus à natura ad deligendum,
quiſque viam vivendi ſit ingreſſurus, datum eſt,) ex-
n ſolitudinem, atque ibi ſedentem, diu ſecum, mul-
ıe dubitaſſe, cum duas cerneret vias, unam voluptatis,
m virtutis, utram ingredi melius eſſet: hoc Herculi,
ris ſatu edito, potuit fortaſſe contingere : nobis non
qui imitamur, [16] quos cuique viſum eſt, atque ad
ı ſtudia, inſtitutaque impellimur. Plerumque autem
paren-

ccelluerunt in aliquo genere
t gloriæ
uli Æmilii filius, qui de Per-
cedonum rege triumphavit.
mper fere in manibus habuit
diam
it Iſocratis diſcipulus, ac præ-
imaginem æneam dicavit.
Cornelium Nepotem in ejus

ti non habent claros natales,
li loco nati ſunt.

10 Vitæ genus conſiderate deligendum.

11 Activa an contemplativa, privata an publica.

12 Quoniam ratio non eſt perfecta.

13 Vivendæ & tenendæ.

14 Prodicus de Hercule librum compoſuit.

15 Ut eſt in fabulis. Sapit hoc phraſin poëticam, non ſine ſarcaſmo.

16 Voluntatis libertas conceditur nobis ad imitandum.

ILlud autem maxime [1] rarum genus eſt e
excellentis ingenii magnitudine, aut præcl
atque doctrina, aut utraque re ornati, ſpatiu
randi habuerunt, quem potiſſimum [2] vitæ cu
lent. In qua deliberatione ad ſuam cujuſque
lium eſt omne [3] revocandum. Nam cum in
aguatur, ex eo modo, quo quiſque [4] natus
dictum eſt) quid deceat, exquirimus: tum i
ſtituenda multo eſt ei rei cura major adhibend
re in vitæ perpetuitate poſſimus nobiſmet ipſi
officio claudicare. Ad hanc autem rationem c
mam vim natura habet, [7] fortuna proxima
omnino [8] ratio habenda eſt in deligendo gener
turæ [9] magis: multo enim & firmior eſt, &
ut fortuna nonnunquam, tanquam ipſa [10]
[11] immortali natura pugnare videatur. Qui i
ſuas [12] non vitioſæ genus conſilium vivendi on

17 Imbuere proprie eſt dare pri-
mum ſaporem

18 Quam vincere meliorem, ait
Livius.

19 Quod nunquam facient, qui ſa-
piunt.

5 Conſtantiam
rare.

6 Pro, ne in ull
mus, ſive erremus.

7 Quæ aliquand
quod vitæ inſtitutu

antiam teneat : id enim maxime decet. Niſi forte
:erit erraſſe in deligendo genere vitæ. Quod ſi accide-
3 poteſt autem accidere) facienda morum , inſtituto-
: mutatio eſt. Eam igitur mutationem , [14] ſi tempora
ɔunt , facilius , commodiuſque faciemus : ſin minus ,
ım erit , [16] pedetentimque facienda : ut amicitias , quæ
delectent , & minus probentur , magis decere , cen-
pientes , ſenſim [17] diſſuere , quam repente præcidere.
utato autem genere vitæ , omni ratione curandum eſt ,
ono [18] conſilio feciſſe videamur. Sed quoniam paulo
ctum eſt , imitandos eſſe majores : primum illud ex-
ı ſit , [19] ne vitia ſint imitanda : deinde , ſi natura [20] non
ut quædam imitari poſſint , ut ſuperioris Africani fi-
ui [21] hunc [22] Paulo natum adoptavit , propter infir-
m valitudinis non tam potuit patris ſimilis eſſe , quam
erat [23] ſui. Si igitur non poterit ſive cauſas [24] defenſi-
ive [25] populum concionibus tenere , ſive [26] bella gere-
ı tamen præſtare debebit , quæ [27] erunt in ipſius pote-
[28] juſtitiam , [29] fidem , [30] liberalitatem, [31] modeſtiam,
perantiam : quo minus ab eo id , quod deſit , requi-
Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis ,
omni-

omines enim ſumus ; quorum
ſt proprium.
quædam opportunitas ratio-
ıporum nos ad aliud vitæ ge-
averit , ut ipſum Ciceronem ,
preſſa republ. à Cæſare , re-
ro & curia , totum ſe dabat
phiæ.
niatim , quantum ad animum.
uantum ad actiones.
c Cicero in Lælio : *Tales ami-*
us remiſſione uſus elevanda ,
ſtonem dicere audivi , diſſuen-
is , quam diſcindenda.
e poſtea iterum relinquamus
conſtantiæ.
a Platonis gibbum , Ariſtote-
utiem , Alexandri M. aquili-
ſum ſtolide diſcipuli aulici-
r imitari.
on patietur & aliena penitus
ılli imitatione.
s quo ſæpe mentionem faci-
el . propiorem ætati noſtræ.
Uium Pauli Æmilii , Scipio-
nem , ſibi adoptavit , qui cognomina-
tus eſt Africanus minor.

23 Sui ſcilicet Patris , Publii Sci-
pionis ſimilis , qui , Imperator , poſt
multas in Hiſpania victorias , occu-
buit.

24 Miti verbo uſus eſt , pro , *cauſas*
agere : nam accuſant etiam ſæpe ora-
tores.

25 Delectare , non tantum docere
& movere.

26 Nam Romana reſpublica & ora-
toria facultate , & rei militaris ſcien-
tia plurimum valuit.

27 Hinc Plautus : *Ingenio , non*
ætate , adipiſcitur ſapientia.

28 Quæ ſuum cuique tribuit.

29 Dictorum conventorumque con-
ſtantiam & veritatem.

30 Quæ re , opera , conſilio alios
juvat.

31 Quæ modum ſervat cum in
aliis rebus , tum in opinione de ſeſe.

32 Quæ pravis affectibus dominar-
tur.

quid etiam de hac diminutione dicendum eſt.
leſcentis, [1] majores natu vereri, exque his
mos, & [3] probatiſſimos, quorum conſilio, :
nitatur. Ineuntis enim ætatis [4] inſcitia, ſen
da, & regenda prudentia eſt. Maxime aut
libidinibus arcenda eſt, exercendaque in labo
& animi, & corporis, ut eorum & in belli
officiis [7] vigeat induſtria. Atque etiam cum
mos, & dare ſe jucunditati volent, cavean
tiam, meminerint verecundiæ: quod erit fac
di quidem rebus [10] majores natu intereſſe
autem labores corporis minuendi, [11] exerc
etiam augendæ videntur: danda vero opera
juventutem, & maxime rempublicam conſil
quamplurimum adjuvent. Nihil autem mag
ſenectuti; quam ne [12] languori ſe deſidiæque
ria vero cum omni ætati turpis, tum ſenectu

33 Supra etiam ad filium dixit Cicero: *Ad te hæreditas hujus gloriæ, & factorum imitatio pertinet.*

34 Male in vulg. *vitium* cum *nefas* jungitur, quippe quod eſt infra nefas. Quare Gruterus & Grævius

6 Ratio adoleſc
traducendæ, qua
Lacedæmoniis co

7 Ut patriæ &
& poſſint, & vel

8 Quos tanqua

:n [14] libidinum inte[illegible] acceſſerit, [15] duplex
ſt, quod & ipſa ſene[illegible]ipit dedecus, & facit
ıtium [16] impudentiore[illegible]temperantiam. Ac ne
dem alienum eſt, de magiſtratuum, de privatorum,
n, de peregrinorum officiis dicere. Eſt igitur pro-
unus magiſtratus, [17] intelligere, ſe gerere perſonam
, debereque ejus dignitatem, & decus ſuſtinere, ſer-
es, [18] jura deſcribere, ea fidei ſuæ commiſſa memi-
rivatum autem oportet [19] æquo, & pari cum civibus
re, [20] neque ſubmiſſum & abjectum, neque ſe effe-
tum in republica ea velle, quæ tranquilla, & ho-
t. Talem enim & ſentire bonum civem, & dicere
. Peregrini autem, & incolæ officinm eſt; nihil
uum negotium agere, nihil de alieno anquirere,
neque in aliena eſſe republica curioſum. Ita fere of-
rientur, cum quæretur, quid deceat, & quid aptum
nis, temporibus, ætatibus. Nihil eſt autem, quod
at, quam in omni re gerenda, conſilioque capiendo
[22] conſtantiam.

CAP. XXXV.

uoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis,
rporis denique motu, & ſtatu cernitur; idque poſi-
n tribus rebus, [1] formoſitate, [2] ordine, [3] ornatu ad
n apto, [4] difficilibus ad eloquendum, ſed ſatis erit
intel-

major ob ſenilem laſci-
audivit.
x enim talis dupliciter
mum re, deinde exemplo.
oſos adoleſcentes minus
care.
advertere, ſe eſſe perſo-
am.
eſt leges ferre, ſed jus
e tribuere, jus dicere.
potentiores & tenuiores
ille debent in republ. ge-

imperare pariter, obedire-
pus ſit, poſſit.
eſt peregrini, ut alienis ſe
ferat, quæ nihil ad ſe per-
c ita perſcrutetur leges &
mores alienæ reipublicæ, ut illius
arcana, quæ nolunt pervestigari,
rimetur.

22 Animi ſtabilitatem, ne mute-
mus facile propoſitum vitæ & inſti-
tutum.

1 Eſt elegantia, quæ ſpectatur in
geſtu, habitu ac ſermonibus familia-
ribus, quam Græci εὐμορφίαν dixe-
runt. Formoſitas Ciceroni eſt digni-
tas corporis.

2 Græci εὐταξίαν dixerunt, cui
oppoſuerunt ἀταξίαν.

3 Quoniam non omnes actiones
eundem ornatum requirunt.

4 Non difficilius, ut vulgo legitur,
ſed difficilibus, ſcil. rebus, ob Latini
ſermonis inopiam.

ıim natura occultavit, eadem omnes, [9] qui ſa
.nt, removent ab oculis, ipſique neceſſitati dan
t quam occultiſſime [10] pareant: quarumque parti
s uſus ſunt neceſſarii, eas neque partes, neque e
ıis nominibus appellant: quodque [11] facere turp
ıodo occulte, id dicere [12] obſcœnum eſt. Itaque
erum illarum aperta [13] petulantia vacat, nec [14]
ɔſcœnitas. Nec vero audiendi ſunt [15] Cynici, aut
.nt Stoici [16] pene Cynici, qui reprehendunt, &
uod ea, quæ re turpia non ſint, [17] nominibus &
itioſa ducamus: illa autem, quæ turpia ſunt, ı
ppellemus ſuis. Latrocinari, fraudare, adulterai
e eſt: ſed dicitur non obſcœne: liberis dare opera
ıeſtum eſt, [18] nomine obſcœnum: pleraque in
entiam ab eiſdem contra verecundiam diſputantur

5 Laudemur: quoniam nihil eſt gendum, quod eos offendat.

6 In aperto, ut ab omnibus cerne-entur.

7 In intimis occultavit.

8 Pudor, ut id vitet & tegat, quod urpe eſt duce natura.

13 Petulans dicitur : laſcivus, libidinoſus.

14 Scilicet, petulan

15 Ignominias cogn obvios quoſque admone verius, quam alloqui vel quod in propatulo

naturam ſequamur, & omne, quod abhorret [22] ocu-
auriumque approbatione, fugiamus. Status, in-
ſeſſio, [21] accubitio, vultus, oculi, manuum motus
nt illud decorum. Quibus in rebus duo maxime ſunt
a, ne quid [23] effœminatum, aut molle, & ne quid
, aut ruſticum ſit. Nec vero hiſtrionibus, oratoribus
cedendum eſt, ut iis hæc apta ſint, nobis [24] diſſoluta.
icorum quidem mos tantam habet à [26] vetere diſcipli-
cundiam, ut in ſcenam ſine [27] ſubligaculo prodeat
Verentur enim, ne, ſi quo caſu evenerit, ut corporis
uædam aperiantur, aſpiciantur non decore. [28] Noſtro
more cum parentibus [29] puberes filii, cum ſoceris
ion lavantur. Retinenda eſt igitur hujus generis ve-
a, præſertim natura ipſa magiſtra, & duce.

CAP. XXXVI.

m autem [1] pulchritudinis duo genera ſint, quorum in
ero venuſtas ſit, in altero dignitas: [2] venuſtatem mu-
ducere debemus; dignitatem virilem. Ergo & à for-
noveatur omnis [3] viro non dignus ornatus: & huic ſi-
ium in geſtu, motuque caveatur. Nam & [4] palæſtrici
æpe ſunt odioſiores: & [5] hiſtrionum nonnulli [6] geſtus
inepti

æ nobis inſevit pudorem,
s ita finxit & formavit, ut
s ſummam videatur habuiſ-
iem.
od in aliis exſtat, *ab oculo*.
. minus Latine dicitur.
cubitio non *accubatio* legunt
Codices cum Nonio, dici-
ccubitum, non *accubatum*.
ita his in rebus nos gera
aliis tædio ſimus, eorumque
ſendamus.
In Sardanapalo. effœmina-
, quantum ad actionem:
animum.
pta & danda viris.
pugiles & hiſtriones.
antiqua inſtitutione.
ubligaculum erat indumen-
mbilico ad genua, quo pri-
Olympicis ludis athletæ &
uſi ſunt, auctore Thucy-

28 Valerius lib. IV. cap. 1.
29 Poſt XIV ætatis annum: im-
puberes autem lavabantur.
1 Ad juſtam, & quæ cum majeſta-
te quadam, conjuncta ſit, pulchri-
tudinem & apta proceritas corporis
requiritur: quæ ubi deeſt, *venuſtus*
quidem quis dici, *pulcher* propter
dici non poteſt.
2 Salluſtius: *Munditia mulieribus,
labor viris convenit*.
3 Omnis expolitio cutis & fucus &
& calamiſtrum, quo mulieres utun-
tur.
4 In palæſtris ducebantur, & bra-
chia & totum corpus movere decore
ad leges, numeroſque.
5 Qui recitant comœdias & tra-
gœdias, & perſonas aliorum refe-
runt
6 Solebant Comœdis Romæ dare
operam, geſtuum pronunciationisque
cauſa.

greſſu mollioribus, ut pomparum ... ferculis videamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus ... tates: quæ cum fiunt, anhelitus movetur, ... ir, ora torquentur: ex quibus magna ſignifi... leſſe conſtantiam. Sed multo etiam magis ... t, ne animi motus à natura recedant: quod a... avebimus, ne in [18] perturbationes, atque [19] ... es incidamus: &, ſi attentos animos ad [20] de... ationem tenebimus. Motus autem animorum ... lteri cogitationis; alteri appetitus. Cogitatio ... endo maxime verſatur: appetitus impellit ... curandum eſt igitur, ut [21] cogitatione ad res ... tamur, appetitum rationi obedientem præbea...

7 Non probantur à ſpectatoribus, ... nquam molles & inepti.

8 In palæſtricis motibus & geſtu ... iſtrionum.

9 Nativi, non fucati & medicami... ibus comparati. Hinc *colorati* dice... bantur, qui proſpera utebantur va... etudine. Improbatur autem in viris color albus, laudi vero ducebatur fuſcus, & quaſi aduſtus ſole.

10 Præcipue in campo Martio, & ... uri venatu, ut ſuperius oſtendit Tul...

Tardiſſime autem p... lis fercula circumfe...

17 Hoc enim h... *Liberos homines m... gradu ire, ſervile e... currere. Plautus.*

18 Ne quid nimi... ciat, & mentem ... Perturbationes pe... *mios, rationi* ... definit mox Cicero

19 Pavoris com... ſapientiam omne...

CAP. XXXVII.

T quoniam magna vis orationis eſt, eademque duplex; altera contentionis, altera ſermonis: [1] contentio diſce-ionibus tribuatur [2] judiciorum, [3] concionum, [4] ſenatus: no in [5] circulis, diſputationibus, congreſſionibus fami-um verſetur: perſequatur etiam convivia. [6] Contentio-præcepta rhetorum ſunt, [7] nulla ſermonis. Quamquam d ſcio, an poſſint hæc quoque eſſe. Sed [8] diſcentium ſtu-inveniuntur magiſtri; [9] huic autem qui ſtudeant, ſunt i: rhetorum turba referta omnia: quamquam quæ ver-am ſententiarumque [10] præcepta ſunt, eadem ad ſermo-a pertinebunt. Sed cum orationis indicem vocem habea-s; in voce autem duo ſequamur, ut [11] clara ſit, ut [12] ſua-. utrumque omnino à natura petendum eſt: verum al-m [13] exercitatio augebit, alterum imitatio preſſe [14] lo-ntium, & leniter. Nihil aliud fuit in Catulis, ut eos [15] ex-ito judicio putares uti litterarum; quamquam erant lit-ti: ſed & [16] alii. Hi autem optime uti Lingua Latina buntur. Sonus erat dulcis: litteræ [17] neque expreſſæ, ne oppreſſæ, ne aut obſcurum eſſet, aut putidum. Sine con-

Eſt oratio acris ad confirmandum onfutandum apta.
In genere judiciali.
In genere demonſtrativo.
In genere deliberativo.
Corona hominum confabulan. de aliqua re honeſta.
Præcipiunt rhetores, quomodo ando debeamus uti contentione: non præcipiunt, quomodo uta-ſermone.
Vide tamen Ariſtotel. IV. Ethic. com. cap. 6.
ſtorum, qui dicendi artem præ-e cupiunt.
Quoniam eſſet res quaſi infinita, qui præcepta de ſermone quoti-a.
Apud rhetores.
Ut exaudiatur, & ſatis intelli-r oratio.
Quæ levet audiendi faſtidium.
Magnam curam veteres habe-bant vocis, & in ea exercenda mul-tum ſtudii ponebant. Propter quam cauſam dabant operam phonaſcis, ſeu magiſtris vocis.

14 Ita clare, ut omnes audiantur literæ, ſed tanta lenitate, ut nullius aures offendant.

15 Videbantur accurate & optime judicare de litteris & lingua Latina, cum ita loquerentur, & commenda-bantur ſuavitate vocis, cum non eſſent admodum eruditi.

16 Scil. erant litterati, tamen non putabantur exquiſito uti judicio lit-terarum.

17 Hoc optime docet Quintilianus Inſtit. lib. 11. *ut expreſſa ſint verba, ut ſuis quæque litteræ ſonis enuncien-tur: quarundam enim vel exilitate, vel ſingularitate nimia laboramus: quaſdam velut acriores parum effe-rimus, & aliis non diſſimilibus, ſed quaſi hebetioribus permutamus.*

ſeu -, ſepos. Nec vero tanquam in poſſe-
:nerit, [29] excludat alios: ſed cum reliquis in r
. ſermone communi, [30] viciſſitudinem non iniq
.c videat in primis, quibus de rebus loquatur: ſi
:ritatem adhibeat; ſi jocoſis, leporem. In prim
:deat, ne [31] ſermo vitium aliquod indicet ineſſe
uod maxime tum ſolet evenire, cum [32] ſtudioſi
ntibus, [34] detrahendi cauſa, [35] aut per ridiculu
:re, maledice, contumelioſeque dicitur. Haber
lerumque ſermones, [36] aut de domeſticis negot
:publica, aut de artium ſtudiis, atque doctrina. :

18 Nec torpens, nec tinnula. Stu-
ndum ſummopere, ne oratio fiat
forme canticum, neve frangatur
effœminatam & ſcenicam pronun-
tiationem.

19 Craſſi, qui ſuo tempore ſum-
us orator fuit, oratio copioſior qui-
m erat oratione Catulorum: ſed
illis non minor erat opinio, quod
ne uterentur lingua Latina.

20 Facetiis & joco.

21 Fratres apud Romanos dicti
erunt non modo, qui iiſdem paren-
us, ſed & qui fratribus, & qui fra-
e ac ſorore nati erant.

26 Concedat aliis, q
cedendum.

27 Feſtivitas quædam
cum gratia.

28 Proverbium ſapit

29 Vitium eorum, q
qui in omnibus congr
alios audire volunt.

30 Verior hæc eſt l
loco in vulgatis legitur,
nonnunquam attendum

31 Nihil enim certiu
dicto apud Laërtium: ὁ
λογ τῶν ἔργων. *Oratio e*
operum.

era eſt, ut etiamſi 37 aberrare ad alia cœperit, ad hæc etur oratio: ſed 38 utcumque aderunt res. Neque enim s iiſdem de rebus, 39 nec omni tempore, 40 nec ſimili- eſtamur. Animadvertendum eſt etiam, quatenus ſer- lectationem habeat, &, ut incipiendi ratio fuerit, ita deſinendi modus.

Cap. XXXVIII.

l 1 quomodo in omni vita rectiſſime præcipitur, ut rturbationes fugiamus, id eſt motus animi nimios, ra- non obtemperantes: ſic ejuſmodi motibus ſermo debet :, ne aut 2 ira exiſtat, 3 aut cupiditas aliqua, aut 4 pi- , aut 5 ignavia, aut tale aliquid appareat. Maximeque dum eſt, ut eos, quibuſcum ſermonem conferemus, ereri, & 7 diligere videamur. 8 Objurgationes etiam ınquam incidunt 9 neceſſariæ; in quibus utendum eſt ſe, & vocis contentione majore, & verborum gravitate e. Id agendum etiam, 10 ut ne ea facere videamur ira- d, 11 ut ad urendum, & ſecandum, ſic & ad hoc genus ındi 12 raro; 13 invitique veniamus, nec umquam, niſi ario, ſi nulla reperietur alia medicina: ſed tamen iræ l abſit, cum qua nihil recte fieri, nihil conſiderate po- teſt.

ſinus caute.
Qualeſcunque erunt res, de loquimur, videndum eſt, ne ı excedamus.
am alias aliter affecti ſumus.
lii magis, alii minus.
uod qui non faciunt, mole- ſunt, & odio enecant, quibus it.
uarunt hic vulgo contra vete- licum fidem, *quomodo* in *quo*- eo quod *quomodo* in πρoτάσει is inſolentior videretur.
ineat, appareat, animadver- Excandeſcere in ſermone pro- eſt, & virum ſapientem e dedecet.
ava & injuſta.
ga honeſti & neceſſarii labo-

midus & degener animus, ho- ericula reformidans.
ſuperbi & impudentes.

7 Ne barbari & inhumani videamur. Quare vitanda eſt nimia familiaritas, quæ parit contemtum.

8 *Nam amicum caſtigare ob meritam noxam, immane eſt facinus, verum in ætate neceſſarium.* Plautus

9 Ob hominum injuriam & petulantiam.

10 Cicero Stoicorum ſententiæ ſubſcribit, qui contra Peripateticos ſine ira caſtigandos eſſe improbos, docent.

11 Quemadmodum chirurgi inviti quodammodo ſecant & urunt vulnus, ut qui patitur, ſanetur; non ſtudio ſecandi aut urendi: ſic amicum caſtigare debemus, non ſtudio caſtigandi, ſed corrigendi reducendique ad officium.

12 Si licebit. nam crebro peccantes crebro etiam puniendi.

13 Nobis enim ipſis, & aliis moleſti ſumus.

D 4

..tione sunt, nec constanter fieri possunt, nec iis
it, probari. [20] Deforme etiam eſt de ſe ipſo [21] p
ſa præſertim, & cum irriſione audientium imitar
m glorioſum.

Cap. XXXIX.

ET quoniam [1] omnia perſequimur, ([2] volumu
certe) dicendum eſt etiam, qualem hominis l
principis domum placeat eſſe. Cujus finis eſt
em accommodanda eſt ædificandi deſcriptio: & t
benda [3] dignitatis, commoditatiſque diligentia. [4]
o, qui primus ex illa familia [5] conſul factus eſt
iſſe accepimus, quod præclaram ædificaſſet in [6]
plenam dignitatis domum: quæ cum vulgo v
uffragata domino, [8] novo homini, ad conſulat

14 Alii: *magna ex parte*. Sed ævius præfert ellipſin particulæ

5 Contra Horatius: *Ridentem di- e verum, quid vetat?*

6 Convitia indigna homine inge-). nam qui quid geſſit, quod mi- . deceat, ſi reprehendatur, non .. ferre debet.

1 Quæ ad officiorum ra tinent.

2 Arrogantiam vitat. cidit, qui profitetur, ſe tere.

3 Quoniam decet pri rum & magnificum, hab magnificam & plenam di

4 De Perſeo Rege

[redacted]

. Hanc [9] Scaurus demolitus, [10] acceſſionem adjunxit
is. Itaque ille in ſuam domum conſulatum primus intu-
ic [11] ſummi, & clariſſimi viri filius, in domum multi-
am, [12] non repulſam ſolum retulit, ſed [13] ignominiam,
calamitatem. Ornanda eſt enim dignitas domo, non
mo tota quærenda: nec [15] domo dominus, ſed domino
as honeſtanda eſt. Et, [16] ut in cæteris habenda ratio
ui ſolum, ſed etiam aliorum: ſic in domo clari homi-
in quam & [17] hoſpites multi recipiendi, & [18] admit-
hominum [19] cujuſque modi multitudo, adhibenda eſt
[20] laxitatis. [21] Aliter ampla domus dedecori domino
ſit, ſi eſt in ea [22] ſolitudo, & maxime, ſi aliquando alio
no ſolita eſt [23] frequentari. Odioſum eſt enim, cùm à
reuntibus dicitur: [24] *O domus antiqua, heu, quam diſpa-
minare domino*! quod quidem, his temporibus, [25] in
is licet dicere. Cavendum eſt etiam, præſertim ſi ipſe
ces, ne extra modum ſumptu, & magnificentia prodeas,
in genere [26] multum mali etiam in [27] exemplo eſt.
Studio-

ujus domûs in palatio quoque
De ejus magnificentia vide Pli-
ib. XXXVI. cap. 15.
Ædes ſuas, domum Octavii de-
ido, majores effecit.
M. Scauri principis ſenatus
itricum habuit Sullam.
In petitione conſulatus: atque
de ambitu damnatus eſt.
Nam L. Sullæ in Sicilia quæ-
petundarum damnatus eſt.
Qui ſuapte ſponte exula-

Hoc eſt, quod Seneca dixit:
non amœne, ſed ſalubriter:
minum eſſe velis notum à do-
id domum à domino.
Quemadmodum in omnibus
bus, quid nobis agendum ſit,
erare debemus, non ſolum
r nos, verum etiam propter

Amici externi.
Ut tunc erant clientes: Et va-
mnium genera domos princi-
igrediuntur.
Alii legunt: *cujuſque generis.*
ujuſque modi præferunt ſcripti
r Nonius, eodemque alibi uti-
tem.

20 Amplitudinis. medium itaque
tenere debeat.

21 Id eſt, *alioqui*. Ut in Lælio a
Aliter amicitiæ ſtabiles permanere
non poſſunt.

22 Si adeo ampla eſt, ut non tota
poſſit habitari.

23 Coli familiæ frequentia, clien-
tumque concurſu.

24 Ex vetere poëta. Eſt autem *&*
o domus, ſenarii finis: integer vero
ſenarius id quod ſequitur: *antiqua &*
heu, quam domino dominaris diſpari!
Licet verba ſint tranſpoſita. Senſus
eſt: O domus antiqua, quæ olim ha-
buiſti dominum honoratum & cla-
rum virum, & quæ dicebaris domus
illius, ſaut illius viri, ſcilicet Pom-
pejani: eheu, quam diſparis & diſ-
ſimilis domini domus diceris. Non-
nulli malunt, *o domus Anci*. Sed
id reliqui non probant.

25 In multis Cæſarianis, Pom-
pejanas ædes, nullo alio quam victo-
riæ jure habitantibus.

26 *Multas ædificare domos, & paſce-
re multos, eſt ad pauperiem ſemita cer-
ta quidem.*

27 Semper enim principes imitan-
tur populus.

la res ſit . quam efficere velimus ; ut neve maj
or cura , & opera ſuſcipiatur , quam cauſa poſt
ſt , ut caveamus , ut ea , quæ pertinent ad lib
iem , & dignitatem , moderata ſint. Modus a
ıus , decus ipſum tenere , de quo ante diximus
ɔngius. Horum tamen trium [31] præſtantiſſimı
.tum obtemperare rationi.

C a p. XL.

DEinceps de ordine rerum , & temporum ı dicendum eſt. Hæc autem ſcientia [1] c uam Græci [2] εὐταξίαν nominant , non hæc , q ımmur modeſtiam : quo in verbo modus ineſ ὐταξία, in qua intelligitur ordinis conſervatic andem nos modeſtiam appellemus , ſic defin. ıt modeſtia ſit ſcientia earum rerum , quæ ag entur , loco ſuo collocandarum. Itaque videtı ɔrdinis , & collocationis fore. Nam & ordinem ompoſitionem rerum aptis , & accommodatis utem [4] actionis , [5] opportunitatem temporiſ

28 Tubero Stoicus Lucullum to- 31 Nam eſt velı

; autem actionis opportunum, *Græce* εὐκαιρία, La- pellatur occaſio. [6] Sic fit, ut modeſtia hæc, quam in- amur ita, ut dixi, ſcientia ſit opportunitatis idoneo- agendum temporum. Sed poteſt eadem eſſe pruden- efinitio, de qua principio diximus: hoc autem loco de- ;ratione, & temperantia, & [9] earum ſimilibus virtu- uærimus. Itaque, quæ erant prudentiæ propria, ſuo icta ſunt: quæ autem harum virtutum, de quibus diu loquimur, quæ pertinent ad verecundiam, & ad [11] approbationem, quibuſcum vivimus, nunc dicen- :. Talis eſt igitur ordo actionum adhibendus, ut, dmodum in oratione conſtanti, ſic in vita omnia ſint inter ſe, & convenientia. turpe eſt enim, valdeque m, in re ſevera [13] convivii dicta, aut delicatum ali- nferre ſermonem. Bene Pericles, cum [14] haberet col- in *Prætura* Sophoclem poëtam, hique [15] de communi conveniſſent, & caſu formoſus puer præteriret, dixiſ- Sophocles; O puerum pulchrum, Pericle! *At enim* ;m, *Sophocle*, *decet*, *non ſolum* [16] *manus*, *ſed etiam* is *abſtinentes habere*. Atque hoc idem Sophocles, ſi in ;tarum probatione dixiſſet, juſta [19] reprehenſione ca- Tanta vis eſt [20] & loci, & temporis: ut, ſi quis, uſam ſit acturus, in itinere, aut in [21] ambulatione ſe- ;ſe meditetur, aut ſi quid aliud attentius cogitet, non endatur: at, hoc idem ſi in [22] convivio faciat, [23] in- huma-

borum verborum definitione itur.
ia rationem oſtendit, qua faciendum ſit. Itaque pru- iomine virtutes omnes So- tellexit.
ſeratio eſt hoc loco, quam te modeſtiam dixit.
: lectio præferenda eſt alteri, et, *aliis ſimilibus*.
ndiu melius eſt, quam *jam-* quod in aliis legitur: quia itio temporis & actionis ma- ;ic loco bene convenit.
ādationem & commendatio-

mnexa, cohærentia, colli-

lgari habent, *convivio di-* uod friget præ illo.

14 Hoc factum eſt bello Samio: quod Periclis ductu & auſpiciis Athenienſes geſſerunt anno quarto Olympiadis XXCIV.
15 Ut jura redderent.
16 A pecuniæ lucro.
17 A libidinoſo aſpectu.
18 Nudis enim corporibus athletæ certabant, ut ſi viderentur robuſti, à prætoribus probarentur.
19 Nam oratio actioni fuiſſet con- ſentanea.
20 Ut nec omnia, nec paſſim, nec ab omnibus.
21 Quod cum facerent philoſophi fere ſemper & non ſuo loco, irride- bantur ab aliis.
22 Unde lex illa, ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι, aut bibe, aut abi.
23 Rusticus.

D 5

aƈionum, quam ſonorum, concentus eit.

CAP. XLI.

ITaque, ut [1] in fidibus muſicorum aures vel n
tiunt: ſic nos, ſi acres, ac diligentes [2] eſſ
animadverſoreſque vitiorum, magna ſæpe inte
parvis. Ex oculorum [3] obtutu, [4] ſuperciliorum a
ne, aut contraƈione, ex mœſtitia, ex hilarita
ex locutione, ex reticentia, ex contentione vo
miſſione, ex cæteris ſimilibus, facile judicabim
rum apte fiat, quid ab officio, naturaque diſcre
genere non eſt incommodum, quale quodque eo
aliis judicare: ut, ſi quid [6] dedeceat in aliis, vit
Fit enim neſcio quo modo, ut [7] magis in alii
quam in nobiſmet ipſis, ſi quid delinquitur. Ita
corriguntur in diſcendo, [8] quorum vitia imita

24 Ita elegantiſſime vertit Cicero, quam Græci dicunt, ἐκκαρῖειν.

25 Ab his moribus, quos homo bene inſtitutus habere debet.

26 Imperita multitudine.

27 Perito in muſicis.

contraƈis, triſtitia d remiſſis, oſtenditur ... til. X I, 3.

5 Ad hoc alienor culum tanto diliger plorare ac emendare to certiores in re

dandi cauſa, magiſtri. Nec vero alienum eſt, ad ea eli
quæ dubitationem afferent, adhibere doctos homine
etiam uſu peritos, & quid his de quoque officii genere p
exquirere. major enim pars eo fere deferri ſolet, quo
tura ipſa deducitur. [10] In quibus videndum eſt, non r
quid quiſque loquatur, ſed etiam, quid quiſque ſentiat
etiam, qua de cauſa quid quiſque ſentiat. Ut enim [11]
res, & ii, qui [12] ſigna fabricantur [13] & vero etiam p
ſuum quiſque opus à vulgo conſiderari vult: ut, ſi quid
henſum ſit à pluribus, id corrigatur: hique & ſecum, &
aliis, quid in eo peccatum ſit, [14] exquirunt. [15] ſic al
judicio permulta nobis & facienda & non facienda, &
tanda, & corrigenda ſunt. Quæ vero [16] more agunt
ſtitutiſque civilibus, de his nihil eſt præcipiendum. Ill
ipſa [17] præcepta ſunt: nec quemquam hoc errore duci
tet, ut, ſi quid Socrates, aut Ariſtippus [18] contra m
conſuetudinemque civilem fecerint, locutive ſint, ide
arbitrentur licere. [19] Magnis illi, & divinis bonis hanc
tiam aſſequebantur. [20] Cynicorum vero ratio tota eſt e
da: eſt enim inimica verecundiæ, ſine qua nihil rect
poteſt, nihil honeſtum. Eos autem, quorum vita pe
in rebus honeſtis, atque magnis eſt, bene de republi
tientes, ac bene meritos, aut merentes, [21] ſicut aliquo
nore, aut imperio affectos, obſervare, & colere deb

9 A recta ratione.

10 Saluberrimum eſt hoc præceptum Ciceronis. Nam prout quiſque affectus eſt, ita varie de rebus judicat.

11 Maxime Apelles.

12 Sculptores & ſtatuarii.

13 *Et vero* affirmantis eſt, ut ſæpe Cicero. Inepte in aliis, *& veri poëta* legitur.

14 Diligenter perſcrutantur.

15 Modo iis probari velimus, & quid alii de nobis exiſtiment, non contemnamus.

16 Vide Cornelium Nepotem in procemio, ubi oſtendit, non eadem omnibus honeſta eſſe atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis judicari.

17 Quæ ab omnibus *obſervari* debent: ergo de his non opus cipere.

18 Quoniam Socrates no thenis religionem introducel tra mores & inſtituta civit Ariſtippus voluptati omnia bat, & quæſtui philoſophian cœpit, & ejus domum frequentabant.

19 Virtutibus excellentib ditione eximia.

20 Qui omnia volebant fie bidinem & appetitum, verecundiæ habebant ratione

21 Sententia eſt, non fec randos eſſe Philoſophos, privatos bene merentes de ca, atque eos, qui conſtitu honore vel imperio.

22 Magiſtratu civili aut

J Am de artificiis, & quæſtibus, qui liberal
qui [2] ſordidi ſint, hæc fere accepimus. Prim
bantur ii quæſtus, qui in odia hominum incurrun
titorum, & [4] fœneratorum. Illiberales autem,
quæſtus [5] mercenariorum omnium, quorum oper
rum artes emuntur. Eſt enim illis ipſa merces [6] a
tum ſervitutis. Sordidi etiam putandi, qui [7] n
mercatoribus, quod ſtatim vendant. Nihil enim
niſi admotum mentiantur. Nec vero quidquam
[8] vanitate: [9] opificeſque omnes in ſordida arte
Nec vero quidquam [10] ingenuum poteſt habere of
nimeque artes probandæ, quæ miniſtræ ſunt v
[11] cetarii, [12] lanii, coqui, [13] fartores, [14] piſcat
[15] Terentius. Adde huc, ſi placet, [16] unguentar

23 Propter uſum rerum, ætate partum: & quod junioribus parentum loco ſint.

24 Et propter poteſtatem, & propter publicam auctoritatem.

25 Erga cives officioſi, peregrinos honore afficere debemus.

26 Nam, ſi legatus, major ei tribuendus eſt honor.

1 Digni homine libero & ingenuo.

ille conductus mercede ratus videtur. Non e operam ſuam præſtand merces: ſervi autem Dominorum ſunt. Sec Romanis, non hodiern

7 Inſtitores, qui a mercatoribus emunt, q rius vendunt, nihil l mentiantur, ſe magno

8 Mendacio.

catores, 18 totumque ludum talarium. Quibus autem aut prudentia major ineſt, aut non mediocris utilitas tur, ut medicina, ut architectura, ut 19 doctrina rer neſtarum: hæ ſunt iis, quorum ordini conveniunt, ho Mercatura autem, ſi 20 tenuis eſt, ſordida putanda e magna & copioſa, multa undique apportans, mul 21 ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vitupera atque etiam, ſi ſatiata quæſtu, vel 22 contenta potius, ut ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros, poſſeſſione 23 contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari. Omn autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agri tura melius, nihil uberius, nihil dulcius, 24 nihil homi nihil libero dignius. De qua, quoniam in Catone Maj ſatis multa diximus, illinc aſſumes, quæ ad hunc locum p tinebunt.

C A P. XLIII.

SEd ab iis partibus, quæ ſunt honeſtatis, quemadmodun officia ducerentur, ſatis expoſitum videtur. Eorum au em ipſorum, quæ honeſta ſunt, poteſt incidere ſæpe con ntio, & comparatio; 1 de duobus honeſtis, utrum hone ius: qui locus à 2 Panætio eſt prætermiſſus. Nam cum nnis honeſtas manet à partibus quatuor, quarum 3 una ſit gnitionis, 4 altera communitatis, 5 tertia magnanimitatis, uarta moderationis: hæ in deligendo officio ſæpe inter ſe nparentur neceſſe eſt. Placet igitur, 7 aptiora eſſe naturæ ea

Qui non oblectandi, ſed lucri ſit.

Munus docendi honeſtas ar-

Paucarum mercium.

Vendens ſine mendacio, ut non antur emtores. Licet hoc adeo re ſit mercatoribus, ut conge- videatur, & ſine eo ſacra co- ſtare vix videantur.

uæ aliquando finem cupidita- poſuit, & quæſtu jam parto vivit.

uit ad agros emendos colen- ut domeſticos alere poſſit.

lgo: *nihil libero homine* Sed præſtat ſcriptorum li- ictio: *nihil homine, nihil libero dignius.* hominem enim fere appellat eum, qui ſapientiæ præceptis ſit imbutus: liberum, qui ſervus non ſit.

1 Si ſcilicet incidant præſtanda in idem tempus, cum utroque defungi non liceat: tum deliberatur, utrum alteri ſit præferendum.

2 Non mirum. Stoicis enim placebat peccata eſſe paria, ut notum eſt, & nullum eſſe medium inter virtutem & vitium.

3 Prudentia.

4 Juſtitia.

5 Fortitudo.

6 Temperantia.

7 Magis convenire & utiliora eſſe humanæ naturæ.

um expetendarum, fugiendarumque ſcientia. apientia, quam principem dixi, rerum eſt [12] d ıtque [13] humanarum ſcientia: in qua continetur d aominum communitas. & ſocietas inter ipſos. E ma eſt, ut certe; neceſſe eſt, quod à [14] commun :ur officium, id eſſe maximum. Etenim cognitio platioque naturæ [15] manca quodam modo, atque i [16] ſi nulla actio rerum conſequatur. Ea vero acti num commodis tuendis maxime cernitur. Pertin ſocietatem generis humani. Ergo hæc cognitio nenda eſt. Atque id optimus quiſque re ipſa oſten dicat. Quis eſt enim tam cupidus in perſpicienda, daque rerum natura, ut, ſi ei tractanti, contempl cognitione digniſſimas, ſubito ſit oblatum periculı menque patriæ, cui ſubvenire, opitularique poſſ omnia relinquat, atque abjiciat, etiam ſi [17] dia

8 Quæ faciant ad ſocietatem humanam tuendam.

9 Quæ verſantur in inquirendo vero.

10 Quamvis ex meditatione ipſa & conſideratione rerum divinarum maximam capiat voluptatem, majo-

14 Homo ad duas res contemplandum & ag cium maximum implet agit. Præſtat tamen contemplatio, cum i mmi hominum ſocieta ſuſcipitur, quia vitæ prodeſt, quam rerum

aut [18] metiri mundi magnitudinem poſſe arbitretur?
'hoc idem in parentis, in amicitie, aut periculo ſe-
Quibus rebus intelligitur, ſtudiis, officiiſque ſcientiæ
enda eſſe officia juſtitiæ: quæ pertinet ad hominum
tatem: qua nihil homini debet eſſe [21] antiquius.

C A P. XLIV.

que illi, [1] quorum ſtudia, vitaque omnis in rerum
gnitione verſata eſt, tamen ab augendis hominum
ous, & commodis non receſſerunt. Nam & erudie-
ltos, quo meliores cives, utilioreſque rebus ſuis pu-
ſent: ut [2] Thebanum Epaminondam [3] Lyſis Pytha-
, Syracuſium Dionem [4] Plato, [5] multique multos:
ipſi, quidquid ad rempublicam attulimus, ſi modo
attulimus, à [6] doctoribus, atque doctrina inſtructi
& ornati acceſſimus. Neque ſolum vivi, atque præ-
tudioſos diſcendi erudiunt, atque docent: ſed hoc
am poſt mortem [7] monumentis literarum aſſequun-
c enim locus ullus prætermiſſus eſt ab [8] iis, qui [9] ad
qui ad mores, qui ad diſciplinam reipublicæ perti-
ut [10] otium ſuum ad noſtrum [11] negotium contu-
eantur. Ita illi ipſi doctrinæ ſtudiis, & ſapientiæ
ad hominum utilitatem ſuam prudentiam, intelli-
que potiſſimum conferunt. Ob eamque cauſam
elo-

Archimedes, qui in com-
iculo ſuis pulveribus fuit

cil. relinquat contempla-
e adiit periclitanti parenti
&c.
x MSS. reſcripſit Grævius,
gatis exſtet: *utilitatem*.
us & jucundius.
ntiſſimi philoſophi.
Cornelium Nepotem in vi-
ondæ.
male: *Lyſias*. Nam Lyſias
nil ad hunc locum, Lyſis
Pythagoræ auditor, The-
is, & Epaminondæ ibi
factus eſt
in Siciliam navigans ſuis
ionem adjunxit, qui tum
nnes *Platonis* diſcipulos
induſtria ſuperavit.

5 Ut Periclem Anaxagoras, Alci-
biadem Socrates, Africanum Panæ-
tius, &c.

6 Hinc in oratore ait: *Ego autem
& me ſæpe nova videri dicere intelli-
go, cum pervetera dicam, ſed inaudi-
ta pleriſque, & fateor me oratorem,
ſi modo ſim, aut quicunque ſim, non
ex Rhetorum officinis, ſed ex Acade-
miæ ſpatiis extitiſſe.*

7 Libris & præceptis ad bene bea-
teque vivendum ſcriptis.

8 Huc pertinent inprimis Platonis
& Ariſtotelis ſcripta.

9 Ad optimum modum & guber-
nationem reipublicæ.

10 Contemplationem & cognitio-
nem rerum in otio.

11 Nos docendo, negotia publica
gerere.

nibus tuendis, id eſt, ex ſocietate generis hum[illegible]
gat rerum cognitionem, [17] ſolivaga cognitio
videatur: itemque magnitudo animi, [19] rem
tate, conjunctioneque humana, feritas ſit qu
manitas. Ita fit, ut [20] vincat cognitionis ſtud
tio hominum, atque communitas. Nec ver
dicitur à [21] quibuſdam propter neceſſitatem v
quæ natura [22] deſideraret, conſequi ſine aliis
non poſſemus, [23] idcirco initam eſſe cum h
munitatem, & ſocietatem: quod ſi omnia
victum, cultumque pertinent, quaſi [24] virg
ajunt, [25] ſuppeditarentur, tum optimo qu
negotiis omnibus omiſſis, totum ſe in cognitic
collocaret. Non eſt ita. Nam & ſolitudine
[26] ſocium ſtudii quæreret: tum docere, tum
tum audire, tum dicere. [27] Ergo omne off
conjunctionem hominum, & ad ſocietatem

11 Eloquentia copioſa, qua alios defendamus, vel egregiis cogitationibus præſtat.

13 Hæc eſt Ariſtotelis doctrina, quam oppoſuit Platonicæ, ſtatuenti, neceſſitatem condidiſſe civitates.

20 Superet præ
21 Maxime à P
22 Requireret
dam.
23 Vulgo legit
eſſe, &c. quod ſa
[illegible]

ɔendum eſt illi officio, quod cognitione, & ſcientia
tur.

C A P. XLV.

I [1] forſitan quærendum ſit, num hæc [2] communitas, maxime eſt apta naturæ, ſit etiam moderationi, moue ſemper anteponenda. Non placet. ſunt enim quæ :a [4] fœda, partim ita flagitioſa, ut ea ne conſervandæ patriæ cauſa ſapiens facturus ſit. Ea [5] Poſidonius permulta, ſed ita tetra quædam, ita obſcœna, ut uoque videantur turpia. Hæc igitur non ſuſcipiet ɔl. cauſa [6] ne reſpublica quidem pro ſe ſuſcipi volet. ɔc commodius ſe res habet, quod non poteſt accidere, ut interſit reipublicæ, quidquam illorum facere :tem. Quare hoc quidem effectum ſit, in officiis de-, id genus officiorum excellere, quod teneatur hoſocietate. Etenim cognitionem, prudentiamque ſe-:onſiderata actio. Ita fit, ut, [9] agere conſiderate, t, quam cogitare prudenter. Atque hæc quidem s. Patefactus eſt enim locus ipſe, ut non ſit difficile rendo officio, quod cuique ſit præponendum, videre. .utem communitate ſunt gradus officiorum, ex quiid [10] cuique præſtet, intelligi poſſit: ut prima diis alibus; ſecunda patriæ; tertia parentibus; deinceps n reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter

ɔnis rempublicam notat,
r eſt multo, quam deceat.
a, quæ eſt ad communem
ſocietatem tuendam.
ulli habent, *quædam par-*
ii melius omittunt *partim*,
ſemper geminatur.
dia, turpia, flagitio ac ſce-
ut ſi proponeretur alicui,
tre coiret, aut patrem in-
aliter patria exſcindere-
ullo pacto cum matre con-
m eſt, etiamſi patria ruitu-

Panætii diſcipulus, & lo-
pugnantia utilis & honeſti
ore prætermiſſum tracta-
iſta Cicerone lib. III. c. 2.
interſeruit quiſquam, alii

quis. Sed has voculas inculcarunt, qui non attendunt, ſæpiſſime Ciceronem eas omittere.

7 Ita feliciter Grævius reſtituit, pro eo, quod in omnibus editionibus antea erat: *Sed & hæc commodius*, &c. ſenſus eſt: Tanto melius ſe res habet, ut non egeat diſputatione, num officia juſtitiæ ſint temperantiæ officiis præferenda, quia nunquam poterit accidere, ut reip. cauſſa quicquam flagitioſum ſuſcipiat ſapiens.

8 Quaſi dicat, in puerilem ætatem, aut muliebrem ſexum fortaſſis injuriæ iſtæ caderent.

9 Sed utrumque ſi jungatur, perfectum hominem reddit.

10 Antecellat aliis.

DE
OFFICI
AD
MARCUM FILIU
LIBER II.
CAP. I.

QUemadmodum officia ducerentur al
Marce fili, atque [1] ab omni genere v
explicatum arbitror libro ſuperiore.
ut hæc officiorum genera [3] perſequ[illegible]
nent ad vitæ cultum, & ad earum rer
utuntur homines, [4] facultatem, ad opes, ad [5] co
tum quæri dixi, quid utile, quid inutile: tum
quid utilius, aut quid maxime utile. De quibus

ed etiam ad [10] ſcribendi ſtudium excitaverunt; ta-
rdum vereor, ne quibuſdam [11] bonis viris philoſo-
nen ſi. invifum, mirenturque in ea tantum me ope-
emporis ponere. Ego autem, quamdiu reſpublica
[12] regebatur, quibus [13] ſe ipſa commiſerat, omnes
curas, cogitationeſque in eam conferebam: cum au-
omina:u unius omnia tenerentur, neque eſſet uſquam
io, aut [17] auctoritati locus, [18] ſocios denique tuen-
ibl. ſummos viros amiſiſſem; nec me angoribus
, quibus eſſem [20] confectus, niſi iis reſtitiſſem; nec
[21] indignis homine docto voluptatibus. Atque uti-
ublica ſtetiſſet, [22] quo cœperat, ſtatu, nec in homi-
tam commutandarum, quam [23] evertendarum re-
idos incidiſſet. Primum enim, ut ſtante republica
lebamus, in [24] agendo plus, [25] quam in ſcribendo,
nerem us: deinde, ipſis ſcriptis non ea, quæ [26] nunc,
ctiones noſtras mandaremus, ut ſæpe fecimus. Cum
eſpublica in qua omnis mea cura, cogitatio, opera
bat, [28] nulla eſſet omnino; illæ ſcilicet litteræ con-
t, [29] forenſes, & [30] ſenatoriæ. Nihil autem agere
cum

hiloſophia.
iani enim philoſophiæ ſtu-
im otioſorum Græculorum
nta, aut contemnebant,
r modo tangebant. ac ex
m hauriebant, quantum ad
am, quam præcipue cole-
re iis videbatur. Hinc Ci-
invidi & malevoli Græcu-
ant.
liis eſt, *gerebatur*, facili
one primarum ſyllaba-

ſules enim & alii magiſtra-
is civium eligebantur.
c Auguſtus ad nepotem
igna horum librorum parte
it, *eloquens, eloquens, fili,*
& amans patriæ.
ſaris monarchiam deſignat.
eræ enim ſententiæ dici
ant.
atus enim auctoritas jace-

npejum, Catonem, Milo-
ullum, & alios.

19 Elegantius verbum, & ad rem ſignificandam aptius.

20 Victus, proſtratus atque conſumtus.

21 Perſtringit Cicero tacite *Lucullum & Hortenſium*, qui abjectis optimarum artium ſtudiis ſe ſuis piſcinis oblectabant.

22 Statim poſt Cæſaris necem, videbatur enim reſtituta reſpublica.

23 Ut eſſet nulla penitus Reſpub. Antonium conſulem notat, longe improbiorem Cæſare Dominum.

24 In civilis forenſibus, ſenatoriiſque muneribus.

25 Pleraque enim ſcripſit everſa republica.

26 Præcepta Philoſophiæ.

27 Non tantum orationes in foro & ſenatu, ſed & commentarios de ſuo conſulatu

28 Subverſa unius dominatu.

29 Orationes in foro, in genere judiciali.

30 Orationes in Senatu, in genere deliberativo & demonſtrativo.

[1] MAximis igitur in malis hoc tamen bon
mur, ut [2] ea literis mandaremus, quæ
nota noſtris, & erant cognitione digniſſima. (
per deos, optabilius ſapientia? quid præſtant
mini melius? quid homine dignius? hanc ig
tuat, philoſophi nominantur: nec quidquam
loſophia, ſi interpretari velis, quam [3] ſtudi
Sapientia autem eſt, ut à veteribus philoſophis
rerum divinarum, & humanarum, cauſarum
res continentur, ſcientia. Cujus ſtudium qui vi
ſane intelligo, quidnam ſit, quod laudandum
ſive oblectatio quæritur animi, requieſque cu
conferri cum eorum ſtudiis poteſt, qui ſemper
quirunt, quod [5] ſpectet, & [6] valeat [7] ad bene

37 Eo Cicero natus erat ingenio, ut inani tempus otio conſumere non poſſet. Loquitur itaque non communiter de quocunque animo, ſed de ſuo.

38 A prima adoleſcentia, quam copioſe narrat in Bruto.

39 Propter ipſius Philoſophiæ

40 Plus enim c
quiritur in ſcribe
gendo.

1 In calamitate
lum bono civi maju
poteſt.

2 Præcepta Phi
ante Varronem & C
peregrinabantur.

m? ſive ratio [8] conſtantiæ, virtutiſque ducitur; aut
rs eſt, aut nulla omnino, per quam eas aſſequamur.
am dicere maximarum rerum artem eſſe, cum [10] mi-
um ſine arte nulla ſit, hominum & [11] parum conſide-
quentium, atque in maximis rebus errantium. Si au-
ſt aliqua diſciplina virtutis; ubi ea quæretur, cum ab
diſcendi genere diſceſſeris? Sed hæc, cum ad philoſo-
cohortamur, accuratius diſputari ſolent: quod [13] alio
m libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis
andum fuit, cur, orbati reipublicæ muneribus, ad hoc
udium potiſſimum contuliſſemus. Occurritur autem
, & quidem [14] à doctis, & eruditis, quærentibus, ſa-
conſtanter facere videamur, qui, cum [15] percipi nihil
dicamus, tamen & [16] aliis de rebus diſſerere ſoleamus,
c ipſo tempore [17] præcepta officii perſequamur. Qui-
llem ſatis cognita eſſet noſtra ſententia. Non enim
[18] ii, quorum [19] vagetur animus errore, nec habeat
am, quid ſequatur. Quæ enim eſſet iſta [20] mens, vel
vita potius, non modo [21] diſputandi, ſed [23] vivendi
e [24] ſublata? nos autem, ut [25] cæteri alia certa, alia
a eſſe dicunt, ſic, ab his diſſentientes, [26] alia probabi-
ontra alia improbabilia eſſe dicimus. Quid eſt igitur,
d me impediat, ea, [28] quæ mihi probabilia videantur,
; quæ contra, improbare; atque affirmandi arrogan-
tiam

gnificat eam Philoſophiæ par-
uæ de moribus agit.
nfutat opinionem eorum, &
e Hortenſii, qui dicebant,
tiæ & virtutis non eſſe ali-
rtem, nec Philoſophiam eſſe

t ars fabrilis & ſimiles.
nprudenter.
tudio ſapientiæ.
n Hortenſio, quo libro Phi-
iam, Hortenſio vituperante,
s extulit laudibus.
Peripateticis maxime.
ke Academicorum ſententia,
ere addictus fuit. percipi au-
hil poſſe dixit in quatuor Aca-
s libris.
e quibus diſſeruit in libris de
phia.
uæ tradi ab iis non debent,

qui percipi nihil poſſe dicunt.

18 Sceptici.

19 Qui nihil probent, nulla in ſententia conſiſtant.

20 Cui propoſita eſt inveſtigatio veritatis.

21 Non modo mens. nam mens paucorum: vita omnium.

22 Quæ ad ſcientiam pertinet.

23 Quæ ad mores ſpectat.

24 Si nihil certum putemus, nihil, quod ſequamur, habeamus.

25 Reliqui Philoſophi, ab Academicis diſſentientes.

26 Nihil affirmantes, ſed probabilia ſequentes.

27 Nulla me ratio deterreret: non video, cur mihi non liceat.

28 Hoc cum alibi, tum in doctrina morali locum inprimis habet.

..., ..., qui ita præclara p
[36] hæc noſtra, [37] finitima veſtris, ignota e
ad inſtituta pergamus.

C a p. III.

QUinque igitur rationibus propoſitis o
quarum [1] duæ ad decus., honeſtate
[2] duæ ad commoda vitæ, copias, opes,
ad eligendi judicium, ſi quanto [3] ea, quæ
ter ſe viderentur: honeſtatis pars [4] perfect
dem tibi [5] cupio eſſe notiſſimam. Hoc aut
agimus, id ipſum eſt, quod utile appellatu
conſuetudo deflexit de via, ſenſimque eo
honeſtatem ab utilitate ſecernens, & conſt
aliquod, quod utile non eſſet, & utile, quo
Qua nulla [9] pernicies major hominum vi

29 Ab eo Academicorum genere, quod Cicero ſectabatur.

30 Diſputant de eo, quod quæritur, in utramque partem, non ut affirment quidquam, ſed ut probabilia & improbabilia diſtinguant.

31 Libris quatuor poſterioribus ad Varronem ſcriptis.

1 Duæ de u
utile an inutile,
utilibus, utrum
libro ſecundo.

3 Honeſtum c
libro tertio.

4 Abſoluta à

5 Quam cu

[redacted]

umma quidem auctoritate philoſophi [11] ſevere ſane, at- honeſte, hæc [12] tria [13] genera confuſa [14] cogitatione iguunt. Quidquid enim juſtum ſit, id utile etiam eſſe ent: itemque, quod honeſtum, idem juſtum. Ex quo tur, ut, quidquid honeſtum ſit, idem ſit utile. Quod ii parum perſpiciunt, hi ſæpe [16] verſutos homines & llidos admirantes, malitiam, ſapientiam judicant; quo- error eripiendus eſt: omniſque opinio ad eam [17] ſpem icenda, ut honeſtis conſiliis, juſtiſque factis, non frau- & malitia, ſe intelligant ea, quæ velint, conſequi poſſe. uæ ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim [20] inanima, ut aurum, argentum, ut ea, quæ [21] gignun- terra, ut alia ejuſdem generis: partim animalia, quæ nt ſuos impetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia nis expertia ſunt, alia ratione utentia. Expertes rationis , boves, reliquæ pecudes, apes, quarum opere efficitur quid ad hominum uſum, atque vitam. Ratione autem ium duo genera ponuntur: unum deorum, alterum num. Deos placatos [23] pietas efficiet, & [24] ſanctitas. ime autem, & ſecundum deos, homines hominibus ime utiles eſſe poſſunt. Earumque rerum, quæ noceant, ſint, eadem diviſio eſt. Sed quia [25] deos nocere non it, his exceptis, homines hominibus [26] obeſſe pluri- arbitrantur. Ea enim ipſa, quæ [27] inanima diximus, ple-

Ut Socrates apud Platonem III. de Republ.

Non leviter, neque temere.

uſtum, utile, honeſtum.

genera conjuncta dicit. Unum omnium genus eſt: nec di- poſſunt, quod ad genus atti-

cogitatione diſtinguunt, ut ſpe- quomodo philoſophi loquun- ni ſubjecto generi diſtinguun-

Qui non intelligunt, quic- honeſtum ſit, utile idem

Qui in omnem partem verſant , nihilque intentatum relin- quo ſuis rationibus conſulturi tur.

Diuturno rerum uſu ita erudi- *ex aliorum incommodis* ſua parent commoda, nec à malis artibus abhorreant.

18 Ut non aliter ſperent, ſe ea, quæ cupiunt, aſſecuturos, quam ſi honeſti ac juſti ſint.

19 Nunc ingreditur diſputare de iis, quæ utilia hominibus ſunt.

20 Hoc eſt, *ſine anima*, ut Nonius interpretatur.

21 Fruges, fructus, ligna, herbæ.

22 Cuncta enim hominum gratia creata ſunt.

23 Cultus divinus.

24 Vita integra, ſceleriſque pura.

25 Quos non tantum non nocere, ſed neque prodeſſe affirmarunt Epi- curei.

26 Hinc Proverbia: *Homo homini Deus*, homo homini lupus.

27 Aurum, argentum, & ea, quæ gignuntur ex terra.

E

bus homines fungerentur. [illegible]
terra exciderentur ad 33 uſum noſtrum neceſſa
æs, aurum, argentum effoderetur 34 penitus
hominum labore, & manu.

C a p. IV.

Tecta vero, quibus & frigorum [1] vis pe
lorum moleſtiæ ſedarentur, unde aut
humano dari potuiſſent, aut poſtea [3] ſubve
tempeſtatis, aut terræ motu, aut vetuſtate
[5] communis vita ab hominibus harum reru
didiciſſet? [6] At deductus aquarum, [7] derivati
agrorum irrigationes, [8] moles oppoſitas flu
manu factos: quæ unde ſine hominum ope
mus? Ex [10] quibus omnibus, multiſque aliis
qui fructus, quæque utilitates ex rebus iis, qu

28 Ab homine omnis manat utilitas.

29 Qua inſtrumenta ſunt apta uſui.

30 De frumento & leguminibus.

31 De arborum foetibus.

32 Hinc enim mercatura & negotiatio habuit originem.

[a] Vulgo legitu
rum. Sed hic
ductibus, quos
hominum ſolleri
incolarum & lux
urbes: verum de
deducendis ex lo
hominibus. Ben

percipiantur, eas nos nullo modo ſine hominum manu, i que opera capere potuiſſe. [11] Qui denique ex beſtiis fructu aut quæ commoditas, niſi homines adjuvarent, percipi po ſet? nam & qui [12] principes inveniendi fuerunt, quem quaque bellua uſum habere poſſemus, [13] homines certe fu runt: nec hoc tempore ſine hominum opera aut paſcere ea aut domare, aut tueri, aut [14] tempeſtivos fructus ex his c pere poſſemus: ab eiſdemque & eæ, quæ nocent, inter ciuntur; & quæ uſui poſſunt eſſe, capiuntur. Quid enum rem [15] artium multitudinem, ſine quibus vita omnino nul eſſe potuiſſet? quis enim ægris ſubveniret? quæ eſſet oblect tio valentium? qui [16] victus, aut [17] cultus, niſi tam mul nobis artes miniſtrarent? quibus rebus exculta hominum v tantum [18] diſtat à victu, & cultu beſtiarum. [19] Urbes ve ſine hominum cœtu non potuiſſent nec ædificari, nec f quentari: ex quo leges, moreſque conſtituti, tum juris æq deſcriptio, certaque vivendi diſciplina. Quas res & manſ tudo animorum conſecuta, & verecundia eſt: effectumqu ut eſſet vita [21] munitior; atque ut dando, & accipiend [22] mutandiſque facultatibus, & commodis, nulla re ege mus.

CAP. V.

Longiores hoc loco ſumus, quam neceſſe eſt. Quis enim, cui non perſpicua ſint illa, quæ pluribus ver Panætio commemorantur, neminem neque ducem [1] bel ec principem domi magnas res, & ſalutares, ſine homini ſtuc

1 Nunc de animatis, quæ ipſa i hominis induſtria nullum fru m ferrent, aggreditur dicere.
2 Qui primi invenerunt.
3 Ut Saturnus, Pallas, Ceres, :hus, opinione & fama hominum cti.
Tempore congruo.
Scilicet ingeniums placita molli b arte, & ſtudio mores conve wenus. Ovidius.
Quantum ad cibum.
Quoad alios corporis ornatus.
Ili malunt præteritum, diſti ed præſens, diſtat, tanquam s & Ciceronis munditiei con ius ſequimur cum Grævio,

19 *Urbum* eſt aratri curvatu *urbare*, aratro definire. Inde *urb* quoniam aratro deſignabantur.
20 In multis editionibus addit *per quas bene beateque vivitur.* ea in veteribus libris non exſtant.
21 Minus obnoxia injuriis tem ſtatum, graſſationibus ferarum eorum violentiæ, qui robore ſuperiores.
22 Hinc Salluſtius: *Vino adve tio mutare.*
1 Sic emendavit Grævius pro quod vulgo eſt: in bello. Nam ro alibi quoque conjungit, ve *vel domi.*

Peripatetici [8] magni & copioſi, qui collecta
[9] eluvionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, [10] bellua
pentinæ multitudinis, quarum impetu docet
num genera eſſe conſumpta: deinde compar
res deleti ſint homines hominum impetu, id
ſeditionibus, quam omni reliqua calamitat
[11] hic locus nihil habeat dubitationis, quin
mum hominibus & proſint, & obſint; [12] pri
eſſe virtutis, conciliare animos hominum, &
adjungere. Itaque, quæ in rebus inanimis,
tractatione belluarum fiunt utiliter ad homini
tibus ea tribuuntur [15] operoſis, hominum a
amplificationem noſtrarum rerum prompta
rum præſtantium ſapientia, & virtute exci
[16] Virtus omnis in tribus rebus fere [17] ve
[13] una eſt in perſpiciendo, quid in quaque r

a Cambyſis filius, Perſarum Rex, qui, magnis rebus geſtis, poſtremo à Thomiri, Scytharum regina, cum ducentis Perſarum millibus cæſus eſt.

8 Hoc erat proverbium, quo utebantur in foro judiciali, ubi teſtes producuntur.

tum, ſcorpionu veſparum. Vid Tom. 2. Hieroz

11 Hæc pars.

12 Vulgo: vius optime reſt eſt, virum fu magnas gerendi

ſit, quid conſ.ntaneum cuique, quid conſequens, ·[9] quidque gignatur, quæ cujuſque rei cauſa ſit: alte- cohibere motus animi turbatos, quos Græci πάθη ut; appetitioneſque, quas illi ὁρμὰς, obedientes rationi: tertium, iis, quibuſcum congregamur, ıoderate, & ſcienter, quorum ſtudiis ea, quæ natura ıt, expleta, cumulataque habeamus; per eos [22] de- ſi quid importetur nobis incommodi, propulſemus, ıurque eos, qui nocere nobis conati ſunt, [23] tantaque ficiamus, quantam [24] æquitas, [25] humanitaſque pa-

CAP. VI.

ibus autem rationibus hanc facultatem aſſequi poſſi- us, ut hominum [1] ſtudia complectamur, eaque te- :, dicemus, neque ita multo poſt: ſed pauca ante di- ınt. Magnam vim eſſe in [2] fortuna in utramque par- l ad ſecundas res, vel adverſas, quis ignorat? nam &, ›ſpero [3] flatu ejus utimur, ad exitus pervehimur opta- , cum [4] reflavit, affligimur. Hæc igitur ipſa fortuna ›s caſus rariores habet: primum ab inanimis procellas, ates, naufragia, ruinas, incendia: deinde à beſtiis [7] morſus, impetus. Hæc igitur, ut dixi, rariora. › interitus exercituum, ut [8] proxime trium, ſæpe .am; clades imperatorum, ut nuper [9] ſummi ac ſin- gula-

'go: *ex quo quæque gignan-* io ſingulari, ut Grævius 'ullium ſcripſiſſe, ſequen- gumento: *quæ cujusque rei*

ıperantia.

ı[t]ria.

lque cum apud Ciceronem, . alios eſt frequenter, id, :r dicitur, ut uno verbo di- 'lis ea...

a modum etiam in punien- ur excedere.

& iræ indulgeatur, & cru- victos exerceatur.

ıinem enim clementia ma- , quam crudelitas.

ıtates, benivolentiam.

mam *gentiles ſaniores* vo- earunt divinam providentiam cuncta gubernantem.

[3] Metaphora à navigantibus, qui cum proſpero vento navigant, ad optatum portum perveniunt.

4 Vertit flatus contrarios: patimur calamitates, ut in ſcopulis.

5 Alia incommoda, quæ poſſunt hominibus accidere à fortuna, ſine opera hominum.

6 Percuſſiones, ut, equorum, mulorum.

7 Serpentum, leonum, &c.

8 Paucis ante annis, in Pharſalia, duce Pompejo Magno; in Africa, ducibus Scipione, Pompeji ſocero, & Juba Mauritaniæ Rege; in Hiſpania, ducibus Pompeji liberis.

9 Pompeji Magni.

ıomines homini tribuunt, ad eum [17] augendum
ıeſtandum: aut benivolentiæ gratia faciunt,
auſa quempiam diligunt: aut honoris, ſi c
[19] ſuſpiciunt, quemque dignum [20] fortuna qua
ıutant: aut [21] cui fidem habent, & bene rebus
rbitrantur: aut cujus [22] opes metuunt: aut c
ıus [23] aliquid expectant, ut cum reges popular
[24] largitiones aliquas proponunt: aut poſtremo
nercede ducuntur. Quæ [26] ſordidiſſima eſt illa
c inquinatiſſima, & iis, [27] qui ea tenentur, &
d eam confugere conantur. [29] Male enim ſe re
uod virtute effici debet, id tentatur pecunia.
ıonnunquam [30] ſubſidium hoc neceſſarium eſt
lum ſit utendum eo, dicemus, ſi prius iis de re

19 Ut ipſi Ciceroni accidit, Sci-
pioni, Themiſtocli, aliis.

21 Contra ex altera parte.

22 Exercituum.

23 Sunt in manu fortunæ.

24 Alii operibus, alii operis, ſed
opibus magis placet.

25 Neque adverſæ res, neque ſe-
cundæ.

nis olim ſe ſubdid
Faliſci, Samnites.

23 Ut Ægyptii
Pharaone, ſe ſuoſqu
petuam ſervitutem

24 Ut in Rep. R
Julius Cæſar, aliqu

25 Pretium refert
merces vero ad ali

opiores ſunt, dixerimus. Atque etiam ſubjiciunt ſe imperio alterius, & poteſtati, pluribus de [32] cauſis. r enim aut benevolentia, aut beneficiorum magnitu- it dignitatis præſtantia, aut ſpe, ſibi id utile futurum, a, ne vi parere cogantur, aut ſpe largitionis, pro- e capti, aut poſtremo, ut ſæpe in [33] noſtra republica :, mercede conducti.

CAP. VII.

nium autem rerum nec aptius eſt quidquam ad opes ndas, quam diligi; nec alienius, quam timeri. Ennius: *Quem metuunt, oderunt: quem quiſque iſſe expetit.* Multorum autem odiis [1] opes poſſe ob- ſi antea fuit ignotum, [2] nuper eſt cognitum. Nec us tyranni ſolum, quem armis oppreſſa pertulit civi- ret quæ [4] cum maxime mortuo, interitus declarat, odium hominum valeat ad [5] peſtem: ſed reliquo- iles exitus tyrannorum: quorum haud fere quiſquam n talem effugit. [6] Malus enim cuſtos diuturnitatis contraque [7] benivolentia fidelis eſt vel ad perpetuita- d iis, qui vi oppreſſos imperio coërcent, ſit [8] ſane a ſævitia, ut hæris in famulos, ſi aliter teneri non Qui vero in libera civitate ita ſe inſtruunt, ut me- ; his nihil eſſe poteſt dementius. Quamvis enim de- int leges alicujus opibus, quamvis [9] timefacta liber- tas;

. hæc ratio à virtute longe

ſſe quidem eædem, quæ memorantur, ſed diverſa- : aliud enim eſt, homines beere, quæ poſſunt, ad dum: aliud, ſubjicere ſe perio alterius &c.

pecunia per tribus divi-

tiam, ampliſſimum prin- c fortunæ ſummum gra-

imis annis in cæde Iulii

verum lectionem primus rævius. Senſus eſt: quæ mpore, quamvis extinctus s, mortuo tamen paret,

hoc eſt, Antonio & ejus ſatellitibus, qui Cæſaris acta confirmant, & ne reſcindantur, neve oppreſſa libertas inſtauretur, impediunt.

4 Hoc ipſo tempore, in præſenti.

5 Ad perniciem & excidium illius, qui odio habetur.

6 Neminem diu cuſtodit metus: qui ſe metui potius, quam diligi valt, non diu tutus eſt.

7 Perpetua fides oritur ex benivolentia. qui diligit, vel perpetuo, non modo diu, fidus eſt.

8 *Sane*, permittentis eſt potius, quam probantis.

9 Alii, *tremefacta*, quod gloſſema eſt ad, timefacta: id enim cum durinſcule dictum videretur, [illegible] tatum eſt.

qui se metui volent, a quibus ...

ipſi, neceſſe eſt. Quid enim cenſemus, [14] ſu
Dionyſium, quo cruciatu timoris angi ſolit
metuens [15] tonſorios, candenti [16] carbone ſ
pillum? quid? Alexandrum Pheræum, qu
arbitramur? qui (ut ſcriptum legimus) cum
admodum diligeret, tamen ad eam ex epul
veniens, [17] barbarum, & eum quidem,
[18] compunctum notis [19] Threjiciis, [20] diſtr
bat anteire: præmittebatque de ſtipatoribus
rentur arculas muliebres, &, ne quod in veſ
retur telum, exquirerent. O miſerum, q
barbarum, & ſtigmatiam putaret, quam
eum fefellit [21]: ab [22] ea eſt enim ipſe p
ſuſpicionem interfectus. Nec vero ulla vis
quæ premente metu, poſſit eſſe diuturna.
laris, cujus eſt præter cæteros [24] nobilitat
non ex inſidiis interiit, ut is, quem modo d

10 Hoc ad illud ſpectat, *quamvis demerſæ ſint leges.* quod tranſlatum eſt ab agrorum inundatione.

11 Cum populus aliquo facto de... quid ſentiat de ſtatu reipubli-

17 Nam ii ... perſequuntur.

18 Signatum ... nam apud Thra... tes, nobile jud...

ı paucis, ut hic [25] noſter: ſed in quem univerſa Agri-
ıorum multitudo [26] impetum fecit. Quid? Macedones
e [27] Demetrium reliquerunt, univerſique ſe ad [28] Pyr-
. contulerunt? quid? Lacedæmonios [29] injuſte impe-
s nonne repente omnes fere ſocii deſeruerunt, ſpectato-
e ſe otioſos præbuerunt [30] Leuctricæ calamitatis?

CAP. VIII.

Kterna libentius in tali re, quam [1] domeſtica recordor.
Verumtamen, quamdiu imperium populi Romani be-
is tenebatur, non injuriis, bella aut pro [2] ſociis, aut de
erio gerebantur, exitus erant bellorum aut [4] mites, aut
:ſſarii. Regum, populorum, nationum [6] portus erat,
:ugium ſenatus. Noſtri autem magiſtratus, imperato-
:, ex hac una re maximam laudem capere ſtudebant,
vincias, ſi ſocios æquitate, & fide defendiſſent. Itaque
[7] patrocinium orbis terræ verius, quam imperium po-
ıominari. Senſim hanc conſuetudinem, & diſciplinam
n:ea minuebamus: poſt vero Sullæ [8] victoriam penitus
nus. [9] deſitum eſt enim videri quidquam in ſocios ini-
, cum extitiſſet in cives tanta crudelitas. Ergo in illo
eſt honeſtam cauſam [10] non honeſta victoria. Eſt
auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet,
norum virorum, & locupletum, & [11] certe civium,
præ-

:e'ar.
ı toro enim lapidibus eſt obru-

olio·ceteu, ſuperbiſſimum.
ımaniſſimum, Epirotarum Re-

uibus juſtitia nunquam curæ
nec à confœderatis, nec à
toribus ſibi temperarunt.
euctra, Bœotiæ urbs, ad
ı Epaminonda profligati ſunt.
ornelium Nepotem in ejus

ıtorie hoc dictum: nam à
m noſtrorum commemoratio-
ra abhorremus.
fendendis contra externam

aſſervando, vel prolatando.
ſuas aut in civitatem, aut in

fidem & clientelam recipiendo, modico tributo impoſito

5 Cum exſcinduntur urbes, captivique ſub corona veneunt.

6 Maccabæi, Ptolomæus, Ariobarzanes, Macedones, Græci, Romanorum auxiliis uſi ſunt.

7 Clientium enim utilitatem patroni ſpectant.

8 Is, hoſtibus devictis, multa civium millia partim occidit in villa publica, partim proſcripſit.

9 Cauſſam probat belli, quia Sulla partes optimatum fovebat & tuebatur contra populares.

10 Victoriam improbat, quia erat crudelis, ſæva & cruenta.

11 Correctio quædam, quaſi diceret ſi minus boni viri, & locupletes, cives tamen erant.

:x [24] tranſalpinis ...
rarem nefaria in ſocios, ſi hoc [25] uno Sol quidq
indignius. Jure igitur plectimur. Niſi enim [2]
impunita ſcelera tuliſſemus, numquam ad unu
veniſſet licentia: à quo quidem rei familiaris [2]
[28] cupiditatum ad multos improbos venit hære
vero umquam bellorum civilium ſemen, & c
dum homines perditi [29] haſtam illam [30] cruenta
minerint, & ſperabunt, quam [31] P. Sulla cur
[33] dictatore propinquo ſuo, [34] idem ſexto & tri
poſt à ſceleratiore haſta non receſſit. [35] Alter au
illa dictatura ſcriba fuerat, in [36] hac fuit quæſ

22 Quaſi hoſtes eſſent, non cives.
23 Iulius Cæſar.
24 Contra optimates & communem libertatem.
25 Crudeliore.
26 Quæ pro Pompejo ſteterant.
27 Statu, conditione.
28 Græcia, Africa & Hiſpania.
29 Everſæ reip. cum alioquin de hoſtibus, non de ſociis, triumphari ſoleret.
20 Portabantur in triumpho imagines oppidorum, quas quis bello

quæ impunita novas audaciam incendeba impunitatis facta, q reſpublica.
27 Ex Cæſaris te
28 Quoniam om plent id quod Cæſa
29 Bonorum ven tempore Syllæ & C
30 Tranſlatum à cum haſta ante opp ſignum erat diripie deſitatis in cives e
31 M. Antonius
32 P. Sulla pro

debet intelligi, 37 talibus præmiis propoſitis, num- ſfutura bella civilia. Itaque parietes urbis modo ſtant, ent, iique ipſi jam 38 extrema ſcelera 39 metuentes: o publicam penitus amiſimus. Atque in has clades in- i, (redeundum eſt enim ad propoſitum) dum metui, ari eſſe, & diligi, maluimus. Quæ ſi populo Roma- njuſte imperanti 41 accidere potuerunt; 42 quid debent 43 ſinguli? Quod cum perſpicuum ſit, benivolentiæ : magnam, metus 44 imbecillam: ſequitur, ut diſſe- quibus rebus poſſimus facillime eam, quam volumus, , 45 cum honore, & fide caritatem. Sed 46 ea non omnes egemus. Nam ad cujuſque vitam 47 inſtitutam nodandum eſt, à multiſne opus ſit, an ſatis à paucis Certum igitur hoc ſit, idque & primum, & maxime ium, familiaritates habere fidas amantium nos ami- , & 48 noſtra mirantium. Hæc enim eſt una res prot- ut non differat multum inter ſummos, & mediocres aque utriſque propemodum comparanda. Honore, a, & benevolentia civium fortaſſe non æque omnes ſed tamen, ſi cui hæc ſuppetunt, adjuvant aliquan- um ad cætera, tum ad 50 amicitias comparandas.

CAP. IX.

de amicitia alio libro dictum eſt, qui inſcribitur Læ- . Nunc dicamus de gloria: quamquam ea quoque de ſunt noſtri libri. Sed 2 attingamus, quandoquidem ea

d multis aliis locis oſtendit

rſionem ipſorum parietum.
ſenſum inanimis rebus, quo
blica calamitas. exprima-

ia leges pro Cæſaris poten-

s non videbantur accidere

umentum à majori.
anni & injuſte imperantes,
tantum potentiæ habent,
Rom. vix minima parte
poſſunt.
habent libri veteres, non

45 Gloriæ deſcriptio.
46 Ea, quæ cum honore & fide conjuncta ſit. nam privata quidem amicitia pariter omnes egent.
47 Alii habent, *inſtituendam*, ſed Grævius præfert, *inſtitutam*, hoc eſt, ad illud vitæ genus, quod quis ſequendum ſibi ſtatuit & legit, eſt referendum, num multis opus habeat, an paucis amicis.
48 Ut apud eos in honore ſimus.
49 Ut ea pariter omnes egeant: nam ſine amicitia vita nulla eſt.
50 Privatas.
1 Quos deſideramus temporum [illegible] periorum incuria.
2 Pauca dicamus.

fluere poſſimus. Ac primum de illis ...
benevolentiæ præcepta videamus : quæ q
4 capitur maxime. Secundo autem loco be
benevolentia movetur, etiamſi 5 res forte n
hementer autem amor multitudinis commov
& opinione liberalitatis, beneficentiæ,
omniumque earum virtutum, quæ pertiner
nem morum & ad facilitatem. Etenim il
honeſtum, decorumque diximus, quia 7 p
animoſque omnium 8 natura, & ſpecie ſua c
meque quaſi perlucet ex eis, quas commem
idcirco illos, in quibus eas virtutes eſſe ren
diligere cogimur. atque hæ quidem cauſæ di
mæ: poſſunt enim præterea nonnullæ eſſe
autem ut habeatur, duabus rebus effici pot
mur adepti conjunctam cum juſtitia 11 pru
iis fidem habemus, quos plus intelligere, q
mur, 12 quoſque & futura proſpicere credi
agatur, in diſcrimenque ventum ſit, 13 exp
ſilium ex tempore capere poſſe: hanc enir
exiſtimant, veramque prudentiam. Juſ
hominibus, id eſt bonis, ita fides habetur
14 fraudis, 15 injuriæque ſuſpicio. Itaq

noſtram, his [17] fortunas, his liberos rectiſſime commit bitramur. Harum igitur duarum ad fidem faciendam [18] j tia plus pollet: quippe cum ea ſine prudentia ſatis h auctoritatis, prudentia ſine juſtitia nihil valeat ad facien fidem. Quo enim quis verſutior, & callidior eſt, hoc [19] viſior, & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. Qu obrem [20] intelligentiæ juſtitia conjuncta, quantum v habebit ad faciendam fidem, virium. Juſtitia ſine prud multum poterit: ſine juſtitia nihil valebit prudentia.

CAP. X.

SEd [1] ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes p ſophos conſtet, [2] à meque ipſo ſæpe diſputatum ſit unam haberet, omnes habere virtutes, nunc ita ſejun quaſi poſſit quiſquam, qui non idem prudens ſit, juſtus alia eſt illa, cum [3] veritas ipſa limatur in diſputatione, [4] ſilitas: alia, cum ad [5] opinionem communem omnis ac modatur oratio. Quamobrem, ut vulgus, ita nos hoc loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios prud dicamus. [6] popularibus enim verbis eſt agendum, & tim, cum loquimur de opinione [7] populari: idque e modo fecit Panætius. Sed ad propoſitum revertamur. Igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc tert ut cum admiratione hominum honore ab his digni caremur. Admirantur igitur [8] communiter [9] illi qu omnia, quæ magna, & præter opinionem ſuam ani verterunt: ſeparatim autem in ſingulis, ſi perſpiciun opinata quædam [10] bona. Itaque eos viros [11] ſuſpici maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtima excellentes quaſdam, & [12] ſingulares virtutes perſpi

d

17 Divitias & opes.
18 Probitas & vitæ ſanctitas.
19 Exemplo ſit Alcibiades.
20 Prudentiæ.
1 Ne qua ſit admiratio.
2 Vide lib. V. de Finibus, & Tuſcul. III.
3 Cum veritas ipſa diligentiſſime quæritur à Philoſophis.
4 Diſputatio ſubtilis & acuta.
5 *O vocalis vigeſies à* Cicerone *hic duabus lineis uſurpatur.*
6 Acceptis ab opinione vulgi
7 Opinatur enim populus, ſas eſſe virtute.
8 Communi quodam conſen
9 Indocti ſcilicet, & parve præditi.
10 Virtutes, quas ineſſe no trabantur.
11 Admirantur.
12 Summas, quibus n comparari. Exemplo ſit S

Admiratione [19] afficiuntur ii, qui anteire cæte tantur, & cum omni carere dedecore, tum ver quibus alii non facile poſſunt obſiſtere. Nam blandiſſimæ dominæ, [21] majores partes animi torquent: & dolorum cum admoventur [22] fac dum plerique exterrentur. Vita, mors, diviti omnes homines vehementiſſime permovent. [23] utramque partem [24] excelſo animo, magnoq cumque aliqua his ampla, & honeſta res objec ſe convertit, & rapit: tum quis non admiretu pulchritudinemque virtutis?

Cap. XI.

Ergo & hæc [1] animi deſpicientia [2] ad magnam facit. Et maxime juſtitia (ex q viri boni appellantur) [3] mirifica quædam [4] mu tur: nec injuria. [5] Nemo enim juſtus eſſe pot tem, qui dolorem, qui exilium, qui egeſtate

[23] Sperant, ac nullius momenti eſſe putant.
[24] Exemplo ſit Sardanapalus.
[2?] Nam ii nocere poſſunt.

eſt inimica, & oc ſtringens.
[22] Ardentes dolo
[23] Tam voluptate

quitati; quæ his ſunt [6] contraria, æquitati anteponit. Maxi
mèque admirantur eum, qui [7] pecunia non movetur: quo
in quo viro perſpectum ſit, hunc [8] igni ſpectatum arbitrar
tur. Itaque illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam, omn
juſtitia conficit: & benivolentiam, quod prodeſſe vult plur
mis: & [9] ob eandem cauſam, fidem: & admirationem, quo
eas res ſpernit, & negligit, ad quas plerique inflammati avi
ditate rapiuntur. Ac mea quidem ſententia, omnis [10] rati
atque inſtitutio vitæ adjumenta hominum deſiderat: in pri
miſque ut habeas, quibuſcum poſſis [11] familiares confer
ſermones; quod eſt difficile, [12] niſi ſpeciem præ te [13] bo
viri feras. Ergo etiam ſolitario homini, atque in agro vita
agenti, opinio juſtitiæ neceſſaria eſt: eoque etiam magi
quod ſi eam [14] non habebunt, injuſti habebuntur; &, [15] nu
lis præſidiis ſepti, multis afficientur injuriis. Atque his etian
qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendiſq
negotiis implicantur, juſtitia [16] ad rem gerendam neceſſar
eſt. Cujus tanta vis eſt, ut nec illi quidem, qui maleficio
ſcelere paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiæ viver
Nam [17] qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, [18] fur
tur aliquid, aut [19] eripit, is ſibi [20] ne in latrocinio quide
relinquit locum. Ille autem, qui archipirata dicitur, ni
æquabiliter prædam diſpertiat, aut interficiatur à ſociis, a
relinquatur. Quinetiam leges latronum eſſe dicuntur, qu
bus pareant, quas obſervent. Itaque propter æquabilem pr
dæ partitionem & [21] Bardilis Illyrius latro, de quo eſt apu
The

6 Vitam, voluptatem, eſſe in patria, divitias.

7 Qui eſt liberalis, & non curat pecunias.

8 Vulgo: *dignum ſpectatu*, quod Cic. nunquam dixit. Noſtræ lectioni, *igni ſpectatum*, ineſt translatio ab auro optimo, perfectiſſimo & puriſſimo, quod igne probatur & examinatur. q. d. omnibus numeris perfectum.

9 Quia prodeſſe vult plurimis.

10 Omnis modus & via vivendi.

11 Vitæ enim conſuetudo præcipuum munus eſt ac vinculum ſocietatis & amicitiæ.

12 *Niſi juſtus videare.*

13 *Juſti. Hoc paullo ante de juſtitia: Ex qua una virtute viri boni n[ominantur].*

14 Niſi erunt juſti, videbunt[ur] evecti in odium humanæ ſocietatis fugere hominum commercia.

15 Muniti nullo hominum præ[ſi]dio & adjumento.

16 Dum eas res gerunt.

17 Juſtitia etiam apud latrones n[e]ceſſaria. Argumentum à minori [ad] majus.

18 Clam & inſidioſe.

19 Aperte & violenter. Male h[abe]tur libri vulgati: *clam eripit.*

20 Inter latrones. arguto

21 Vulgo: *Bargulus.* Hunc Bar[di]lis Theopompus opes regias apu[d Il]lyrios habuiſſe ſcribit. Vide D[iodo]rum Siculum lib. XVI.

Mihi quidem non apud [1] Medos ſolun rodotus, ſed etiam apud majores nc ſtruendæ cauſa videntur olim bene morati Nam cum premeretur [4] inops multitudo ab i opes habebant, ad unum aliquem confugieba ſtantem: qui cum prohiberet injuria [5] tenui conſtituenda ſummos cum infimis pari jure demque conſtituendarum [8] legum fuit cauſ Jus [9] enim ſemper quæſitum eſt æquabile. N eſſet jus. Id ſi ab uno juſto, & bono viro con erant contenti: cum id minus contingeret, l tæ, quæ [10] cum omnibus ſemper una atque

22 Ita nomen hoc ſcribitur in monumentis à Reſendio editis. Fuit autem Viriatus ille ob paupertatem primo mercenarius: deinde alacritate vector, audacia latro: ad poſtremum dux bellum adverſus Romanos ſumſit.

23 M. Vitellius, & C. Plautius prætores: & Q. Fabius ProConſ.

2 Lib. I. qui

3 Imitatus eſt Politic. niſi quo Cicero, quæ Ar dixit.

4 Impotens p

5 Humilioris

6 Æquitas e ſive ut vocat, p

rentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad impe-
lum deligi ſolitos, quorum de juſtitia magna eſſet [11] opi-
multitudinis. [12] Adjuncto vero hoc, ut iidem etiam pru-
:es haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus
poſſe conſequi ſe arbitrarentur. Omni igitur ratione co-
la, & retinenda juſtitia eſt, tum ipſa [13] propter ſeſe,
:m aliter juſtitia non eſſet) tum propter amplificationem
oris, & gloriæ. Sed ut pecuniæ non quærendæ ſolum ra-
:ſt, ſed etiam collocandæ, quæ perpetuos ſumptus ſuppe-
:, nec ſolum [14] neceſſarios, ſed etiam [15] liberales: ſic
ia & quærenda, & collocanda [16] ratione eſt. Quamquam
:lare [17] Socrates, hanc viam ad gloriam proximam, &
i compendiariam dicebat eſſe, ſi quis id ageret, ut, qualis
:ri vellet, talis eſſet. Quod ſi qui ſimulatione, & inani
ſtentatione, & ficto non modo ſermone, ſed etiam vul-
ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſe rentur, vehementer
nt. Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur:
ı omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt, [19] nec
ılatum poteſt quidquam eſſe diuturnum. Teſtes ſunt per-
ti in [20] utramque partem: ſed brevitatis cauſa, familia
ıus contenti [21] una. Tib. enim Gracchus, [22] P. filius,
diu laudabitur, dum memoria rerum Romanarum ma-
it: at èjus filii [23] nec vivi probabantur bonis, & mortui
umerum obtinent [25] jure cæſorum.

CAP. XIII.

Ui igitur adipiſci veram gloriam volet, juſtitiæ funga-
.ur officiis. Ea quæ eſſent, dictum eſt libro ſuperiore.
Sed,

Ut de Numa Pompilio legi-

Locutio elegans & uſitata.
Quia in ipſa conſiſtit ſummum
m, cujus cauſſa omnia expetun-

Ad tuendam vitam, & frugali-
lendam familiam.
Ut & ipſi vivamus lautius, &
:alitate in alios uti poſſimus.
Non malis artibus.
Apud Xenophontem. Vide P.
Var. lib. V. cap. 11.
[illegible] detegitur oſtentatio,
[illegible], licet primo fallat.
Quia naturæ adverſatur.

20 Diuturna eſſe non ſimulata, non diuturna ſimulata: illud Tib. Gracchi, hoc illius filiorum exemplo comprobetur.

21 Qui bis conſul fuit, bis triumphavit, cenſorque fuit.

22 Publii.

23 Quia leges ferre conati ſunt pernicioſas reipublicæ.

24 Vulgo male: *nomen*. *Numerus* enim Ciceroni aliiſque ſcriptoribus optimis ſæpiſſime ſtatus eſt & conditio hominis

25 Teſtimonio minoris Africani, qui de Gracchi nece interrogatus re-ſpondit, jure cæſum videri.

ipſi, neceſſe eſt. Quid enim cenſemus, [1] Dionyſium, quo cruciatu timoris angi ſ metuens [15] tonſorios, candenti [16] carbo pillum? quid? Alexandrum Pheræum, arbitramur? qui (ut ſcriptum legimus) cu admodum diligeret, tamen ad eam ex e veniens, [17] barbarum, & eum quidem [18] compunctum notis [19] Threjiciis, [20] d bat anteire: præmittebatque de ſtipatorib rentur arculas muliebres, &, ne quod in retur telum, exquirerent. O miſerum, barbarum, & ſtigmatiam putaret, qua eum fefellit [21]: ab [22] ea eſt enim ipſe ſuſpicionem interfectus. Nec vero ulla v quæ premente metu, poſſit eſſe diuturna. laris, cujus eſt præter cæteros [24] nobilit non ex inſidiis interiit, ut is, quem modo

10 Hoc ad illud ſpectat. *quamvis dement*[illegible] *ſint leges.* quod translatum eſt ab agrorum inundatione.

11 Cum populus aliquo facto declarat, quid ſentiat de ſtatu reipubli-

17 Nam li perſequuntur

18 Signatu nam apud Th tes, nobile j

ı à paucis, ut hic [25] noſter: ſed in quem univerſa Agri-
ıtinorum multitudo [26] impetum fecit. Quid? Macedones
ıne [27] Demetrium reliquerunt, univerſique ſe ad [28] Pyr-
ım contulerunt? quid? Lacedæmonios [29] injuſte impe-
ıtes nonne repente omnes fere ſocii deſeruerunt, ſpectato-
que ſe otioſos præbuerunt [30] Leuctricæ calamitatis?

CAP. VIII.

Xterna libentius in tali re, quam [1] domeſtica recordor.
Verumtamen, quamdiu imperium populi Romani be-
iciis tenebatur, non injuriis, bella aut pro [2] ſociis, aut de
nperio gerebantur, exitus erant bellorum aut [4] mites, aut
eceſſarii. Regum, populorum, nationum [6] portus erat,
refugium ſenatus. Noſtri autem magiſtratus, imperato-
que, ex hac una re maximam laudem capere ſtudebant,
rovincias, ſi ſocios æquitate, & fide defendiſſent. Itaque
ıd [7] patrocinium orbis terræ verius, quam imperium po-
ıt nominari. Senſim hanc conſuetudinem, & diſciplinam
ı antea minuebamus: poſt vero Sullæ [8] victoriam penitus
ıſimus. [9] deſitum eſt enim videri quidquam in ſocios ini-
ım, cum extitiſſet in cives tanta crudelitas. Ergo in illo
ıra eſt honeſtam cauſam [10] non honeſta victoria. Eſt
m auſus dicere, haſta poſita, cum bona in foro venderet,
bonorum virorum, & locupletum, & [11] certe civium,
præ-

ſ Ceſar.
; In foro enim lapidibus eſt obru-

· Poliorceteu, ſuperbiſſimum.
Humaniſſimum, Epirotarum Re-

Quibus juſtitia nunquam curæ
, & nec à confœderatis, nec à
factoribus ſibi temperarunt.
Leuctra, Bœotiæ urbs, ad
n ab Epaminonda profligati ſunt.
Cornelium Nepotem in ejus

Oratorie hoc dictum: nam à
rum noſtrorum commemoratio-
ura abhorremus.
Defendendis contra externam

Conſervando; vel prolatando.
Victus aut in civitatem, aut in
fidem & clientelam recipiendo, mo-
dico tributo impoſito

5 Cum exſcinduntur urbes, capti-
vique ſub corona veneunt.

6 Maccabæi, Ptolomæus, Ariobar-
zanes, Macedones, Græci, Romano-
rum auxiliis uſi ſunt.

7 Clientium enim utilitatem pa-
troni ſpectant.

8 Is, hoſtibus devictis, multa ci-
vium millia partim occidit in villa
publica, partim proſcripſit.

9 Cauſſam probat belli, quia Sulla
partes optimatum fovebat & tueba-
tur contra populares.

10 Victoriam improbat, quia erat
crudelis, ſæva & cruenta.

11 Correctio quædam, quaſi dicat
ſi minus boni viri, & locupletes, ci-
ves tamen erant.

rarem nefaria in ſocios, ſi hoc [25] uno Sol q
indignius. Jure igitur plectimur. Niſi eni
impunita ſcelera tuliſſemus, numquam ad
veniſſet licentia: à quo quidem rei familiar
[28] cupiditatum ad multos improbos venit
vero umquam bellorum civilium ſemen,
dum homines perditi [29] haſtam illam [30] cru
minerint, & ſperabunt, quam [32] P. Sull
[33] dictatore propinquo ſuo, [34] idem ſexto
poſt à ſceleratiore haſta non receſſit. [35] Alte
illa dictatura ſcriba fuerat, in [36] hac fuit

22 Quaſi hoſtes eſſent, non ci-
ves.
23 Iulius Cæſar.
24 Contra optimates & commu-
nem libertatem.
25 Crudeliore.
26 Quæ pro Pompejo ſteterant,
27 Statu, conditione.
28 Græcia, Africa & Hiſpania.
29 Everſæ reip. cum alioquin de
hoſtibus, non de ſociis, triumphari
ſoleret.
20 Portabantur in triumpho ima-
gines oppidorum, quas quis bello

quæ impunita
audaciam incen
impunitatis fact
reſpublica.
27 Ex Cæſari
28 Quoniam
piens id quod C
29 Bonorum
tempore Syllæ
30 Tranſlatum
cum haſta ante
ſignum erat diri
deſſtatis in cive
31 M. Antoni
32 P. Sulla

Ex quo debet intelligi, [37] talibus præmiis propoſitis, n
quam defutura bella civilia. Itaque parietes urbis modo ſt
& manent, iique ipſi jam [38] extrema ſcelera [39] metuent
rem vero publicam penitus amiſimus. Atque in has clades
cidimus, (redeundum eſt enim ad propoſitum) dum met
quam cari eſſe, & diligi, maluimus. Quæ ſi populo Ron
no [40] injuſte imperanti [41] accidere potuerunt; [42] quid deb
putare [43] ſinguli? Quod cum perſpicuum ſit, benivolen
vim eſſe magnam, metus [44] imbecillam: ſequitur, ut di
ramus, quibus rebus poſſimus facillime eam, quam volum
adipiſci, [45] cum honore, & fide caritatem. ſed [46] ea n
pariter omnes egemus. Nam ad cujuſque vitam [47] inſtitut
accommodandum eſt, à multiſne opus ſit, an ſatis à pau
diligi. Certum igitur hoc ſit, idque & primum, & maxi
neceſſarium, familiaritates habere fidas amantium nos a
corum, & [48] noſtra mirantium. Hæc enim eſt una res p
ſus, [49] ut non differat multum inter ſummos, & medioc
viros: eaque utriſque propemodum comparanda. Hono
& gloria, & benevolentia civium fortaſſe non æque om
egent: ſed tamen, ſi cui hæc ſuppetunt, adjuvant aliqu
tum, tum ad cætera, tum ad [50] amicitias comparandas.

CAP. IX.

SEd de amicitia alio libro dictum eſt, qui inſcribitur L
lius. Nunc dicamus de gloria: quamquam ea quoqu
re [1] duo ſunt noſtri libri. Sed [2] attingamus, quandoquid

37 Quod multis aliis locis oſtendit Cicero.
38 Everſionem ipſorum parietum.
39 Dat ſenſum inanimis rebus, quo magis publica calamitas exprimatur.
40 Quia leges pro Cæſaris potentia tulit.
41 Quæ non videbantur accidere poſſe.
42 Argumentum à majori.
43 Tyranni & injuſte imperantes, qui non tantum potentiæ habent, populusque Rom. vix minima parte conferri poſſunt.
44 Sic habent libri veteres, non imbecillem.
45 Gloriæ deſcriptio.
46 Ea, quæ cum honore & conjuncta ſit. nam privata qui amicitia pariter omnes egent.
47 Alii habent, *inſtituendam*. Grævius præfert, *inſtitutam*, eſt, ad illud vitæ genus, quod ſequendum ſibi ſtatuit & legit referendum, num multis opus hal an paucis amicis.
48 Ut apud eos in honore ſimu
49 Ut ea pariter omnes ege nam ſine amicitia vita nulla eſt.
50 Privatas.
1 Quos deſideramus tempor periorum incuria.
2 Pauca dicamus.

benevolentiæ præcepta videamus : quæ qui
4 capitur maxime. Secundo autem loco ben
benevolentia movetur, etiamſi [5] res forte nor
hementer autem amor multitudinis commove
& opinione liberalitatis, beneficientiæ, j
omniumque earum virtutum, quæ pertinent
nem morum & ad facilitatem. Etenim illu
honeſtum, decorumque diximus, quia [7] per
animoſque omnium [8] natura, & ſpecie ſua co
meque quaſi perlucet ex eis, quas commemor
idcirco illos, in quibus eas virtutes eſſe remu
diligere cogimur. atque hæ quidem cauſæ dili
mæ: poſſunt enim præterea nonnullæ eſſe [10]
autem ut habeatur, duabus rebus effici poteſt
mur adepti conjunctam cum juſtitia [11] prude
iis fidem habemus, quos plus intelligere, qua
mus, [12] quoſque & futura proſpicere credim
agatur, in diſcrimenque ventum ſit, [13] exped
ſilium ex tempore capere poſſe: hanc enim
exiſtimant, veramque prudentiam. Juſtis
hominibus, id eſt bonis, ita fides habetur, u
[14] fraudis, [15] injuriæque ſuſpicio. Itaque

noſtram, his [17] fortunas, his liberos rectiſſime commi bitramur. Harum igitur duarum ad fidem faciendam [18] tia plus pollet: quippe cum ea ſine prudentia ſatis l auctoritatis, prudentia ſine juſtitia nihil valeat ad facie fidem. Quo enim quis verſutior, & callidior eſt, hoc viſior, & ſuſpectior, detracta opinione probitatis. Q obrem [20] intelligentiæ juſtitia conjuncta, quantum habebit ad faciendam fidem, virium. Juſtitia ſine pru multum poterit: ſine juſtitia nihil valebit prudentia.

CAP. X.

SEd [1] ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes ſophos conſtet, [2] à meque ipſo ſæpe diſputatum ſi unam haberet, omnes habere virtutes, nunc ita ſejun quaſi poſſit quiſquam, qui non idem prudens ſit, juſtu alia eſt illa, cum [3] veritas ipſa limatur in diſputatione, tilitas: alia, cum ad [5] opinionem communem omnis ac modatur oratio. Quamobrem, ut vulgus, ita nos ho loquimur, ut alios fortes, alios bonos viros, alios pru dicamus. [6] popularibus enim verbis eſt agendum, & tim, cum loquimur de opinione [7] populari: idque modo fecit Panætius. Sed ad propoſitum revertamur. Igitur ex tribus, quæ ad gloriam pertinent, hoc ter ut cum admiratione hominum honore ab his digni caremur. Admirantur igitur [8] communiter [9] illi q omnia, quæ magna, & præter opinionem ſuam an verterunt: ſeparatim autem in ſingulis, ſi perſpiciu opinata quædam [10] bona. Itaque eos viros [11] ſuſpi maximiſque efferunt laudibus, in quibus exiſtim excellentes quaſdam, & [12] ſingulares virtutes perſp

17 Divitias & opes.
18 Probitas & vitæ ſanctitas.
19 Exemplo ſit Alcibiades.
20 Prudentiæ.
1 Ne qua ſit admiratio.
2 Vide lib. V. de Finibus, & Tuſcul. III.
3 Cum veritas ipſa diligentiſſime quæritur à Philoſophis.
4 Diſputatio ſubtilis & acuta.
5 O vocalis vigeſies à Cicerone hic duabus lineis uſurpatur.

6 Acceptis ab opinione vulgi
7 Opinatur enim populus fas eſſe virtute.
8 Communi quodam conſe
9 Indocti ſcilicet, & parv præditi.
10 Virtutes, quas ineſſe trabantur.
11 Admirantur.
12 Summas, quibus comparari. Exemplo

dmiratione [19] afficiuntur ii, qui anteire ceteros v ntur, & cum omni carere dedecore, tum vero [20] ibus alii non facile poſſunt obſiſtere. Nam & vo andiſſimæ dominæ, [21] majores partes animi à v rquent: & dolorum cum admoventur [22] faces, p um plerique exterrentur. Vita, mors, divitiæ, p mnes homines vehementiſſime permovent. [23] Q utramque partem [24] excelſo animo, magnoque d umque aliqua his ampla, & honeſta res objecta eſt, convertit, & rapit: tum quis non admiretur ſpl ulchritudinemque virtutis?

Cap. XI.

Ergo & hæc [1] animi deſpicientia [2] admira magnam facit. Et maxime juſtitia (ex qua u iri boni appellantur) [3] mirifica quædam [4] multitu ar: nec injuria. [5] Nemo enim juſtus eſſe poteſt, rtem, qui dolorem, qui exilium, qui egeſtatem t

[13] Spernunt, ac nullius momenti ſe putant.
[14] Exemplo ſit Sardanapalus.
[15] Nam ii nocere poſſunt.
[21] ... inimica, & oculos ... ſtringens.
[22] Ardentes dolores.
[23] Tam voluptates, quæ ...

i, quæ his ſunt [6] contraria, æquitati antepónit. Maxi-
ne admirantur eum, qui [7] pecunia non movetur: quod
o viro perſpectum ſit, hunc [8] igni ſpectatum arbitran-
Itaque illa tria, quæ propoſita ſunt ad gloriam, omnia
tia conficit: & benivolentiam, quod prodeſſe vult pluri-
& [9] ob eandem cauſam, fidem: & admirationem, quod
es ſpernit, & negligit, ad quas plerique inflammati avi-
e rapiuntur. Ac mea quidem ſententia, omnis [10] ratio
e inſtitutio vitæ adjumenta hominum deſiderat: in pri-
ue ut habeas, quibuſcum poſſis [11] familiares conferre
ones; quod eſt difficile, [12] niſi ſpeciem præ te [13] boni
eras. Ergo etiam ſolitario homini, atque in agro vitam
ti, opinio juſtitiæ neceſſaria eſt: eoque etiam magis,
ſi eam [14] non habebunt, injuſti habebuntur; &, [15] nul-
ræſidiis ſepti, multis afficientur injuriis. Atque his etiam,
vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendiſque
tiis implicantur, juſtitia [16] ad rem gerendam neceſſaria
Cujus tanta vis eſt, ut nec illi quidem, qui maleficio &
re paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiæ vivere.
i [17] qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, [18] fura-
liquid, aut [19] eripit, is ſibi [20] ne in latrocinio quidem
quit locum. Ille autem, qui archipirata dicitur, niſi
biliter prædam diſpertiat, aut interficiatur à ſociis, aut
quatur. Quinetiam leges latronum eſſe dicuntur, qui-
pareant, quas obſervent. Itaque propter æquabilem præ-
artitionem & [21] Bardilis Illyrius latro, de quo eſt apud
Theo-

[6] ...itam, voluptatem, eſſe in pa-
... divitias.
[7] ...ui eſt liberalis, & non curat
...ias.
[8] Vulgo: *dignum ſpectatu*, quod
...nquam dixit. Noſtræ lectio-
...ni *ſpectatum*, ineſt tranſlatio
...o optimo, perfectiſſimo & pu-
...o, quod igne probatur & exa-
...ur. q. d. omnibus numeris per-
...n.
[9] ...uia prodeſſe vult pluribus.
[10] Omnis modus & via viven-
...
... Vitæ enim conſuetudo præci-
...um eſt ac vinculum ſocieta-
...micitiæ.
[11] ...Niſi juſtus videare.
[12] ...ſtl. *Hæc paullo ante de juſti-*
tia: Ex qua una virtute viri boni no-
minantur.
[14] Niſi erunt juſti, videbuntur
everſi in odium humanæ ſocietatis &
fugere hominum commercia.
[15] Muniti nullo hominum præſi-
dio & adjumento.
[16] Dum eas res gerunt.
[17] Juſtitia etiam apud latrones ne-
ceſſaria. Argumentum à minori ad
majus.
[18] Clam & inſidioſe.
[19] Aperte & violenter. Male igi-
tur libri vulgati: *clam eripit*.
[20] Inter latrones. arguta
[21] Vulgo: Bargulus. Hunc Bardy-
lin Theopompus opes regias apud Il-
lyrios habuiſſe ſcribit. Vide Diodo-
rum Siculum lib. XVI.

MIhi quidem non apud [1] Medos ſolun
rodotus, ſed etiam apud majores nc
truenuæ cauſa videntur olim bene morati :
Nam cum premeretur [4] inops multitudo ab i
opes habebant, ad unum aliquem confugieba
ſtantem : qui cum prohiberet injuria [5] tenui
conſtituenda ſummos cum infimis pari jure :
demque conſtituendarum [8] legum fuit cauſ
Jus [9] enim ſemper quæſitum eſt æquabile. N
eſſet jus. Id ſi ab uno juſto, & bono viro con
erant contenti : cum id minus contingeret, l
tæ, quæ [10] cum omnibus ſemper una atque

22 Ita nomen hoc ſcribitur in monumentis à Reſendio editis. Fuit autem Viriatus ille ob paupertatem primo mercenarius : deinde alacritate vector, audacia latro : ad poſtremum dux bellum adverſus Romanos ſumſit.

23 M. Vitellius, & C. Plautius prætores : & Q. Fabius ProConſ. ...

2 Lib. I. qui (

3 Imitatus eſt
Politic. niſi quo
Cicero, quæ Ar
dixit.

4 Impotens po

5 Humilioris

6 Æquitas eſ
ſive ut vocat, p
...

querentur. Ergo hoc quidem perſpicuum eſt, eos ad randum deligi ſolitos, quorum de juſtitia magna eſſet nio multitudinis. [12] Adjuncto vero hoc, ut iidem etia dentes haberentur, nihil erat, quod homines his au non poſſe conſequi ſe arbitrarentur. Omni igitur rati lenda, & retinenda juſtitia eſt, tum ipſa [13] propte (nam aliter juſtitia non eſſet) tum propter amplifica honoris, & gloriæ. Sed ut pecuniæ non quærendæ ſol tio eſt, ſed etiam collocandæ, quæ perpetuos ſumptus ditet, nec ſolum [14] neceſſarios, ſed etiam [15] liberal gloria & quærenda, & collocanda [16] ratione eſt. Quar præclare [17] Socrates, hanc viam ad gloriam proxim quaſi compendiariam dicebat eſſe, ſi quis id ageret, ut haberi vellet, talis eſſet. Quod ſi qui ſimulatione, & [18] oſtentatione, & ficto non modo ſermone, ſed eti tu, ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſe rentur, vehe errant. Vera gloria radices agit, atque etiam propa ficta omnia celeriter, tamquam floſculi, decidunt, ſimulatum poteſt quidquam eſſe diuturnum. Teſtes ſu multi in [20] utramque partem: ſed brevitatis cauſa, erimus contenti [21] una. Tib. enim Gracchus, [22] P. tam diu laudabitur, dum memoria rerum Romanaru nebit: at ejus filii [23] nec vivi probabantur bonis, & [24] numerum obtinent [25] jure cæſorum.

CAP. XIII.

QUi igitur adipiſci veram gloriam volet, juſtitiæ ur officiis. Ea quæ eſſent, dictum eſt libro ſup

11 Ut de Numa Pompilio legitur.

12 Locutio elegans & uſitata.

13 Quia in ipſa conſiſtit ſummum bonum, cujus cauſſa omnia expetuntur.

14 Ad tuendam vitam, & frugaliter alendam familiam.

15 Ut & ipſi vivamus lautius, & benignitate in alios uti poſſimus.

16 Non malis artibus.

17 Apud Xenophontem. Vide P. Victorium Var. lib. V. cap. 11.

18 Breviter detegitur oſtentatio, & irridetur, licet primo fallat.

19 *Quia naturæ adverſatur.*

20 Diuturna eſſe non ſimul diuturna ſimulata: illud Ti chi, hoc illius filiorum exem probatur.

21 Qui bis conſul fuit, bi phavit, cenſorque fuit.

22 Publii.

23 Quia leges ferre co pernicioſas reipublicæ.

24 Vulgo male: *nomen. rus* enim Ciceroni aliiſque bus optimis ſæpiſſime ſtat conditio hominis

25 Teſtimonio minoris qui de Gracchi nece inter ſpondit, jure cæſum vide

Quorum autem prima ætas, propter humilitat
ritatem, in hominum ignoratione verſatur :
[8] juvenes eſſe cœperunt, [9] magna ſpectare, &
ſtudiis debent contendere: quod eo firmiore
quia non modo non invidetur illi ætati, verum
tur. Prima igitur eſt adoleſcenti commendat
ſi qua ex bellicis rebus comparari poteſt: in qu
majores noſtros.[13] extiterunt. ſemper enim
bantur. Tua autem ætas incidit in id bellum
pars ſceleris nimium habuit, [15] altera [16] fel
Quo tamen in bello, cum te Pompejus [17] al
feciſſet, magnam laudem & à ſummo viro,
conſequebare, equitando, jaculando, omni
tolerando. Atque ea quidem tua laus parite
[19] cecidit. Mihi autem hæc oratio ſuſcepta n
ſed de genere toto. quamobrem pergamus ad

1 Omnia in eo conſiſtunt.
2 Materiam.
3 Vel nobili, vel aliqua ingenii laude præſtanti.
4 Sic dicit, ut devitet arrogantiam.
5 Qualis Æmilius Lepidus, aliique

11 Ut Scipioni
& apud Athenien
12 Bellicæ eni
tiæ ſtudebant Ro
13 Clari evaſer
14 Cæſariana;
rempubl. oppreſſi

Ut igitur in reliquis rebus multo majora ſunt opera animi quam corporis: ſic hæ res, quas perſequimur [21] ingenio, a ratione, graviores ſunt, quam illæ, quas viribus. Prim gitur commendatio proficiſcitur à [22] modeſtia, tum [23] pi ate in parentes, tum in ſuos benivolentia. Facillime autem k in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes, qui ſe a [24] claros, & ſapientes viros, bene conſulentes reipublicæ contulerunt: quibuſcum [25] ſi frequentes ſint, opinionem fferunt populo, eorum fore ſe ſimiles, quos ſibi ipſi delege ſunt ad imitandum. [26] P. Rutilii adoleſcentiam ad opinio nem & innocentiæ, & juris, ſcientiæ, [27] P. Mucii commen davit domus. Nam Lucius quidem Craſſus, cum eſſet [28] ad nodum adoleſcens, non aliunde mutuatus eſt, ſed ſibi ipſ peperit maximam laudem ex illa [29] accuſatione nobili, & gloriosa. Et, qua ætate qui exercentur, laude affici ſolent ut de [30] Demoſthene accepimus) ea ætate L. Craſſus oſten lit, id ſe in foro optime [31] facere; quod etiam tum poterat domi cum laude [32] meditari.

CAP. XIV.

SEd cum duplex ratio ſit orationis, quarum in altera ſer mo ſit, in altera contentio: non eſt id quidem dubium quin contentio orationis plurimum poſſit, & majorem vir habeat [1] ad gloriam: ea eſt enim quam [2] eloquentiam dici mus. Sed tamen difficile dictu eſt, quantopere conciliet ani nos hominum [3] comitas, affabilitaſque [4] ſermonis. Exſtan epiſto

21 *Vivitur ingenio, cætera mortis erunt.*

22 Qua foris utimur cum omni hominum genere.

23 Quæ domeſtica eſt.

24 Clari nominis, propter res geſtas & optimos mores.

25 Si eorum conſuetudine crebro utantur.

26 Qui conſul fuit, & juris civilis ſtudio præſtitit.

27 Juriſconſulti, optimi viri.

28 Annos natus XIX.

29 C. Carbonem, eloquentiſſimum hominem, accuſavit & damnavit.

30 *Qui magna induſtria naturam* emendavit, & puer pupillares actio nes habuit.

31 Quod in vulgatis quibuſdam legitur, *nec præmeditatum*, vel ſi mile, id è gloſſemate irrepſiſſe, ve terum librorum auctoritas demon ſtrat.

32 Periclitari & declamatorio ge nere ſeſe exercere.

1 Contentio parit gloriam: e enim in ea perfecta vis eloquentiæ.

2 Nam, qui excellit in ſermone diſertus potius, quam eloquens di citur.

3 Sermo parit gratiam ſine glori

4 Qui eſt accommodatus & ſu mus quotidiano ſermoni.

& ſapere plus quam cæteros, arbitrantu
[11] oratione mixta [12] modeſtiæ gravitas, n
poteſt; eoque magis, ſi ea ſunt [13] in ado
ſint plura cauſarum genera, quæ eloqu
multique in noſtra republica adoleſcentes
& [15] apud ſenatum dicendo laudem aſſe
admiratio eſt [16] in judiciis: quorum ratio
ex accuſatione, & defenſione conſtat: qu
lior eſt [17] defenſio, tamen etiam accuſat
ſæpe eſt. Dixi paulo ante de Craſſo: id
[19] M. Antonius: etiam P. Sulpitii eloque
luſtravit, cum [20] ſeditioſum, & inutilem
num in judicium vocavit. Sed hoc quide
ciendum, nec unquam, niſi aut reipubl
quos ante dixi, aut ulciſcendi, ut [22]

5 Philippus Rex Macedonum, pater Alexandri Magni.

6 Antipater inter Alexandri duces, & regni ſucceſſor: ejus filius fuit Caſſander.

7 Antigonus rex Macedoniæ.

8 Vulgo: *blande appellando ſermonis delinimenta*: quæ lectio ferri non poteſt.

[illegible]

17 Quonian
tatem homin
niſi cum cauſa
debemus.

18 Laudata
fuit & gloriæ
adoleſcentes
ſatietate.

19 Fuit avu
Triumviri [illegible]

:rocinii, ut nos [24] pro Siculis, [25] pro Sardis: pro M. tio Julius. In accuſando etiam [26] M. Aquilio L. Fufii ta induſtria eſt. Semel igitur, aut non ſæpe certe. Sin cui faciendum ſit ſæpius; reipublicæ tribuat hoc mune- :ujus inimicos ulciſci ſæpius, non eſt reprehendendum: ıs tamen adſit. Duri enim hominis, vel potius vix ho- s videtur, periculum capitis inferre multis. Id cum pe- ɔſum ipſi eſt, tum etiam ſordidum ad famam, commit- ut accuſator nominetur. Quod contingit [27] M. Bruto, mmo genere nato, [29] illius filio, qui juris civilis in pri- eritus fuit. Atque etiam hoc præceptum officii diligen- nendum eſt, ne quem unquam innocentem judicio ca- arceſſas. Id enim ſine ſcelere fieri nullo pacto poteſt. . quid eſt tam inhumanum, quam [30] eloquentiam, à ra ad ſalutem hominum, & ad conſervationem datam, ınorum peſtem, perniciemque convertere? Nec tamen, ɔc fugiendum eſt, [31] item habendum eſt religioni, no- :m aliquando, [32] modo ne nefarium, impiumque defen- . Vult hoc multitudo, patitur conſuetudo, fert etiam ımanitas. Judicis eſt, ſemper in cauſis verum ſequi: ɔni, nonnumquam [34] veriſimile, etiamſi minus ſit ve- , defendere: quod ſcribere, præſertim cum de philoſo- ſcriberem, non auderem: niſi idem placeret graviſſimo :orum Panætio. Maxime autem & gloria paritur, & a defenſionibus: eoque major, ſi quando accidit, ut ei eniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri, urge- : videatur. Ut nos & ſæpe alias, & [35] adoleſcentes con- tra

Cum clientes noſtros læſos de- mus.

Contra Verrem, qui prætor Si- ı expilaverat.

Mira hic eſt librorum varietas. rævium ſequimur.

M' id eſt Manius. ita Grævius liis legit; notatque, M' Aqui- graviſſimorum criminum accu- ı, ſed Antonii patrocinio ſerva- uiſſe.

Qui ſe ad accuſandum potius, ad defendendum dedit.

Nam Junia familia Ilio oriunda, Ænea in Italiam venit, affinita- ue cum Rom. regibus contraxit.

Quod tanto majorem infamiam rebat.

30 Vide Quint'l. cap. 1. lib. XII.

31 Similiter.

32 Veram hujus loci ſcripturam ex pervetuſto Codice feliciter Grævius reſtituit, omneſque Ciceronem impugnantium, quaſi nefarios & impios defendi poſſe ſtatuiſſet, cavillationes præcidit.

33 Ut homo hominem ſervatum velit.

34 Cornelius Celſus: Orator ſimile tantum veri petit. Non enim bona conſcientia, ſed victoria litigantis eſt præmium: quam tamen ſententiam Quintilianus refellit lib. II. Inſtit. Orat. cap. 15.

35 Annos natus XXVII. Cicero pro Sex. Roſcio dixit.

ia benigne ut indigentibus, aut pecunia

poſterior, locupleti præſertim: ſed illa lauti & viro forti, claroque dignior. Quamquan ineſt gratificandi liberalis voluntas: tamen altera ex virtute depromitur, largitioque, q liari, [3] fontem ipſum benignitatis exhaurit. benignitas tollitur: qua quo in plures uſus multos uti poſſis. At, qui opera, id eſt virt benefici, & liberales erunt, primum, quo rint, eo plures ad benigne faciendum adj Deinde conſuetudine beneficientiæ paratioi quam exercitatiores ad bene de multis [4] proi clare [5] epiſtola quadam Alexandrum filium ſat, quod largitione benivolentiam Macedo *Quæ te*, [6] *malum*, inquit, *ratio in iſtam eos tibi fideles putares fore, quos pecunia cor agis, ut Macedones non te regem ſuum, ſed n bitorem ſperent fore?* [8] Bene miniſtrum & p ſordidum regi: melius etiam, quod largitio eſſe dixit. [9] Fit enim deterior, qui accipit, ai per exſpectandum paratior. Hoc [10] *ille filic* putemus omnibus. Quamobrem id quidem quin illa benignitas, quæ conſtat ex opera

it, & latius pateat, & poſſit prodeſſe pluribus.
n tamen eſt largiendum, nec hoc benignitatis
10 repudiandum eſt: & ſæpe [12] idoneis homini-
ibus de re familiari impertiendum. Sed [13] dili-
e [14] moderate. Multi enim [15] patrimonia effu-
ſulæ largiendo. Quid autem eſt ſtultius, quam,
r facias, curare, ut id diutius facere non poſſis?
ſequuntur largitionem [16] rapinæ. Cum enim
ceperint, alienis bonis manus afferre coguntur.
nivolentiæ comparandæ cauſa, beneſici eſſe ve-
xa ſtudia aſſequuntur eorum, quibus dederunt,
orum, quibus ademerunt. Quamobrem nec ita
t res familiaris, ut eam benignitas aperire non
ta [17] reſeranda, ut pateat omnibus: modus ad-
jue referatur ad facultates. Omnino meminiſſe
juod à [18] noſtris hominibus ſæpiſſime uſurpatum
rbii conſuetudinem venit, LARGITIONEM
M NON HABERE. Etenim quis poteſt mo-
n & iidem, qui [20] conſueverunt, & illud idem
it?

C A P. XVI.

o duo ſunt genera largorum: quorum alteri pro-
, alteri liberales. [1] Prodigi, qui [2] epulis, &
nibus, & [4] gladiatoriis muneribus, [5] ludorum,
vena-

oris afferens & laudis.
ominibus paupertate

ſtia & cum ingenio;
miſcue, ſed dignis &
stibus.
oderatam largitionem
antur, inopia & rapi-
ime conjurationis ori-

, qui Clodium inter-

ſunt infinita.
ia.
remporbl. gerentibus.
m invenire; à pertuſo
d inferus dolio. Largi-
u effunderentur patri-

monia, quam hominum benevolen-
tia comparatur.

20 Alii, *conſueverunt*, κατὰ σύλληψιν uſitatam apud Ciceronem.

1 Qui populi gratiam, honorum
ſpe, aucupabantur.

2 Publico convivio.

3 Cum carnes, ſive crudæ, ſive
coctæ, interdum panis vinumque
cum illis donum perferentibus ſingu-
lis præbebantur. *Viſceratio* dicta eſt
à viſcere, id eſt, carne. nam viſcus
eſt, quidquid latet ſub cute.

4 Quæ potiſſimum in funeribus
edebantur. Vulgatem lectionem *gladiatorum*, in *gladiatoriis* ex optimo codice ſuo mutavit Grævius.

5 Theatralium.

nerum: taliumque ſumptuum facultatem
rum putat. Mihi autem ille fructus liberal
exempla poſui, multo & major videtur, 8
Ariſtoteles gravius, & verius [12] nos repre
pecuniarum effuſiones non admiremur, q
tudinem deleniendam? At ii, qui ab hc
emere aquæ ſextarium mina cogerentur,
incredibile nobis videri, omneſque mirari
tenderint, veniam neceſſitati dari: in his im
ris, infinitiſque ſumptibus, nihil nos mag
cum præſertim neque neceſſitati ſubveni
augeatur, ipſaque illa [17] delectatio multitu
guumque tempus; eaque à [18] leviſſimo q
men ipſo una cum [19] ſatietate memoria qu
luptatis. Bene etiam [20] colligit, hæc pueris
ſervis, & ſervorum ſimillimis liberis eſſe g
homini, & ea, quæ fiunt, judicio certo
bari poſſe nullo modo. Quamquam intel

6 Elephantorum & leonum pugnas intelligit.
7 Qui quod amici debent, diſſolvendum in ſe recipiunt.
8 ... additur in vulgatis, quæ

brevis tempor
14 Cum att
mines, ignoſc
ro aquam eme
15 Donatio

inveteraſſe jam à [22] bonis temporibus, ut [23] ſplendor ıtum ab optimis viris poſtuletur. Itaque & P. Craſſus cognomine dives, tum copiis, functus eſt ædilitio ımo munere. Et paulo poſt L. Craſſus [25] cum ım hominum moderatiſſimo, Q. Mucio, magnificen- a ædilitate functus eſt: deinde [26] C. Claudius, Ap. fi- multi poſt, [27] Luculli, [28] Hortenſius, Silanus. ɛs autem [29] P. Lentulus, me conſule, vicit ſuperiores. eſt [30] Scaurus imitatus. Magnificentiſſima vero noſtri ıpeji munera ſecundo conſulatu: in quibus omnibus, d mihi placeat, vides.

CAP. XVII.

Itanda tamen eſt ſuſpicio avaritiæ. Nam Mamerco, homini [1] ditiſſimo, [2] prætermiſſio ædilitatis conſula- pulſam attulit. Quare & ſi poſtulatur à populo, bonis ſi non deſiderantibus, attamen approbantibus, facien- eſt, modo pro [3] facultatibus; nos ipſi ut [4] fecimus: i quando aliqua res major aut utilior populari largi- acquiritur; ut [5] Oreſti nuper prandia [6] in ſemitis, ımæ nomine, magno honori fuerunt. Ne Marco m [8] Seio vitio datum eſt, quod in [9] caritate [10] aſſe mo-

ſoribus integris, cum honeſta ioa floreret.

in ludis qui dantur populo.

Primus enim argento auroque nitatus, ludis ſuis coronis de- elephantos pugnantes induxit.

Qui fuere collegæ & in præ-

De quo Valerius Maximus: *us Pulcher ſcenam varietate co- adumbravit, vacuis ante pictu- ris extentam.*

Luculli ſcenam verſatilem fece- Idem Valerius.

Qui pavonem in augurali cœna s poſuit.

Scenam argentatis choragiis P. lus Spinther adornavit, teſte Valerio.

Vide Plinium lib. VIII c. 17.

Vide *Plutarchum & Plinium*.

Significat ſibi non placere: aperte tamen non ſignificat propter Pompejum, quem amaverat.

1 Grævius ex MSS. reponit *divi- tiſſimo*.

2 Propter impenſas.

3 Pro ratione divitiarum.

4 In noſtra ædilitate.

5 Cognomen Aureliæ gentis. Hic forte eſt Cn. Aufidius Oreſtes.

6 Per univerſam urbem populo data.

7 Hoc prætextu, ut diceret, ſe ſolvere decimam bonorum partem Herculi.

8 *M. Seius m. F. Ædilis Cur. olei denas libras ſingulis aſſibus præſtitit populo R. per totum annum.* Plinius lib. XV.

9 Vulgo male inſeritur, *caritate annonæ aſſe.*

10 Viliſſimo pretio, quarta ſeſter- tii parte.

ingenio, in primisque clarus, g......
munere adeptum eſſe omnia, [18] quæ haber
Dicebat idem [19] Curio. Nobis quoque lic
modo gloriari. Nam pro amplitudine hono
ſuffragiis adepti ſumus [20] noſtro quidem an
eorum nemini, quos modo nominavi, ſa
ædilitatis fuit. Atque etiam illæ impenſæ
navalia, portus, aquarum ductus, omnia
reipublicæ pertinent. Quamquam quod p
manum datur, jucundius eſt: tamen hæc i
ra. Theatra, porticus, nova templa vere
do propter [21] Pompejum: ſed doctiſſim
& hic ipſe Panætius, quem multum in his
non interpretatus: & Phalereus Demetri
principem Græciæ, vituperat, quod ta
præclara illa [22] Propylæa conjecerit. Sed
in iis libris, quos de republica ſcripſi, dil
tum. Tota igitur ratio talium largitioni
eſt, temporibus neceſſaria; & tum ipſa
commodanda, & mediocritate moderand

17 Libras fere XXX. vide Plinium lib. XIIX. cap. 7.
18 Propter opes.

19 In lib
Curio: quod
peritia librar

Cap. XVIII.

I illo autem altero genere largiendi, quod à liberalitate
proficiſcitur, non uno modo in diſparibus cauſis affecti
debemus. Alia cauſa eſt ejus, qui calamitate premitur,
jus, qui [1] res meliores quærit, nullis ſuis rebus adverſis.
openſior benignitas eſſe debebit in calamitoſos: niſi for-
unt digni calamitate. In iis tamen, qui ſe adjuvari vo-
, non ne affligantur, ſed ut altiorem gradum adſcen-
, reſtricti omnino nullo modo eſſe debemus: ſed in de-
dis idoneis judicium, & diligentiam adhibere. Nam
lare Ennius:
Benefacta [4] *male locata, malefacta arbitror.*
od autem tributum eſt bono viro, & grato, in eo cum ex
fructus eſt, tum etiam [5] ex cæteris. [6] Temeritate enim
ora, [7] gratiſſima eſt liberalitas: eoque eam [8] ſtudioſius
que laudant, quod ſummi cujuſque bonitas commune
ugium eſt omnium. Danda igitur opera eſt, ut iis bene-
quam plurimos afficiamus, quorum memoria liberis,
eriſque prodatur, ut his ingratis eſſe non liceat. [9] Omnes
immemorem beneficii oderunt: eamque injuriam [10] in
rrenda liberalitate ſibi etiam fieri; eumque, qui faciat,
munem hoſtem [11] tenuiorum putant. Atque hæc be-
itas etiam reipublicæ utilis eſt, [12] redimi è ſervitute
os, [13] locupletari tenuiores: quod quidem vulgo ſolitum
ab ordine noſtro, in oratione Craſſi ſcriptum copioſe
mus. Hanc ergo conſuetudinem benignitatis largitioni
unerum longe antepono. Hæc eſt gravium hominum,
atque

ncrementa divitiarum vel di-
is.
æc enim eſt neceſſaria, quam
prehenſione & ſcelere neglige-
poſſumus.
enarius jambicus.
ollata indignis & minime ido-

Bonis, qui liberalitatem banc
nt, & virum tam benignum
t & colunt
il non temere cuivis datur, ſed
is tantum.
is etiam qui nihil acceperunt.
um ex officio, tum ad excitan-
dam & augendam divitum liberalita-
tem.

9 Quod eſt naturæ proprium.

10 Metonymia adjuncti pro ſub-
jecto, pro, *in dis ferendis hominibus liberalibus*, ne ſint benefici.

11 Pauperum, qui indigent alio-
rum liberalitate

12 Ne uxores & liberi egeant: ne
deſint, qui pugnent pro patria.

13 Exempla inſignia apud Plinium
juniorem lib. 1. epiſt. 19. & lib. 11.
epiſt. 4.

14 Spectaculorum ad captanda
multitudinem.

berale, paullum nonnunquam -- de suo j
interdum etiam fructuosum. Habenda aut
miliaris, quam quidem [23] dilatā sinere fl
ita, ut illiberalitatis, avaritiæque absit suſp
[24] liberalitate uti, non ſpoliantem ſe patri
is eſt pecuniæ fructus maximus. Recte
phraſto eſt laudata hoſpitalitas. Eſt enim,
videtur, valde decorum, patere domos ho
illuſtribus hoſpitibus: idque etiam reipubli
homines externos hoc liberalitatis genere i
egere. Eſt autem etiam vehementer utile i
poſſe multum volunt, per hoſpites apud
valere opibus, & gratia. Theophraſtus q
monem Athenis etiam in ſuos [27] curiales [2
talem fuiſſe. Ita enim inſtituiſſe, & villi
omnia præberentur, quicumque Laciades
verſſet.

15 Ita commoventium, ut pruritus commoveri ſolet: in quo voluptas quædam eſt.

16 Cum, quantum, & quibus dare decet.

17 *Acerbi* Latinis dicuntur, qui debitum exigunt ad aſſem ſine ulla

quam tempori
dere.

23 Conſumi

24 Nam lib
eſt in re tenui.

25 In libro

26 Cum lau

CAP. XIX.

u autem [1] opera, non largitione, beneficia dantur, ec tum in univerſam rempubl.cam, tum in ſingulos nferuntur. Nam [2] in jure cavere, conſilio juvare, oc ſcientiæ genere prodeſſe quam plurimis, vehemen- [3] opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum ræclara majorum, tum quam optime conſtituti juris ummo ſemper in honore fuit cognitio, atque inter- . Quam quidem ante [4] hanc confuſionem temporum ſſione ſua [5] principes retinuerunt: nunc, ut honores, es dignitatis gradus, ſic hujus ſcientiæ [6] ſplendor de- . Idque eo indignius, quod eo tempore hoc contigit, s eſſet, qui omnes ſuperiores, quibus honore par eſſet, facile viciſſet. Hæc igitur opera, grata multis, & ficiis obſtringendos homines accommodata. Atque i [8] finitima eſt dicendi [9] gravior facultas, & [10] gra- [11] ornatior. Quid enim eloquentia præſtabilius, vel ione audientium, vel ſpe indigentium, vel eorum, enſi ſunt, gratia? Huic quoque ergo à majoribus eſt in [12] toga dignitatis principatus datus. [13] Diſerti ominis, & [14] facile laborantis, quodque in patriis eſt s, multorum cauſas & [15] non gravate, & [16] gratuito entis, beneficia, & patrocinia [17] late patent. Admo- e res, ut hoc quoque loco [18] intermiſſionem eloquen- dicam interitum, deplorarem, ni vererer, [19] ne de me

re & induſtria.
re incommoda & deceptio- re litibuſque: multi enim unt ſuum ignorantia juris, ratorum cauſſidicorumque

nt'iam, auctoritatem & glo-

nat Cæſaris tyrannidem & lia.
tatis.
nt enim leges inter arma.
rium Sulpitium ſignificat alii Cæſarem inepte intelli-

illina: quia prodeſt utra- e plurimis.
'or facultate juris civilis: ingenii poſtulat.

10 Quia civibus ſalutem dat.
11 Quia Latini ſermonis elegantia, copia, ſplendore delectat.
12 Vulgo legitur nullo ſenſu: *in tota dignitate.* Cicero togæ ſignificatione libenter pro pace & otio publico abutitur.
13 Id eſt, eloquentis.
14 Laborum tolerantiſſimi.
15 Ne multis & ambitioſis precibus & pollicitationibus ſit opus
16 Gratis. Lege enim Cincia vetitum erat, ne quis ob cauſſam orandam pecuniam donumve accipiat.
17 Unde oritur, multis defenſis, multorum amor.
18 Propter bella civilia.
19 Qui ſtante republ. regnare debam in cauſſis.

tiæ conſequuntur, latiſſimeque eorum manat illud [25] non ſunt admonendi, ([26] eſt enim i
[27] animum advertant, cum juvare alios veli fendant. Sæpe enim aut eos lædunt, quos r eos, quos non expedit: ſi imprudentes, neſ ſcientes, temeritatis. Utendum etiam eſt [28] verſus eos, quos invitus offendas, quacumq id, quod feceris, neceſſe fuerit, nec aliter
[29] cæteriſque operis & officiis erit id, quo compenſandum.

Cap. XX.

Sed cum in hominibus juvandis aut mo fortuna ſoleat; dictu quidem eſt [1] procli go loquuntur, ſe in beneficiis collocandis n non [3] fortunam ſequi. [4] Honeſta oratio eſt: dem, qui inopis, & optimi viri cauſæ non a ra danda gratiam fortunati, & potentis? A ditior, & celerior remuneratio forte videtur

[20] Ex partibus Pompeji.

[27] Recte Gr

ıntas noſtra propenſior. Sed animadvertendum eſt dili
ıus, quæ natura rerum ſit. Nimirum enim inops ille, ı
ıs eſt vır, etiamſi [5] referre gratiam non poteſt, [6] haber
: poteſt. [7] Commode autem, quicunque dixit: pecunian
[8] habeat, non reddidiſſe; &, qui reddiderit, non habere
iam autem, & qui retulerit, habere, & qui habeat, re:u
. At qui ſe locupletes, honoratos, [9] beatos putant, h
e obligari quidem beneficio volunt: quin etiam benefi
ı ſe dediſſe arbitrantur, cum, ipſi quamvis magnum ali
l acceperint, [11] atque etiam à ſe poſtulari, aut exſpectar
ıid ſuſpicantur: patrocinio vero [12] tuo ſe uſos, & clien
ppellari, mortis inſtar putant. At vero ille tenuis, cum
quid factum ſit, [13] ſe ſpectatum, non fortunam putet
modo illi, qui eſt meritus, ſed etiam illis, à quibus ex
tat, (eget enim multis) gratum ſe videri ſtudet. Nequ
verbis auget ſuum [14] munus, ſi quo forte fungitur, ſe
n [15] extenuat. Videndumque illud eſt, quod, ſi opulen-
, fortunatumque defenderis, in uno illo, aut forte ir
is ejus, maneat gratia: ſin autem inopem, probum ta-
, & modeſtum; omnes non improbi humiles, qua
na in populo multitudo eſt, præſidium ſibi paratum vi-
. Quamobrem melius apud bonos, quam apud fortuna
beneficium collocari puto. Danda omnino opera eſt
nni generi ſatisfacere poſſimus. Sed, [16] ſi res in conten-
em veniet, nimirum Themiſtocles eſt auctor adhiben-
qui, cum conſuleretur, utrum bono viro pauperi, an
us probato diviti filiam collocaret; *Ego vero*, inquit
alo virum, qui pecunia egeat, quam pecuniam, quæ viro
[18] corrupti mores, depravatique ſunt admiratione divi-
tiarum.

ıacte & reipſa.
ıımo, cum memor eſt bene-

ide Gellium lib. I. cap. 4.
ocus & feſtivitas eſt in verbis
: *& reddere*: quæ non ſimiliter
unia & gratia accipiuntur.
Qui nulla re egent.
Tantum abeſt, ut gratiam re-
velint.
Ita reſtituit Grævius, quod an-
gebatur, *atque etiam a ſe aut*
ri.
Hoc etiam verbulum inſeruit
u.

11 Habitam eſſe rationem ſui &
virtutis.

14 Si ipſe inops aliquid facit pro
eo, qui de ſe bene meritus eſt.

15 Dicens, parum id eſſe, & ſe
majo a illi debere.

16 Si forte uſu veniat, ut vel ino-
pi, vel diviti, viro tamen bono, ſit
inſerviendum.

17 Induſtriam & virtutem ſine di-
vitiis malo, quam divitias ſine vir-
tute & induſtria

18 Deplorat Cicero ſtatum ſuor
temporum.

famæ, eſt juſtitia, ſine qua [25] nihil poteſt eſſe l

Cap. XXI.

Sed quoniam de eo genere beneficiorum di
[1] ad ſingulos ſpectant: deinceps de iis, qu
ſos, quæque ad rempublicam pertinent, diſ
Eorum autem ipſorum [3] partim ejuſmodi ſun
verſos cives pertineant, partim [5] ſingulos ut a
ſunt etiam gratiora. Danda eſt opera omnino,
que; nec minus, ut etiam ſingulis conſulatur;
res aut proſit, aut certe ne obſit reipublicæ.
[7] frumentaria magna largitio: exhauriebat igi
Modica M. Octavii, & reipublicæ tolerabilis
ceſſaria: ergo & civibus, & reipublicæ ſaluta
autem videndum erit ei, qui rempublicam adn
ſuum quiſque teneat, neque de bonis privato

19 Quoniam multi propter divitias interficiuntur, aliave patiuntur incommoda.

25 Vulgo *potentior*, vel *opulentior*: ſed *utentior* cum aliis mavult Grævius, id eſt, qui plus impendit

1 Quæ depromu
familiari.

2 Cum magiſtrat
puli perſonam ſuſti
ærario depromunt.

3 Pro, alia ejuſ

nutio fiat. Pernicioſe enim Philippus in tribunatu, cum
ı [10] Agrariam ferret, quam tamen [11] antiquari facile
s eſt, & in eo vehementer ſe moderatum præbuit: ſed
in agendo multa [12] populariter, tum illud male: *non
ı civitate duo millia hominum, qui* [13] *rem haberent.* Ca-
s oratio, & ad [14] æquationem bonorum pertinens. Q a
quæ poteſt eſſe major? hanc enim ob cauſam maxime,
ſua tenerentur, reſpublicæ civitateſque conſtitutæ ſunt.
e:ſi duce natura [16] congregabantur homines, tamen,
uſtodiæ rerum ſuarum, urbium præſidia quærebant.
a etiam opera eſt, ne, quod [17] apud majores noſtros
fiebat, propter ærarii tenuitatem, [18] aſſiduitatemque
rum, tributum ſit conferendum. Idque ne eveniat, mul-
:e erit [19] providendum. Sin quæ neceſſitas hujus mu-
reipublicæ obvenerit, (malo enim [20] quam [21] noſtræ,
ari: neque tamen de noſtra, ſed de omni republica
:o) danda erit opera, ut omnes intelligant, ſi ſalvi eſſe
:, [22] neceſſitati eſſe parendum. Atque etiam omnes,
empublicam gubernabunt, conſulere debebunt, ut ea-
erum copia ſit, [23] quæ ſunt neceſſariæ. Quarum qualis
ıaratio fieri ſoleat & debeat, non eſt neceſſe diſputare.
t enim in promptu: tantum locus attingendus fuit. Ca-
utem eſt in omni procuratione negotii & muneris pu-
, ut avaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio. Utinam,
ıt [25] C. Pontius Samnis, ad illa tempora fortuna me re-
ſerva-

De publicis agris populo divi-
.
ı populo rejici, ne ferretur.
Plebi grata, optimatibus & lo-
:ibus invīſa
Qui de ſuo viverent, & ad
ı neceſſaria haberent
Æquari enim poſſeſſiones ſine
. multorum injuria non poſ-
inde ſeditio, inde cædes, inde
am reip. diſcrimen.
Jt quæ propria cujuſque eſſent,
rri poſſent.
Coeunt in ſocietatem civilem,
omo eſt animal ſociale.
Ante Paulli Æmilii Macedoni-
ictoriam
Quæ ſine magnis ſumtibus &
lis geri nequeunt.

19 Parſimonia & frugalitate, quæ magnum vectigal eſt.

20 *Alii*, vel *alteri*, additur in vulgatis, contra fidem ſcriptorum codicum, qui id ex præcedentibus, *alicui rei*, repetendum eſſe innuunt.

21 Inviti enim ea dicimus, quæ ſunt mali ominis.

22 Solvendum tributum, neceſſario impoſitum.

23 Quæ ad victum, habitationem & veſtitum pertinent.

24 Satis patet.

25 Samnitium adverſus Romanos imperator, eorumque apud Caudium victor A V C. 432. ſed ſequenti anno ab illis ſub jugum miſſus ad Lucariam.

antea cum fuiſſet. At vero poſtea [33] tot le quæque duriores: tot rei, tot damnati, ta bellum [35] propter judiciorum metum ex [36] ſublatis legibus & judiciis, [37] expilatio ciorum, ut [38] imbecillitate aliorum, non n leamus.

Cap. XXII.

Laudat Africanum Panætius, quod Quidni laudet? ſed in illo alia majora nentiæ non hominis eſt ſolum, ſed etiam tem Omni Macedonum [1] gaza, quæ fuit [2] ma [3] Paulus: tantam in ærarium pecuniam inve peratoris præda [4] finem attulerit tributoru

26 Ita Grævius ex veterrimo codice reſtituit, quod antea in vulgatis erat: *quando Romani*, &c. Optat tantum Samnis, ut illis temporibus natus eſſet, ſi unquam illa tempora futura ſint, quando Romani dona accipere cœpiſſent.

27 Vulgo perperam legebatur: *ne illi qui tem.*

tium libro de

34 Sociale

Vide Florum.

35 Eorum op publica repetu metuebant.

36 Tempore Mariani.

37 Quoniam

domum ſuam præter memoriam nominis ſempiterna
tulit. Imitatus patrem Africanus nihilo locupletior C
5 gine everſa. Quid? qui ejus collega in cenſura fuit, L.
mius, numquid copioſior, cum 6 copioſiſſimam urbe
ditus ſuſtuliſſet? 7 Italiam ornare, quam domum ſua
luit. Quamquam, Italia ornata, domus ipſa mihi
8 ornatior. Nullum igitur vitium tetrius, (ut eo
9 digreſſa eſt, referat ſe oratio) quam avaritia, præ
in principibus rempublicam gubernantibus. Habere
10 quæſtui rempublicam non modo 11 turpe eſt, ſed 12
ratum etiam, & nefarium. Itaque quod Apollo P
13 oraculum edidit, *Spartam nulla re alia, niſi avariti
turam*; id videtur non ſolum Lacedæmoniis, ſed & o
opulentis populis prædixiſſe. Nulla autem re concili
cilius benivolentiam multitudinis poſſunt ii, qui reip
præſunt, quam abſtinentia, & continentia. Qui v
14 populares volunt, ob eamque cauſam aut 15 agraria
tentant, ut poſſeſſores ſuis ſedibus pellantur: aut pe
creditas debitoribus condonandas putant, ii labefactan
damenta reipublicæ: concordiam primum, quæ eſ
poteſt, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pe
deinde æquitatem, quæ tollitur omnis, ſi habere ſuu
que non licet. Id enim eſt proprium (ut ſupra dixi) 1
tatis, atque 17 urbis, ut ſit libera, & non ſollicita
cujusque cuſtodia. Atque in hac pernicie reipublicæ n
quidem conſequuntur, quam putant, gratiam. Nam
erepta eſt, 18 eſt inimicus: cui data, etiam diſſimu
accipere voluiſſe: & maxime in pecuniis 19 creditis 20

5 In vulgatis perperam: *in domum ſuam intulit*: quod à ſciolis eſt, vim vocis *deferre* ignorantibus.

6 Corinthum.

7 Signa namque aerea marmoreaque, & tabulas pictas, quibus Corinthum ſpoliavit, in triumpho tulit, totamque iis Italiam replevit.

8 Gloria ſcil. rei bene geſtæ & famæ abſtinentiæ.

9 Vulgo perperam: *egreſſa eſt*.

10 Ex *reipubl.* muneribus quæſtum facere.

11 Sordidum.

12 Facinus publice contr rempubl. admiſſum.

13 In vulgatis abſurde: *edidit*. Extat autem illud i phanis Scholiis, & apud Su

14 Eos notat, qui multi largitionibus captant & evertunt

15 Diviſionem agrorum.

16 Multitudinis civium.

17 Quæ civitati præſidium

18 Meminit injuriæ, & dolorem oſtendit ſuum.

19 Condonatis.

20 In ſinu gaudet.

Cap. XXIII.

AC propter hoc injuriæ genus Laced
drum Ephorum expulerunt; [2] Ag
numquam antea apud eos acciderat) necav
tempore tantæ diſcordiæ ſecutæ ſunt, ut 8
rent, & [4] optimates exterminarentur, & [5]
ſtituta reſpublica dilaberetur. Nec vero ſc
ſed etiam [6] reliquam Græciam evertit con
rum; quæ à Lacedæmoniis profectæ manar
noſtros Gracchos, Tib. Gracchi, ſummi vi
cani nepotes, nonne Agrariæ contentiones
vero [8] Aratus Sicionyus jure laudatur, qui
quinquaginta annos à tyrannis teneretur,
Sicyonem, clandeſtino introitu urbe eſt p
tyrannum Nicoclem [9] improviſo oppreſ
exules, qui fuerant ejus civitatis locupleti
remque publicam adventu ſuo liberavit.
animadverteret in bonis & poſſeſſionibus di
& eos, quos ipſe reſtituerat, quorum bona

21 Obærati enim, cultus ſolendo- mant, ſed alio

iniquiſſimum arbitrabatur, & quinquaginta annorum ſſiones [10] moveri, non nimis æquum putabat; propter-od tam longo ſpatio multa hæreditatibus, multa emptio-s, multa dotibus [11] tenebantur ſine injuria; judicavit, e illis adimi, neque his non ſatis fieri, quorum illa fue-, oportere. Cum igitur ſtatuiſſet, opus eſſe ad eam rem ſtituendam pecunia, Alexandriam ſe proficiſci velle :, remque integram ad reditum ſuum juſſit eſſe: iſque iter ad [12] Ptolemæum, [13] ſuum hoſpitem, venit, qui regnabat [14] alter poſt Alexandriam conditam, cui cum ſuiſſet, patriam ſe liberare velle, cauſamque docuiſſet: ;e opulento vir ſummus facile impetravit, ut [15] grandi nia adjuvaretur. quam cum Sicyonem attuliſſet, adhi-ſibi in conſilium quindecim principes, cum quibus cau-[16] cognovit & eorum, qui aliena [17] tenebant, & eorum, ſua amiſerant: [18] perfecitque æſtimandis poſſeſſionibus, rſuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, & poſſeſ-ibus cederent: aliis, ut commodius putarent, numerari , quod tanti eſſet, quam ſuum recuperare. Ita perfectum ut omnes concordia conſtituta, ſine querela diſcederent. rum magnum, dignumque, qui in noſtra republica na-ſſet! ſic par eſt agere cum civibus, non (ut [19] bis jam mus) [20] haſtam in foro ponere, & bona civium voci icere præconis. At ille Græcus (id quod fuit ſapientis, ræſtantis viri) omnibus conſulendum putavit: eaque eſt ima ratio, & ſapientia boni civis, commoda civium ion [21] divellere, atque omnes æquitate eadem continere. bitant gratis in alieno. Quid ita? ut, cum ego emerim, ficaverim, tuear, impendam, tu me invito fruare meo? quid

Vulgo, *movere*. cui ſcripturam icis ſui præfert Grævius.
Vulgo, *attinebantur*.
Philadelphum.
Quem ſignis & tabulis è Græ-niſſis ſibi devinxerat.
Filius quippe ejus Ptolemæi, Alexandro militavit.
Centum quinquaginta talentis.
Judicavit & perſcrutatus eſt.
Vulgo, *detinebant*.
In Manutianis & aliis quibus-*legitur*, *præterque æ. p. & ut ...*, verum Aratus quinde-cim principes concordiæ inter cives conciliandæ non præfecit, ſed ſibi in conſilium adhibuit.
19 Primum Sulla, deinde Cæſare dominantibus.
20 Vendere bona civium ſub haſta voce præconis
21 Verbum *deſendere*, quod in vulgatis additur, MSSti non agno-ſcunt.
1 Omnium commodis ſtuder non exulibus tantum conſulere, cæteris etiam civibus, qui in ſunt.

ri poteſt: [3] non ſi fuerit, ut locupletes ſuu
tores lucrentur alienum. Nec enim ulla
rempublicam continet, quam [4] fides: quæ e
niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum
hementius actum eſt, quam me conſule, ne
mis, & caſtris tentata res eſt ab omni gene
ordine; quibus ſic reſtiti, ut hoc tantum ma
tolleretur. Numquam nec majus æs alienu
lius, nec facilius diſſolutum eſt. [6] Fraudan
lata, ſolvendi neceſſitas conſecuta eſt. A
[7] victor, tum quidem victus, quæ cogitar
eum ejus jam nihil [9] intereſſet. Tanta in e
fuit, ut hoc ipſum eum delectaret, pecca
non eſſet. Ab hoc igitur genere largitioni
aliis auferatur, aberunt ii, qui rempublica
primiſque operam dabunt; ut juris & jud
ſuum quiſque teneat: & neque tenuiores p

23 Cum priſtina debita ſupremi magiſtratus decreto abolentur.

24 Quia licet tibi non ſolvere per tabulas novas

1 Ne pars civitatis à potentioribus civibus nimio fœnore prematur.

2 Multis legibus immodico fœnori

mutaretur, ſe ... ſpem ſuſtulit v... cerosis.

7 Notat Cæſ... & Pompejanos erat, jam vice... erat: tunc aute...

n circumveniantur, neque locupletibus ad ſua vel tenen- vel recuperanda [11] obſit invidia. Præterea quibuſcum- rebus vel [12] belli, vel domi poterunt, rempublicam au- it imperio, agris, vectigalibus. Hæc magnorum homi- i ſunt: hæc apud majores noſtros factitata: hæc [13] gene- ficiorum qui perſequuntur, cum ſumma utilitate reipu- æ magnam ipſi adipiſcentur [14] & gratiam, & gloriam. is autem utilitatum præceptis [15] Antipater Tyrius, Stoi- qui Athenis nuper eſt mortuus, duo [16] præterita cenſet à Panætio, valitudinis curationem, & pecuniæ. quas 7 à ſummo philoſopho præteritas arbitror, quod [18] eſ- faciles: [19] ſunt certe utiles. Sed valitudo [20] ſuſtentatur tia [21] ſui corporis; & obſervatione, quæ res aut prodeſſe ant, aut obeſſe: & continentia in [22] victu omni, atque u, corporis tuendi cauſa, & [23] prætermittendis volupta- s: poſtremo [24] arte eorum, quorum ad ſcientiam hæc inent. Res autem familiaris quæri debet iis rebus, à qui- [25] abeſt turpitudo: conſervari autem diligentia, & par- mia: iiſdem etiam rebus augeri. Has res [26] commodiſſi- Xenophon [27] Socraticus perſecutus eſt in eo libro, qui onomicus inſcribitur: quem nos, iſta fere ætate cum mus, qua es tu nunc, è Græco in [28] Latinum converti- i.

Semper enim plebs & inferio- ovident potentibus & divitibus.
Pro, in bello; antique & uſi- lectum, paullo tamen durius.
Quæ ad univerſos & ad rem- pertinent.
Ut amentur, & in admiratione

Catonis Uticenſis familiaris.
In aliis legitur: *duo præcepta* s eſſe à *Panætio prætermiſſa*. Sed a lectio cum ſequentibus aptius ret.
Vindicat eum ab ignorantiæ, a objectionem Antipatri.
Nam, quod eas ipſe non viderit.
Cauſſa, cur Cicero præcepta ngas, à Panætio prætermiſſa.

20 Ne in morbos cadat.
21 Quia non iiſdem rebus omnes, ſed alius alia indiget ad valitudi- nem.
22 Cultus à victu differt: multa enim præter cibum potionemque ſunt, quæ ad valitudinem pertinent.
23 Iis, quæ obſunt
24 Medicina & Medicorum præ- ceptis.
25 Honeſto lucro quærenda eſt res domeſtica & augenda.
26 Sic ut nihil deſideres, & in diſcendo voluptatem capias.
27 Diſcipulus Socratis.
28 Hæc Ciceronis interpretatio non extat: nec extabat tempore Quintiliani.

externa, hoc modo; dives eſſe potius, quam
poris viribus. Ipſa inter ſe corporis ſic: ut bon
luptati anteponatur, vires celeritati. Extern
ut gloria divitiis, vectigalia urbana ruſticis: e
comparationis illud eſt Catonis ſenis: à quo cu
quid maxime in re familiari expediret? reſ
paſcere: quid ſecundum? [4] ſatis bene paſcere:
male paſcere. quid quartum? [5] arare: & cum i
ſiverat, dixiſſet, quid fœnerari? tum Cato,
nem, inquit, occidere? Ex quo, & multis
debet, utilitatum comparationes fieri ſolere:
adjunctum eſſe quartum exquirendorum offic
Sed toto hoc de genere, de quærenda, de colloc
[8] vellem etiam de urenda, commodius à quib
mis viris, ad [10] medium Janum ſedentibus,

1 Nam de honeſtorum comparatione diſſeruit libro primo

2 Bonis fortunæ, quæ ſunt extra corpus & animum.

3 Rem pecuariam quam ampliſſimam habere, magnoſque pecoris greges, & lecta jumentorum armenta.

4 Mediocriter, vel minus quam

7 Significat Cat alias commoditates ciendum eſſe efficaci fœnerationem, ſed q quibus lucrum facer Quanquam ipſe Cato & inprimis famoſun bertos ſuos exercuit vocabatur

ſophis ulla in ſchola, diſputatur. Sunt tamen ea cogno-
a: pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro diſpu-
eſt Reliqua deinceps perſequemur.

i: ultima, imus vocabatur. Maxime vero ad medium Janum, id
edio vico, ſedebant fœneratores.

I. TULLII CICERONIS DE FFICIIS AD MARCUM FILIUM.

LIBER III.

CAP. I.

Ub. Scipionem., Marce fili, eum, qui primus Africanus appellatus [1] ſit, dicere ſolitum, ſcripſit [2] Cato, qui fuit fere [3] ejus æqualis, [4] *numquam ſe minus otioſum eſſe, quam cum otioſus;* [5] *nec minus ſolum, quam cum ſolus eſſet.* Magnifica vero vox, igno viro ac ſapiente digna: quæ declarat, illum & in le negotiis cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſoli- ut neque ceſſaret umquam, & interdum colloquio alte- on egeret. Itaque duæ res, quæ [6] languorem afferunt cæte-

ppellatus eſt, legunt alii, ſed multi & Nonius habent, *ſit.* ui cenſura ſeveriſſime geſta, ius appellatus, & Scipioni amicus eſſe creditus eſt. autem Cato in principio ſua- iginum; clarorum virorum *us otii quam negotii ratio- lare oportere.*

3 Secundum enim Africani conſulatum primus Catoni, excepit.

4 Quia res præclaras in otio cogitabat.

5 Qui tacite ſecum loquebatur de iis virtutibus, quibus actiones noſtræ ad verum decus laudemque diriguntur.

6 Torporem & inertiam.

publicæ [10] pulcherrimis muneribus, otium aliquando, & à cœtu hominum, frequen tamquam in portum, ſe in ſolitudinem reci autem otium [12] negotii inopia, non requie ſtitutum eſt. Extincto enim ſenatu, deletil eſt, quod dignum [13] nobis aut in curia, poſſimus? Itaque qui in maxima celebritat lis civium quondam viximus, nunc ſugi [15] ſceleratorum, quibus omnia redundant quantum licet, & ſæpe ſoli ſumus. Sed q bus doctis accepimus, non ſolum ex mal oportere; ſed etiam excerpere ex his ipſ boni; propterea & otio fruor, [17] non illo bet is, qui quondam [18] peperiſſet otium ſolitudinem languere patior, quam mihi non voluntas. quamquam Africanus majo meo judicio aſſequebatur: [20] nulla enim e menta mandata literis, nullum opus otii, munus extat. Ex quo intelligi debet, illur ne, [21] inveſtigationeque earum rerum, q

7 Quodam enim modo licet, ſed non æque, ut illi: quod & ille in-

14 In conſp

15 Octavii.

atur, nec otioſum, nec ſolum umquam fuiſſe. Nos , qui non tantum roboris habemus, ut [22] cogitatione à ſolitudine abſtrahamur, ad hanc ſcribendi operam ſtudium, curamque convertimus. Itaque plura [23] bre-pore, [24] everſa, quam multis annis ſtante republica, mus.

CAP. II.

cum tota philoſophia, mi Cicero, [1] frugifera, & ructuoſa, nec ulla pars ejus [3] inculta, ac deſerta ſit: illus feracior in ea locus eſt, nec uberior, quam de ; à quibus conſtanter, honeſteque vivendi præcepta itur. Quare, quamquam à Cratippo noſtro, principe nemoriæ [5] philoſophorum, hoc te aſſidue audire, atcipere confido: tamen conducere arbitror, talibus aus vocibus undique circumſonare, nec eas, ſi fieri poſſit, am aliud audire. Quod cum omnibus eſt faciendum, im honeſtam ingredi cogitant: tum haud ſcio, an neotius, quam tibi. ſuſtines enim non parvam exſpectaimitandæ induſtriæ noſtræ, magnam honorum, nonforraſſe [6] nominis. [7] Suſcepiſti onus præterea grave enarum, & Cratippi: ad quos cum tamquam ad [8] mern bonarum artium ſis profectus, [9] inanem redire turam eſt, dedecorantem & [10] urbis auctoritatem, & ma-Quare, quantum conniti animo potes, quantum laintendere, (ſi diſcendi labor eſt potius, quam voluptas) fac ut efficias: neve committas, ut, cum omnia itata ſint à nobis, tute tibi defuiſſe videare. Sed hæc hacte-

ntemplatione humanarum mque rerum.

dictatura Cæſaris ad trium-

Cæſare, & noviſſime ab Antonio.

gibus, quæ ſunt, quidquid terræ in alimoniam verti-

ctibus, qui etiam arborum

ter *in tranſlatione agrorum* um: quorum nulla pars *illiorum inculta eſt.*

4 Sumuntur, accipiuntur.

5 Peripateticorum.

6 Famæ & gloriæ.

7 *Onus* vocat illam expectationem, quam de ſe concitavit propter profectionem Athenienſem & magiſtrum præſtantiſſimum.

8 Ad emendas merces.

9 Alludit ad Homericum verſum in lib I. Iliad [illegible]

10 Quæ ſemper bonas artes aluit.

tio, ſi id, quod ſpeciem haberet honeſti, pugna
quod utile videretur, quo modo ea diſcerni op
duobus generibus primis tribus libris explicavit
autem genere deinceps ſe ſcripſit dicturum: nec
quod promiſerat. Quod eo magis miror, quia
diſcipulo ejus [15] Poſidonio eſt, triginta annis vi
tium, poſtquam illos libros edidiſſet. Quem lo
Poſidonio breviter eſſe [16] tactum in quibuſdam
riis; præſertim cum ſcribat, nullum eſſe locum
loſophia tam neceſſarium. Minime vero aſſen
negant, eum [17] locum à Panætio prætermiſſum,
to relictum, nec omnino ſcribendum fuiſſe; qui
poſſet utilitas cum honeſtate pugnare. De quo alt
habere dubitationem, adhibendumne fuerit hoc
in diviſione Panætii tertium eſt, an plane omitten
rum dubitari non poteſt, quin à Panætio ſuſcep
relictum. Nam, qui è diviſione tripartita duas
verit, huic neceſſe eſt reſtare tertiam. Præterea,
libro tertio de hac parte pollicetur ſe deinceps eſſ
Accedit [18] eodem teſtis locuples Poſidonius; qu
bit in quadam epiſtola [19] Publium Rutilum Rufu
lere, qui Panætium audiverat; ut nemo pictor eſſ

æ Veneris eam partem, quam [20] Apelles inchoatam ſſet, abſolveret, (oris enim pulchritudo reliqui cor- nitandi ſpem auferebat) ſic ea, quæ Panætius prætert, & non perfeciſſet, propter eorum quæ perfeciſſet, nuam, neminem eſſe perſecutum.

C a p. III.

Jamobrem de judicio Panætii [1] dubitari non poteſt. Rectene autem hanc tertiam partem ad exquirendum n adjunxerit, an ſecus, de eo fortaſſe dubitari poteſt. ive [2] honeſtum ſolum bonum eſt, ut Stoicis placet: uod honeſtum eſt, id ita ſummum bonum eſt, quem- um Peripateticis [4] veſtris videtur, ut [5] omnia ex al- arte [6] collocata, vix minimi momenti inſtar habeant: dum non eſt, quin nunquam poſſit utilitas cum ho- contendere. Itaque accepimus, [7] Socratem execrari eos, qui primum hæc, natura cohærentia, opinione iſſent. Cui quidem ita ſunt Stoici aſſenſi, ut quidquid um eſſet, id utile eſſe cenſerent: nec utile quicquam, on honeſtum. Quod ſi is eſſet Panætius, qui virtutem rea colendam diceret, quod ea efficiens utilitatis eſſet; , qui res expetendas vel voluptate, vel [9] indolentia atur: liceret ei dicere, utilitatem aliquando cum ho- e pugnare. Sed, cum ſit is, [10] qui id ſolum bonum t, quod honeſtum ſit; quæ autem huic repugnent ſpe- idam utilitatis, eorum neque acceſſione meliorem vi- tam

as Veneres Apelles pinxiſſe, unam è mari egredientem, Ovidius: inchoavit aliam, eraſſet priorem, niſi mors e.

i legunt: *diſ...*. Sed hoc veteribus non accipitur in one, quæ nunc eſt in ore

a virtus & habitus virtutis.

ſummo bono controverſia eſt inter Stoicos & Peripa-

i: ... Sed meliores ha- ... quoniam inter Peripa- Athenis verſabatur Cicero

corporis & fortunæ.

6 Si ponerentur in lance & ex- penderentur in trutina. alludit ad Critolai lancem, de qua vide V. Tuſc. 17 & V. de fin. 30.

7 Recte Socrates eum execratus eſt, qui primus utilitatem ab hone- ſtate ſejunxiſſet: id enim querebatur caput eſſe exitiorum omnium.

8 Epicurei.

9 Græcorum vocem *ἀναλγησίαν* Cicero ficto a ſe verbo *indolentia* ex- preſſit.

10 Eſt hoc proprium & verum Stoi- corum dogma, qui nullum bonum eſſe docebant, niſi quod bono ... reliqua, honores, ignominiam, opes, paupertatem, voluptatem, nec bona eſſe, nec mala.

hanc comparationem non recte introd
eo genere quidquam præcipiendum fu
dem honeſtum , quod proprie , vere
pientibus eſt ſolis , neque à virtute d
in iis autem , in quibus ſapientia perſ
illud quidem perfectum honeſtum nu
dines honeſti eſſe poſſunt. Hæc igitur
bus his libris diſputamus, [15] MEDI
[16] communia ſunt, & late patent : q
multi aſſequuntur , & progreſſione
officium , quod rectum iidem appell
abſolutum eſt : & , ut iidem dicunt ,
bet ; nec , præter ſapientem , cadere
Cum autem aliquid actum eſt in quo n
reant , id cumulate videtur eſſe perfect
gus , quid abſit à perfecto , non fere i
tem intelligit , nihil putat prætermiſ
[20] poëmatis , & picturis uſu evenit , i
ut delectentur imperiti , laudentque
ſint ; ob eam , credo , cauſam , quod i

21 Bona fortunæ & corporis, quo- 17 Ou

od [21] capiat ignaros; qui quidem, quid in unaquaque . ſit, nequeant judicare. Itaque, cùm ſunt docti à tis, deſiſtunt facile ſententia.

CAP. IV.

Æc igitur officia, de quibus his libris diſſerimus, quaſi [1] ſecunda quædam honeſta eſſe dicunt, non ſapientum propria, ſed cum omni hominum genere communia: his omnes, in quibus virtutis eſt [2] indoles, [3] commo-:. Nec vero, cum duo Decii, aut duo Scipiones, for-i commemorantur, aut cum [4] Fabricius, Ariſtideſve ominantur; aut ab illis [5] fortitudinis, aut ab his juſti-tamquam à ſapientibus, petitur exemplum. Nemo iorum ſic ſapiens eſt, ut ſapientem volumus intelligi: , qui ſapientes habiti ſunt, & nominati, M. Cato, & :ius, ſapientes fuerunt: nec illi quidem [6] ſeptem: ſed :diorum officiorum frequentia ſimilitudinem quandam int, [7] ſpeciemque ſapientum. Quocirca nec id, quod oneſtum eſt, fas eſt cum utilitatis repugnantia compa-nec id quidem, quod communiter appellamus hone-quod colitur ab iis, qui bonos ſe viros haberi volunt, :molumentis umquam eſt comparandum: tamque id tum, quod in [8] noſtram intelligentiam cadit, tuendum, rvandumque eſt nobis, quam id, quod proprie dicitur, ue eſt honeſtum ſapientibus. Aliter enim [9] teneri non : ſi qua ad virtutem eſt facta progreſſio. Sed hæc qui-le iis, qui conſervatione officiorum exiſtimantur boni. utem omnia metiuntur emolumentis, & commodis, ea volunt præponderari honeſtate, hi ſolent in deliberan-

electet.

'eritus plus eſt, quam do-

:ila non idem eſt officium & :m, ſed ex honeſto naſcitur n. Metaphora à *ſecundario* :vino.

:num virtutis, non perfecta k ſapientia.

:ſiciuntur, ad bene agendum ntur.

:lis fuit Fabritius Romæ, qua-*:des Athenis.*

5 Quia pro republ. mortem libenter oppetiverunt

6 Septem Græciæ ſapientes.

7 Hinc dicti proficientes, ſtudioſi, ſectatores ſapientiæ.

8 Quoniam non ſumus perfecte ſapientes, & intelligimus media quædam honeſta non perfecta.

9 Actum eſt cum iis, qui ſapientiæ ſunt ſtudioſi, ſi, cum jam profecerunt, propoſita utilitatis & emolumenti ſe à recte agendo, & officio colendo avocari ſe patiuntur.

aamique videatur ? Credo, ſi quando al
le ſit id, de quo conſideretur. [13] Sæp
quod plerumque turpe haberi ſoleat, i
pe. Exempli cauſa ponatur aliquid,
Quod poteſt eſſe majus ſcelus, quam
ſed etiam [15] familiarem occidere? [16]
ſcelere, ſi qui tyrannum occidit,
[17] Populo quidem Rom. non videtur,
claris factis illud [18] pulcherrimum exi
utilitas honeſtatem: immo vero ho
eſt. Itaque ut ſine ullo errore dijudica
cum illo, quod honeſtum intelligimu
tur, quod appellamus utile; [20] form
da eſt: quam ſi ſequemur in [21] con
officio [22] numquam recedemus. Eri
Stoicorum rationi diſciplinæque maxi
quidem his libris propterea ſequimu
à veteribus Academicis, & Peripa

10 Qui verſantur in mediis officiis.

11 Quoniam non debet quis dubitare de hoc, niſi ab officio ſit omnino alienus.

leris tyra

1- Qui
& percuſ

18 Tac
occitum

ındam iidem erant, qui Academici, quæ honeſta ſunt, onuntur iis, quæ videntur utilia: tamen [25] ſplendidius ıb [26] eis differuntur, quibus, quidquid honeſtum eſt, utile videtur, nec utile quidquam, quod non honeſtum: ab [27] iis, quibus honeſtum aliquod non utile, aut utile honeſtum. Nobis autem [28] noſtra Academia magnam iam dat, ut, quodcumque [29] maxime probabile occurr id [30] noſtro jure liceat defendere.

CAP. V.

d redeo ad formulam. Detrahere igitur aliquid alteri, : hominem hominis incommodo ſuum augere commo- [1] magis eſt contra naturam, quam mors, quam pau- , quam dolor, quam cætera, quæ poſſunt aut corpori re, aut rebus externis. Nam principio [2] tollit con- n humanum, & ſocietatem. Si enim ſic erimus affecti, ›pter ſuum quiſque emolumentum ſpoliet, aut violet ın, diſrumpi neceſſe eſt eam, quæ maxime eſt [3] ſecun- naturam, humani generis ſocietatem. Ut, ſi unum- ue membrum [4] ſenſum hunc haberet, ut poſſe putaret re, ſi proximi membri valitudinem ad ſe traduxiſſet, ari, & [5] interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unus- ıe noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque, cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas homi- , & [6] communitas evertatur neceſſe eſt. Nam [7] ſibi ut ıe malit, quod ad uſum vitæ pertineat, quam alteri ac- qui-

lem fuerunt, vivente Plato- ıjus diſcipuli, Ariſtoteles, ticorum auctor, Xenocrate ıicorum parens fuit, teſte Ci- III. de Orat. 17.
ajori cum laude.
oicis.
cademicis.
rofitetur Cicero ſe Academi- loquentiam enim ſuam Aca- fert acceptam.
equitur enim veriſimilia, ve- ı nihil affirmat.
ibertate ab omnibus conceſſa quondam hic eſt mos Acade- m.
gis adverſatur rectæ rationi: quia paupertas, dolor, mors, ut plurimum ſunt fortuita, illud vero ſemper culpam habet.

2 Quia ſuſpicionum & odiorum cauſſa eſt, quæ ſocietatem diſſolvunt.

3 Quoniam homo eſt ſociabilis naturaliter.

4 Si ita ſentiret & opinaretur.

5 Omnino diſſolvi.

6 Victus communis.

7 Hæc enim poſtulat noſtri conſervatio; & verum eſt, quod vulgo dicitur, proximus eſt quilibet ſibi ipſi: hoc eſt, quiſque ſe plus amat, quam cæteros, & ſibi mavult eſſe bene quam alii.

git ipſa [16] naturæ ratio, quæ eſt lex [17] divi
na: cui parere qui velit, (omnes autem pa
cundum naturam volent vivere) numquan
alienum appetat, & id, quod alteri detraxe
Etenim multo magis eſt ſecundum naturam
& magnitudo: itemque comitas, juſtitia, l
voluptas, quam vita, quam divitiæ: quæ
temnere, & pro nihilo ducere, comparant
communi, magni animi, & excelſi eſt. De
teri ſui commodi cauſa, magis eſt contra
mors, quam dolor, quam cætera generis ej
magis eſt ſecundum naturam, pro omnibus
poſſit, conſervandis, aut juvandis, maxir
leſtiaſque ſuſcipere: imitantem Herculem
minum fama, beneficiorum memor, [21] in
ſtium collocavit: quam [22] vivere in ſolitu
ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maxii

8 Modo juſte acquiramus.

9 Sic & Tuſcul. I. *Omni in re conſenſio omnium gentium lex naturæ putanda eſt.*

10 Quoniam unaquæque reſpubl. [...] habet leges & jus civile.

ſociarique vult[...] fas eſt.

17 Divinitu[...] minum.

18 Conſenſi[...] probata.

lantem omnibus copiis; ut excellas etiam pulchri·udi. kc viribus. Quocirca [23] optimo quiſque & ſplendidiſſi-ngenio longo [24] illam vitam huic anteponit. Ex quo tur, hominem, naturæ obedientem, homini nocere poſſe. [25] Deinde, qui alterum violat, ut ipſe aliquid modi conſequatur; aut [26] nihil ſe exiſtimat contra natu-facere; aut [27] magis fugiendam cenſet mortem, pau-item, dolorem, amiſſionem etiam liberorum, propin-um, amicorum, quam facere cuipiam injuriam. Si exiſtimat contra naturam fieri hominibus violandis: lid cum eo diſſeras, qui omnino [29] hominem ex homine t? Sin fugiendum id quidem cenſet, ſed & multo illa ra, mortem, paupertatem, dolorem: [30] errat in eo, ullum aut corporis, aut fortunæ vitium, animi vitiis ius exiſtimat.

CAP. VI.

Rgo unum debet eſſe omnibus propoſitum, ut eadem ſit utilitas uniuſcujuſque, & univerſorum: quam ſi ad ſe que rapiat, diſſolvetur omnis humana [1] conſortio. Atque am hoc natura præſcribit, ut homo homini, quicunque [2] ob eam ipſam cauſam, quod is homo ſit, conſultum .: neceſſe eſt, ſecundum eandem naturam omnium utili-m eſſe communem. Quod ſi ita eſt, una continemur ıes, & eadem lege naturæ. Idque ipſum ſi ita eſt, certe are alterum lege naturæ prohibemur. Verum autem pri-n: verum igitur & extremum. Nam illud quidem ab-ſm eſt, quod quidam dicunt, parenti ſe, aut [3] fratri, nihil

Qui habet animum à natura inſtitutum.

Negotioſam & laborioſam.

Argumentum contra eos, qui o incommodo ſuum augent com-um.

Quaſi ſcil. natura unumquod-nimal maxime conciliet ſibi, & qui ſibi ſerviat ac proſit, utcun-um alterius damno, nihil face-ntra naturam.

Hoc eſt, genus modeſtioris ma-: in illis, qui non quidem com-i ſui perſequendi, ſed incommo-tandi cauſa, nocere ſe jure poſſe i ſas putant.

28 Non eſt cum eo diſputandum, cum ſit omnino rudis, & nomine tantum homo.

29 Neget, quod hominis proprium eſt: intelligere ſcil. quid natura humana poſtulet.

30 Sed hic error oritur à vitioſitate & improbitate: in bonum virum non cadit.

1 Ita ex MSS. & Nonio reſtituit Manutius. Vulgo, conſociatio, male

2 Propter cognationem illam à natura inter homines conſtitutam.

3 Ovidius: fratrum quoque gra- rara eſt.

tales impii judicandi ſunt. * Ab iis eni
homines ſocietatem evertunt; cujus ſ
vinculum eſt, magis arbitrari eſſe contra
homini detrahere ſui commodi cauſa,
moda ſubire vel 7 externa, vel corpo
animi, 8 quæ non vacent juſtitia. F
omnium eſt domina, & regina virtutur
dixerit: Nonne igitur 9 ſapiens, ſi fa
abſtulerit cibum alteri, homini ad nul
me vero. Non enim mihi eſt vita mea
mi talis affectio, neminem ut violem
Quid? ſi Phalarim, crudelem tyrannu
vir bonus, ne ipſe frigore conficiatur,
nonne faciat? Hæc ad judicandum ſunt
quid ab homine ad nullam partem utili
traxeris, inhumane feceris, contraque
autem is tu ſis, qui 14 multam utilita
hominum ſocietati, ſi in vita reman
quid ob eam cauſam alteri detraxeris,
dum: 15 ſin autem id non ſit ejuſmodi,
modum ferendum eſt potius, quam

ndum. Non igitur magis eſt contra naturam morbus,
ſtas, aut quid hujuſmodi, quam detractio, aut appe-
eni. Sed communis utilitatis derelictio contra natu-
: eſt enim injuſta. Itaque lex ipſa naturæ, quæ utili-
iominum conſervat, & continet, decernit profecto,
iomine inerti atque inutili [16] ad ſapientem, bonum,
que virum transferantur res ad vivendum neceſſariæ:
ɩcciderit, multum de communi utilitate detraxerit:
ioc ita faciat, ut [17] ne ipſe de ſe bene exiſtimans, ſeſe-
gens, hanc cauſam habeat ad injuriam. Itaque ſem-
cio fungetur, utilitati conſulens hominum, & ei,
æpe commemoro, humanæ ſocietati. Nam quod ad
m attinet, perfacile judicium eſt. Nulla enim nobis
cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt: [18] ne-
contra naturam ſpoliare eum, ſi poſſis, quem hone-
t [19] necare: atque hoc omne genus peſtiferum, atque
ı ex hominum communitate exterminandum eſt.
, ut membra quædam amputantur, ſi & ipſa ſanguine,
ıam ſpiritu carere cœperunt, & nocent reliquis parti-
poris: ſic iſta [20] in figura hominis feritas, & imma-
ılluæ, à [21] communi tanquam humanitate corporis
nda eſt. Hujus generis ſunt quæſtiones omnes eæ, in
[22] ex tempore officium acquiritur.

C A P. VII.

ſmodi igitur credo res Panætium perſecuturum fuiſſe,
ſi aliquis caſus, aut occupatio conſilium ejus præve-
Ad quas ipſas conſultationes ex ſuperioribus libris
ulta præcepta ſunt, quibus perſpici poſſit, quid ſit
turpitudinem fugiendum, quid ſit id, quod idcirco
um non ſit, quia omnino turpe non eſt. Sed quoniam
operi-

pter utilitatem reipublicæ,
libet bonus præ ſe fert.
lo ne φιλαυτία ipſum deci-
iosque afficiat injuria non
e, ſed propter utilitatem
.
gumentum à majori ad mi-

c conſtans fuit rerumpubl.
ſententia, quam magiſtri

recentes acriter impugnant, ac ſi
nullus hodie tyrannus inveniatur.

20 Quoniam tyranni nihil habent hominis, niſi figuram: animus autem eſt ferinus & ingenium.

21 Ex hominum communitate & commercio.

22 Variam dubitationem conſequuntur ex circumſtantiis temporum.

·tum illud probabilius videtur, [9] nec præt

babile. Ac primum Panætius in hoc defe non utilia cum honeſtis pugnare aliqu (neque enim [10] ei fas erat) ſed ea, quæ vi vero utile, quod non idem honeſtum : quod non idem utile ſit, ſæpe teſtatur : peſtem majorem in vitam hominum inv opinionem, [11] qui iſta diſtraxerint. Itaq anteponeremus utilia honeſtis, ſed ut ea ſ remus, ſi quando incidiſſent, induxit e eſſe, non quæ eſſet, [12] repugnantiam. I relictam, explebimus, nullius adminicul [13] Marte noſtro. Neque enim quidquam Panætium explicatum eſt, quod quidem iis, quæ [14] in manus meas venerunt.

1 Vulgo male: *tamen*.

2 Hinc poſtulata Geometrarum.

3 Quo facilius auditor rudis, ſubtilium rationum nondum capax, inſtituitur.

4 Quod vereor, ne non poſſis: quia repugnat Peripateticæ doctrinæ, cui tu operam das.

5 Qui ex Peripateticorum ſententia non putat, ut Stoici, ſolum bo-

7 Honeſtu

8 Honeſtun

9 Hoc tan de omnibus d

10 Nam in omnia Stoici

11 Qui pu utilitate ſegre

12 Utilis & vera eſſet :

CAP. VIII.

n igitur aliqua ſpecies utilitatis objecta eſt, [1] comoveri neceſſe eſt. Sed ſi, cum animum attenderis, linem videas adjunctam ei rei, quæ ſpeciem [2] utilitaerit: tunc non utilitas [3] relinquenda eſt, ſed intellii, ubi turpitudo ſit, ibi utilitatem eſſe non poſſe. i nihil eſt tam contra naturam, quam turpitudo [4]. enim, & [5] convenientia, & [6] conſtantia natura deaſpernaturque contraria) nihilque tam ſecundum i, quam utilitas: certe in eadem re utilitas & turpie non poteſt. Itemque, ſi ad [7] honeſtatem nati ſuique aut ſola expetenda eſt (ut [8] Zenoni viſum eſt) e [9] omni pondere gravior habenda, quam reliqua quod Ariſtoteli placet: neceſſe eſt, quod honeſtum eſſe aut ſolum, aut ſummum bonum; quod autem id certe utile. Itaque quidquid honeſtum, id utile. rror hominum non proborum, cum aliquid, quod um eſt, arripuit, id continuo [10] ſecernit ab honeſto. æ, hinc venena, hinc falſa teſtamenta naſcuntur; ta, [11] peculatus, expilationes, direptioneſque ſocio; civium: hinc opum nimiarum potentiæ [12] non feoſtremo etiam in liberis civitatibus regnandi exiſtunt ites: quibus nihil nec teterius, nec fœdius excogitari Emolumentum enim rerum [13] fallacibus judiciis vicenam, non dico legum, quas ſæpe [14] perrumpunt, ſed:

oſſumus eam rem non exuæ vel vires, vel voluptais auctura ſit, vel increm & dignitatis allatura.

riæ & imaginariæ: quia ſe non poteſt, ubi turpitu-

cum vulgatis: *requirenda.* a ſtatuendum, utilitatem lem turpitudinis adjunctioinquere, id eſt, repudiare rnari oportere, ſed intel ac ſciendum eſt, ubicunliqua turpitudo, ibi utilinon poſſe.

prudentia & juſtitia con-

lentiæ naturæ humanæ.

6 Hæc refertur ad animi magnitudinem & fortitudinem.

7 Ad animi incolumitatem.

8 Stoicæ diſciplinæ principi.

9 Alludit ad Critolai Peripatetici libram.

10 Nihil penſi habet, quantumvis turpe & flagitioſum ſit.

11 Furta pecuniæ publicæ.

12 Quoniam propter nimias opes aliqui tyrannice vivunt & aliorum inopiæ inſultant

13 Falſo judicant, hanc vel illam rem ſibi utilem futuram, cum non ſit.

14 Ut araneorum telas. Alludit ad Anacharſidis dictum de Solonis legibus.

occultandi ſpes, opinioque removenda (ſi modo in philoſophia aliquid profecin debet, 20 ſi omnes deos, homineſque ce tamen avare, nihil injuſte, nihil libidi nenter eſſe faciendum.

Cap. IX.

Hinc ille Gyges inducitur à Platone 1 diſceſſiſſet magnis quibuſdam imb tum deſcendit, æneumque equum, 2 ut fe advertit, cujus in lateribus Fores eſſent: q tui vidit corpus magnitudine inuſitata, an in digito: quem ut detraxit, ipſe induit: (paſtor) tum in concilium paſtorum ſe recep lam ejus annuli ad palmam converterat, à ipſe autem omnia videbat. Idem rurſus v 5 locum annulum inverterat. Itaque hac 6 nuli uſus, reginæ ſtuprum intulit: eaque ad minum interemit, ſuſtulit quos obſtare arbi his eum quiſquam facinoribus potuit videre. nuli beneficio rex exortus eſt Lydiæ. Hunc

n ſi habeat ſapiens, nihil plus ſibi licere putet peccare,
ı ſi non haberet. Honeſta enim bonis viris, non occul-
uæruntur. Atque hoc loco philoſophi quidam, mini-
nali illi quidem, ſed non ſatis acuti, [7] fictam, & com-
titiam fabulam dicunt prolatam à Platone. Quaſi vero
ut factum id eſſe, aut fieri potuiſſe defendat. Hæc eſt vis
s annuli, & hujus exempli: ſi nemo ſciturus, nemo ſe
ciaturus quidem ſit, cum aliquid divitiarum, potentiæ,
nationis, libidinis cauſa feceris, ſi id diis, hominibuſque
um ſit ſemper ignotum; ſiſne facturus. Negant id fieri
. Quamquam [8] poteſt id quidem: ſed quæro, quod ne-
poſſe, id ſi poſſet, quidnam facerent? Urgent [9] ruſtice
Negant enim poſſe, & in eo perſtant: hoc [10] verbum
valeat, non vident. Cum enim quærimus, ſi poſſint
:, quid facturi ſint: non quærimus, poſſintne celare.
amquam [11] tormenta quædam adhibemus, ut, ſi reſpon-
t, ſe impunitate propoſita facturos, quod expediat, fa-
oſos ſe eſſe fateantur: ſi negent, omnia turpia [12] per ſe
ugienda eſſe concedant.

CAP. X.

d jam ad propoſitum revertamur. Incidunt ſæpe mul-
æ cauſæ, quæ [1] conturbant animos utilitatis ſpecie;
, cum hoc deliberetur, relinquendane ſit honeſtas propter
atis magnitudinem, (nam id quidem improbum eſt) ſed:
, poſſitne id, quod utile videatur, fieri non turpiter.
Collatino [2] collegæ Brutus imperium abrogabat, pote-
ideri facere id injuſte: fuerat enim [3] in regibus expel-
s ſocius Bruti, conſiliorum etiam adjutor. Cum autem
lium hoc principes cepiſſent, cognationem Superbi,
nomen-

lacrobius Platonem defendit
Epicureos, quod fabulis ſit

uidam inferunt, non poteſt.
icero, ut Academicus, dubi-
de providentia & natura divi-
nitur.
nerudite, ineleganter, & in-
ut decet ruſticum.
ion conſiderant, quid ſignificet
terrogatio, cum quærimus, ſi
oſſent.

11 Interrogationes & rationes, quibus diſputantes coguntur aliquid affirmare aut negare, ſunt tanquam tormenta. Metaphora.

12 Non propter metum aliquem infamiæ.

1 Ancipitem agunt.

2 Quod in vulgatis additur, Tarquinio, in MSS. non eſt.

3 Unum regem expulit Brutus, ſed in poſterum omnem ſuſtulit regnandi conſuetudinem.

Omiſit hic & 7 pietatem, ... aſſequi poſſet.
utile videbatur, neque erat, aſſequi poſſet.
cauſam oppoſuit ſpeciem honeſtatis, neque
quæ ſatis idoneam. Peccavit igitur, pace v
Romuli dixerim. Nec tamen noſtræ nobis
dæ ſunt, aliiſque tradendæ; cum his ipſi
cuique utilitati, quod ſine alterius injuri
eſt. Scite Chryſippus, ut multa: *Qui ſta*
rit, eniti & contendere debet, quam maxi
11 ſupplantare eum, quicum certet, aut m
modo debet. Sic in vita ſibi quemque pe
ad uſum, non iniquum eſt: alteri 12 a
Maxime autem perturbantur officia in
non tribuere, quod recte poſſis, & tri
æquum, contra officium eſt. Sed huju
& non difficile præceptum eſt. Quæ
honores, divitiæ, voluptates, cætera
amicitiæ numquam anteponenda ſunt.
publicam, neque contra jusjurandum,
vir bonus faciet; ne 13 ſi judex quide
ponit enim perſonam amici, cum in
dabit amicitiæ, ut veram amici cauſam
... quoad per leges liceat, ac

ato dicenda ſententia ſit, meminerit, [15] Deum ſe adhi-
eſtem: id eſt (ut arbitror) [16] mentem ſuam, qua nihil
ni dedit Deus ipſe divinius. Itaque præclarum à majo-
accepimus morem rogandi judicis, ſi eum teneremus,
ſalva fide facere poſſit. Hæc rogatio ad ea pertinet, quæ
ante dixi honeſte amico à judice poſſe concedi. Nam
nia facienda ſint, quæ amici velint, non amicitiæ tales,
onjurationes putandæ ſunt. Loquor autem de commu-
amicitiis. Nam in ſapientibus viris perfectiſque nihil
eſſe tale. Damonem, [17] & Phintiam, Pythagoreos,
t hoc animo inter ſe fuiſſe, ut, cum eorum alteri Dio-
s tyrannus diem necis deſtinaviſſet, & is, qui morti ad-
s eſſet, paucos ſibi dies commendandorum [18] ſuorum
poſtulaviſſet, [19] vas factus ſit alter ejus ſiſtendi; ut, ſi
on revertiſſet ad diem, moriendum eſſet ipſi. Qui cum
m ſe recepiſſet, admiratus eorum fidem tyrannus, pe-
ut ſe ad amicitiam tertium adſcriberent. Cum igitur
uod utile [20] videtur in amicitia, cum eo, quod honeſtum
comparatur, jaceat utilitatis ſpecies, valeat honeſtas.
autem in amicitia, quæ honeſta non ſunt, poſtulabun-
religio, & fides anteponatur amicitiæ: ſic habebitur is,
exquirimus, delectus officii.

CAP. XI.

Sed utilitatis ſpecie in republica ſæpiſſime peccatur; ut in
Corinthi diſturbatione noſtri. Durius etiam Athenien-
qui ſciverunt, ut Æginetis, qui claſſe valebant, [2] polli-
præciderentur. Hoc viſum eſt utile: nimis enim immi-
propter propinquitatem Ægina [3] Piræeo. Sed nihil,
quod

a ſingulis cauſſis apud Roma-
dices jurabant, ſe pronuncia-
ex animi ſententia, ſecundum
.
hoc eſt, ſententiæ ſuæ, quam
dicat, teſtem adjungere.

Hinc Horatius *mentem divinæ*
particulam dicit, ex Platonis &
rum ſententia.

Vulgo *Pythias* appellatur. Sed
lius habent Plutarchus, Pau-
ac *veteres nummi*.

18 Id eſt, ut ſuos amicis commen-
daret.

19 Sponſorem ſignificat datum in
re capitali.

20 Sed vere non eſt.

1 Damnavit hoc excidium etiam
ſuperius lib I. c. 11 & recte quidem.

2 Ne poſſent uti remis, nec haſtam
ferre.

3 Portui Athenarum. Hinc Ægi-
nam Atticus quidam apud Plutar-
chum, Piræeo velut oculi vitium
eximendum cenſebat.

blica cum ſæpe, tum maxime bello Punico
[11] Cannenſi calamitate accepta, majores anim
umquam rebus [12] ſecundis. Nulla timoris ſi
mentio pacis. Tanta vis eſt honeſti, ut ſpeci
ſcuret. Athenienſes, cum Perſarum impet
poſſent ſuſtinere, ſtatuerentque, ut urbe reli
& liberis [13] Trœzene depoſitis, [14] naves co
bertatemque Græciæ claſſe defenderent: [15]
dam ſuadentem, ut in urbe manerent, Xer
rent, lapidibus obruerunt. Atque ille ſequi
batur: ſed ea nulla erat repugnante honeſtate
poſt victoriam ejus belli, quod cum Perſis fu
cione, ſe habere conſilium reipublicæ ſalut
opus non eſſe: poſtulavit, ut aliquem pop
cum communicaret. Datus eſt Ariſtides. H

4 Quia homo natus eſt ad mutuam alterius opem & amorem. Cum vero ſævit in hominem, exuit humanitatem & degenerat in feram beſtiam.

5 Semper enim in humanitatis officiis numeratum fuit, admittere & benigne habere peregrinos

gerébant, quæ
principibus popu
belli Italici. *Iu*
Papia hæc, de m
Licinia de civitat

9 Sic dicuntur
JCti, qui ſæpe /

[16] Lacedæmoniorum, quæ ſubducta eſſet ad [17] Gyth
clam incendi poſſe: quo facto, [18] frangi Lacedæmon
opes neceſſe eſſet. Quod Ariſtides cum audiviſſet, in c
nem magna exſpectatione venit, dixitque, perutile eſt
ſilium, quod Themiſtocles afferret, ſed minime hon
Itaque Athenienſes, quod honeſtum non eſſet, id n
quidem putarunt, totamque eam rem, quam ne audi
quidem, auctore Ariſtide repudiaverunt. Melius hi,
nos, qui [19] piratas immunes, [20] ſocios vectigales haben

CAP. XII.

Maneat ergo, quod turpe ſit, id numquam eſſe
ne tum quidem, cum id, quod eſſe utile pute
piſcare. Hoc enim ipſum utile putare, quod turpe ſit
lamitoſum eſt. Sed incidunt, ut ſupra dixi, ſæpe
cum repugnare utilitas honeſtati videatur, ut [2] anim
tendum ſit, repugnetne plane, an poſſit cum honeſta
jungi. Ejus generis hæ ſunt quæſtiones: Si ([3] exemp
tia) vir bonus [4] Alexandria Rhodum magnum frumen
merum advexerit in Rhodiorum inopia, & fame, ſu
que annonæ caritate: ſi idem ſciat, complures mercat
Alexandria [5] ſolviſſe, naveſque in curſu frumento o
petentes Rhodum, viderit, dicturuſne ſit id Rhodi
ſilentio ſuum quam plurimo venditurus? [6] Sapiente
bonum virum fingimus: de ejus deliberatione, & co
tione quærimus, qui celaturus Rhodios non ſit, ſi i

16 Qui ſocii fuerant Athenienſium in bello contra Barbaros.

17 Livius Gytheum oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis receptaculum dicit.

18 Sic Athenienſes totius Græciæ facile poſſent eſſe principes.

19 Injuſtum eſt, ut ſocii noſtri pendant tributum, & piratæ ſint immunes, juſto potius graviſſimoque ſupplicio afficiendi.

20 Gronovio videntur intelligi Maſſilienſes, & Deiotarus rex Gallogræciæ, aliique, qui cum Pompejo ſenſerant, & à Cæſare victore aut libertate privati, aut tributo onerati erant.

1 Cum ſit contra boni vi
rem & dignitatem.

2 Secundum circumſtanti
porum, locorum & perſonar

3 Libenter utitur exempl
rem illuſtrant, ubi ratio paul
tur obſcurior.

4 Vulgo: *ab Alexandria*
Rhodum. Sed præpoſitio &
pium in pleriſque libris anti
leguntur.

5 Solutis anchoris navig
commiſiſſe.

6 Perfectum & qui ſci
quid ſit officium.

copia. Cui ſit injuria? Exoritur Antipat
parte. Quid ais? tu cum hominibus conſul
vire humanæ ſocietati, eaque lege natus ſis
cipia [12] naturæ, quibus parere, & quæ ſe
litas tua communis utilitas ſit: viciſſimque
tas, tua ſit: celabis homines, quid iis adſ
copiæ? [13] Reſpondebit Diogenes fortaſſe
lare, aliud tacere: neque ego nunc te celo
quæ natura deorum ſit, quis ſit [14] finis b
[15] plus prodeſſent cognita, quam tritici [16]
quicquid tibi audire utile eſt, id mihi dicere
vero, [17] inquiet ille, neceſſe eſt: ſiquide
inter homines natura conjunctam ſociet
[18] inquiet ille, ſed num iſta ſocietas talis e
cujuſque ſit? quod ſi ita eſt, ne vendendum
eſt, ſed donandum.

7 Diogenes imitabatur recentiores Stoicos, qui nonnihil à veteribus diſſentiebant: ſed priſcorum partes tuebatur Antipater.

8 Quod non ita late patet, ut jus gentium, id eſt, naturæ. Leges XII tabularum mirifica implicabat obſcuritas, propterea multi ingenio &

naturæ jubent
conſulere debe

12 Quæ do
nobis utile, q
ter violari jus
quam colenda

13 Cicero c
& Antipatri it

C A P. XIII.

es in hac tota diſceptatiòne non illud [1] dici : qı
ɔc turpe ſit, tamen, quoniam expedit, facian
dire, ut turpe non ſit : [2] ex altera autem parte
ırpe ſit, non eſſe faciendum. Vendat ædes vir
aliqua vitia, quæ ipſe norit, cæteri ignorent :
nt, & habeantur ſalubres : ignoretur, in or
lis apparere ſerpentes : [5] male materiatæ, rui
ɔræter dominum nemo ſciat. Quæro, ſi hoc e
ıditor non dixerit, ædeſque vendiderit pluris
venditurum putarit ; num id injuſte an impr
lle vero, inquit Antipater [6]. Quid enim eſt
'iam non monſtrare, (quod Athenis [7] execrat
ſanctum eſt,) ſi hoc non eſt, emptorem pati
'rorem in maximam fraudem incurrere ? Plus
m viam non monſtrare. Nam eſt, ſcientem i
rum inducere. Diogenes contra : Num te emp
. ne hortatus quidem eſt ? Ille, quod non pl
ipſit ; tu, quod placebat, emiſti. Quodſi, qı
. villam bonam, beneque ædificatam, non exiſ
liſſe, etiam ſi illa nec bona eſt ; nec ædificata
ılto minus, qui domum non laudarunt. Ub
:ium emptoris eſt, ibi fraus venditoris quæ pot

ogene non dicitur, venditor
. quod vult, magno pretio ;
talis venditio turpis ſit ;
ır, ita eſſe utilem, ut tur-
n non habeat : & hoc eſt
ad Diogenem, qui dicit,
ıditionem non eſſe turpem,
non pluris, quam cæteri,
ıdit.
ıtipatro oſtenditur, id non
lum, quod ſit turpe.
ıptor noverit ea, quæ ven-

melius, quam quod in aliis
.*bus*.
ıpoſitæ ex mala materia : ut
, lignis & tabulis tempore
tuno cæſis & ſectis, & ſic
corruptionique obnoxiis :
ſdibus, male jactis funda-
mentis, ut ob id ædes ca

6 In multis aliis, cum ed
ſcriptis, additur, *improbe*
enim à ſciolis Ciceroni eſt i
vim τȣ *vero* non intellig
quod ſæpe idem eſt, quo
certe. ac ſubaudiendum ex p
tibus, *certe improbe fecerit*.

7 Lege ſacrata præceptu
ita jubetur in exenibus,
recuſet, ei non quiden
mulcta, ſed ejus caput om
devoveatur.

8 Venalem expoſuit cu
ptione.

9 Ut expoſcit ratio ædi
architectura.

10 Quoniam omnia illa
teſt emtor judicare, non
ſtare venditor.

cere, turpe. Hæc eſt illa, quæ videtur u
neſtis ſæpe diſſenſio. Quæ dijudicanda
[17] quæreremus, expoſuimus, ſed ut [18] ex
igitur videtur nec [20] frumentarius ille [2
ædium venditor, celare emptores debuiſ
eſt celare, quidquid reticeas: ſed cum
ignorare emolumenti tui cauſa velis eos
ſcire. Hoc autem celandi genus quale ſit
quis non videt? certe non aperti, non ſ
nui, non juſti, non viri boni: verſuti
aſtuti, fallacis, malitioſi, callidi, vete
tot, & alia plura, nonne inutile eſt,
mina?

CAP. XIV.

QUod ſi vituperandi ſunt, qui retic
exiſtimandum eſt, qui [1] orationis
runt? C. [2] Canius, eques Romanus, h

[21] Dictum, inquit Ulpianus, accipimus, quod verbotenus pronunciatum eſt, nudoque ſermone finitum.

Cicero ſequ
Antipatro;
rem à com
alienum eſſ

tis literatus, cum ſe Syracuſas [3] otiandi cauſa, non [4] ne-
indi, ut ipſe dicere ſolebat, contuliſſet, dictitabat, ſe
ulos aliquos velle emere, quo invitare amicos, & ubi ſe
ſtare ſine [5] interpellatoribus poſſet. Quod cum percre-
et, Pythius ei quidam, qui [6] argentariam faceret Syra-
, dixit, venales quidem ſe hortos non habere, ſed licere
Canio, ſi vellet, ut ſuis: & ſimul ad cœnam hominem
ortos invitavit in poſterum diem. Cum ille promiſiſſet,
Pythius, qui eſſet, ut argentarius, [7] apud omnes ordi-
gratioſus, piſcatores ad ſe convocavit, & ab iis petivit,
ite ſuos hortulos poſtridie piſcarentur, dixitque, quid
acere vellet. Ad cœnam [8] tempore venit Canius: opi-
à Pythio apparatum convivium: [9] cymbarum ante ocu-
ultitudo. [10] Pro ſe quiſque, quod ceperat, afferebat:
pedes Pythii piſces abjiciebantur. Tum Canius, Quæ-
nquit, quid eſt hoc, Pythi, tantumne piſcium? tan-
te cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit: hoc loco
Syracuſis quidquid eſt piſcium: hic aquatio: hac villa
irere non poſſunt. Incenſus Canius cupiditate contendit
thio, ut venderet. Gravate ille primo. Quid multa?
trat. Emit homo cupidus, & locuples, tanti, quanti
ius voluit, & emit [11] inſtructos: [12] nomina facit: [13] ne-
im conficit. Invitat Canius poſtera die familiares ſuos:
ipſe mature: [14] ſcalmum nullum videt: quærit ex
imo vicino, num [15] feriæ quædam piſcatorum eſſent,
eos nullos videret. Nullæ, (quod ſciam,) inquit ille:
ic piſcari nulli ſolent: itaque heri mirabar, quid acci-
. [16] Stomachari Canius: ſed quid faceret? nondum
enim

ſt illic animum relaxaret &
neretur.
poniam equites erant publi-

npedientibus ipſius otium.
at argentarius ſive nummula-
trapezita.
uod homines cujuſcunque or-
ropter ejus artem.
ata, qua ille cœnam condixe-

aviculæ ſunt piſcatoriæ, à ve-
ſic dictæ.
ro virili.

11 Quibus nihil, quod uſui & or-
namento ſit, deeſſet.

12 Canius ſcribit & in tabulas re-
fert, ſe Pythio exemtione hortorum
certam pecuniam debere, atque ita
ſcriptura ſe venditori obligat.

13 Ipſam emptionem, conſtituens
ſe debitorem

14 Naviculam: ſed ſcalmus pro-
prie ſignificat locum naviculæ, in
quo remus ponitur & innititur.

15 Feſtus dies; in quo piſcatori-
bus non liceret piſcari.

16 Indignari, quod Pythius ſibi
impoſuiſſet.

CAP. XV.

QUod ſi Aquilliana definitio vera e
mulatio, diſſimulatioque, toll
emat melius, nec ut vendat, quiſquam
mulabit vir bonus. Atque iſte dolus m
vindicatus; ut [2] tutela XII tabulis &
leſcentium lege Lætoria: & [4] ſine lege
additur, [5] *Ex fide bona agitur.* reliqu
rum hæc verba maxime [6] excellunt:
riæ, *Melius, æquius*: [8] in fiducia, *Ut in*
Quid ergo? aut in eo, quod melius, æq
ineſſe fraudis: aut, cum dicitur: int
quidquam agi doloſe, aut malitioſe pot
lus ſimulatione, & diſſimulatione, ut

17 C. Aquillius fuit Ciceronis collega in prætura, vir Juriſprudentia inſignis

18 Quibus ſuccurritur illis, qui aliorum calliditate decipiuntur.

19 In aliis eſt, *luculente*. Ciceronem utroque uti, in vulgus notum eſt.

20 Perfidia, improbitate, malitia

4 *Sine*
deſcendun
per populi
tor ſupple

5 Conv
lam, *fide*
lus, quan
contrariam

6 Sunt

. Tollendum eſt igitur in rebus contrahendis omne
icium. Non licitatorem venditor, nec, qui contra ſe
ir, emptor [10] apponet: uterque, ſi ad eloquendum
it, non plus, quam [11] ſemel, eloquetur. Q. quidem
ola, P. filius, cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus
or erat, ſemel [12] indicaretur, idque venditor ita feciſſet:
, ſe pluris æſtimare: addidit [13] centum millia. Nemo
ui hoc boni viri fuiſſe neget: ſapientis, negant: ut ſi
is, quam potuiſſet, [14] vendidiſſet. Hæc igitur eſt illa
ies, quod [15] alios bonos, alios ſapientes exiſtimant.
io Ennius: [16] *Nequicquam ſapere ſapientem, qui ſibi
odeſſe non quiret.* Vere id quidem, ſi, quid eſſet pro-
mihi cum Ennio conveniret. Hecatonem quidem
ium, diſcipulum Panætii, video in iis libris, quos de
s ſcripſit, Q. Tuberoni dicere, Sapientis eſſe, nihil
i mores, leges, inſtituta facientem, habere rationem
iliaris: [17] neque enim ſolum nobis divites eſſe volu-
ſed liberis, propinquis, amicis, maximeque reipubli-
ſingulorum enim facultates, & copiæ, divitiæ ſunt ci-
. Huic Scævolæ factum, de quo paulo ante dixi, pla-
ullo modo poteſt. Etenim omnino tantum ſe [18] negat
um [19] compendii ſui cauſa, quod non liceat. [20] Huic
us magna tribuenda, nec gratia eſt. Sed ſive & ſimula-
tio,

ibornabit. emtor cum appe-
iſtione, qui rem à venditore
im viliſſimo pretio liceatur,
ſæpe cauſſa eſt, ut minore pre-
l vendatur, cum multi perſua-
, non tanti rem eſſe, quia tam
i ea pretium offeratur.
enditor quam minimum rei
i ſtatuat: emtor in dictum
, cæteris paribus, conſen-

ſtimaretur.
:il. æris, hoc eſt, mille phi-
, ſeu coronatos, unciales ar-
as 50.
kævius mavult ex antiquis
bus: *eviſſet*, ut ſenſus ſit:
ſapientis emtoris eſſe, plus
nam indicarat venditor: ſed
ſapientis emtoris, hoc eſt;
uam attenti, eſſe, etiam mi-
ore fundum, ſi poſſit, quam
catus.

15 Cum revera diſtingui non poſ-
ſint: omnes enim ſapientes boni
ſunt.

16 Verſus integer eſt apud Cice-
ronem epiſt. 6. lib. VII. ad Famil.
*Qui ipſe ſibi ſapiens prodeſſe non quit,
nequi quam ſapit.*

17 Sententiam Hecatonis Stoicæ
ſanctitati minime conſentaneam ta-
xat Cicero: cum multa ſint prohibi-
ta legibus, quæ ſi fiant, ſunt contra
officium boni viri.

18 Scævola.

19 Quaſi dicat, eum dolum, quem
leges non vindicant, licere interpo-
nere.

20 Hecatoni; qui diſcedit à lege
naturæ, jus civile tantum ſervat,
idque ſatis eſſe putat: cum Scævola
legem etiam naturæ, quæ multo pa-
tet latius, quam jus civile, ſervan-
dam in emendo cenſuerit.

AC de jure quidem prædiorum ſancitun [1] jure civili, ut in his vendendis vitia d nota eſſent venditori. Nam, cum ex duodec eſſet ea præſtari, [2] quæ eſſent lingua nuncupat ficiatus eſſet, [3] dupli pœnam ſubiret: à jure [4] reticentiæ pœna eſt conſtituta. Quidquid eni dio vitii, id ſtatuerunt, ſi venditor ſciret, dictum eſſet, [5] præſtari oportere. Ut, cum rium augures acturi eſſent, juſſiſſentque T. Cl malum, qui ædes in Cœlio monte habebat, quorum altitudo [8] officeret auſpiciis: Claudi [10] inſulam, vendidit: emit Publius Calpur Huic ab auguribus illud idem denuntiatum e purnius, cum demolitus eſſet, cognoviſſetq ædes poſtea proſcripſiſſe, quam eſſet ab augu juſſus, [11] arbitrum illum adegit, [12] QUID DARE, FACERE OPORTERET [13] EX

[21] Qui ſcilicet prodeſt, quibus poteſt, nocet nemini.

1 Digeſtorum lib, XXI. & XLIII.

2 Verba legis ſunt apud Feſtum: *Cum nexum faciet mancipiumque, uti*

9 Scripſiſſe ædes la, quæ ædibus ſſ

10 Ædes via ſeu aut privato cincta urbe dicitur domus

NA. M. Cato ſententiam dixit, hujus noſtri Catonis [14] p
ter. Ut enim cæteri ex patribus, ſic hic, qui illud lum
progenuit, ex filio eſt nominandus. Is igitur judex ita pr
nuntiavit: *Cum in venundando rem eam ſciſſet, & non p
nunti aſſet, [15] emptori damnum præſtari oportere.* Igi ur
fidem bonam ſtatuit pertinere, notum eſſe emptori vitium
quod noſſet venditor. Quodſi recte judicavit: non recte fi
mentarius ille, non recte ædium peſtilentium venditor taci
Sed hujuſmodi reticentiæ jure civili omnes comprehendi n
poſſunt: quæ autem poſſunt, diligenter tenentur. [16] M. M
rius Gratidianus, [17] propinquus noſter, C. Sergio Oratæ ve
diderat ædes eas, quas ab eodem ipſe paucis ante annis eme
Hæ Sergio ſerviebant: ſed hoc in [18] mancipio Marius n
dixerat. Adducta res in judicium eſt. Oratam Craſſ
Gratidianum defendebat Antonius. Jus [19] Craſſus urgeb
quod vitium venditor non dixiſſet ſciens, id oportere præ
ri: æquitatem Antonius: quoniam id vitium ignotum S
gio non fuiſſet, qui illas ædes vendidiſſet, nihil fuiſſe nec
dici: nec [20] eum eſſe deceptum, qui id, quod emerat, q
jure eſſet, teneret. Quorſum hæc? ut illud intelligas, n
placuiſſe majoribus noſtris [21] aſtutos.

CAP. XVII.

SEd aliter leges, [1] aliter philoſophi, tollunt aſtutias.
Leges, quatenus [2] manu tenere poſſunt: philoſophi, q
tenus ratione, & intelligentia. Ratio igitur hoc poſtulat

14 Qui ſe Uticæ ſua manu occideret, ne ſervientem patriam adſpiceret.

15 Venditorem æſtimatione facta emtori dare oportere, quanti ejus intereſt, ne altitudo ædium demoliretur.

16 Fuit M. Gratidii filius naturalis, adoptatus à M. quodam Mario, C. Marii ſepties Conſulis fratre, & ita factus adoptione C. Marii frater patruelis, oſtendente Perizonio, quem ſumme laudat Grævius.

17 Ciceronis enim avus Gratidiani ſororem matrimonio conjunctam habuit.

18 *Ædium dominio transferendo, prodendoque.*

19 Craſſus & Antonius, omn
conſenſu principes in eloquentia

20 Hoc ipſum Ulpianus dici
Digeſtis: *non videtur e e cela
qui ſcivit, neque certiorari debui
non ignoravit.*

21 Alii Codices habent *aſtu
aſtutos.*

1 *Quod non vetat lex, hoc
fieri pudor.* Seneca.

2 Corrupte hic inſerta erat d
res. Leges dicuntur manu tener
fraus nimis manifeſta eſt, ut ex
à judice poſſit convinci, a
modum excedit, nam mini
curat prætor.

… naturæ tamen
cietas enim eſt (quod etſi ſæpe dictu
eſt ſæpius) latiſſime quidem quæ pate
mines : interior eorum , qui ejuſden
eorum , qui ejuſdem civitatis. Itaque
tium, aliud jus civile eſſe voluerunt. 8
continuo gentium ; quod autem genti
debet. Sed nos veri juris , germanæqu
expreſſam effigiem nullam tenemus : u
utimur : eas ipſas utinam ſequeremur
optimis naturæ principiis & veritatis ex
verba illa, 10 UTI NE PROPTER
TUAM, CAPTUS FRAUDATUS
illa aurea ! UT INTER BONOS
OPORTET, ET SINE FRAUDA
ſint boni , & quid ſit , bene 11 agi , magn
tus quidem Scævola , Pont. Max. ſumm
in omnibus iis 12 arbitriis , in quibus add
BONA : fideique bonæ nomen exiſtimab
idque verſari in tutelis, ſocietatibus , 13
tis , rebus emptis , venditis , conductis ,
ſocietas continetur : In his magni eſſe jud

im cum [15] in pleriſque eſſent judicia contraria) quid mque cuique [16] præſtare oporteret. Quocirca aſtutiæ tollæ ſunt, eaque [17] malitia, quæ vult illa quidem videri ſe prudentiam, ſed abeſt ab ea, diſtatque plurimum. Prutia eſt enim locata in delectu bonorum, & malorum: ma. (ſi omnia, quæ turpia ſunt, mala ſunt) mala bonis ponit ante. Nec vero in prædiis ſolum jus civile, ductum tura, malitiam, fraudemque vindicat: ſed & in [19] mancorum venditione fraus venditoris omnis excluditur. Qui n ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, [20] præſtat to ædilium. [21] Hæredum alia cauſa eſt. Ex quo intellir, quoniam juris natura fons ſit, hoc [22] ſecundum natu. eſſe, neminem id agere, ut ex alterius prædetur inſcien. Nec ulla pernicies vitæ major inveniri poteſt, quam in ia ſimulatio intelligentiæ. Ex quo illa innumerabilia ur, ut utilia cum honeſtis pugnare videantur. [23] Quoenim quiſque reperietur, qui impunitate, & ignoratione propoſita, abſtinere poſſit injuria?

Cap. XVIII.

Ericlitemur, ſi placet, in iis quidem exemplis, in quibus peccati [2] vulgus hominum fortaſſe non putat. Neenim de ſicariis, veneficis, [3] teſtamentariis, furibus, culatoribus hoc loco diſſerendum eſt; qui non verbis ſunt, iſputatione philoſophorum, ſed vinculis, & carcere [5] fatigandi:

In enumeratis contractibus ue præſtationes ſæpe debentur. tamen non in omnibus, ſed tanin ſex illis, quas JCti enume. in tutelis, commodato, man, depoſito, negotiis geſtis, & oratitia ſeu fiducia, locum haio contraria, hinc bene Cicero t, *in pleriſque*.

[16] *Præſtare* ſenſu JCtorum, quos o ſequitur, eſt, quid cuipiam obſtrictus ſit facere, luere, ſar, ſi qua inæqualitas aut læſio inicontigerit.

[17] Aſtutia cum malitia perpetuo uret, opponiturque prudentiæ.

Vulgo, *antepenit*: ſed MSS. *ante*.

[19] *Ancilla, fugitiva, furacia*.

[20] Quæ ædiles præſtari jubent.

[21] Hæredes in vendendis bonis defuncti, non coguntur præſtare, ſi quid vitioſi ſit in mancipiis aut aliis rebus, quas vendunt, quia creduntur ignorare vitia.

[22] Quia natura dictitat, proximo cuique idem faciendum eſſe, quod ſibi quiſque fieri vult.

[23] Quaſi dicat, pauci reperiantur.

[1] Experiamur.

[2] Imperita multitudo, quæ neſcit judicare, quid ex officio fiat, quid contra officium.

[3] Qui falſa teſtamenta ſcripſerunt.

[4] Qui rempubl. furati ſunt.

[5] Vulgo, *caſtigandi*: ſed *fatigandi* legit quoque Nonius, explanatque, cohibendi, comprimendi.

rum amavi vivum, [11] alterum non odi
Baſilus M. [12] Satrium, ſororis filium
voluiſſet, eumque feciſſet hæredem: [13
tronum agri Piceni, & Sabini: (ô [15] t
rum illorum!) [16] num erat æquum, p
habere, ad Satrium nihil præter nomer
ſi is, qui non defendit injuriam, neque
poteſt, injuſte facit, ut in primo libr
bendus eſt is, qui non modo non repell
injuriam? Mihi quidem etiam [18] veræ
neſtæ videntur, ſi ſint [19] malitioſis b
non veritate, ſed ſimulatione quæſitæ.
bus aliud utile interdum, aliud honeſtun
nam eadem utilitatis, quæ honeſtatis,
non perviderit, [20] ab hoc nulla fraus ab
Sic enim cogitans: EST ISTUC
STUM: VERUM HOC EXPEDI

6 Vulgo male, *Baſilii.* Eſt enim *Baſilius* cognomen Minuciorum.

7 Alii, *civitatis*, ſed *ætatis* ex MSS. præfert Langius.

8 Craſſum divitiis, Hortenſium eloquentia.

ſed ſunt v
to.

14 Quæ
tio eſt, ad

15 Appa
lius hæred

atarsaudebit errore divellere: qui fons eſt [21] fraudium, ma
eficiorum, ſcelerum omnium.

CAP. XIX.

ITaque ſi vir bonus habeat hanc vim, ut, ſi [1] digitis con
crepuerit, poſſit in locupletium teſtamenta nomen eju
rrepere, hac vi non utatur, ne ſi exploratum quidem habea
d omnino neminem umquam ſuſpicaturum. At [2] dares han
vim M. Craſſo, ut digitorum percuſſione hæres poſſet ſcripti
ſſe, qui re vera non eſſet hæres, in foro, mihi crede, [3] ſa
aret. Homo autem juſtus, iſque quem ſentimus virum bo
um, nihil cuiquam, quod in ſe transferat, detrahet. Hæ
admiratur, is ſe, quis ſit vir bonus, neſcire fateatur. A
vero ſi quis voluerit animi ſui [4] complicatam notionem evo
vere, jam ſe ipſe doceat, eum virum bonum eſſe, qui proſ
quibus poſſit, noceat nemini, [5] niſi laceſſitus injuria. Qui
ergo? hic non noceat, qui quodam quaſi veneno perficiat
ut veros hæredes moveat, in eorum locum ipſe ſuccedat
Non igitur faciat (dixerit quis) quod utile ſit, quod expediat
Imo intelligat, nihil nec expedire, nec utile eſſe, quod ſ
injuſtum. Hoc qui non didicerit, bonus vir eſſe non poterit
[6] Fimbriam conſularem audiebam de patre noſtro puer, jud
cem M. Lutatio Pinthiæ fuiſſe, equiti Romano ſane honeſto
cum is [7] ſponſionem feciſſet, NI BONUS VIR ESSET
Itaque ei dixiſſe Fimbriam, ſe illam rem numquam judica
turum: ne aut ſpoliaret fama probatum hominem, ſi [8] con
tra judicaſſet; aut ſtatuiſſe videretur, virum bonum aliquem
eſſe

21 *Fraudium*, ut Philipp. II. *muta- tum laudium*, pro, laudum, fraudum.

1 Nullo negotio, facillime. unde proverbium: *ad digituli crepitum*, id eſt, minimo momento.

2 *Dares* infinite uſurpatur, pro, *ſi quis daret*, ubi nihil opus eſt particula, *ſi*, quæ in vulgatis additur.

3 Præ gaudio, utpote qui ſummum bonum non in honeſto, ſed in divitiis opibuſque poneret. Saltationem autem apud Romanos turpem fuiſſe, veterum ſcripta abunde teſtantur.

4 Eleganter dictum, pro, id quod animo inſitum eſt & innatum, & ...
obſcurius & involutum, meditatione acuere & penitus recognoſcere: reſpicere, quod mens ipſa, ſi exc tiatur, & conſcientia dictitat.

5 Non ulciſcendo, ſed ſe defen dendo & arcendo injuriam

6 Licinium Fimbriam Valeri lib. VII. cap. 2. nominat.

7 Qui petere vult, litemque fa ante omnia ſponſione provocat a verſarium: is unde petitur, ſic co tendit, ex provocatione ſponde rurſuſque reſtipulatur à petitore: etiam viciſſim reſpondere cogitu

8 Quam ille ſpondens aſſ ...

quicum [12] in tenebris mices. Hoc quam
nihil expedire, quod non deceat, etia
ſellente obtinere? Videſne igitur, hoc
illi poſſe veniam dari, neque huic,
bam, digitorum percuſſione hæredit
ſeſe [13] convertere? Ut enim, quod
occultetur, tamen honeſtum fieri nu
quod honeſtum non eſt, id utile ut ſit,
verſante, & repugnante [14] natura.

Cap. XX

AT enim, cum permagna præm
candi. C. Marius, cum à ſpe co
& [1] ſeptimum annum poſt præturam
rus umquam conſulatum videretur,
legatus erat, ſummum [3] virum, &
ſ imperatore ſuo, Romam miſſus eſſe

9 Id eſt, vir in gerenda republ. verſatus, non modo Philoſophus.

10 Palam dicere ſine pudore.

ditam.

utitur C

hæredita

convertere

um criminatus eſt, bellum [6] ducere: ſi ſe conſulem ſ
nt, brevi tempore aut vivum, aut mortuum Jugurthai
poteſtatem populi Romani redacturum. Itaque factus e
uidem conſul, ſed à fide, juſtitiaque diſceſſit, qui opt
a, & graviſſimum civem, cujus legatus, & à quo miſſ
, in invidiam falſo crimine adduxerit. Ne [7] noſter qu
Gratidianus officio boni viri functus eſt tum, cum præ
ſſet, collegiumque prætorum tribuni plebis [8] adhibui
, ut res nummaria de communi ſententia [9] conſtituer
[10] Jactabatur enim temporibus illis nummus, ſic ut n
oſſet ſcire, quid haberet. Conſcripſerunt communit
ictum cum pœna, atque judicio; conſtitueruntque, u
es ſimul in [12] Roſtra poſt meridiem [13] deſcenderen
teri quidem alius alio: Marius [14] à ſubſelliis in Roſt
idque, quod communiter compoſitum fuerat, ſolu
Et ea res, ſi quæris, ei magno honori fuit: omnibu
tuæ [15]: ad eas thus, & cerei. Quid multa? nem
multitudini fuit carior. Hæc ſunt, quæ conturbar
ne in deliberatione nonnumquam, cum id, in qu
tur æquitas, non ita magnum; illud autem, quod ex e
titur, permagnum videtur: ut Mario, præripere col
, & tribunis pleb. popularem gratiam, non ita turpe
ilem ob eam rem fieri, quod ſibi tunc propoſuerat, vald
videbatur. Sed omnium una regula eſt, quam tibi cupi
notiſſimam: aut illud, quod utile videtur, turpe ne ſit
ſi turpe eſt, ne videatur eſſe utile. Quid igitur? poſſu
ne aut illum Marium virum bonum judicare, aut hunc
ca, atque excute intelligentiam tuam, ut videas, qu
ſi

algo, *producere*: ſed qui ve-
codicum ſcripturam interpo-
, neſciverunt *ducere* Cæſari &
ni ſimpliſſime accipi pro pro-
, protrahere.
ntionem, cur *noſtrum* appel-
de paullo ante Cap. XVI.
conſilium.
pi ſcil. nummi probi, qui adul-
quantique quique eſſent.
rutium monetæ neque aureæ,
argenteæ, conſiſtebat.
quo erat conſtituta res num-
propoſita pœna, ſi quis con-
ſiſſet.

12 Forum.
13 Quia pleriqüe procerum habi
tabant in collibus, & fora eſſent hu
miliora, dicebantur Romæ *deſcende*
re, cum prodirent in pub'icum, ſi
non habitarent in editioribus ur
bis loci:.
14 A tribunis, quorum erant ſub-
ſellia, ut & triumvirorum ac quæſto-
rum: tribunalia vero prætorum &
majorum cauſſarum.
15 In vulgatis libris additur, *ſeſ*
ſunt, quod à vetuſtis abeſt.
16 Acquiritur.

ioneſtum ? Poteſt autem ulli imperio, quod gloria deb
im eſſe, benivolentia ſociorum, utile eſſe odium, &
ia ? Ego etiam cum Catone meo ſæpe diſſenſi : nim
7 præfractè videbatur ærarium, vectigaliaque defend
omnia publicanis negare, multa ſociis : cum in hos b
. eſſe deberemus ; cum illis ſic agere, ut cum [8] colon
is ſoleremus : eoque magis, quod illa [9] ordinum co
io ad ſalutem reipublicæ pertinebat. Male etiam Curi
cauſam [10] Tranſpadanorum æquam eſſe dicebat. Sem
utem addebat, [11] VINCAT UTILITAS. Poti
t, non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipublica
, cum utilem eſſe diceret, non eſſe æquam fateretur.

CAP. XXIII.

Plenus eſt ſextus liber de officiis Hecatonis talium qua
onum : ſitne boni viri in maxima caritate [1] annon
iam non alere. [3] In utramque partem diſputat : ſ
l ad extremum [4] utilitate putat officium dirigi mag
[5] humanitate. Quærit, ſi in mari jactura facienda ſi
e pretioſi potius jacturam faciat, an [6] ſervuli vilis. H
es familiaris, [7] alio ducit humanitas. Si tabulam
agio ſtultus arripuerit, extorquebitne eam ſapiens,
potu

ibuixum, firmatum & ſtabili-
re ac pertinaciter.
ribus, ſi calamitas quædam
i infeſtavit, & proventum per-
remitteremus aliquid de pacta
le, aut vectigali annuo : ſic &
nis, ſi animoſe nimis vecti-
blica conduxerunt, & inopi-
ala intercefferunt, per quæ
ſunt ſolvere, quantum ad
olvendum ſe obſtrinxerunt,
i poſtulat, ut nonnihil pecu-
itæ remittatur.
la Catonis durities ordinem
urâ ſenatu disjunxit, & ſe-
ſ operulr Cæſari & Pompejo,
licam opprimendi.
qui petebant jus civitatis, quo-
iſſent egit Curio.
diceret Curio, vincat utili-
uavis adverſaretur æquum,
jus & fas. Cicero vero docet, C
rioni potius dicendum fuiſſe, vinc
æquum, licet aliud ſuadere videat
utilitas, ſed quia ei repugnat æqu
tas, ideo utilitas eſt repudianda.

1 Non tantum frumenti, ſed qui
quid ad victum attinet.

. 4. Mancipia.

3 Cur & alenda, & deſerenda
deatur.

. 4 Ut potius fame pereant ſervi
ancillæ, quam ipſe aut inſigni det
mento afficiatur, aut cum ſuis libe
fame periclitetur.

5 Ut familia conſervetur prop
naturalem ſocietatem rationis & o
tionis, quæ ſervis etiam cum do
nis intercedit.

6 Qui non magni vendi poſſit.

7 Vincere debet humanitas
ſi villiſſimi pretii ſit mancipium.

alteri cedet alteri. Quid si pater ...

agat ad ærarium, indicetne id magiſtratibus filiu
quidem eſt. Quin etiam [17] defendat patrem, ſ
Non igitur patria præſtat omnibus officiis? imo
ipſi patriæ conducit, pios habere cives in parent
tyrannidem occupare, ſi patriam prodere conab
ſilebitne filius? imò vero obſecrabit patrem, n
Si nihil proficiet, [18] accuſabit: minabitur etiam
mum, ſi ad perniciēm patriæ res ſpectabit, [19] pat
anteponit ſaluti patriæ. Quærit etiam, ſi ſapiens
nummos acceperit imprudens pro bonis: cum i
ſoluturuſne ſit eos, ſi cui debeat, pro bonis. Di
Antipater negat: cui potius [20] aſſentior. Qui [21]
giens vendat ſciens, debeatne dicere. Non neceſſ
genes: Antipater viri boni exiſtimat. Hæc ſunt q
troverſa jura Stoicorum. In mancipio vendend

8 Cum tamen præſtet eum vivere, qui ſit utilior reipublicæ.

9 Nam quamvis conſervationi mei inprimis ſervire me docuerit natura, tamen non vult, ut cum injuria alterius me ſervem.

10 Navicularium & magiſtrum navis vocant JCti.

... infertur ... ſed

17 Id utiquè pietas parentes requirit, ſi ... mina non ad interitum ... ſtant.

18 Reprehendet: ... loco eſt, accuſare ad ju...

19 Quod libro prim... claravit, quia omnium ... tria una complexa ſit.

non ea, quæ niſi dixeris, [23] redhibeatur mancipium ⁄ili; ſed hæc, mendacem eſſe, aleatorem, furacem, ım. Alteri dicenda videntur, alteri non dicenda. Si rum vendens, orichalcum ſe putat vendere, indicetne bonus, aurum illud eſſe, an emat denario, quod ſit ıenarium? Perſpicuum jam eſt, & quid [25] mihi videa- : quæ ſit inter eos philoſophos, quos nominavi, con- ıa.

CAP. XXIV.

ſta & promiſſa ſemperne ſervanda ſint, quæ nec vi, c dolo malo (ut prætores ſolent [1]) facta ſint? Si quis ımentum cuipiam dederit ad [2] aquam intercutem; pe- que, ne illo medicamento umquam poſtea uteretur: edicamento ſanus factus fuerit, & annis aliquot poſt ıt in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigerat, , ut item eo liceat uti, quid faciendum ſit; cum ſit ıanus, qui non concedat, nec ei quidquam fiat inju- it, & ſaluti conſulendum. Quid? ſi quis ſapiens ro- it ab eo, qui cum hæredem faciat, cum ei teſtamento tium millies relinquatur, ut ante, quam hæreditatem luce palam in foro ſaltet, idque ſe facturum promiſe- ıod aliter eum hæredem ſcripturus ille non eſſet: fa- ıuod promiſerit, nec ne? [4] Promiſiſſe nollem, & id ır fuiſſe gravitatis: ſed quoniam promiſit, ſi ſaltare ɔ turpe ducet, [5] honeſtius mentietur, ſi ex hæreditate erit: niſi forte eam pecuniam in repub. [6] magnum ali- ːmpus contulerit, ut vel ſaltare eum, cum patriæ con- s ſit, turpe non ſit.

ſtio ſumta eſt à JCtis, in labiis diſſentientibus.

ıus ſit recipere mancipium a.

od æſtimetur, vendatur mil- lis.

mirum, indicandum hoc l ab emtore bono viro eſſe, neris ſuum vendiderit.

nonnullis additur, *dicere*: vel hoc, vel *ſervare*, quod tris edicto exprimitur, ſub- malum.

2 Morbum hydropiſin.

3 Milliones tres.

4 Sapientis & gravis viri fuiſſet, non promittere.

5 Majori laude fidem promiſſa non præſtabit, quoniam oſtendit an- tiquiorem ſibi eſſe virtutem & deco- rum omnibus aliis rebus.

6 In aliquam difficultatem & ne- ceſſitatem reipubl. cui adeſſe debe- mus, & quicquid pro illa facimus, decet.

latus eſt; atque ...
nis deflagravit. Quanto melius fuerat
patris non eſſe ſervatum? Quid, quod
miſſum à Neptuno? cui cum tres op
diſſet, optavit interitum Hippolyti,
ſuſpectus eſſet de [7] noverca: quo optat
in maximis fuit luctibus. Quid? Ag
viſſet Dianæ, quod in ſuo regno pulc
illo anno, immolavit [8] Iphigeniam,
dem anno natum pulchrius. Promiſſu
dum, quam tam [9] tetrum facinus adn
& promiſſa non facienda nonnumquar
poſita reddenda. Si gladium quis apu
poſuerit, repetat inſaniens: reddere,
dere; officium. Quid? ſi is, qui apud
rit, bellum inferat patriæ, reddeſne de
facies enim contra rempublicam, qu
Sic multa, quæ honeſta natura viden
fiunt non honeſta. Facere promiſſa,
re depoſita, commutata utilitate fiunt
quidem, quæ videntur eſſe utilitatis c
tione prudentiæ; ſatis, arbitror, dic
quatuor fontibus honeſtatis primo fit
... ducebis

ſſe utilia, neque ſunt, quam ſint virtutis inimica. Ac ı rudentia quidem, quam vult imitari malitia: itemque ı uſtitia, quæ ſemper eſt utilis, diſputatum eſt. Reliquæ ſu ınæ partes honeſtatis: quarum altera in animi excellen nagnitudine, & præſtantia cernitur; altera in [13] conform ione, & moderatione continentiæ, & temperantiæ.

Cap. XXVI.

UTile videbatur Ulyſſi, ut quidem [1] poëtæ tragici pro diderunt: nam apud Homerum, [2] optimum auctc em, talis de Ulyſſe nulla ſuſpicio eſt: ſed inſimulant eun agœdiæ, [3] ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere v ... Non honeſtum conſilium. At utile (ut aliquis fo aſſe... xerit) regnare, & [4] Ithacæ vivere otioſe cum parer ibus, cum uxore, cum filio. [5] Ullum tu decus in quotidi iis periculis, & laboribus cum tranquillitate hac conferer lum putas? ego vero [6] iſtam contemnendam, & abjicien lam: quoniam, quæ honeſta non ſit, ne utilem quidem eſ rbitror. Quid enim auditurum putas fuiſſe Ulyſſem, ſi i lla ſimulatione perſeveraſſet? qui cum maximas res geſſe n bello, tamen hæc audivit ab [7] Ajace:

[8] Cujus, ipſe princeps jurisjurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem:
Furere aſſimulavit: ne [9] coiret, inſtitit.
Quod ni [10] Palamedis perſpicax prudentia
Iſtius [11] percepſet malitioſam audaciam;
Fide ſacratum jus perpetuo falleret.

Ll

13 Φιλανθρωπίας cujus contrarium pud Terentium, *homo perpaucorum ominum.*

1 Quorum nullus exſtat.

2 Fabularum & artificii poëtici, on hiſtoriarum.

3 Malitia quædam, quæ pruden iam videtur imitari, cum ab ea iſtet plurimum.

4 Quæ erat patria ſua.

5 Num nulla tranquillitas & vita otioſa poteſt conferri cum decore & laude, quam mereatur quis ex laboribus & periculis adiitis pro decoro ſervando.

6 Tranquillitatem.

7 Quem Ulyſſes ſuperavit in judi cio armorum.

8 Senarii jambici ex Pacuvii a morum judicio.

9 Cum reliquis Græcis, in conci lio Græcorum: ubi actum de bel Trojanis publice inferendo.

10 Cum enim Ulyſſes araret & ſ lem ſereret, ut furens videretur Palamedes objecit aratro Telema chum, filium Ulyſſis: qui inde mens filio ſe aperuit.

11 Percepſet, pro percepiſſet, in quibuſdam legitur.

biles quidam, rediret ipſe Carthaginem.
veniſſet, utilitatis ſpeciem videbat, ſed eam
15 falſam judicavit: quæ erat talis, mane
domi ſuæ cum uxore, cum liberis; quam
piſſet in bello, communem fortunæ bellic
nere conſularis dignitatis gradum. Quis h
lia? 16 quem cenſes? magnitudo animi, &

CAP. XXVII

NUm 1 locupletiores quæris auctores
virtutum proprium, 2 nil extimeſc
na deſpicere, nihil, quod homini accidere
dum putare. Itaque quid fecit? in ſenatu
expoſuit: ſententiam ne diceret, recuſavi
jurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe
illud etiam, (ô ſtultum hominem, dixe
pugnantem utilitati ſuæ!) reddi captivos
illos enim adoleſcentes eſſe, & bonos d
fectum ſenectute. Cujus cum valuiſſet
retenti ſunt, ipſe Carthaginem rediit: ne
triæ retinuit, nec ſuorum. Neque vero
... crudeliſſimum hoſtem, & ad 4 exquiſ

ciſci: ſed jusjurandum conſervandum putabat. Itaque
cum vigilando necabatur, [5] erat in meliore cauſa, qu
domi ſenex captivus, perjurus, conſularis remanſiſſet
ſtulte, qui non modo non cenſuerit captivos remitter
verum etiam diſſuaſerit. Quo modo ſtulte? etiamne, ſ
publicæ conducebat? [6] poteſt autem, quod inutile reipu
ſit, id cuiquam civi utile eſſe?

CAP. XXVIII.

PErvertunt homines ea, quæ ſunt [1] fundamenta nat
cum utilitatem ab honeſtate ſejungunt. Omnes
expetimus utilitatem, ad eamque [2] rapimur; nec facer
te[...]llo modo poſſumus. Nam quis eſt, qui utilia fu
aut [...]is potius, qui ea non ſtudioſiſſime perſequatur
qui[...] nuſquam poſſumus, niſi in laude, decore, hone
utili[...] reperire; propterea [3] illa prima, & ſumma habe
utilit[...]s nomen non tam ſplendidum, [4] quam neceſſa
ducim[...]. Quid eſt igitur, dixerit quis, in jurejura
num iratum timemus Jovem? at hoc quidem commun
omnium philoſophorum, non [5] eorum modo, qui D
nihil habere ipſum negotii dicunt, & nihil exhibere al
ſed [6] eorum etiam, qui Deum ſemper agere aliquid, &
liri volunt, numquam nec iraſci Deum, nec nocere.
autem iratus Jupiter plus nocere potuiſſet, quam nocui
ipſe Regulus? Nulla igitur vis fuit religionis, quæ ta
utilitatem [7] præverteret. An, ne turpiter faceret? Prin
[8] MINIMA DE MALIS. Num igitur tantum mali

P

[5] Rectius fecit, meliorem cauſam habuit, felicior erat, ſiquidem ex honeſto felicitas provenit.

[6] Sicut nemini poteſt eſſe utile, quod inutile generi eſt humano: ſic nec civi poteſt prodeſſe, quod nocet civitati, quia pars eſt civitatis.

[1] Quoniam honeſtum eſt ſecundum naturam, & nihil eſt utile, quod non ſit honeſtum.

[2] Vi & imperio naturæ: ſed nos corrupti verum utile non perſpicimus, avaritiæ nubilo aut alterius affectus caligine obducti, æſtuq
lamitatum inflammati.

[3] Laudem, decorem & hone
quibus datur primus & ſumm
cus.

[4] Propter humanam indige

[5] Epicureorum.

[6] Stoicorum, Peripateticor
Academicorum.

[7] Præveniret, anteponeret
rum illud in quibus editis
tanquam notius irrepſit.

[8] Debemus eligere.

hoſte res gerebatur: adverſus quem & totu
& multa ſunt jura communia. Quod ni ita e
claros viros ſenatus vinctos hoſtibus dedidiſſet

Cap. XXX.

At vero T. Veturius, & Spurius Poſtu
rum conſules eſſent, quia, cum male
[1] Caudium eſſet, legionibus noſtris [2] ſub jug
cem cum Samnitibus fecerant, dediti ſunt his
populi, ſenatuſque fecerant. Eodemque tem
micius, Q. Mælius, qui [5] tum tribuni pleb
eorum auctoritate pax erat facta, dediti ſunt,
tium repudiaretur: atque hujus deditionis ip
qui dedebatur, [6] ſuaſor, & auctor fuit. Quo
annis poſt C. [7] Mancinus: qui, ut Numantin
ſine ſenatus auctoritate fœdus fecerat, dederetu
ſuaſit eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius
bant: qua accepta, eſt hoſtibus deditus. [8]

20 Omnes libri MSS. ita habent, non *pejerare* ut eſt in vulgatis.
21 Solennis Ciceroni aliiſque lo-

magis pro ſponſione
pro pactione aut fc

n Q. Pompejus: quo, cum in [9] eadem cauſa eſſet, de-
ante, accepta [10] lex non eſt. [11] Hic ea, quæ videbatur, tas plus valuit, quam honeſtas: [12] apud ſuperiores utili- ſpecies falſa ab honeſtatis auctoritate ſuperata eſt. [13] At [14] debuit ratum eſſe, quod erat act.m per vim. Quaſi [15] forti viro vis poſſit adhiberi. Cur igitur ad ſenatum ficiſcebatur, cum præſertim de captivis diſſuaſurus eſſet? od maximum in eo eſt, id reprehenditis. Non enim ſuo cio ſtetit, ſed ſuſcepit cauſam, ut eſſet judicium ſenatus. niſi ipſe auctor fuiſſet, captivi profecto Pœnis redditi nt; ita incolumis in patria Regulus reſtitiſſet. Quod quia iæ non utile putavit, idcirco honeſtum ſibi & ſentire illa, ati credidit. Nam quod ajunt, quod valde utile ſit, id honeſtum: [16] immo vero eſſe, non fieri. Eſt enim ni- tile, quod idem non honeſtum: nec, quia utile, ho- 1 eſt: ſed, quia honeſtum, utile. Quare ex multis ilibus exemplis, haud facile quis dixerit hoc exemplo labilius, aut præſtantius.

CAP. XXXI.

Ed ex tota hac laude Reguli, unum illud eſt admiratione dignum, quod captivos retinendos cenſuerit. Nam quod it, nobis nunc mirabile videtur, [1] illis quidem tempori- aliter facere non potuit. Itaque iſta laus non eſt hominis, temporum. Nullum enim vinculum ad adſtringendam m jurejurando majores arctius eſſe voluerunt. id indicant s in Duodecim tabulis; indicant [2] ſacratæ; indicant fœ- dera,

Eadem ignominia premeretur. nullo ante cum iiſdem Numan- rque infame fœdus pepigerat.
Hanc ſupra rogationem nomi-
.
Apud Pompejum, qui nolebat us dedi.
Apud Titum Veturium & Spu- Poſtumum, Conſules; qui ſua- t propter honeſtatem, ut hoſti- ederentur.
Affert aliud, quod Regulo ob- ſtitiſſet.
Sic ſane ſentiebant & Philoſo- JCti.
Hæc non ſunt inepta, nec Stoi- ca, ſed longe veriſſima & omnibus philoſophis communia. Non hic lo- quitur de perfecto ſapiente, ſed de viro forti, etiam ex vulgo, qui non poteſt cogi, ſi nolit.
16 Hoc quoque certiſſimum. Ni- hil enim turpe natura, poteſt utili- tate magna propoſita fieri utile.
1 Simile Africani exemplum lau- dat Cicero lib. II. cap. 21 ineunte.
2 Sic eſt in libris vetuſtis, & im- preſſis pleriſque omnibus: de legi- bus ſacratis Cicero in Corneliana, ſacratas, inquit, in illis ... ut anno XVI. poſt Reges exactos propter nimiam dominationem potent- ...

ſolvērat in belluam, an ²⁷ hominis fig
rat belluæ?

Cap. XXI

Quid, qui omnia recta & honeſta n
potentiam conſequantur; nonne
qui etiam [1] ſocerum habere voluit eum
potens eſſet? utile enim videbatur plu
invidia: id quam injuſtum in patriam,
turpe eſſet, non videbat. Ipſe autem [2]
Græcos verſus Euripidis [3] de Phœniſſis l
ut potero; incondite fortaſſe, ſed tam
ligi:

Nam ſi violandum eſt jus, regnand
Violandum eſt: aliis rebus pietatem

[4] Capitalis Eteocles, vel potius Eurip
[5] quod omnium ſceleratiſſimum fuera
igitur minuta colligimus, hæreditates
tiones fraudulentas? Ecce tibi, qui [6]
dominuſque omnium gentium eſſe conc

27 Intelligentia ſcil. tua. ... an hominis

Hanc cupiditatem, ſi quis honeſtam eſſe dicit, [7] am probat enim legum, & libertatis interitum; earumq eſſionem tetram, & deteſtabilem, glorioſam putat. C n fatetur, honeſtum non eſſe, in ea civitate, quæ lib, quæque eſſe debeat, [8] regnare, ſed ei, qui id fac t, eſſe utile; qua hunc objurgatione, aut quo por itio à tanto errore coner [9] avellere? Poteſt enim, ortales, cuiquam eſſe utile fœdiſſimum, & teterrimu cidium patriæ, quamvis is, qui eo ſe obſtrinxerit, eſſis civibus [10] parens nominetur? Honeſtate igitur da utilitas eſt, & quidem ſic, ut hæc duo, [11] verbo i diſcrepare, re tamen unum [12] ſonare videantur. [13] N ad vulgi opinionem, quæ major utilitas, quam regn ſſe poſſit. Nihil contra inutilius ei, qui id injuſte co fit, invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rati Poſſunt enim cuiquam eſſe utiles [14] angores, ſolicit diurni & nocturni metus, vita inſidiarum pericul pleniſſima? *Multi iniqui, atque infideles regno, pa* inquit [15] Accius. At cui regno? [16] Quod à Ta & Pelope proditum jure obtinebatur. Nam [17] quan s ei [18] regi putas, qui [19] exercitu populi Romani, p n ipſum Romanum oppreſſit, civitatemque non mo m, ſed etiam gentibus imperantem, ſervire ſibi co ? Hunc tu [20] quas conſcientiæ labes in animo cen

h

xpers prudentiæ: quoniam :, quid ſit honeſtum, quid

egis & regni nomen in republ. a fuit invidioſiſſimum, ut ', cum de Romanis loqueren- yrannum & tyrannidem deno-

ulgo, *avertere*: ſed *avellere* plerique librorum antiquo-

uetonius cap. 76. inter *hono- les* à Cæſare *receptos* numerat *um patris patriæ*.

verbo & *re* ſic apud Latinos op- ur, ut apud Græcos λόγῳ καὶ

ignificare. Vide Metaphoram tem in *diſcrepare* & *ſonare*.

ulgata, *nunc abeo ad vulgi* *opinionem*, ſunt fatua. *Non ha* autem eſt, non habeo dicere.

14 Exemplum ſuperius attulit i non unum. His addatur inſigne Ti rii, de cujus angoribus vide Sue nium in ejus vita cap. 63. & ſeq.

15 In tragœdia, quæ inſcribeba Thyeſtes.

16 Legitima ſucceſſione à pa ad filium Thyeſtem quaſi per man tranſmiſſum.

17 Si hoc contingere potuit Thy ſti, qui paternum avitumque regn tenebat, quid debet putare Cæſar

18 Cæſari, quem invidioſe reg appellat.

19 *Cum*, quod in vulgatis inſe tur, non eſt in ullo vetere libro elegantius abeſt.

20 Vide Tacitum Annal. ca Tiberio ex Platonis ſententi

QUamquam id quidem, cum ſæpe aliàs
bello à C. Fabricio, conſule iterum, &
judicatum eſt. Cum enim rex Pyrrhus popul
lum ultro intuliſſet; cumque [1] de imperio
cum rege generoſo, ac potente; [2] perfuga
caſtra Fabricii, eique eſt pollicitus, ſi præm
fuiſſet, ſe, ut clam veniſſet, ſic clam in Pyr
turum, & eum veneno necaturum. Hunc I
cendum curavit ad Pyrrhum; idque factum ej
datum eſt. Atqui, ſi ſpeciem utilitatis, opin
rimus, magnum illud bellum perfuga unus,
verſarium imperii ſuſtuliſſet: ſed magnum c
gitium, quicum laudis certamen fuiſſet, eu
ſed ſcelere ſuperatum. Utrum igitur utilius
qui talis in hac urbe, qualis Ariſtides Athenis
tui noſtro, qui numquam utilitatem à dign
[3] armis cum hoſte certare, an venenis? Si gl
perium expetendum eſt: ſcelus abſit, in quo
gloria. Sin ipſæ opes expetuntur [4] quoquo
terunt eſſe utiles cum infamia. Non igitur u
lippi, Q. filii, ſententia; quas civitates L
acceptis, ex S. C. [5] liberaviſſet, ut hæ rurſus v

ıoneſtum ? Poteſt autem ulli imperio, quod gloria deb
um eſſe, benivolentia ſociorum, utile eſſe odium, i
ıia ? Ego etiam cum Catone meo ſæpe diſſenſi: nim
[7] præfracte videbatur ærarium, vectigaliaque defend
omnia publicanis negare, multa ſociis: cum in hos b
i eſſe deberemus; cum illis ſic agere, ut cum [8] colon
·is ſoleremus: eoque magis, quod illa [9] ordinum co
'io ad ſalutem reipublicæ pertinebat. Male etiam Curi
cauſam [10] Tranſpadanorum æquam eſſe dicebat. Sen
ıutem addebat, [11] VINCAT UTILITAS. Poti
ıt, non eſſe æquam, quia non eſſet utilis reipublica
ı, cum utilem eſſe diceret, non eſſe æquam fateretur.

CAP. XXIII.

[ill]us eſt ſextus liber de officiis Hecatonis talium qu
[illegible]onum: ſitne boni viri in maxima caritate [1] annon
ıi[illegible]m non alere. [3] In utramque partem diſputat: ſi
n[illegible] extremum [4] utilitate putat officium dirigi magi
ı [5] humanitate. Quærit, ſi in mari jactura facienda ſi
ıe pretioſi potius jacturam faciat, an [6] ſervuli vilis. H
res familiaris, [7] alio ducit humanitas. Si tabulam
·agio ſtultus arripuerit, extorquebitne eam ſapiens,
potu

ubnixum, firmatum & ſtabili-
ıere ac pertinaciter.
Quibus, ſi calamitas quædam
m infeſtavit, & proventum per-
, remiſeimus aliquid de pacta
de, aut vectigali annuo: ſic &
uis, ſi animoſe nimis vecti-
ublica conduxerunt, & inopi-
nala intercesserunt, per quæ
ne ſolvere, quantum ad
ſolvendum ſe obſtrinxerunt,
s poſtulat, ut nonnihil pecu-
ictus remittatur.
lla Catonis durities ordinem
tuarà ſenatu disjunxit, & ſe-
us aperuit Cæſari & Pompejo,
ublicam opprimendi.
Qui petebant jus civitatis, quo-
tiſſime egit Curio.
Clamabat Curio, vincat utili-
tamvis adverſaretur æquum,
jus & fas. Cicero vero docet, C
rioni potius dicendum fuiſſe, vin
æquum, licet aliud ſuadere videat
utilitas, ſed quia ei repugnat æq
tas, ideo utilitas eſt repudianda.
1 Non tantum frumenti, ſed qui
quid ad victum attinet.
2 Mancipia.
3 Cur & alenda, & deſerenda
deatur.
4 Ut potius fame pereant ſervi
ancillæ, quam ipſe aut inſigni det
mento afficiatur, aut cum ſuis libe
fame periclitetur.
5 Ut familia conſervetur prop
naturalem ſocietatem rationis & o
tionis, quæ ſervis etiam cum do
nis intercedit.
6 Qui non magni vendi poſſit.
7 Vincere debet humanitas, [illegible]
ſi viliſſimi pretii ſit mancipium

ſum erit certamen; ſed, quaſi [14] ſorte, aut alteri cedet alter. Quid ſi pater ſana ex[illegible] agat ad ærarium, indicetne id magiſtrati[illegible] quidem eſt. Quin etiam [17] defendat pa[illegible] Non igitur patria præſtat omnibus officii[illegible] ipſi patriæ conducit, pios habere cives in[illegible] tyrannidem occupare, ſi patriam proder[illegible] ſilebitne filius? imo vero obſecrabit patr[illegible] Si nihil proficiet, [18] accuſabit: minabitu[illegible] mum, ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit, anteponit ſaluti patris. Quærit etiam, ſi [illegible] nummos acceperit imprudens pro bonis: ſoluturuſne ſit eos, ſi cui debeat, pro bon[illegible] Antipater negat: cui potius [20] aſſentior. giens vendat ſciens, debeatne dicere. Non genes: Antipater viri boni exiſtimat. Hæ troverſa jura Stoicorum. In mancipio ve[illegible]

8 Cum tamen præſtet eum vivere, qui ſit utilior reipublicæ.

9 Nam quamvis conſervationi mei inprimis ſervire me docuerit natura, tamen non vult, ut cum injuria alterius me ſervem.

20 Navicularium & magiſtrum na-

17 Id utiqu[illegible] parentes requi[illegible] mina non ad i[illegible] ctant.

18 Reprehe[illegible] loco eſt, accuſa[illegible]

19 Quod libe[illegible]

? non ea, quæ niſi dixeris, [23] redhibeatur mancipiu :ivili; ſed hæc, mendacem eſſe, aleatorem, furacen ſum. Alteri dicenda videntur, alteri non dicenda. ıurum vendens, orichalcum ſe putat vendere, indicet r bonus, aurum illud eſſe, an emat denario, quod illenarium? Perſpicuum jam eſt, & quid [25] mihi vide & quæ ſit inter eos philoſophos, quos nominavi, co :rſia.

C A P. XXIV.

Acta & promiſſa ſemperne ſervanda ſint, quæ nec vi nec dolo malo (ut prætores ſolent [1]) facta ſint? Si qu camentum cuipiam dederit ad [2] aquam intercutem; p ıque, ne illo medicamento umquam poſtea uteretu edicamento ſanus factus fuerit, & annis aliquot po t in eundem morbum, nec ab eo, quicum pepigera , ut item eo liceat uti, quid faciendum ſit; cum ſ ıanus, qui non concedat, nec ei quidquam fiat inju vitæ, & ſaluti conſulendum. Quid? ſi quis ſapiens r ſit ab eo, qui cum hæredem faciat, cum ei teſtament ertium millies relinquatur, ut ante, quam hæreditate :, luce palam in foro ſaltet, idque ſe facturum promiſ quod aliter eum hæredem ſcripturus ille non eſſet: ſ quod promiſerit, nec ne? [4] Promiſiſſe nollem, & ror fuiſſe gravitatis: ſed quoniam promiſit, ſi ſalta ıro turpe ducet, [5] honeſtius mentietur, ſi ex hæredita 'perit: niſi forte eam pecuniam in repub. [6] magnum al tempus contulerit, ut vel ſaltare eum, cum patriæ co rus ſit, turpe non ſit.

ıſtatio ſumta eſt à JCtis, in s dubiis diſſentientibus.
Opus ſit recipere mancipium ım.
quod æſtimetur, vendatur mil- arliis.
Nimirum, indicandum hoc qui ab emtore bono viro eſſe, ınoris ſuum vendiderit.
a nonnullis additur, *adicere*: l vel hoc, vel *ſervare*, quod ratris edicto exprimitur, ſub- gi molum.

2 Morbum hydropiſin.
3 Milliones tres.
4 Sapientis & gravis viri ſuiſſe non promittere.
5 Majori laude fidem promiſſ non præſtabit, quoniam oſtendit a tiquiorem ſibi eſſe virtutem & deco tum omnibus aliis rebus.
6 In aliquam difficultatem & ne ceſſitatem reipubl. cui adeſſe deb mus, & quisquid pro illa facimu decet.

nis deflagravit. Quanto melius fuerat, ... patris non eſſe ſervatum? Quid, quod Th... miſſum à Neptuno? cui cum tres optatio... diſſet, optavit interitum Hippolyti, filii ... ſuſpectus eſſet de noverca: quo optato in... in maximis fuit luctibus. Quid? Agame... viſſet Dianæ, quod in ſuo regno pulcherr... illo anno, immolavit Iphigeniam, qu... dem anno natum pulchrius. Promiſſum ... dum, quam tam tetrum facinus admitt... & promiſſa non facienda nonnumquam. ... poſita reddenda. Si gladium quis apud t... poſuerit, repetat inſaniens: reddere, pe... dere, officium. Quid? ſi is, qui apud te ... rit, bellum inferat patriæ, reddeſne depo... facies enim contra rempublicam, quæ ... Sic multa, quæ honeſta natura videntur ... fiunt non honeſta. Facere promiſſa, ſta... re depoſita, commutata utilitate fiunt no... quidem, quæ videntur eſſe utilitatis con... tione prudentiæ; ſatis, arbitror, dictu... quatuor fontibus honeſtatis primo libro ... verſabimur, cum docebimu...

eſſe utilia, neque ſunt, quam ſint virtutis inimica. Ac prudentia quidem, quam vult imitari malitia: itemque juſtitia, quæ ſemper eſt utilis, diſputatum eſt. Reliquæ ſi duæ partes honeſtatis: quarum altera in animi excellen magnitudine, & præſtantia cernitur; altera in [13] conform tione, & moderatione continentiæ, & temperantiæ.

CAP. XXVI.

UTile videbatur Ulyſſi, ut quidem [1] poëtæ tragici pr diderunt: nam apud Homerum, [2] optimum auct rem, talis de Ulyſſe nulla ſuſpicio eſt: ſed inſimulant eu tragœdiæ, [3] ſimulatione inſaniæ militiam ſubterfugere v luiſſe. Non honeſtum conſilium. At utile (ut aliquis fo taſſe dixerit) regnare, & [4] Ithacæ vivere otioſe cum pare tibus, cum uxore, cum filio. [5] Ullum tu decus in quotid nis periculis, & laboribus cum tranquillitate hac confere dum putas? ego vero [6] iſtam contemnendam, & abjicie dam: quoniam, quæ honeſta non ſit, ne utilem quidem e arbitror. Quid enim auditurum putas fuiſſe Ulyſſem, ſi illa ſimulatione perſeveraſſet? qui cum maximas res geſſe in bello, tamen hæc audivit ab [7] Ajace:

[8] Cujus, ipſe princeps jurisjurandi fuit,
Quod omnes ſcitis, ſolus neglexit fidem:
Furere aſſimulavit: ne [9] coiret, inſtitit.
Quod ni [10] Palamedis perſpicax prudentia
Iſtius [11] percepſet malitioſam audaciam;
Fide ſacratum jus perpetuo falleret.

[13] Φιλανθρωπίᾳ cujus contrarium apud Terentium, *homo perpaucorum hominum.*

[1] Quorum nullus exſtat.

[2] Fabularum & artificii poëtici, non hiſtoriarum.

[3] Malitia quædam, quæ prudentiam videtur imitari, cum ab ea diſtet plurimum.

[4] Quæ erat patria ſua.

[5] Id eſt, nulla tranquillitas & vita otioſa poteſt conferri cum decore & laude, quam meretur quis ex laboribus & periculis adiiis pro decoro ſervando.

[6] Tranquillitatem.

[7] Quem Ulyſſes ſuperavit in ju cio armorum.

[8] Senarii jambici ex Pacuvii morum judicio.

[9] Cum reliquis Græcis, in con lio Græcorum: ubi actum de be Trojanis publice inferendo.

[10] Cum enim Ulyſſes araret & lem ſereret, ut furens videretu Palamedes objecit aratro Theles chum, filium Ulyſſis: qui inda mens filio ſe aperuit.

[11] Percepſet, pro percepiſſet, in quibuſdam legitur.

... ... ſenatum, ut, niſi redditi eſſe
biles quidam, rediret ipſe Carthaginem
veniſſet, utilitatis ſpeciem videbat, ſed e
15 falſam judicavit: quæ erat talis, ma
domi ſuæ cum uxore, cum liberis; quar
piſſet in bello, communem fortunæ belli
nere conſularis dignitatis gradum. Quis
lia? 16 quem cenſes? magnitudo animi, (

Cap. XXVII

NUm 1 locupletiores quæris auctores
virtutum proprium, 2 nil extimeſce
na deſpicere, nihil, quod homini accidere
dum putare. Itaque quid fecit? in ſenatu
expoſuit: ſententiam ne diceret, recuſavit
jurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe ſe
illud etiam, (ô ſtultum hominem, dixerit
pugnantem utilitati ſuæ!) reddi captivos, 1
illos enim adoleſcentes eſſe, & bonos duc
fectum ſenectute. Cujus cum valuiſſet au
retenti ſunt, ipſe Carthaginem rediit: nequ
triæ retinuit, nec ſuorum. Neque vero ...

i: ſed jusjurandum conſervandum putabat. Itaque
ı vigilando necabatur, [5] erat in meliore cauſa, qı
ni ſenex captivus, perjurus, conſularis remanſiſſe
te, qui non modo non cenſuerit captivos remitte
um etiam diſſuaſerit. Quo modo ſtulte? etiamne,
blicæ conducebat? [6] poteſt autem, quod inutile reipı
, id cuiquam civi utile eſſe?

Cap. XXVIII.

) Evertunt homines ea, quæ ſunt [1] fundamenta na
cum utilitatem ab honeſtate ſejungunt. Omnes
etimus utilitatem, ad eamque [2] rapimur; nec face
ullo modo poſſumus. Nam quis eſt, qui utilia fı
nis potius, qui ea non ſtudioſiſſime perſequatuı
nuſquam poſſumus, niſi in laude, decore, hone
reperire; propterea [3] illa prima, & ſumma habe
itis nomen non tam ſplendidum, [4] quam neceſſ
imus. Quid eſt igitur, dixerit quis, in jurejurı
n iratum timemus Jovem? at hoc quidem commu
nium philoſophorum, non [5] eorum modo, qui
il habere ipſum negotii dicunt, & nihil exhibere
[6] eorum etiam, qui Deum ſemper agere aliquid, &
volunt, numquam nec iraſci Deum, nec nocere.
em iratus Jupiter plus nocere potuiſſet, quam noc
e Regulus? Nulla igitur vis fuit religionis, quæ t
itatem [7] præverteret. An, ne turpiter faceret? Pri
INIMA DE MALIS. Num igitur tantum ma

Rectius fecit, meliorem cauſam
tit, felicior erat, ſiquidem ex
ſtio felicitas provenit.
Sicut nemini poteſt eſſe utile,
d inutile generi eſt humano: ſic
civi poteſt prodeſſe, quod nocet
tati, quia pars eſt civitatis.
Quoniam honeſtum eſt ſecun-
naturam, & nihil eſt utile, quod
ſit honeſtum.
Vi & imperio naturæ: ſed nos
upti verum utile non perſpici-
, avaritiæ nobile aut alterius
affectus caligine obducti, æſtu
lamitatum inflammati.
3 Laudem, decorem & hone
quibus datur primus & ſum
cus.
4 Propter humanam indig
5 Epicureorum.
6 Stoicorum, Peripatetic
Academicorum.
7 Præveniret, antepoucre
rum illud in quibus editis
tanquam nothum irrepſit.
8 Debemus eligere.

non debuit. Addunt etiam, quidquid valde utile honeſtum, etiam ſi antea non videtur. Hæc fere gulum.

Cap. XXIX.

SEd prima videamus. Non fuit Jupiter me iratus noceret, quia [1] neque iraſci ſolet, n Hæc quidem ratio non magis contra Regulum, omne jusjurandum valet. Sed in jurejurando, tus, ſed quæ vis ſit, debet intelligi. Eſt enim j [2] affirmatio religioſa. Quod autem affirmate teſte, promiſeris, id tenendum eſt. Jam enim deorum, [3] quæ nulla eſt, ſed ad juſtitiam, & a tinet. Nam præclare Ennius,

O fides alma, [4] *apta pinnis,* & [5] *jusjurandum*

Qui igitur jusjurandum violat, is fidem viola [6] Capitolio vicinam Jovis Optimi Maximi (u [7] oratione eſt) majores noſtri eſſe voluerunt. iratus quidem Jupiter plus Regulo nocuiſſet, q

9 *Accium* pro *Attium* reſtituit piſſe ab Ariſtotele i

ſe Regulus. Certe, [8] ſi nihil malum eſſet, niſi d
l autem non modo non ſummum malum, ſed [9]
n quidem eſſe, maxima auctoritate philoſophi a
. Quorum quidem teſtem non mediocrem, ſed h
n graviſſimum, Regulum, nolite, quæſo, vituper
i enim locupletiorem quærimus, quam [10] princip
i Rom. qui retinendi officii cauſa cruciatum ſubierit
ium? Nam, quod ajunt, MINIMA DE MAL
, ut turpiter potius quam calamitoſe: an eſt ullum
ilum turpitudine? Quæ ſi in deformitate corporis
liquid offenſionis, quanta illa depravatio & fœditas
i animi debet videri? Itaque [11] nervoſius qui iſta di
ſolum audent malum dicere id, quod turpe ſit:
[12] remiſſius, hi tamen non dubitant ſummum mal
. Nam illud quidem:

eque dedi, neque do fidem infideli cuiquam:

o recte à poëta dicitur, quia cum tractaretur Atre
ſonæ ſerviendum fuit. Sed ſi hoc [14] ſibi ſumunt,
e fidem, quæ infideli data ſit: videant, ne [15] qu
ebra perjurio. Eſt autem etiam jus bellicum, fide
urandi, ſæpe [16] cum hoſte ſervanda. Quod enim
m eſt, ut mens [17] conciperet fieri oportere, id ob
m eſt: quod aliter; id ſi non feceris, nullum perjur
at, ſi [18] prædonibus pactum pro capite pretium no
s, nulla fraus eſt, ne ſi juratus quidem id non fec
pirata non eſt [19] perduellium numero definitus,

C

xta Epicureos, quibus ſum-
alum eſt dolor.
ec fuit opinio Stoicorum, ſta-
m, nihil eſſe numerandum in
præter vitia.
rat enim conſularis. In aliis
t principem reipublicæ.
t Stoici.
t Peripatetici.
Decoro perſonæ.
ujus defenſionem ſuſcipiunt.
Servanda fides etiam infideli.
Hæc eſt omnium veterum libro-
riptura, quam cum etiam pri-
preſſionis libri integram con-
t, Manutii ſine cauſa immuta-
& ſæpe hoſti ſervanda, repo-
t.

17 Vulgo, *mens deferentis c
peret*. Sed *iste casus* non eſt in
& procul dubio ex gloſſemat
repſit. Etenim jusjurandum deb
mentem & ſenſum illius præ
qui illud defert, & quicum j
negotium eſt. Nam dictis ipſis
adhibens Deum, debet dicta
vera, quomodo putat à defe
illa intelligi.

18 Cum enim humano generi
per infeſti ſint, jus humanum e
vare non debet

19 Vulgo: *eſt ex perduellium*
ex delet Grævius, & pluribus
exponit: non eſt relatus in
& juſtorum hominum numer

& multa ſunt jura communia. Quod ni ita eſſet;
claros viros ſenatus vinctos hoſtibus dedidiſſet.

Cap. XXX.

At vero T. Veturius, & Spurius Poſtumiu
rum conſules eſſent, quia, cum male pug
[1] Caudium eſſet, legionibus noſtris [2] ſub jugum
cem cum Samnitibus fecerant, dediti ſunt his: [3] i
populi, ſenatuſque fecerant. Eodemque tempo
micius, Q. Mælius, qui [5] tum tribuni pleb. er
eorum auctoritate pax erat facta, dediti ſunt, ut
tium repudiaretur: atque hujus deditionis ipſe
qui dedebatur, [6] ſuaſor, & auctor fuit. Quod i
annis poſt C. [7] Mancinus: qui, ut Numantinis,
ſine ſenatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur,
ſuaſit eam, quam L. Furius, & Sex. Atilius ex
bant: qua accepta, eſt hoſtibus deditus. [8] Ho

20 Omnes libri MSS. ita habent, non *pejerare* ut eſt in vulgatis.
21 Solennis Ciceroni aliiſque loquutio.
22 Sunt verba Etheoclis apud Eu-

magis pro ſponſione hal
pro pactione aut fœde
ſponſores non locuple
hoſtibus.
4 Mire in his nomi

Q. Pompejus: quo, cum in [9] eadem cauſa eſſet, ‹
nte, accepta [10] lex non eſt. [11] Hic ea, quæ videbat
s plus valuit, quam honeſtas: [12] apud ſuperiores ut
ſpecies falſa ab honeſtatis auctoritate ſuperata eſt. [13]
[14] debuit ratum eſſe, quod erat act..m per vim. Q‹
[15] forti viro vis poſſit adhiberi. Cur igitur ad ſena‹
:iſcebatur, cum præſertim de captivis diſſuaſurus eſſ‹
. maximum in eo eſt, id reprehenditis. Non enim ſ
o ſtetit, ſed ſuſcepit cauſam, ut eſſet judicium ſenat‹
ſi ipſe auctor fuiſſet, captivi profecto Pœnis red‹
; ita incolumis in patria Regulus reſtitiſſet. Quod q‹
: non utile putavit, idcirco honeſtum ſibi & ſentire il
i credidit. Nam quod ajunt, quod valde utile ſit,
ioneſtum: [16] immo vero eſſe, non fieri. Eſt enim ‹
ile, quod idem non honeſtum: nec, quia utile, h
ı1 eſt: ſed, quia honeſtum, utile. Quare ex mul
ılibus exemplis, haud facile quis dixerit hoc exem‹
‹labilius, aut præſtantius.

CAP. XXXI.

‹d ex tota hac laude Reguli, unum illud eſt admiratio
gnum, quod captivos retinendos cenſuerit. Nam qu
, nobis nunc mirabile videtur, [1] illis quidem tempo
iter facere non potuit. Itaque iſta laus non eſt homin
mporum. Nullum enim vinculum ad adſtringend‹
jurejurando majores arctius eſſe voluerunt. id indic‹
n Duodecim tabulis; indicant [2] ſacratæ; indicant f‹
der

‹lem ignominia premeretur.
‹llo ante cum iiſdem Numan-
‹ue infame fœdus pepigerat.
‹ıne ſupra rogationem nomi-

‹ıd Pompejum, qui nolebat
dedi.
‹ıd Titum Veturium & Spu-
‹ſtumium, Conſules; qui ſua-
‹ropter honeſtatem, ut hoſti-
‹rentur.
‹fert aliud, quod Regulo ob-
‹diſſet.
‹c ſane ſentiebant & Philoſo-
‹ci.
‹c non ſunt inepta, nec Stoi-
‹ca, ſed longe veriſſima & omni‹
philoſophis communia. Non hic ‹
quitur de perfecto ſapiente, ſed
viro forti, etiam ex vulgo, qui n‹
poteſt cogi, ſi nolit.

16 Hoc quoque certiſſimum. ‹
hil enim turpe natura, poteſt uti‹
tate magna propoſita fieri utile.

1 Simile Africani exemplum l‹
dat Cicero lib. II. cap. 22 ineunte

2 Sic eſt in libris vetuſtis, & i‹
preſſis pleriſque omnibus: de le‹
bus ſacratis Cicero in Cornelian‹
tanta, inquit, in illis virtus ‹
ut anno XVI. poſt Reges e‹
propter nimiam dominationem

negotium exhiberi patri; accurriſſe Romæ ... ma luce Pomponii domum veniſſe dicitur ... nunciatum; [7] qui illum iratum allaturum ... patrem arbitraretur; ſurrexit è lectulo, [8] ... ad ſe adoleſcentem juſſit venire. At ille ... confeſtim gladium [9] diſtrinxit, juravitqu... interfecturum, niſi jusjurandum ſibi de ... miſſum eſſe facturum. Juravit hoc coact... nius: rem ad populum detulit: docuit, c... re neceſſe eſſet: Manlium [10] miſſum fecit ... ribus illis jusjurandum valebat. Atque hi ... qui ad Anienem Galli, quem ab eo pro... [11] torque detracto, [12] cognomen invenit ... ſulatu Latini ad [13] Veſerim fuſi, & fugati ... mis: & qui perindulgens in patrem, idè ... [14] filium.

tiam ſecederent, leges ſacratas ipſi ſibi rogarent, &c. In Manutianis editionibus legitur, *indicant ſacra*, quod Marſus de ſacrorum ritibus interpretatur.

3 Judicia & cognitiones.

4 Quod, occaſione bene faciendi ... abſtinendi legitimam, ...

8 E cubi...

9 Quem ...

10 Non t... remiſſa eſt ... res honori ...

11 Ita i... mibus. Sed ... vit, Cicer...

CAP. XXXII.

ut laudandus Regulus in conſervando jurejurando, ſ ecem illi, quos poſt Cannenſem pugnam juratus a n miſit Annibal, in caſtra redituros ea, quorum poti 'œni, niſi de redimendis captivis impetraviſſent, ſi no int, vituperandi. De quibus non omnes uno modo 'olybius, [2] bonus auctor in primis, ſcribit, ex decem ſimis, qui tum erant miſſi, novem revertiſſe, à Sena m impetrata: unum ex decem, qui paulo poſt, quar s erat è caſtris, rediiſſet, quaſi aliquid eſſet oblitus remanſiſſe. Reditu enim in caſtra, liberatum ſe eſ ando interpretabatur: non recte: fraus enim [3] adſtri diſſolvit perjurium. Fuit igitur ſtulta calliditas, pe mitata prudentiam. Itaque decrevit ſenatus, ut il or, & callidus vinctus ad Annibalem duceretur. Se aximum: octo hominum millia tenebat Annibal is in acie cepiſſet, aut qui periculo mortis diffugiſſen alicti in caſtris fuiſſent à Paulo, & Varrone conſul os Senatus non cenſuit redimendos, cum id [4] par a fieri potuiſſet: ut eſſet inſitum militibus noſtris a a, aut emori. Qua quidem re audita, fractum an Annibalis ſcribit idem, quod [5] ſenatus, populuſq rebus afflictis tam excelſo animo fuiſſet. Sic honeſta ratione ea, quæ videntur utilia, vincuntur. [6] Acili ille, qui Græce ſcripſit hiſtoriam, plures ait fuiſſe, q a reverteriſſent, eadem fraude, ut jurejurando liber, et ſque à Cenſoribus omnibus ignominiis notato hujus [7] loci finis. Perſpicuum eſt enim, quæ timic, humili, demiſſo fractoque fiant, quale fuiſſet R ctum, ſi aut de captivis, quod ipſi opus eſſe videretu ne

a Livium lib. XXVII. c. 58. inprimis 61.

xime dignus, cui, aliquid, fides habeatur

l malunt: diſtringis, quod :, aliquid reſolutum aliter

erant autem redimi tribus vel K S CIↃCC. teſte Poly-ſ.

r declararet, nec tanta clade ſe poſſe permoveri ad captos pret liberandos, quo peccaſſe judicare utque & fidem faceret hoſti, ſe m laborare penuria poſt tantas ſtrag civium.

6 In aliis male: *Attilius*. Ca Acilius annales ſcripſit, Diony Halicarnaſſeo, Livio, Plutarcho n notatos.

7 Diſputationis, quæ pertin fortem animum & magnum.

quidquam eſſe utile, quod ſit huic tal
contrarium? Atqui ab Ariſtippo [1] Cyr
cerii philoſophi nominati, omne bonu
runt: virtutemque cenſuerunt ob eam
quod efficiens eſſet voluptatis. Quibu
Epicurus, ejuſdem fere adjutor, aucto
his, [5] viris equiſque (ut dicitur) ſi hon
nere ſententia eſt, decertandum eſt. N
tas, ſed vita omnis beata, corporis [6]
ejuſque conſtitutionis ſpe explorata
ſcriptum eſt, continetur: certe hæc ut
ma, (ſic enim cenſent) cum honeſtat
primum prudentiæ locus dabitur? an
ſuavitates? Quam miſer virtutis fam
luptati! quod autem munus prudentis
genter voluptates? Fac nihil iſto eſſe j
ri poteſt turpius? Jam, qui dolorem
apud eum quem habet locum fortitud
borumque contemptio? Quamvis en
Epicurus, ſicut hic dicit, [10] ſatis fort
non id ſpectandum eſt, quid dicat,
ſit ei dicere, qui bona voluptate terr

illum audiam de continentia, & temperantia; dicit dem multa multis locis: ſed [11] aqua hæret, ut ajunt. ui poteſt temperantiam laudare is, qui ponat ſummum in voluptate? eſt enim temperantia libidinum inimi- idines autem conſectatrices voluptatis. Atque in his [12] tribus generibus, quoquo modo poſſunt, non in- [13] tergiverſantur. Prudentiam introducunt, ſcien- 4 ſuppeditantem voluptates, [15] depellentem dolores. idinem quoque aliquo modo [16] expediunt, cum tra- ationem negligendæ mortis, perpetiendique doloris. temperantiam inducunt, non facillime illi quidem, ien quoquo modo poſſunt: dicunt enim, voluptatis tudinem doloris detractione [17] finiri. Juſtitia [18] va- vel jacet potius. Omneſque eæ [19] virtutes, quæ in unitate cernuntur, & in ſocietate generis humani. enim bonitas, nec liberalitas, nec comitas eſſe poteſt, us, quam amicitia, ſi hæc non per ſe expetantur, ſed ptatem, utilitatemve referantur. Conferamus igitur . Nam ut utilitatem nullam eſſe docuimus, quæ ho- Tet contraria: ſic [20] omnem voluptatem dicimus ati eſſe contrariam. Quo magis reprehendendos Calli- m, & Dinomachum judico: qui ſe dirempturos con- ſiam putaverunt, ſi cum honeſtate voluptatem, tam- cum homine pecudem, copulaviſſent. Non recipit conjunctionem honeſtas, aſpernatur, repellit. Nec inis bonorum & malorum, qui ſimplex eſſe debet, ex ilibus rebus miſceri, & temperari poteſt. Sed de hoc (magna

on progreditur ejus ratio, im- ntis retinetur, ut aqua: nam ſunt, quæ dicit.

rudentia, fortitudine & tem- a.

ugiunt juſtam reprehenſio- & alios fallunt verbis, quibus ipſas videntur afferre, tueri dire.

ubminiſtrantem corpori ipſas ates.

lam Philoſophia medetur con- is animis, ut ait Cicero.

Videntur introducere, & illi aſſignare ſuum.

Vulgo male, fori. Hoc enim us Epicurei, ubi dolor de- tractus eſſet, finiri ac terminari vo- luptatem.

18 Natat, nec poteſt conſiſtere aut eſſe apud ipſos; cum omnia referant ad propriam voluptatem, non ad communem; quod eſt contra juſti- tiam.

19 Liberalitas, magnificentia, co- mitas, affabilitas.

20 Non quod omnem damnet vo- luptatem, paullo enim poſt ipſe di- cit, voluptatem poſſe condimentum eſſe honeſtatis; ſed cum de honeſtate diſputat, non vult ulli voluptati lo- cum eſſe. Nam voluptas honeſtatem non poteſt reddere honeſtiorem & meliorem, ſed nonnunquam turpi- rem.

... adveniantis le

me ipſum levari volo. Etſi te quidem id r
ter, (ſicut omnia) & ferre, & laturum e
mihi, cum de ſenectute vellem aliquid ſcr
bas dignus eo munere, quo [10] uterque noſ
uteretur. Mihi quidem ita jucunda hujus li
ut non modo omnes abſterſerit ſenectutis m
cerit mollem etiam, & jucundam ſenectu
igitur ſatis laudari digne poterit philoſophia
omne tempus ætatis ſine moleſtia poſſit dege
teris & diximus multa, & [12] ſæpe dicemu
de ſenectute ad te miſimus. Omnem autem
buimus non [13] Tithono, ut Ariſto Chius
auctoritatis in fabula: ſed M. Catoni ſeni
auctoritatem haberet oratio: apud quem
[15] Scipionem facimus admirantes, quod is ta
tem ferat, iiſque eum reſpondentem. Qui ſi
tur diſputare, quam conſuevit ipſe in ſuis l
Græcis litteris, quarum conſtat eum perſtu
ſenectute. *Sed quid opus eſt plura? jam eni*
ſermo explicabit noſtram omnem de ſenectut

7 Qui neque ſecundis rebus, nec adverſis deprimeris.
8 R...

13 Qui cum a ... eſſet, ab ...

CAP. II.

P. Sæpenumero mirari ſoleo cum C. hoc Lælio, c
:eterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, p
ue ſapientiam, tum vel maxime, quod numqu
em tibi gravem eſſe ſenſerim: quæ pleriſque ſeni
ſa eſt, ut on..s ſe [2] Ætna gravius dicant ſuſtine
Rem haud ſane difficilem, Scipio, & Læli, admir
ii. Quibus enim [3] nihil eſt opis in ipſis ad bene, b
vendum, iis omnis gravis eſt ætas: qui autem om
ſe ipſis petunt, iis nihil poteſt malum videri, qu
neceſſitas afferat. Quo in genere in primis eſt
quam ut adipiſcantur, omnes optant, eandem ac
ptam: tanta eſt [4] inconſtantia ſtultitiæ atque perv
obrepere ajunt eam citius, quam putaſſent. Primu
git eos falſum putare? Qui enim citius adoleſcen
, quam pueritiæ adoleſcentia, obrepit? Deinde,
gravis eſſet iis ſenectus, ſi octingenteſimum ann
, quam octogeſimum? Præterita enim ætas, qua
a, cum effluxiſſet, nulla conſolatione permulc
ultam ſenectutem. Quocirca, ſi ſapientiam me
i ſoletis (quæ utinam digna eſſet opinione veſt
ue cognomine) in hoc ſumus ſapientes, quod na
timam ducem, [5] tamquam deum, ſequimur, ei
is: à qua non veriſimile eſt, cum cæteræ partes æ
eſcriptæ ſint, extremum actum, tamquam ab in
eſſe neglectum. Sed tamen neceſſe fuit eſſe aliq
um, &, tamquam in arborum baccis, terræque f
maturitate tempeſtiva, quaſi [6] vietum, & [7] caducu
rendum eſt molliter ſapienti. Quid enim eſt ali
m modo bellare cum diis, niſi naturæ repugna
Atqui, Cato, gratiſſimum nobis, ut etiam pro S
pi

s infra in Lælio enumerat
p. 2.
ſit hoc ex Euripidis Hercule

omnes vitæ rationes ſuſpen-
t a muneribus fortunæ, re-
liis, quæ non ſunt noſtri ju-
eſtatis.
: *inconſtantia, ſtultitia.*

Sed noſtra prævalet lectio, *in*
ſtantia ſtultitiæ. h. e. tam incon
tes ſunt homines ſtulti atque per
ſi, quibus nihil opis eſt in ſeipſi
bene beateque vivendum.

5 Stoici naturam dicebant D
6 Languidum, ſine vi, natu
viribus privatum.
7 Ad caſum pronum.

A

contecti..., ...
perveniſti, videre quale ſit.

Cap. III.

Cat. Faciam, ut potero, Læli: ſæpe
querelis meorum æqualium, (pares au
bus, veteri proverbio, facillime congreganti
linator, quæ Sp. Albinus, homines conſula
æquales, deplorare ſolebant: tum, quod vo
rent, ſine quibus vitam nullam putarent; tun
rentur ab iis, à quibus eſſent coli ſoliti. Qui
debantur accuſare, quod eſſet accuſandum.
ſenectutis accideret, eadem mihi uſu evenir
omnibus majoribus natu: quorum ego mu
ſenectutem ſine querela: qui ſe & libidinu
tos eſſe non moleſte ferrent, nec à ſuis de
omnium iſtiuſmodi querelarum in moribus
ætate. [1] Moderati enim & [2] nec difficiles
ſenes tolerabilem agunt ſenectutem: imp
& inhumanitas omni [4] ætate moleſta eſt.
dicis, Cato. Sed fortaſſe dixerit quiſpiam,
& copias, & dignitatem tuam; tolerabilem
... poſſe multis contingere.

lis, nec tu, ſi Athenienſis eſſes, clarus umquam fi
eodem modo de ſenectute poteſt dici. Neque en
a inopia levis eſſe ſenectus poteſt, ne ſapienti qui
ſipienti, etiam in ſumma copia, non gravis. Ap
nnino ſunt, Scipio, & Læli, arma ſenectutis, a
itationeſque virtutum: quæ in omni ætate cultæ,
m diuque vixeris, mirificos efferunt fructus; ne
quia numquam deſerunt, ne in extremo quidem
ætatis; (quamquam id maximum eſt) verum et
nſcientia bene actæ vitæ multorumque benefact
atio, jucundiſſima eſt.

CAP. IV.

o Q. Maximum, eum, qui Tarentum recepit,
ſcens ita dilexi ſenem, ut æqualem. Erat enim ir
mitate condita gravitas: nec ſenectus mores mu
uamquam eum colere cœpi non admodum gran
ed tamen jam ætate provectum. [2] Anno enim
primum fuerat, quam ego natus ſum: cumqu
m conſule adoleſcentulus miles profectus ſum ad
quintoque anno poſt ad Tarentum quæſtor: de
, quadriennio poſt factus ſum prætor: quem magi
eſſi conſulibus Tuditano, & Cethego; cum qui
nodum ſenex, ſuaſor [3] legis Cinciæ de donis, &

1 … e ſumta ex Platonis lib. I. … bl. Voluit Themiſtocles non … modo ignobilitatem, ſed … entis perſtringere: quaſi & … & animo tam humiles ſint, … adere quidem ex illis quis … virum clarum. Itaque nec … icles, ſi ei contigiſſet, ut … l obſcuraque inſula Seripho … ar; nec Seriphius ille, ſi … ; clarus unquam fuiſſet, niſi … at quædam majora, ut in … rendis eximia prudentia & … , aliaque hujuſmodi. … phius ille non conferendus … cum ſene inopi ſapiente, … m divite inſipiente, quorum … nectutem inopia, alteri inſi- … ravem facit: ſed ei ſeni ſi- … , *cujus ad miſeriam addi* … ſt, … neque res domeſti- … ca ſubſidio eſt, neque ſapientia … tio. nam ſenectus inopi ſapient … vis eſt, diviti inſipienti gra … inopi ſimul & inſipienti gravi … atque hoc tertium ſenectutis mi … mæ genus indicat Cicero, cum … *ne ſapienti quidem.* nam ſeni ſap … quidem inopi levis eſſe ſenectu … poteſt: ſequitur, ut inſipienti i … graviſſima ſit.

1 Hic eſt Q. Fabius Maximus, … rucoſus, qui anno V. C. 544 T … tum Calabriæ metropolin, proc … ne recepit.

2 Multum laborant interpre … ut Catonis Fabiique tempora … ponant: quos conſule, ſi q … Noſtrum enim non eſt, tanta … ponere lites.

3 Vide Fridericum Bra … de lege Cincia.

Tarentum ...

quidem, me audiente, Salinatori, qui, [8] ...
fugerat in arcem, glorianti, atque dicenti
Q. Fabi, Tarentum recepiſti: *Certe*, inquit
niſi tu amiſiſſes, ego numquam recepiſſem. N
præſtantior, quam in toga: qui conſul iterum
collega quieſcente, C. Flaminio tribuno pleb
tuit, reſtitit, agrum [9] Picentem, & Gallicum
tra ſenatus auctoritatem dividenti: augurqu
cere auſus eſt, OPTIMIS AUSPICIIS
QUÆ PRO REIPUBLICÆ SALUTE
TUR: QUÆ CONTRA REMPUBLIC
TUR, CONTRA AUSPICIA FIER
viro præclara cognovi: ſed nihil eſt admirab
modo ille mortem [10] M. filii tulit, clari vi
[11] Eſt in manibus laudatio: quam cum legi
loſophum non contemnimus? Nec vero il
atque in oculis civium magnus: ſed intus, d
tior. Qui ſermo? quæ præcepta? quanta no
quæ ſcientia juris [12] augurii? multæ etiam
Romano, litteræ: omnia memoria teneb

4 Fabius Hannibalem facinora au- ... re partum glori
... plena. movet.

ɔlum, ſed etiam [15] externa bella: cujus ſermone i
ıpidɔ fruebar, quaſi jam divinarem id, quod evenii
:inɑo, fore, unde diſcerem, neminem.

CAP. V.

Jorſum igitur hæc tam multa de Maximo? Quia prc
ɛɑo vid tis, nefas eſſe diɑu, miſeram fuiſſe talem ſe
em. Nec tamen omnes poſſunt eſſe [1] Scipiones, a
ıi, ut urbium expugnationes, ut pedeſtres navaleſ
, ut bella à ſe geſta, ut triumphos recordentur: e
quiete, & pure, atque eleganter actæ ætatis placid
is ſeneɑus: qualem accepimus Platonis, qui uno i
ſimo anno mortuus ſcribens eſt: qualem Iſocrati
ım librum, qui Panathenaicus inſcribitur, quarto
eſimo anno ſcripſiſſe dicitur, vixitque quinquenni
: cujus magiſter Leontinus Gorgias centum & ſepte
evit annos, neque umquam in ſuo ſtudio, atque op
it. Qui, cum ex eo quæreretur, cur tam diu eſſe vell
ı? *Nihil habeo*, inquit, *quod incuſem ſenectutem*. Pr
n reſponſum, & doɑo homine dignum: ſua enim
ſapientes, & ſuam culpam in ſeneɑutem conferun
non faciebat is, cujus modo mentionem feci, Ennius

cut fortis equus ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

fortis, & viɑoris ſeneɑuti comparat ſuam: quem q
ɔrobe meminiſſe poteſtis: anno enim undevigeſimo p
nortem hi conſules, T. Flamininus, & [4] M. Acili
ſunt. Ille autem Cæpione, & Philippo iterum [5] cc
mortuus eſt, cum ego, quinque & ſexaginta annos
[6] legem Voconiam voce magna, & [7] bonis lateribus ſ
ı. Sed annos ſeptuaginta natus (tot enim vixit Enni

Exterarum nationum, Græco-
Perſarum, Aſſyriorum.
lajorem Africanum ſignificat.
on immoratus eſt ſtudiis, ſed
us. Vide Diogenem Laërtium.
ſynecdoche Attica. *pugnare*
m, *certare certamen*.
Ion *M. Atilius*, ut vulgo, ſed
d eſt, *Manius*) *Acilius*. cujus
a Cap. X. meminit.

5 Non *conſulibus*, ut vulgo,
conſules, ut referatur ad Philipp
qui ſolus ſecundum Conſul fuit,
Cæpio.

6 De mulierum hæreditatibus.

7 De Catonis validis ſupreme
te lateribus vide Val. Max. lib
& Cic. Philipp. II. Tu iſtis fa
iſtis lateribus, iſta gladiator
corporis firmitate.

à morte. Earum, ſi placet, ...
juſta unaquæque, videamus.

C a p. VI.

A rebus gerendis ſenectus abſtrahit? Q
1 quæ in juventute geruntur, & viribus
tur res ſunt ſeniles, quæ vel infirmis corpori
men adminiſtrentur? nihil ergo agebat Q. N
L. Paullus, pater tuus, Scipio, ſocer 2 o
mei? cæteri ſenes, Fabricii, Curii, Corun
publicam conſilio & 3 auctoritate defendeban
Ad App. Claudii ſenectutem accedebat etiam
tamen, cum ſententia ſenatus inclinaret ad
rho fœduſque faciendum, non dubitavit dic
ſibus perſecutus eſt Ennius:

Quo vobis mentes, rectæ quæ ſtare ſoleba
Antehac, dementes ſeſe flexere 4 via?

Cæteraque graviſſime: notum enim vobis
men ipſius Appii extat oratio. Atque han
& decem annos poſt alterum conſulatum
conſulatus anni 5 decem interfuiſſent, cen
ſuperiorem fuiſſet. Ex quo intellig
... ſic à patrib

: ſimileſque ſunt [7] iis, qui gubernatorem in naviga: nihil dicant, cum alii malos ſcandant, alii per ſc nt, alii ſentinam exhauriant: ille autem clavum ten us ſedeat in puppi. Non facit ea, quæ juvenes. At v o majora, & meliora facit. Non enim viribus, aut atibus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur, ilio, auctoritate, ſententia: quibus non modo non , ſed etiam augeri ſenectus ſolet. Niſi forte ego vol k miles, & tribunus, & legatus, & conſul [8] verſ n vario genere bellorum, ceſſare nunc videor, cum l in gero: at ſenatui, quæ ſunt gerenda, præſcribo. iodo: Carthagini, male jam diu cogitanti, bell lto ante denuntio: De qua vereri non ante deſina i illam excisam eſſe cognovero. Quam palmam utin mmortales, Scipio, tibi reſervent, ut [10] avi reliqu quare: cujus à morte hic [11] tertius & triceſimus eſt Sed memoriam illius viri excipient omnes anni co tes. Anno ante me cenſorem mortuus eſt, novem a meum conſulatum, cum conſul iterum, me conſu us eſſet. Num igitur, ſi ad centeſimum annum vixiſ lutis eum ſuæ pœniteret? Nec enim excurſione, , nec eminus haſtis, aut cominus gladiis uteretur: lio, ratione, ſententia. Quæ niſi eſſent in ſenibus, num conſilium majores noſtri appellaſſent ſenat d Lacedæmonios quidem ii qui ampliſſimum magiſ gerunt, ut ſunt, ſic etiam nominantur ſenes. Quo e, aut audire voletis [12] externa; maximas reſpubl oleſcentibus labefactatas, à ſenibus ſuſtentatas & reſt periecis.

do, qui veſtram rempublicam tantam amiſiſtis tam cit nim [13] percontantur, ut eſt in Nævii [14] Ludo, reſp ir & alia, & hæc in primis:

Pr

Id eſt, nugas agunt, nulla fr- tione utuntur, ab ipſa expe- t coarguuntur.

IH, *ut ſi quis*, vel *qui*: quod xiborum negligentia ortum

ræſertim in Hiſpania.

Quod orationibus ſuis ſemper ntentia *ſubjiceret*, *Hac cenſeo*, *thaginem delendam*. auctor la *s Plutarchus*.

10 Qui tributariam, Hanni victo, Carthaginem fecerat.

11 Ita plerique Codices. Sed *quartus*, *quintus* vel *ſextus*.

12 Exempla.

13 Alii *percunctanti*: ſed *per tantur* probant plerique Codi intellige ἀπὸ τοῦ κοινοῦ homine

14 Quidam addunt, poëta. ἱματοπωλῶν libros, quo & Chariſius advocant, iun

AT memoria minuitur. Credo, nıſı
ſi ſis natura tardior. [1] Themiſtocl
nomina perceperat: num igitur cenſetis,
proceſſiſſet, qui Ariſtides eſſet, Lyſimacl
tum? Equidem non modo eos novi qui ſur
tres etiam, & avos: nec ſepulcra [2] leg
ajunt) ne memoriam peream. His enim i
in memoriam mortuorum. Nec vero quei
divi oblitum, quo loco theſaurum obruiſ
curant, meminerunt: vadimonia conſtitu
bus ipſi debeant. Quid juriſconſulti? qui
augures? quid philoſophi ſenes? quam m
manent ingenia ſenibus, modo permane
duſtria: nec ea ſolum in claris, & honorati
etiam privata, & quieta. Sophocles ad ſun
tragœdias fecit. Qui propter ſtudium cur
negligere videretur, [3] à filiis in judicium
quemadmodum noſtro more male rem ger
bonis interdici ſolet: ſic illum, quaſi deſi
miliari removerent judices. tum ſenex di
quam in manibus habeat, & proxime ſcri

recitaſſe judicibus, quæſiſſeque, num illud carentis videretur. Quo recitato, ſententiis judicum .s. Num igitur hunc, num Homerum, num Heıum Simonidem, num Steſichorum, num, quos Iſocratem, Gorgiam, num philoſophorum printhagoram, Democritum, num Platonem, num m, num poſtea Zenonem, Cleanthem, aut eum, etiam Romæ vidiſtis, Diogenem Stoicum, coëgit diis obmuteſcere ſenectus? an non in omnibus iis agitatio vitæ æqualis fuit? Age, ut iſta divina ſtumus. Poſſum nominare ex agro Sabino [6] ruſticos, vicinos, & familiares meos, quibus abſentibus, fere ulla in agro majora opera fiunt, non ſerendis, iendis, non condendis fructibus. Quamquam in us hoc mirum. Nemo enim eſt tam ſenex, qui ſe n putet poſſe vivere, ſed iidem [8] elaborant in eis, nihil omnino ad ſe pertinere.

arbores quæ alteri ſæculo proſint,

us noſter in Synephebis. Nec vero dubitat agricois ſenex, quærenti, cui ſerat, reſpondere: Diis bus, qui me non accipere modo hæc à majoribus, ſed etiam [10] poſteris prodere.

CAP. VIII.

us [1] Cæcilius de ſene alteri ſæculo proſpiciente, ım illud idem:

epol ſenectus, ſi nihil quidquam aliud vitii
tes tecum, cum advenis; unum id ſat eſt,
lis vivendo, multa, quæ non volt, videt:

Et

oceres Romani in agris, & ubi conſilium publibatur, è villis arceſſeatum.

abet admirationis, quod bus rebus, quæ ad ipſos curam ponunt: in hoc ſenex ſerit arbores, quæ proſint, id multo man videtur.

male: *laborant*. Nam i frequens & uſitata lo, *elaborare in hoc*.

9 *Serit*, non *ſerunt*, ut eſt in vulg. loquitur enim de ſene, alteri ſæculo proſpiciente, quod ſequentia indicant.

10 Propagare ad poſteros.

1 Plotio.

2 Et in Nonio & in vet. libris, hi verſus leguntur per allocutionem ad ſenectam, in quorum tertio figuram perſona mutatur. Male igitur in ſecundo habent vulgati: apportes cum, cum advenit.

ſic adoleſcentes ſenum præceptis gaudent, quio
ſtudia ducuntur. Nec minus intelligo me vo
mihi eſſe jucundos. Sed videtis, ut ſenectus i
guida, atque iners non ſit, verum etiam ſit op
agens aliquid, & moliens; tale ſcilicet, qual
dium in ſuperiore vita fuit. Quid, quod etiam
quid? ut Solonem verſibus gloriantem vid
quotidie aliquid addiſcentem, ſenem fieri dici
qui [6] Græcas litteras ſenex didici: quas quidem
pui, quaſi diuturnam ſitim explere cupiens, i
nota eſſent, quibus me nunc exemplis uti vide
feciſſe Socratem in fidibus audirem, vellem eq
(diſcebant enim fidibus antiqui) ſed in litteris

CAP. IX.

NEc nunc quidem vires deſidero adoleſce
erat locus alter de vitiis ſenectutis) ne
adoleſcens tauri, aut elephanti deſiderabam.
decet uti; & quidquid agas, agere [2] pro viribu
vox poteſt eſſe contemtior, quam [3] Miloni
qui cum jam ſenex eſſet, athletaſque ſe in curi
tes videret, adſpexiſſe lacertos ſuos dicitur, [4] i

tu ipſe, [5] nugator. Neque enim ex te umquam es r
us, ſed ex lateribus, & lacertis tuis. Nihil [6] St
; tale, nihil [7] multis annis ante [8] T. Coruncanius,
odo P. Craſſus: à quibus jura civibus præſcribebant
m uſque ad extremum ſpiritum eſt provecta pruden
r, metuo, ne langueſcat ſenectute. Eſt enim mu
on ingenii ſolum, ſed laterum etiam, & virium. Om
anorum illud in voce ſplendeſcit etiam neſcio quo pa
ectute: quod equidem adhuc non amiſi: & videtis a
ſed tamen eſt decorus ſermo ſenis quietus, & remiſſi
ne perſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta
oratio, quod ſi ipſe exequi nequeas, poſſis tamen S
præcipere, & Lælio. Quid enim jucundius ſenect
ſtudiis juventutis? anne quidem vires ſenectuti rel
is, ut adoleſcentulos doceat, inſtituat, ad omne off
s inſtruat? quo quidem opere quid poteſt eſſe præc
Mihi vero [10] Cn. & P. Scipiones, & avi tui du
Æmilius, & P. Africanus, comitatu nobilium ju
ortunati videbantur. Nec ulli bonarum artium magi
[12] beati putandi, quamvis conſenuerint vires, atque
nt. Etſi iſta ipſa defectio virium, adoleſcentiæ vi
ur ſæpius, quam ſenectutis. [13] Libidinoſa enim &
rans adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti. C
uidem apud [14] Xenophontem eo ſermone, quem m
habuit, cum admodum ſenex eſſet, negat ſe umqu
e ſenectutem ſuam imbecilliorem factam, quam a
tia fuiſſet. Ego L. Metellum memini puer, (qui c
iennio poſt alterum conſulatum pontifex maxi
eſſet, viginti & duos annos ei ſacerdotio præfuit)
eſſe viribus extremo tempore ætatis, ut adoleſcenti

n

...l naturam, tanquam novercaſo, male gratus, inſuavis.
...opter juris civilis ſcientiam
...
...citer XC.
... jus primus profiteri cœ-
...
...cem claram. clara enim tum
...n obtuſa ſplendeſcit. Cicero
... Orat. *Eſt autem in dicendo*
...idam cantus obſcurior, quem
...t Demoſthenes & Æſchines,
... phyſi obiicis vocis flexiones.

10 Duo fratres, qui in Hiſpa... ceciderunt. Publius eſt majoris A...cani & Aſiatici pater: Cneus, eor... patruus, Scipionis Naſicæ genito...

11 Æmilius ſanguinis, Africa... Publii filius adoptionis linea.

12 Vulgo *boni*, quod Manu... *idonei* exponit.

13 Sic contra temperantia juv...tutis & firmiorem & longiorem ...nectutem reddit. Vide Sen... epiſt. 58.

14 Lib. IIX. Cyropædiæ.

L 6

V [2] virtutibus ſuis prædicet? jan hominum vivebat: nec [3] erat ei ve prædicans, nimis videretur aut inſole (ut ait Homerus) ex ejus lingua mell quam ad ſuavitatem nullis egebat cor [4] dux ille Græciæ nuſquam optat, ut cem, at ut Neſtoris: quod ſi accide brevi ſit Troja peritura. Sed redeo a ago & octogeſimum. Equidem poſſ quod Cyrus: ſed tamen hoc queo dic eſſe viribus, quibus aut miles bello P dem bello, aut conſul in [5] Hiſpania f poſt, cum [6] tribunus militum depugn Man. Acilio Glabrione conſule: ſed non plane me [7] enervavit, nec affli vires meas deſiderat, non roſtra, n non hoſpites. Nec enim umquam laudatoque proverbio, quod monet, ſi diu velis eſſe ſenex. Ego vero me mallem, [9] quam eſſe ſenem ante, qu

1 5 Propter auctoritatem, opinione prudentiæ, & multi... 6 M

: convenire me voluit, [10] cui fuerim occupatus. At m
iabeo virium, quam veſtrum utervis. Nec vos quidei
ontii [11] Centurionis vires habetis. Num idcirco eſt il
antior? [12] moderatio modo virium adſit, & tantum
tum poteſt quiſque, nitatur: næ ille non magno dei
tenebitur virium. Olympiæ per ſtadium ingreſſ is el
diciter, cum humeris ſuſtineret bovem vivum. Utru
r has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires inger
' Denique iſto [13] bono utare, dum adſit: cum abſit, i
ras. Niſi forte adoleſcentes pueritiam, [14] paullum æt
ogreſſi adoleſcentiam debeant requirere. Curſus eſt ce
tatis, & via una naturæ, eaque ſimplex: ſuaque cuiq
ætatis [15] tempeſtivitas eſt data. [16] Ut & infirmitas pu
m, & [17] ferocitas juvenum, & [18] gravitas jam co
is ætatis; & ſenectutis maturitas naturale quiddam h
, quod ſuo tempore percipi debeat. Arbitror te audir
o, [19] hoſpes tuus avitus Maſiniſsa quæ faciat hodie, n
nta annos natus: cum ingreſsus iter pedibus ſit, in equu
ino non aſcendere: cum equo, ex equo non deſcender
imbre, nullo frigore adduci, ut capite operto ſit: ſun
in eo eſse corporis ſiccitatem: itaque exequi omnia r
fficia, & munera. Poteſt igitur exercitatio, & tempera
[20] etiam ſenectuti conſervare aliquid priſtini roboris.

CAP. XI.

Non ſunt in ſenectute vires? ne poſtulantur quidem
res à ſenectute. Ergo & legibus, & inſtitutis, [1] vac

æ

Reſpexit ad illud Plauti in
ttore: Non ſum occupatus un-
amico operam dare. Vulgata
, *me valuit quin*, à ſenſu Ca-
aliena, & certe falſa eſt.
Ait Vegetius, centuriones non
rocero & robuſto corpore eſſe
.
Hoc eſt, vires moderatæ, quas
nal dixit Martialis.
Corporis commoda vocat bona,
auni loquendi modo, non Stoi-
n dogmate.
Ultra adoleſcentiam.
Cujuſlibet ætatis naturalis pro-
t, ſicut in ordine anni, veris
tempeſtivitati flores, æſtatis meſſ
autumni maturitas, hyemis frigus
datum & aſſignatum natura.
16 Vulgata lectione rejecta, to
hic locus ex ſuperioribus pendet.
17 Quæ poſita eſt magis in prop
ſanda, quam inferenda injuria.
18 Quæ omnium dicta & facta c
to conſilio gubernat.
19 Africani enim majoris hoſ
fuit, ut ex Scipionis ſomnio li
videre.
20 Senectutis bono & commo
1 Hinc vacatio & excuſatio
rum apud JCtos. Dicebat
emeriti.

P. Africani ...
nulla potius valitudine? quod ni ita ...
titiſſet lumen civitatis. Ad paternam en
animi doctrina uberior acceſſerat. Quid m
bus, ſi infirmi ſunt aliquando, cum ne id q
effugere poſſint? Reſiſtendum, Læli, &
eſt, ejuſque vitia [5] diligentia compenſan
dum, tanquam contra morbum, ſic conti
benda ratio valitudinis: utendum exercit
tantum cibi, & potionis adhibendum, u
non opprimantur. Nec vero corpori ſoli
ſed menti, atque animo multo magis. I
niſi tanquam lumini oleum inſtilles, exſ
te. Et corpora quidem [7] defatigatione &
veſcunt: animi autem exercitando levan
Cæcilius [8] *comicos ſtultos ſenes*, hos ſign
vioſos, [9] diſſolutos. Quæ vitia ſunt non
tis, ignavæ, ſomniculoſæ ſenectutis: ut
magis eſt adoleſcentium, quam ſenum
adoleſcentium, ſed non proborum: i
(quæ [10] deliratio appellari ſolet) ſen
omnium. Quatuor robuſtos filios, qu
...um, tantas clientelas, Appius regel

tum enim animum tamquam arcum, habebat: n
.eſcens ſuccumbebat ſenectuti: tenebat non mo
ẞoritatem, ſed etiam [22] imperium in ſuos: metueba
, verebantur liberi, carum omnes habebant. Vigel
a domo patrius mos, & diſciplina. Ita enim ſenect
neſta eſt, ſi [14] ſe ipſa defendit, ſi [15] jus ſuum retine
nini [16] mancipata eſt, ſi uſque ad extremum ſpiritu
idicet jus ſuum. Ut enim adoleſcentem, in quo ſen
d: ſic ſenem, [18] in quo eſt adoleſcentis aliquid, prob
. qui ſequitur, corpore ſenex eſſe poterit, animo nur
erit. [19] Septimus mihi Originum liber eſt [20] in mai
omnia antiquitatis monumenta colligo: cauſarum ill
n, quaſcumque defendi, nunc quam maxime confic
ones: jus augurum, pontificum, civile tracto: multu
ı Græcis litteris utor: [21] Pythagoræorumque mor
endæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerim, a
n, egerim, commemoro veſperi. Hæ ſunt exercii
s ingenii, hæc [22] curricula mentis: in his [23] deſudan
: elaborans, corporis vires non magnopere deſider
ſum amicis: venio in ſenatum frequens: ultroque aſl
; multum & diu cogitatas, eaſque [25] tueor animi, [26] n
oris viribus. Quæ ſi exequi nequirem, tamen me lect
oleĉtaret meus, ea ipſa cogitantem, quæ jam agere n
poſſer

Quam aut virtus, aut ſapientia,
tentia parit, ſæpe etiam amor.
Auctoritas habere videtur ali-
voluntarium: Imperium, ali-
oactum & violentum: ut, niſi
x præſcripto fiat, pœna ſe-
.

Honore digna & honorata.
Anteacta vita parta auctoritate,
iligentia nihil remittendo.
Ne ex arbitrio liberorum pen-
neve ad agnatos & gentiles,
in tutelam, & quaſi mancipa-
ı deducatur.
Liber homo eſt ſuæ poteſtatis:
cum ſe *emancipare* dicitur in-
tur è poteſtate ſua abire, non
us ſuus eſſe, alienus fieri.
Id eſt, ut paullo ante dixit,
at jus ſuum, ſeu auctoritatem
erium in ſuos, metuunt ſervi,
ant liberi, nulli fit emancipa-
ad *ſuum* vulgati habent, do-
minatur in ſuos, eſt verborum il
rum, quæ male ejecerunt, interp
tatio, ſed poſteriorum temporu
Notum enim eſt, quam inviſum f
rit vocabulum *dominari* & *domi*
in libertate.

18 Alacritas & hilaritas juveni

19 Nec plures citantur à vet
bus. quorum nullus exſtat. na
quæ circumferuntur, Anni Vit
bienſis eſſe, nemo neſcit.

20 A me conſcribitur.

21 De Pythagoræorum vivendi
tione vide Gellium lib. I. cap. 4.

22 Proprie ſunt ſpatia, intra q
ſe curſores exercent.

23 Exercens. manet in metaph
palæſtræ.

24 Patrocinor.

25 Contra eos, qui à me di
tiunt.

26 Verbis enim, non vo
ſenatu diſceptamus.

SEquitur tertia vituperatio ſenectutis, quc
cunt voluptatibus. O præclarum munus
id aufert à nobis, quod eſt in adoleſcentia vit
cipite enim, optimi adoleſcentes, veterem c
chytæ Tarentini, magni in primis, & pra
mihi [2] tradita eſt, cum eſſem adoleſcen
Q. Maximo. Nullam capitaliorem peſtem,
voluptatem, hominibus dicebat à natura d
luptatis avidæ libidines temere, & effrenate,
incitarentur. Hinc patriæ proditiones, hi
ſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina coll
lum denique ſcelus, nullum malum facin
ſuſcipiendum non libido voluptatis impelle
& adulteria, & omne tale flagitium nullis
citari, niſi voluptatis. Cumque homini
quis deus nihil mente præſtabilius dediſſet
neri, ac dono, nihil eſſe tam inimicum, c
Nec enim, libidine dominante, temper
neque omnino in voluptatis regno virtute
Quod quo magis intelligi poſſet, finger
tanta incitatum aliquem voluptate corpor
poſſet maxima. Nemini cenſebat fore d
nihil agitare me

Caudino prælio, Sp. Poſthumius, T. Veturius, c
, 5 ſuperati ſunt, locutum Archytam, Nearchus
nus, hoſpes noſter, qui in 6 amicitia populi Rom
manſerat, ſe a majoribus natu accepiſſe dicebat; cum e
ei ſermoni interfuiſſet Plato Athenienſis: qui in Tar
veniſſe, L. Camillo, 7 Appio Claudio conſulibus,
). Quorſum hæc? Ut intelligatis, ſi voluptatem aſp
ratione, & ſapientia non poſſemus, magnam habend
tuti gratiam, quæ efficeret, ut id non liberet, quod r
teret. Impedit enim conſilium voluptas, rationi inii
ac mentis (ut ita dicam) præſtringit oculos, nec ha
n cum virtute commercium. 8 Invitus quidem feci,
ſſimi viri T. Flaminini fratrem L. Flamininum è ſen
rem, ſeptem annis poſt, quam conſul fuiſſet: ſed
im putavi libidinem. Ille enim, cum eſſet conſul
, exoratus in 9 convivio à 10 ſcorto eſt, ut ſecuri f
quem eorum, qui in vinculis eſſent damnati rei cap.
Hic Tito, fratre ſuo cenſore, (qui proximus ante
t) elapſus eſt. Mihi vero, & Flacco neutiquam p
potuit tam flagitioſa, & tam perdita libido, quæ c
ro privato conjungeret 11 imperii dedecus.

Cap. XIII.

Æpe audivi à majoribus natu, qui ſe porro pueros à
ibus audiſſe dicebant, mirari ſolitum C. Fabriciu
cum apud Pyrrhum regem legatus eſſet, audiſſe
ſalo 1 Cynea, eſſe 2 quendam Athenis, qui ſe ſapi
profiteretur, eumque dicere, omnia, quæ facerem
luptatem eſſe referenda: quod ex eo audientes, M
Curi

ab jugum miſſi.
ntiqua formula, quæ etiam in
nto Thoriæ legi, & in vetu-
o SCto Græce ſcripto, quod
ido Q. Catulo Coſſ. in æs in-
ſuit, legitur.
epoſuit Gruterus Appium,
ue Publium, qui in poſterio-
ditionibus irrepſerat, contra
Capitolinos, contra MSS. ple-
& primæ ætatis excuſos.
um omnis animadverſio & ca-
contumelia vacare debet,
neque ad ejus, qui punit alique
ſed ad reip. utilitatem referri.
9 Cum vino incaluiſſet.
10 Philippo Pœno, caro & no
ſcorto, quem ubique ſecum ha
bat.
11 Cum id flagitii conſul ad
ſiſſet.
1 Demoſthenis auditore, tal
eloquentiæ viro, ut plures civi
ſua facundia, quam Pyrrhus a
ſuperaſſe creditus ſit.
2 Epicurum.

bricius, norat Cor...
ejus quem dico, Pub. Decii facto judica...
aliquid natura pulchrum, atque præclarum,
te peteretur, quodque ſpreta, & contempta
mus quiſque ſequeretur. Quorſum igitur t
luptate ? Quia non modo vituperatio nulla
ma laus ſenectutis eſt, quod ea voluptates n
deſiderat, caret epulis, extructiſque menſis
poculis : caret etiam vinolentia, & [7] cru
ſomniis. Sed ſi aliquid dandum eſt voluptat
blanditiis [9] non facile obſiſtimus : (divine
malorum voluptatem appellat, quod ea v
[10] capiantur, ut hamo piſces) quamquam
lis careat ſenectus, modicis tamen convivi
C. Duilium, M. filium, qui Pœnos claſſe
redeuntem à cœna ſenem ſæpe videbam
[11] cereo funali, & tibicine : quæ ſibi nulli
ſumpſerat. Tantum licentiæ dabat gloria.
ad me ipſum revertar. Primum habui ſem
dalitates autem me quæſtore conſtitutæ ſ
[14] Magnæ Matris accepi. Epulabar ig
omnino modice : ſed erat quidem fervor
... omnia fiunt in dies [15] mitiora.
... voluptatib

res noſtri accubitionem epularem amicorum, quia vitæ inctionem haberet, convivium nominarunt, melius ι Græci, quia hoc idem tum compotationem, tum con- tionem vocant. Ut, quod in eo genere minimum eſt, aximeprobare videantur.

CAP. XIV.

3o vero, propter ſermonis delectationem, [1] tempeſti- ris quoque conviviis delector, nec cum æqualibus ſo- (qui pauci jam admodum reſtant) ſed cum veſtra etiam , atque vobiſcum: [2] habeoque ſenectuti magnam gra- , quæ mihi ſermonis aviditatem auxit, potionis, & cibi it. Quodſi quem etiam iſta delectant, (ne omnino [3] bel- ɔdixiſſe videar voluptati, cujus eſt etiam fortaſſe quidam ālis [4] modus) non intelligo, ne in iſtis quidem volupta- ipſis carere ſenſu ſenectutem. Me vero & [5] magiſteria ant à majoribus inſtituta; & is ſermo, qui more majo- à ſummo [6] adhibetur in poculis; & pocula, ſicut in oſio Xenophontis, minuta, atque [7] rorantia; & refri- o æſtate, & viciſſim aut ſol, aut ignis hibernus: quæ m [8] in Sabinis etiam perſequi ſoleo: conviviumque vi- um quotidie compleo; quod ad multam noctem, quam me poſſumus, vario ſermone producimus. At non eſt tatum tanta quaſi titillatio in ſenibus. Credo: ſed ne ratio quidem: nihil autem moleſtum, quod non deſide- Bene Sophocles, cum ex eo quidam jam [9] affecto ætate quæ-

uæ nec ante inciperent, nec definerent, quam opus erat, iidem, ſed moderata.
intum abeſt, ut accuſem.
nuntiaſſe.
lgari, *metus*, male, & con- es libros. Alluſit ad formu- *quod bono fiat modo.*
omni convivio legebatur ple- e ſorte magiſter convivii, qui is cæteris leges ferebat bi-

ſigo additum, *magiſtro*, de- ı eſt. alius enim eſt, qui ma- icitur, *alius, qui ſummus ac-* . *à ſummo libere* Græcis eſt *minis*, ab eo convivia vi-

delicet, qui ſummus accumbit, ad imum; quod Romanis ſollemne fuit.

7 Quæ vini parum capiunt: non ut impleant convivas ad ſatietatem, & plane ſitim extinguant, ſed ut le- viter tanquam irrorare videantur. quod fit parvis poculis, quæ *minuta* dixit.

8 Ubi villam habuit Cato, ſim- pliciter & rudi forma ædificatam.

9 Male alii, *affectis ætate.* Quod hic eſt *affectus ætate*, aliis eſt, *con- fectus ætate*, Phædro, *defectus an- nis*. Melius tamen affecto, quam confecto: ut extrema ſenectus non oſtendatur: cum de media loqui- tur.

ipſis voluptatibus [14] bona ætas ...
parvulis fruitur rebus ut diximus : de
nect s, ſi non abunde potitur non omnino
pione Ambivio magis delectatur , qui
ſpectat : delectatur tamen etiam, qui in ult
tia , voluptates prope intuens , ma is f
delectatur etiam ſenectus , procul eas ſp el
tum ſat eſt. At illa quanti ſunt animum
ſtipendiis [15] libidinis. [16] ambitionis , [1
micitiarum , [18] cupiditatum omnium , [1
que , ut dicitur , vivere ? ſi vero habet al
bulum ſtudii atque doctrinæ , nihil eſt oti
dius. Mori videbamus in ſtudio dimetie
terræ [20] C. Gallum , familiarem [21] patri
ties illum lux , noctu aliquid deſcribere
nox oppreſſit , cum mane cœpiſſet ? Q
defectiones ſolis , & lunæ multo ante no
in [22] levioribus ſtudiis , ſed tamen act
bello ſuo Punico Nævius ! quam Truct
Pſeudolo ! Vidi etiam ſenem Livium
ante , quam ego natus ſum , fabulam c
Tuditanoque conſulibus , uſque ad adol
ceſſit ætate. Quid de P. Licinii Craſſi &

ɔontifex maximus factus eſt? Atqui eos omnes, qu
:moravi, h:s ſtudiis flagrantes ſenes vidimus. M. vero
um, quem recte Suadæ medullam d.x.t Ennius, quan
o exerceri in dicendo videbamus, etiam ſenem? Qua
itur epularum, aut ludorum, aut ſcortorum volupta
ı his voluptatibus comparandæ? Atque hæc quiden
loctrinæ. quæ quidem prudentibus, & bene inſtituti
eum ætate creſcunt: ut honeſtum illud Solonis ſit
it verſiculo quodam, ut ante dixi, SENESCERI
ULTA IN DIES ADDISCENTEM: qua vo
animi nulla certe poteſt eſſe major.

CAP. XV.

:nio nunc ad voluptates agricolarum: quibus ego in
:redibiliter delector: quæ nec ulla impediuntur ſe
:, & mihi ad [1] ſapientis vitam proxime videntur acce
[2] Habent enim rationem cum terra quæ numquam re
imperium, nec umquam ſine uſura reddit, quod ac
ſed alias minore, plerumque majore cum fœnore
quam me quidem non fructus modo, ſed etiam ipſiu
vis, ac natura delectat: quæ cum gremio mollito a
ɔ ſemen ſparſum excepit, primum id [4] occæcatum co
ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt: dein
:factum vapore, & [5] compreſſu ſuo diffindit, & [6] el
:beſcentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris ſtirpiun
ı adoleſcit, culmoque erecta [7] geniculato, vaginis jam
pubeſcens includitur: è quibus cum emerſerit, fund
n [8] ſpici, ordine ſtructam, & contra avium minorum
mo

lumella rem ruſticam cæteris rationibus præferens, proxi- entiam locat, ejuſque quaſi :uineam facit.

illis negotium cum terra: id erra pendent.

:ffime Manutius *impendium* i volebat, cum ſit proprium re verbum. Dicuntur enim *t terræ*, qui eam exercent, & ſerunt &c plantant, quæ vo- it fructum ex *illis* capiant.

ceto originem vocis occa‹e aperire, ac docere voluit, factu eſſe per ſyncopen ab *occæcare*.

5 Ita ex veteribus libris reſtitu Langius: pro quo vulgo *complexu*.

6 Vide, quam eleganter ea, qu ad agriculturam pertinent, explice cum Latinæ orationis facultaten quocunque vellet, ingenii præſtan traduceret.

7 *Genicula ſunt nodi in caulibus t culmis, quibus diſtinguuntur.*

8 Vulgo, *ſpica*: ſed *ſpici* e opt. libris. Spici ordo glum quam ſtructam ſtrage ait compl

plantæ, ...

ficiunt, ut quemvis cum admiratione
dem, quæ natura caduca eſt, & niſi f
tur; eadem, ut ſe erigat, claviculis
quidquid eſt nacta, complectitur: qua
ci lapſu, & erratico, ferro amputan
rum, ne ſilveſcat ſarmentis, & in om
datur. Itaque ineunte vere, in iis, q
tamquam ad articulos ſarmentorum ea
à quo oriens uva ſe oſtendit: quæ & ſuc
lis augeſcens, primo eſt peracerba guſ
dulceſcit; veſtitaque pampinis, nec m
& nimios ſolis [14] defendit ardores: qu
fructu lætius, tum aſpectu pulchrius?
litas me ſolum, ut ante dixi, ſed etia
tura delectat, adminiculorum ordines
religatio, & propagatio vitium, ſarme
dixi, aliorum amputatio, aliorum [16]
irrigationes? quid [17] foſſiones agri, re
feram, quibus fit multo terra fæcundi
loquar ſtercorandi? Dixi in eo libro,
ſcripſi: de qua doctus Heſiodus ne verb

ra agri ſcriberet. At Homerus, qui multis, ut c
, ante ſæculis fuit, Laërtem lenientem deſideri
piebat è filio, colentem agrum, & cum [18] ſterco
it. Nec vero ſegetibus ſolum, & pratis & vineis
res ruſticæ lætæ ſunt, ſed hortis etiam atque poma
:udum paſtu, apum examinibus, florum omnium
Nec conſitiones modo delectant, ſed etiam ini
iibus nihil invenit agricultura ſolertius.

CAP. XVI.

ium perſequi multa oblectamenta rerum ruſticar
ea ipſa, quæ dixi, fuiſſe ſentio longiora. Ignoſ
Nam & ſtudio rerum ruſticarum provectus ſum
s eſt natura loquacior, ne ab omnibus eam vitiis vi
re. Ergo in hac vita Man. Curius, cum de Sam
: Sabinis, de Pyrrho triumphaſſet, conſumpſit e
:mpus ætatis: cujus quidem villam ego contempl
:nim non longe à me) admirari ſatis non poſſun
s ipſius [1] continentiam, vel [2] temporum diſciplir
id focum ſedenti magnum auri pondus Samnites
:nt, repudiati ab eo ſunt. *Non enim aurum hai
um ſibi videri* dixit, *ſed iis, qui haberent aurum*,
Poteratne tantus animus non jucundam efficer
:m? Sed venio ad agricolas, ne à me ipſo rece
.s erant tum ſenatores, [3] & iidem ſenes. Siqui
L. Quinctio Cincinnato nunciatum eſt, eum dic
le factum: cujus dictatoris juſſu, magiſter equ
'ilius Ahala Sp. Mælium, regnum appetentem,
m interemit. A villa in ſenatum arceſſebantur &
c cæteri ſenes: ex quo, qui eos arceſſebant, via
ati ſunt. Num igitur horum ſenectus miſerabilis
s agri cultione oblectabant? mea quidem ſente

'gantem & ablaqueantem ar-
merus inducit Laertem.
) ſenatus, exactis regibus,
;tena jugera, Curio quin-
aſſignaſſet, noluit popula-
ationis modum excedere.
nporum illorum rationem,
dinem, *& quaſi legem*, quæ
us ſervabatur.

3 Ferri non poteſt, quod edi
obſidet, *id eſt*. Non omnes ſen
erant ſenes, quamvis hæc vo
origo.

4 Oppreſſum antea, quam p
ret id, quod cogitabat.

5 Quædam editiones habe
cultione, tanquam unica v
male.

aſſiduique domin... ....
ria eſt villaque tota locuples eſt: abundat p
gallina, lacte, caſeo, melle. Jam hortum ip
diam alteram appellant. Conditiora facit l
operis aucupium, atque venatio. Quid de
te, aut arborum ordinibus, aut vinearu
ſpecie dicam? [s] brevi præcidam. Agro b
eſſe nec uſu uberius, nec ſpecie ornatius:
non modo non retardat, verum etiam invi
ſenectus. Ubi enim poteſt illa ætas aut cal
ne melius, vel igni, aut viciſſim umbris
ſalubrius? Sibi igitur habeant arma, ſibi
ſibi clavam, ſibi [9] pilam, ſibi natatione
ſenibus ex luſionibus multis talos relinqu
ipſum, utrum lubebit: quoniam ſine hi
poteſt.

CAP. XVII.

MUltas ad res perutiles Xenophon
legite, quæſo, ſtudioſe, ut faciti
eo agricultura laudatur in eo libro, qui e
liari; qui Oeconomicus inſcribitur? a
... ...regale videri, quam ſtudi

:ommunem erga Lyſandrum, atque humanum fuiſſe, :ndam conſeptum agrum, diligenter conſitum, oſten- um autem admiraretur Lyſander & proceritates arbo- : directos in [3] quincuncem ordines, & humum ſub- atque puram, & ſuavitatem odorum, qui afflarentur us: tum eum dixiſſe, mirari ſe non modo diligen- ed etiam ſolertiam ejus, à quo eſſent illa dimenſa at- :ripta: & ei Cyrum reſpondiſſe: At qui ego omnia dimenſus: mei ſunt ordines, mea deſcriptio: mul- i iſtarum arborum mea manu ſunt ſatæ. Tum Lyſan- intuentem ejus purpuram, & [4] nitorem corporis, ɔque Perſicum multo auro, multiſque gemmis, dixiſ- cte vero te, Cyre, beatum ferunt, quoniam virtuti una conjuncta eſt. Hac igitur fortuna frui licet ſeni- :c ætas impedit, quo minus & cæterarum rerum, & is agri colendi ſtudia teneamus uſque ad ultimum tem- :ctutis. Marcum quidem Valerium Corvinum accepi- centeſimum annum perduxiſſe; cum eſſet acta jam agris, eoſque coleret: cujus inter primum & ſextum :um [5] ſex & quadraginta anni interfuerunt. Itaque n ſpatium ætatis [6] majores noſtri ad ſenectutis ini- e voluerunt, tantus illi curſus honorum fuit. Atque rema ætas hoc beatior quam media, quod auctoritatis ɔebat, laboris vero minus. [7] Apex autem ſenectutis oritas. Quanta fuit in L. Cæcilio Metello! quanta in Calatino! in quem illud [8] elogium unicum: PLU- S CONSENTIUNT GENTES, POPULI ARIUM FUISSE VIRUM. Notum eſt carmen ı ſepulcro. Jure igitur gravis, cujus de laudibus n eſſet fama conſentiens. Quem virum P. Craſſum, nuper

lgati, comem. Sed commu- ·ent antiquiſſimi libri, idem- ficat comem, benignum ſa- rga ſe inferiores.

n arbores quincuncialis no- figuram, quacunque parte ris, decuſſatim poſitæ refe- 'ide Schema apud Manu-

antiam in cultu.

rimum hoc in numero va- Codices & alii ſcriptores.

ı apud Cenſorinum de no- tali die: *In tertio gradu, qui erant uſque ad 45 annos, juvenes appellatos, eo quod remp. in re militari poſſent juvare. In quarto autem ad uſque 60 annum, ſeniores eſſe vocitatos, quod tunc primum ſeneſcere corpus inciperet.*

7 Senectus nihil ſublimius habet nihil magnificentius, auctoritate.

8 Singularis inſcriptio Elogium eſt quævis inſcriptio ſive tabulæ ſive ſtatuæ, titulus ſepulcralis [illegible] gramma.

K

SEd in omni oratione mementote
ſenectutem, quæ fundamentis ad
Ex quo id efficitur, quod ego mag
omnium dixi: Miſeram eſſe ſenectu
fenderet. Non cani, non rugæ repe
pere poſſunt: ſed honeſte acta ſup
auctoritatis extremos. Hæc enim ip
videntur levia, atque communia, ſ
aſſurgi, [2] deduci, reduci, [3] conſul
in aliis civitatibus, ut quæque optim
me obſervantur. Lyſandrum Lace
mentionem feci, dicere ajunt ſolitum
neſtiſſimum domicilium ſenectutis.
tribuitur ætati; nuſquam eſt ſenectu
memoriæ proditum eſt, cum At
theatrum grandis natu veniſſet, ma
civibus ei nuſquam datum: cum
acceſſiſſet, qui, cum legati eſſent,
conſurrexiſſe omnes, & ſenem ſe
bus cum a cuncto conſeſſu plauſ
[illegible] Athenienſ

:edentibus, ſed iis etiam qui cum imperio ſunt, majo-
1 augures anteponuntur. Quæ ſunt igitur voluptates
s cum auctoritatis præmiis comparandæ? quibus qui
le uſi ſunt, ii mihi videntur fabulam ætatis peregiſſe,
nquam inexercitati hiſtriones, in extremo actu cor-
At ſunt moroſi, & [6] anxii, & [7] iracundi, & [8] diffi-
ies: ſi quærimus, etiam avari. Sed hæc morum vitia
on ſenectutis. Ac moroſitas tamen, & ea vitia, quæ
abent aliquid excuſationis, non illius quidem juſtæ,
probari poſſe videatur. [9] Contemni ſe putant, deſpi-
li: præterea in [10] fragili corpore odioſa omnis offen-
Quæ tamen omnia [11] dulciora ſunt & moribus bonis,
: idque tum in vita, tum in ſcena intelligi poteſt ex
bus, qui in Adelphis ſunt. Quanta in altero duritas,
comitas! Sic ſe res habet. Ut enim non omne vi-
c non omnis natura vetuſtate [12] coaceſcit. Severita-
enectute probo, ſed eam, ſicut alia, modicam: acer-
nullo modo. Avaritia vero ſenilis quid ſibi velit,
lligo. Poteſt enim quidquam eſſe abſurdius, quam
iu. viæ reſtat, eo plus viatici quærere?

CAP. XIX.

rta reſtat cauſa, quæ maxime angere, atque ſollici-
n habere noſtram ætatem videtur, appropinquatio
quæ certe à ſenectute non poteſt longe abeſſe. O mi-
nem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa
n viderit! quæ aut plane negligenda eſt, ſi omnino
animum: aut etiam optanda, ſi aliquo eum deducit,
aturus æternus. Atqui tertium certe nihil inveniri
Quid igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem,
us etiam futurus ſum? quamquam quis eſt tam ſtul-
mvis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum, ſe [1] ad veſpe-
victurum? Quin etiam ætas illa multo plures, quam
mortis caſus habet: facilius in morbos incidunt ado-
leſcen-

liffidunt.
uid ceſſatum peccatumve
id ignoſcendum.
nim ſene' ſuſpicioſi.
s imbecillitatem animi

quoque imbecillitas fere comita-
tur.
11 Mitigantur.
12 Non bene ætatem fert.
1 Hinc illud Varronis: Nel
quid ſcrmo veſper vehat.

ua ene ...
in [5] exſpectatis ad ampliſſimam dignitat
Scipio, omni ætati mortem eſſe commun
leſcens, diu ſe victurum; quod ſperare ide
Inſipienter ſperat. Quid enim ſtultius, q
tis habere, falſa pro veris? Senex ne quo
bet. At eſt eo meliore conditione, qu
id, quod ille ſperat, hic jam conſecutus
vere: hic diu vixit. Quamquam, ô dii
minis vita diu? Da enim ſupremum te
Tarteſſiorum regis ætatem. Fuit enim
Arganthonius quidam Gadibus, qui octo
centum & viginti vixit. Sed mihi n
quidquam videtur, in quo eſt aliquid ex
id advenit; tunc illud quod præteriit
manet, quod [10] virtute, & recte factis
quidem cedunt, & dies, & menſes, &
tempus umquam revertitur, nec quid
Quod cuique temporis ad vivendum da
tentus. Neque enim hiſtrioni, ut pl
bula, modo, in quocunque fuerit act
pienti uſque ad, PLAUDITE. [11]
tempus ætatis ſatis eſt longum ad bene
... ſſeris longius; non mag

cat, oſtenditque fructus futuros: reliqua tempora de dis fru'ibus, & percipiendis accommodata ſunt s autem ſenectutis eſt, (ut ſæpe dixi) ante par.orum um memoria, & copia. Omnia vero, quæ ſecundum uni fiunt, ſunt habenda in bonis. Quid eſt autem tam lum naturam, quam ſenibus emori? Quod idem con adoleſcentibus, adverſante & repugnante natura. Ita loleſcentes ſic mihi mori videntur, ut cum aquæ mult vis flammæ opprimitur: ſenex autem, ſicut ſua ſpon illa adhibita vi, conſumptus ignis extinguitur. Et qua ex arboribus, cruda ſi ſint, vi avelluntur; ſi matura ta, decidunt: ſic vitam adoleſcentibus vis aufert, ſen aturitas. Quæ mihi quidem tam jucunda eſt, ut, qu us ad mortem accedam, quaſi terram videre videar, al loque in portum ex longa navigatione eſſe venturus.

CAP. XX.

Omnium ætatum certus eſt terminus: [2] ſenectutis au tem nullus certus eſt terminus: recteque in ea viv quoad munus officii exſequi, & tueri poſſis, & tame m contemnere. Ex quo fit, ut animoſior etiam ſe s ſit, quam adoleſcentia, & fortior. Hoc illud eſt Piſiſtrato tyranno à Solone reſponſum eſt: cum il pri, *Qua tandem ſpe fretus ſibi tam audaciter obſiſteret* diſſe dicitur, *Senectute*. Sed vivendi finis eſt optimu integra mente, [3] ceteriſque ſenſibus, opus ipſa ſuum , quæ coagmentavit, natura diſſolvit. Ut navem, ium idem deſtruit facillime, qui conſtruxit: ſic he n eadem optime, quæ conglutinavit, natura diſſolvi omnis conglutinatio recens, ægre; inveterata, faci tur. Ita fit, ut illud breve vitæ reliquum nec avide ap lum ſenibus, [4] nec ſine cauſa deſerendum ſit. Vetatqu

Pyth

ſtatum terminos alii aliter unt. Vide Cenſorinum de ili cap. 14. rminus vitæ humanæ longiſſi- annis definitur in Pſalmis, o ſatales apud Etruſcos libri, ac Stratus Peripateticus fere nus. Multi tamen hunc ter- minum longe ſunt ſupergreſſi, verum ſit, quod Cicero dixit.

3 Alii habent, *ceteriſque*. ſed m lius, *ceteriſq*.

4 Ultimam diem nec metuend nec optandam, nec temere a dam eſſe ſapientes omnium ſ ſeverunt.

Non cenſet lugendam eſſe mortem, ...
ſequatur. Jam ſenſus moriendi [6] aliquis
ad exiguum tempus, præſertim ſeni. Po
[7] ſenſus aut optandus, aut nullus eſt. Se
ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut ne
meditatione, tranquillo eſſe animo nem
dum enim certe eſt, & id incertum, an ec
igitur, omnibus horis impendentem time
mo conſiſtere? De qua non ita longa di
videtur, cum recorder non ſolum Brut
patria eſt interfectus; non duo Decios,
mortem curſum equorum incitaverunt;
ad ſupplicium eſt profectus, ut fidem h
ret; non duos Scipiones, qui iter Pœnis
obſtruere voluerunt; non avum tuum L
te ſua luit collegæ in Cannenſi ignomini
M. Marcellum, cujus interitum ne c
hoſtis honore ſepulturæ carere paſſus eſt
(quod ſcripſi in Originibus) in eum ſæpe
cri animo, & erecto, unde ſe numqua
rentur. Quod igitur adoleſcentes, & i
indocti, ſed etiam [9] ruſtici contemnunt
...ſcent? Omnino (ut mihi quidem vid

:ur ea deſideran adoleſcentes? Sunt & ineuntis æ
: num ea conſtans jam requirit ætas, quæ media
unt etiam ejus ætatis: ne ea quidem a ſenectute q
Sunt extrema quædam ſtudia ſenectutis. Ergo,
um ætatum ſtudia occidunt, ſic [11] occidunt etiam
. Quod cum evenit, ſatietas vitæ tempus matur
ffert.

CAP. XXI.

idem non video; cur, quid ipſe ſentiam de mor
audeam [1] vobis dicere. Quod eo melius mihi c
or, quod ab ea [2] propius abſum. Ego veſtros
Scipio, tuque C. Læli, viros clariſſimos, mihi
mos, vivere arbitror: & eam quidem vitam, q
vita numeranda. Nam, dum ſumus in his inc
ibus corporis, munere quodam neceſſitatis, & gr
ernungimur. [3] Eſt enim animus cœleſtis [4] ex alt
icilio depreſſus, & quaſi demerſus in terram; loci
naturæ, æternitatique contrarium. Sed credo, d
ales ſparſiſſe animos in [5] corpora humana, ut eſſe
s [6] tuerentur, quique cœleſtium ordinem cont
imitarentur eum vitæ modo, atque conſtantia. N
m ratio, ac diſputatio impulit, ut ita crederem,
; etiam ſummorum philoſophorum, & [7] auctorit
im Pythagoram, Pythagoræoſque, incolas p
, qui eſſent Italici philoſophi quondam nomina
m dubitaſſe, quin ex univerſa mente divina [8] deli
os haberemus. Demonſtrabantur mihi præter
rates ſupremo vitæ die de immortalitate anim
ſet, is, qui eſſet [9] omnium ſapientiſſimus ora
is judicatus. Quid multa? ſic mihi perſuaſi, ſic ſ

t

: inſar.
a: ſunt omnes libri ſcripti.
oleſcentibus generoſis, li-
ſtitutis, præclare de me
s, quique nibil in malam
accepit.
dicto.
it ſex argumentis anima-
rtalitatem.

4 Ex primo orbe, qui conti
cæteros, qui ſummus ipſe Deus e
5 Ex humo orta.
6 Exornarent, gubernarent.
7 Inde aliud, αὐτὸς ἔφα.
8 Deceptos & detractos.
9 Hæc vox in vulgatis deeſt
tamen neceſſaria, ſi modo C
oraculi verba expreſſit Cicero

quidem ...
liſturus : &c, cum ſimplex anim...
in ſe quidquam admiſtum, diſpar ſui,
poſſe eum dividi : quod ſi non poſſit
magnoque eſſe argumento, homine...
quam nati ſint, quod jam pueri, cum
ita celeriter res innumerabiles arripian...
mum accipere videantur, ſed reminiſ...
11 Plato noſter.

C A P. XX...

Apud 1 Xenophontem autem m...
dicit: Nolite arbitrari, ô mihi...
à vobis diſceſſero, nuſquam, aut n...
dum eram vobiſcum, a...mum me...
eſſe in hoc corpore, ex iis rebus, q...
zis. Eundem igitur eſſe creditote, ...
Nec vero clarorum virorum poſt m...
rent, ſi nihil eorum ipſorum anim...
memoriam ſui 3 tuerentur. Mihi ...
deri potuit, animos, dum in cor...
vivere; cum exiſſent ex iis, emor...
eſſe incipientem, cum ex inſipie... corporis li...

ſunt: animus autem ſolus nec, cum adeſt, nec cum d
apparet. Jam vero videtis, nihil eſſe morti tam ſin
ı ſomnum. Atqui dormientium animi maxime d(
divinitatem ſuam. Multa enim, cum remiſſi & l:
, futura proſpiciunt. Ex quo intelligitur, quales ſı
cum ſe plane corporis vinculis relaxaverint. Quar(
ta ſunt; ſic me colitote, 4 ut deum: ſin una interit
ıimus cum corpore; vos tamen deos verentes, qui 5 l
em pulchritudinem tuentur, & regunt, memor
i pie, inviolateque ſervabitis. Cyrus quidem hæc ı

CAP. XXIII.

[O]s (ſi placet) noſtra videamus. Nemo umquam m
Scipio, perſuadebit, aut patrem tuum Paulum,
avos, Paulum, & Africanum, aut Africani patr(
ɔatruum, aut multos præſtantes viros, quos enume
eſt neceſſe, tanta eſſe conatos, quæ ad poſteritatis me
pertinerent: niſi animo cernerent, 1 poſteritatem :
nere. An cenſes (ut de me ipſo aliquid more ſenum
me tantos labores, diurnos nocturnoſque, domi ı
ıe ſuſcepturum fuiſſe, ſi iiſdem finibus gloriam me
us vitam, eſſem terminaturus? Nonne melius m
et, otioſam ætatem, & quietam, ſine ullo labore
entione, traducere? Sed neſcio quomodo animus eri
ɔoſteritatem ſemper ita proſpiciebat, quaſi, cum e:
: è vita, tum denique victurus eſſet. Quod quidem r
ıberet ut animi immortales eſſent, haud optimi cuju
ıus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur. Q
l ſapientiſſimus quiſque æquiſſimo animo moritur,
nus iniquiſſimo? Nonne vobis videtur animus is:
cernat, & longius, videre ſe ad meliora proficiſci
aut

Græca Xenophontis ita habent: ... ψυχὴν καταιδέμενοι ποιεῖτε, ... δίσμαι. hoc eſt ad verbum; & *animam meam calumniæ facite*, *ego*. Nam ſi exſtincti parentis ıs liberi obſequentur, ejuſque rata facient, nonne ejus ani- *venerabuntur?* Niſi forte hic *o ita loquutus ſit, ut in ſomnio* *nis; Deum igitur te ſcito eſſe*, hoc eſt, *immortalem*.

5 Mundum hunc univerſum.

1 Vulgati: *poſteritatem ad* | *pertinere*. quod nonnulli præf... quia gentiles ſemper de imm... tate animæ hæſitarunt loqu... Noſtram tamen lectionem firmant codices, & Cato b... mortalitate animæ non d... detur.

[illegible]

valde recuſem. Nec vero velim, quaſi [illegible] carceres à [6] calce revocari. Quid enim habe Quid non potius laboris? Sed habeat ſane: h aut ſatietatem, aut modum: non lubet enin vitam, quod multi, & ii docti, ſæpe fecer vixiſſe pœnitet: quoniam ita vixi, ut non f exiſtimem: & ex vita ita diſcedo, tamquar tamquam ex domo: commorandi enim natu nobis, non habitandi [8] dedit. O præclarur illud divinum animorum concilium, cœtur cumque ex hac turba, & colluvione diſce enim non ad eos ſolum viros, de quibus ant ad Catonem meum, quo nemo vir melior pietate præſtantior: cujus à me corpus cre contra decuit ab illo meum: [9] animus vero, ſed reſpectans, in ea profecto loca diſceſ cernebat eſſe veniendum. Quem ego meun ferre viſus ſum: non quod æquo animo ſe conſolabar, exiſtimans, non longinquun ſum, & diſceſſum fore. His mihi rebus, te cum Lælio admirari ſolere dixiſti) levi

[illegible] 6 A fine. [illegible]

[redacted]

m non moleſta, ſed etiam [11] jucunda. Quod ſi in
, quod animos hominum immortales eſſe credam,
er erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, c
, extorqueri volo. Sin mortuus (ut quidam [12] mi
oſophi cenſent,) nihil ſentiam; non vereor, ne h
rem meum mortui philoſophi irrideant. Quod ſi
us immortales futuri: tamen extingui homini ſuo te
optabile eſt. Nam habet natura, ut aliarum omni
n, ſic vivendi modum. Senectus autem peractio æ
[13] tamquam fabulæ: cujus defatigationem fugere de
, præſertim adjunctâ ſatietate. Hæc habui, de ſenect
dicerem: ad quam utinam perveniatis; ut ea, quæ
udiſtis, re experti probare poſſitis.

11 Propter conſcientiam recte ...tum, bene actæ vitæ, & immortalitatis ſpem.

12 Cyrenaici, Epicurei, minorum gentium

13 Plurimi Philoſophi vitam fabulæ compararunt.

DE AMICI

DIALOGU

AD

T. POMPONIUM A

PRÆFAT

FANNIUS, SCÆVOLA,

CAP. I.

QUintus Mucius [1] augur mul
lio, [2] ſocero ſuo, memori
bat, nec dubitare illum in
pellare [4] ſapientem. Ego a
deductus ad Scævolam, ſu
quoad [5] poſſem, & [6] liceret, à ſenis la

', & juſtitia præſtantiſſimum audeo dicere. Sed de l
Nunc redeo ad augurem. Cum ſæpe multa, tum r
, domi in [8] hemicyclio ſedentem, ut ſolebat, cum
ſſem una, & pauci admodum familiares, in eum ſerr
illum incidere, qui tum fere omnibus erat in ore.
ſti enim, [9] Attice, & eo magis, quod P. Sulpicio [10]
multum, cum is tribunus pleb. capitali odio à Q. Pc
, qui tum erat conſul, diſſideret, quo cum conjuncti
k amantiſſime vixerat, quanta hominum eſſet vel [11]
tio, vel [12] querela. Itaque tum Scævola, cum in e
ı mentionem incidiſſet, expoſuit nobis ſermonem L
nicitia, habitum ab illo ſecum, & cum altero gen
ınnio, M. filio, paucis diebus poſt mortem Afric
diſputationis ſententias memoriæ mandavi: quas in
expoſui meo arbitratu. Quaſi enim ipſos induxi loqu
[13] ne, Inquam, &, Inquit, ſæpius interponerent
: ut tamquam à præſentibus coram haberi ſermo vid
Cum enim ſæpe mecum ageres, ut de amicitia ſcr
ıliquid, digna mihi res cum omnium cognitione,
'a familiaritate viſa eſt: itaque feci non invitus,
odeſſem multis tuo rogatu. Sed, ut in Catone maje
ſt ſcriptus ad te de ſenectute, Catonem induxi ſer
ıtantem; quia nulla videbatur aptior perſona, qua
tate loqueretur, quam ejus, qui & diutiſſime ſenex
& in ipſa ſenectute præ cæteris floruiſſet: ſic, cum a
ıs à patribus, maxime memorabilem C. Lælii, & P.
is familiaritatem fuiſſe, idonea mihi Lælii perſona
quæ de amicitia ea ipſa diſſereret, quæ diſputata a
ıiniſſet [15] Scævola. Genus autem hoc ſermonum, p
in hominum veterum auctoritate, & eorum illuſtrii

ta dicebantur menſæ ſemicir-
s aut etiam ſedes ſemirotundæ,
ım ſellarum capaces, in quibus
ıt ſedere confabulantes, in-
s ſeniores.

Quæ in vulgatis adduntur, *pro-
us opiner*, interpolationem ſa-
.

Multum fuiſti familiaris. Vide
elium Nepotem in Attici vita
.

Quod inter eos tantum odii in-
terceſſerat, inter quos putabatur
amicitia.

12 Propter mala, quæ ex illo
in rempubl derivabantur.

13 Sumſit hoc, ut alia in hoc
dio, ex Platonis præfatione in T
tetum.

14 Nihil enim utilius, qua
cognoſcere, quæ tum ad inſti
dam, tum ad conſervandam
tiam pertinent.

15 In vulg. additur, magiſ
ſcil. in jure civili.

tui. Tu vero ...

qui ipſum putes. C. Fannius, & Q. M
niunt poſt mortem Africani: ab iis ſe m
Lælius: cujus tota diſputatio eſt de am
16 tute ipſe cognoſces.

Cap. II.

Fan. 1 Sunt iſta, Læli. nec enim
cano quiſquam, nec 2 clarior. Sec
omnium oculos in te eſſe conjectos; un
appellant, & exiſtimant. Tribuebatur
Scimus, L. 4 Atilium apud patres noſt
pientem: ſed uterque alio quodam mod
dens eſſe in jure civili putabatur: Cat
rum uſum habebat: multaque ejus &
vel 5 proviſa prudenter, vel 6 acta con
ſa acute ferebantur. propterea quaſi 8
in ſenectute ſapientis. Te autem alio
non ſolum 9 natura, & 10 moribus, v
& doctrina eſſe ſapientem: nec ſicut

16 Tu te ipſe cognoſces. Hoc recepit ... 4 In ...

…lent appellare ſapientem, qualem in [13] tota Græcia ne… m. Nam, qui ſeptem appellantur: eos [14] qui iſta ſub… quærunt, in numero ſapientium non habent. Athenis …um accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo …ntiſſimum judicatum. [16] Hanc eſſe in te ſapientiam exi… …ant, [17] ut omnia tua in te poſita ducas, humanoſque ca… … virtute inferiores putes. Itaque ex me quærunt, credo … ex te, Scævola, quonam pacto mortem Africani feras, … magis, quod his proximis [18] Nonis, cum in hortos …ruri auguris, commentandi cauſa, ut aſſolet, veniſſe… … tu non affuiſti: qui diligentiſſime ſemper illum diem, …ad munus ſolitus eſſes obire. SCÆ. Quærunt quidem, …eli, multi, ut eſt à Fannio dictum. ſed ego id reſpon… quod animadverti, te dolorem, quem acceperis cum …ni viri, tum amantiſſimi morte, ferre moderate: nec …ſſe non commoveri, nec fuiſſe id humanitatis tuæ. … autem his Nonis in [20] collegio noſtro non affuiſſes, in… …adinem cauſæ, non mœſtitiam fuiſſe. LÆL. Recte …idem, Scævola, & vere. Nec enim ab iſto officio, quod …er [21] uſurpavi cum valerem, abduci incommodo meo …i: nec ullo caſu arbitror hoc [22] conſtanti homini poſſe …ngere, ut ulla intermiſſio fiat officii. Tu autem, Fanni, mihi tantum tribui dicis, quantum ego [23] nec agnoſco, … poſtulo, facis [25] amice. Sed, ut mihi videris, non judicas de Catone. Aut enim [26] nemo, quod quidem …s credo, [27] aut, ſi quiſquam, ille ſapiens fuit. Quo

modo

…Alii Codices habent: *in reli-* … ; alii aliter. Optime …us, quem ſequi ſumus. Nam …is Platoni aliiſque ſæpe Ho- …, Sapho, Anacreon, dicuntur …, nihil tamen conſenſu totius … hoc nomen peculiariter fuit …, uti Lælio apud Romanos, …men Juſti Ariſtidi apud Græ-…

Stoici: qui eam ſapientis fingunt, quæ inter homines peritur.

…ocratem.

…Socraticam.

Deſpicientiam rerum humana- … gnificat, ut nihil admireris, *virtutem; nihil tuum eſſe pu- …ter animi bona.*

18 Ut ſemper animi conſtantiam retineas.

19 Cicero lib. I. de divinatione ait, Augures Romæ commentandi, atque inter ſe colloquendi cauſa Nonis quondam congregari ſolitos.

20 Ex antiqua formula, quam Inſcriptionibus illuſtrat Aldus.

21 Obire ſolitus ſum. Nam hoc verbum conſuetudinem ſignificat.

22 Juſto & tenaci propoſiti virum. Horatius.

23 Tantam in me eſſe ſapientiam.

24 Nam arrogans eſſem, ſi plus mihi tribui vellem, quam mererer.

25 Qui hoc amori potius des, quam judicium ſequare

26 Ex ſententia Stoicorum.

27 Ex communi doctorum judi…

Cap. III.

Ego ſi Scipionis deſiderio me mov
recte faciam, viderint ſapientes:
Moveor enim tali amico orbatus, qualis
umquam erit: & ut confirmare poſſu
Sed non egeo medicina: me ipſe conſ
ſolatio, quod eo errore careo, quo, am
rique angi ſolent. Nihil enim mali ac
Mihi accidit, ſi quid accidit. Suis auter
ter angi, non amicum, ſed ſe ipſum a
vero quis neget actum eſſe præclare? ni
nime putabat, immortalitatem optare
adeptus, quod homini fas eſſet optare?
civium, quam de eo jam puero habu
leſcens incredibili virtute ſuperavit: c
numquam, factus eſt conſul bis, pri
iterum [2] ſibi ſuo tempore, [3] reipublicæ
bus urbibus everſis, inimiciſſimis huic
præſentia, verum etiam futura bella d

1. Æmilium, quatuor filiis orba- tum cum

ous facillimis? de pietate in [5] matrem, liberalitate i
ores, benignitate in ſuos, juſtitia in omnes? nota ſui
. Quam autem civitati carus fuerit, mœrore funer
itum eſt. Quid igitur hunc [7] paucorum annorum a
juvare potuiſſet? Senectus enim, quamvis non ſit gr
ut memini, Catonem, anno antequam mortuus eſt
m, & cum Scipione diſſerere, tamen aufert eam vir
em, in qua etiamnum erat Scipio. Quamobrem v
m talis fuit, vel fortuna vel gloria, ut nihil poſſet acc
Moriendi autem ſenſum celeritas abſtulit. quo de g
mortis difficile dictu eſt. Quid homines [8] ſuſpicentu
s. Hoc tamen vere licet dicere, P. Scipioni ex mul
s, quos in vita celeberrimos, lætiſſimoſque videri
diem clariſſimum fuiſſe, quo [9] Senatu dimiſſo, d
reductus ad veſperum eſt, à patribus conſcriptis, à p
Romani [10] ſociis, & Latinis, pridie quam exceſſit
ut ex tam alto dignitatis gradu ad ſuperos videat
os potius, quam ad inferos, perveniſſe. Neque eni
tior [12] iis, qui hæc nuper diſſerere cœperunt, cum co
us ſimul animos interire, atque omnia morte deleri.

CAP. IV.

Lus apud me antiquorum auctoritas valet, vel noſtr
rum majorum, qui mortuis tam [1] religioſa jura tribu
: quod non feciſſent profecto, ſi nihil ad eos pertin
bitrarentur: vel eorum, qui [2] in hac terra fuerun
iamque Græciam (quæ nunc quidem deleta eſt, tum fl
) inſtitutis, & præceptis ſuis erudierunt: vel ejus, q
llinis oraculo ſapientiſſimus eſt judicatus: qui non tu
ho

ipiriam, à patre, ob latentem
n, repudiatam, cui totam hæ-
tem, apparatumque Æmiliæ,
cipionis Africani majoris con-
rat, donavit.
uibus, mortua matre, univer-
ius hæreditatem remiſit.
fortuus eſt enim anno ætatis

uſpicabantur, veneno ſubla-

*in optimis libris legitur, an-
ro ſenatu,*

10 Socii & Latini, veteres di-
bant, pro, Socii Latini.
11 *Deos* editi omittunt, ſed MS
omnes habent. Ita etiam Horatii
Superis Deorum gratus & imis.
12 Epicureis. Fortaſſe Cæſar-
notat, cujus hoc eſt apud Salluſtiu
in oratione de Conjuratis.
1 Ut ſepulcra violare nefas eſſ
& ſimilia, quæ tradit Gutberle
jure manium.
2 Italiam intelligit. Pytha
& Pythagoreos ſignificat.

audiſſe dicebat. Id ſi ita eſt, ut op
morte facillime evolet, tamquam e
poris; cui cenſemus curſum ad deo
Scipioni? Quocirca, mœrere hoc
invidi magis, quam amici ſit. Sin a
interitus ſit animorum, & corpor
neat: ut nihil boni eſt in morte, ſ
enim amiſſo, ſit idem, quaſi natus
tamen eſſe natum, & nos gauden
erit, lætabitur. Quamobrem cum i
actum optime eſt; mecum autem
fuerat æquius, ut prius introieram
Sed tamen recordatione noſtræ am
vixiſſe videar, quia cum Scipione
conjuncta cura de republica & de pr
mus, & militia communis: & id
citiæ, [s] voluntatum, ſtudiorum,
ſenſio. Itaque non tam iſta me ſap
nius commemoravit, fama dele
quam, quod amicitiæ noſtræ mem
fore: idque mihi eo magis eſt cordi

tria, aut quatuor nominantur paria amicorum. Quo in re ſperare videor, Scipionis & Lælii amicitiam notam eritati fore. FAN. Iſtuc quidem, Læli, ita neceſſe eſt. , quoniam amicitiæ mentionem feciſti, & ſumus otioſi gratum mihi feceris, (ſpero item Scævolæ) ſi, quemadlum ſoles, de cæteris rebus, cum ex te quæruntur; ſic de citia [10] diſputabis, [11] quid ſentias, qualem exiſtimes; uæ præcepta des. SCÆ. Mihi vero pergratum erit. ue id ipſum cum tecum agere conarer, Fannius antevert- Quamobrem utrique noſtrum gratum admodum feceris.

CAP. V.

ÆL. Ego vero non gravarer, ſi mihi ipſe confiderem. , Nam & præclara viſa res eſt: & ſumus, ut dixit Fan- , otioſi. Sed quis ego ſum? aut quæ in me eſt facultas? ctorum eſt iſta conſuetudo, eaque Græcorum, ut iis natur, de quo diſputent, quamvis ſubito. [3] Magnum s eſt, egetque exercitatione non parva. Quamobrem, diſputari de amicitia poſſunt, ab eis, cenſeo, petatis, iſta profitentur. Ego vos hortari tantum poſſum, ut citiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil eſt tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel ſecundas, adverſas. Sed hoc primum ſentio, niſi [4] in bonis, amim eſſe non poſſe. Neque id ad vivum reſeco, ut [5] illi, hæc ſubtilius diſſerunt, fortaſſe vere, ſed ad communem tatem parum. Negant enim, quemquam virum bonum , niſi ſapientem. Sit ita ſane: ſed eam ſapientiam interantur, quam adhuc mortalis nemo eſt conſecutus. Nos m ea, quæ ſunt in uſu, vitaque communi, non ea, quæ guntur, aut optantur, ſpectare debemus. Numquam dicam, C. Fabricium, Man. Curium, T. Coruncanium, quos

Rem ordine ac methodo certa abis, vera confirmando, con- refutando.

Quam rationem putes ejus eſſe re: cujuſmodi perſonæ ad eam oneæ.

Quomodo colendam cenſeas & ris.

Academicorum, quorum pa- & *peculiarem* hunc morem alibi Cicero teſtatur.

2 Vulgo, *pro[illegible]*. Sed ſimplici magis gaudet Cicero. Tuſc. 1. *Ponere jubebam, de quo quis audire vellet*, &c. Hinc *propoſitiones, theſes.*

3 Requirit magnum ingenium, multiplicem doctrinam, exquiſitam methodum.

4 Pro, inter bonos, Græco more.

5 Stoici.

6 Docendi & agendi ſtudia [illegible]

ſtantia, ut ii fuerint, quos modo nomi
ut habiti ſunt, ſic etiam appellandos p
tur (quantum homines poſſunt) nat
vivendi ducem. Sic enim mihi perſp
eſſe nos, ut inter omnes eſſet ſocieta
tem, [15] ut quiſque proxime accederet.
quam [16] peregrini, & [17] propinqui,
his enim amicitiam natura ipſa peperit
firmitatis. Namque hoc præſtat amici
ex propinquitate benivolentia tolli p
poteſt. Sublata enim benivolentia, a
propinquitatis manet. Quanta autem
intelligi maxime poteſt, quod ex infi
mani, quam conciliavit ipſa natura,
adducta in anguſtum, ut omnis ca
inter paucos jungeretur.

CAP. V

Est autem amicitia [1] nihil aliud
humanarumque rerum cum [2]
ſumma conſenſio; qua quidem hauc

tia, quidquam melius homini ſit à diis immortalibus
. Divitias alii præponunt, bonam alii valitudinem,
ntiam, alii honores, multi etiam voluptates. [4] Bel
hoc quidem extremum eſt: illa autem ſuperiora cadu
icerta, poſita non tam in noſtris conſiliis, quam in f
e temeritate. Qui autem in virtute ſummum bonum
t, præclare illi quidem: ſed hæc ipſa [5] virtus amicit
gnit, & continet: nec ſine virtute amicitia eſſe
o poteſt. Jam virtutem ex conſuetudine vitæ, ſerm
ue noſtri interpretemur: nec eam, ut quidam [6] do
orum magnificentia metiamur: viroſque bonos eos,
natur. numeremus, Paulos, Catones, [7] Gallos, Scipior
los. His communis vita contenta eſt. Eos autem omi
, qui omnino nuſquam reperiuntur. Tales igitur ir
s amicitia tantas oportunitates habet, quantas vix q
re. Principio, *cui poteſt eſſe vita vitalis*, ut ait Enni
non in amici mutua benevolentia conquieſcat? Quid dulc
m habere, quicum omnia audeas ſic loqui, ut tecu
is eſſet tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes,
æque, ac tu ipſe, gauderet? Adverſas vero ferre d
eſſet ſine eo qui illas gravius etiam, quam tu, fer
enique cæteræ res, quæ expetuntur, oportunæ ſunt
s rebus fere ſingulis: divitiæ, ut utare; opes, ut cola
ores, ut laudere; voluptates, ut gaudeas; valetudo
ore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia
rimas continet: quoquo te verteris, præſto eſt, nu
o excluditur: numquam intempeſtiva, numquam
a eſt: itaque [9] non aqua, non igni, ut ajunt, pluri
s utimur, quam amicitia. Neque ego nunc de [10] vulg
de mediocri, (quæ tamen ipſa & delectat, & prod
de [11] vera, & perfecta loquor; qualis eorum, qui p
no

Epicureorum.
Inde patet, Ciceronem cum iis
iſſe, qui ſtatuebant, amicitiam
eſſe virtutem, ſed ex virtute
venire.
Stoicorum imaginariam per-
ionem intelligit.
C. Sulpicium Gallum, de quo
lo ante
Rerum utilitas non ita late patet.
non habent uſum tam multiplic
quam amicitia
Vetus proverbium. *Ignis*
riora, *aqua* inferiora elementa
plectitur, unde quidam duo dum
conſtituerunt principia rerum.
[10] Quam ex utilitate tantu
jucunditate metimur.
[11] Quæ ex mutuo bonorum
ſenſu conſtat: cujuſque cau
dem eſt morum virtutiſque

[3] bonam ſpem prælucet in poſter...
aut cadere patitur. Verum etiam ami
quam exemplar aliquod intuetur ſui.
adſunt, & [4] egentes abundant, & [5]
quod difficilius dictu eſt, [6] mortui viv
memoria, deſiderium proſequitur am
rum [7] beata mors videtur: horum [8]
exemeris ex natura rerum benivolenti
mus ulla, nec urbs ſtare poterit: ne [9]
manebit. Id ſi minus intelligitur: q
cordiæque ſit, ex diſſenſionibus, atqu
teſt. Quæ enim domus tam ſtabilis
eſt, quæ non odiis, atque diſſidiis fun
quo, quantum boni ſit in amicitia, ju
gentinum quidem, doctum quendam
Græcis vaticinatum ferunt: quæ in r
mundo conſtarent, quæque moverent
citiam, diſſipare diſcordiam. Atque hc
tales & intelligunt, & re probant. Ita
officium exſtitit amici in periculis, a
municandis, quis eſt, qui id non max
Qui clamores tota [11] cavea nuper in h

ii nova fabula? cum, ignorante rege, uter eorum
ſtes, Pylades, Oreſtem ſe eſſe diceret, ut pro illo
: Oreſtes autem, ita ut erat, Oreſtem ſe eſſe per-
. Stantes plaudebant in re ficta: [12] Quid arbitramur
ille factuſos? [13] Facile indicabat ipſa natura vim
am homines, quod facere ipſi [14] non poſſent, i.
i in altero judicarent. Hactenus mihi videor, de
quod ſentirem, [15] potuiſſe dicere. Si qua præterea
(edo autem eſſe multa) ab iis, ſi videbitur, qui iſta
, quæritote. FAN. Nos autem à te potius: quamquam
im ab iſtis ſæpe quæſivi, & audivi, non invitus equidem.
aliud quoddam expetimus [16] filum orationis tuæ.
um magis id diceres, Fanni, ſi nuper in hortis Sci-
cum eſt de republica diſputatum, affuiſſes, quali
onus juſtitiæ fuit contra [17] accuratam orationem
AN. Facile id quidem fuit, juſtitiam, juſtiſſime
ndere. SCÆ. Quid amicitiam? Nonne facile ei
m, ſumma fide, conſtantia, juſtitiaque ſervatam
n [18] gloriam ceperit?

CAP. VIII.

.. Vim hoc quidem eſt afferre. Quid enim refert
me rogatione cogatis? Cogitis certe. [1] Studii
nerorum, præſertim in re bona, cum difficile eſt
quum quidem, obſiſtere. Sæpiſſime igitur mihi de
cogitanti, maxime illud conſiderandum videri ſolet,
; ter [2] imbecillitatem, atque inopiam, deſiderata ſit
. t in dandis, recipiendiſque meritis, quod quiſque
r ſe ipſe poſſet, id acciperet ab alio, viciſſimque red-
n eſſet hoc quidem proprium amicitiæ; ſed antiquior
pulchrior, & magis à natura ipſa profecta alia cauſa

A.no

toria i majus.
..., naturam concilia-
amicitiæ: quæ ſi negliga-
navit, conſuetudine feri.
ter φιλανtίαν pravam, &
ſcilitatem.
mnes libri veteres, pro
: ... Sen-
eſt: quæ dixi de amici-
dicere ſive ullius repre-
quam ſenator Romanus.

Argute & ſubtiliter de his diſputant
Græcorum eſt, qui ſcholas habent
ad quos ſuos ablegat amicos.

16 Phraſin, ſive corpus eloquen-
tiæ. nam inventio eſt anima. Meta-
phora ſumta à re textoria.

17 Ingenioſe cogitatam.

18 Gloria eſt virtutis umbra, &
etiam invitos ſequitur.

1 Vehementi cupiditati.

2 Utilitatem & indigentiam

dem amicitiæ videtis: niſi quid ad hæc fo
vero perge, Læli: pro hoc enim, qui r
jure reſpondeo. Scæ. Recte tu quidei
diamus.

Cap. X.

Læl. Audite ergo, optimi viri, ea
ter me, & Scipionem de amicitia diſſ
quam ille quidem nihil difficilius eſſe dic
etiam uſque ad extremum vitæ [1] permanere
iidem expediret utrique, incidere ſæpe:
non idem ſentirent. Mutari etiam mores
cebat, alias adverſis rebus, alias [2] ætate i
que earum rerum exemplum ex ſimilitudir
ætatis: quod ſummi puerorum amores ſa
texta ponerentur: ſin autem ad adoleſcen
dirimi tamen interdum [4] contentione vel u
vel [5] commodi alicujus, quod idem adipiſc
ſet. quod ſi qui longius in amicitia prove
ſæpe labefactari, ſi in [6] honoris contentio

a enim majorem eſſe nullam in amicitiis, quam in ple-
pecuniæ cupiditatem; in optimis quibuſque honoris
nen, & gloriæ: ex quo inimicitias maximas ſæpe inter
ſſimos extitiſſe: magna etiam diſſidia, & plerumque
naſci, cum aliquid ab amicis, [7] quod rectum non eſſet,
laretur: ut aut [8] libidinis miniſtri, aut [9] adjutores eſſent
juriam: quod qui recuſarent, [10] quamvis honeſte id fa-
t, jus tamen amicitiæ deſerere arguerentur ab iis, qui-
ſequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico aude-
poſtulare, poſtulatione ipſa profiteri, omnia ſe amici
eſſe facturos: eorum querela inveteratas non modo fa-
itates extingui ſolere, ſed etiam odia gigni ſempiterna.
ta multa, quaſi [12] fata, impendere amicitiis, ut omnia
fugere, non modo ſapientiæ, ſed etiam felicitatis di-
ſibi videri.

CAP. XI.

Uamobrem id primum videamus, ſi placet, quatenus
amor in amicitia progredi debeat. Num, ſi Coriolanus
t amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano
re? Num [1] Viſcellinum, amici regnum appetentem,
Sp. Melium debuerunt juvare? Tiberium quidem Grac-
, rempublicam vexantem, à [2] Q. Tuberone, æquali-
e amicis derelictum videbamus. at C. [3] Bloſius Cuma-
hoſpes familiæ veſtræ, Scævola, cum ad me, qui [4] ade-
Lænati & [5] Rupilio conſulibus in [6] conſilio, depreca-
veniſſet, hanc, ut ſibi ignoſcerem, cauſam afferebat,
tanti Ti. Gracchum feciſſet, ut, quidquid ille vellet,
ſibi

od eſſet contra officium.
prodenda ſuorum, vel violan-
um pudicitia.
el ad opprimendos inſontes,
opes & honores, per fas & ne-
ſequendos.
am quod injuſte petitur, jure
.
ulgo ſine ſenſu: *querela inve-*
Melius, *inveteratas familia-*
, hoc eſt, longo uſu firmatas
litas.
ncommoda & calamitates.
. *Caſſius Viſcellinus* poſt ter-
conſulatum affectati regni
damnatus, de ſaxo Tarpeio datus eſt.

2 Hic fuit Stoicus, in Bruto etiam Ciceroni memoratus.

3 Bloſius, Antipatri, Tharſenſis Philoſophi diſcipulus, elapſus quæſtiones de Tib. Gracchi amicis habitas, ad Ariſtonicum, Pergami regem, fugit.

4 Cujus conſilio præcipue conſules hi utebantur.

5 Non, ut vulgo, *Rutilio*. P. Popillius Lænas, & Rupilius Conſules fuerunt A. U. C. 621.

6 In quo, quid agendum contra ſocios Tib. Gracchi, deliberabatur

...publicæ gn

ſolvit. Nulla eſt igitur excuſatio peccati,
caveris. Nam cum conciliatrix amicitiæ
rit; [9] difficile eſt amicitiam manere, ſi
Quod ſi rectum ſtatuerimus, vel conceder
velint; vel impetrare ab iis, quidquid ve
quidem ſapientia ſumus, ſi nihil habeat r
mur de iis amicis, qui ante oculos ſunt,
de quibus memoriam accepimus, aut quos
nis. Ex hoc numero nobis exempla ſumer
quidem maxime, [11] qui ad ſapientiam p
[12] Videmus, Papum Æmilium C. Luſcino
(ſic à patribus accepimus) [13] bis una conſi
cenſura. Tum & cum iis, & inter ſe, conj
Man. Curium, & T. Coruncanium, mem
Igitur ne ſuſpicari quidem poſſumus, quen
amico quippiam contendiſſe, quod contra f
jurandum, contra rempublicam eſſet. Na
talibus viris quid attinet dicere? ſi conten
tratorum non fuiſſe; cum illi ſanctiſſimi v
autem nefas ſit, tale aliquid & facere rog

7 Gruterus merito immiſit inter- rogationem . ut prior ...

11 Qui prav...

vero Ti. Gracchum ſequebantur C. Carbo, C. Cato;
inimus tum quidem Cajus frater, [15] nunc idem ace
hoſtis.

CAP. XII.

HÆc igitur lex in amicitia ſanciatur, ut neque roger
res turpes, nec faciamus rogati. Turpis enim exc
ſt, & minime accipienda, cum in cæteris peccatis, t
lis contra rempublicam ſe amici cauſa feciſſe fatea
nim eo loco, Fanni, & Scævola, locati ſumus, ut
ge [1] proſpicere oporteat futuros caſus reipublicæ. Defl
n jam aliquantulum de [2] ſpatio, curriculoque [3] conſue
majorum. Tib. Gracchus regnum occupare conatus
regnavit is quidem paucos menſes. Numquid ſimile
us Romanus audierat, aut [4] viderat? Hunc etiam
rtem ſecuti amici, & propinqui, quid in P. Naſicam
nem effecerint, ſine lacrymis non queo dicere. Nam C
em [5] quoquo modo potuimus, propter [6] recentem
a Tib. Gracchi ſuſtinuimus. De [7] C. Gracchi autem
atu, quid [8] exſpectem, non libet [9] augurari. Serpit de
es, quæ proclivius ad perniciem, cum ſemel cœpit,
ır. Videtis, in [10] tabella jam ante, quanta ſit facta la
no Gabinia lege, biennio autem poſt, Caſſia. Videre
tor populum à Senatu disjunctum, multitudiniſque [11]
bi

Cajus fratrem Tib. Gracchum
me ſequebatur tum, cum occi-
tur, ideoque in voculas populi
rrebat: ſed nunc idem Cajus eſt
rimus partium fratris oppugna-

In tribunatu pl. quem gerebat
anno, quo dialogus hic à Lælio
rus fingitur.
Prudentis eſt, ex præteritorum
oria, & præſentium conjecturis
ra colligere & proſpicere.
Metaphora à ſtadiis, curruum
certamine.
Exceſſimus quaſi limites honeſtæ
iplinæ, à majoribus præfinitos.
Regnavit enim nemo poſt ejectos
s.
*Vulgati perperam, quem modo
poſſimus*: cum notiſſimus eſſet
etiam tum viveret.

4 Ne plebs ex recenti Gracchi
teritu illius cæde nimium exaſp
retur.

7 Cæſus eſt ab Opimio Coſ.
ſtatum reipubl. convellere co
tur.

8 An exitum fraterno ſimile
habiturus: cum acerrimus eſſe
perit.

9 Signis quibuſdam reip. pe
ciem videre

10 *Qui non ſentit auctorit
omnem optimatium tabellaria
gem abſtuliſſe?* Cicero lib. III
Legibus cap. 15. & 16.

11 Temeritate, non vero
& recta ratione.

... poena itati

minor iis, qui ſecuti erunt alterum, qu
rint impietatis duces. Quis clarior in G
quis potentior? qui cum imperator be
Græciam liberaſſet, propterque invidiar
eſſet, ingratæ patriæ injuriam non tuli
buit. [15] Fecit idem quod viginti annis a
Coriolanus. His adjutor contra patriam
Itaque mortem ſibi uterque conſcivit. Q
rum conſenſio non modo excuſatione an
eſt, ſed potius omni ſupplicio vindicanda,
ceſſum putet, amicum, vel bellum patriæ
Quod quidem, ut res cœpit ire, haud ſcic
turum ſit. Mihi autem non minori curæ e
ea poſt mortem meam futura ſit, quam qu

CAP. XIII.

HÆc igitur prima lex amicitiæ ſanci
honeſta petamus, amicorum cauſſa
nec exſpectemus quidem, dum rogemur,
per adſit, cunctatio abſit, [1] conſilium vere
libere: plurimum in amicitia amicorum be
leat auctoritas ...

[4] nimias amicitias, ne neceſſe ſit, unum ſollicitum eſſ
pluribus: ſatis ſuperque eſſe ſibi ſuarum cuique rerum [5]
nis nimis implicari, moleſtum eſſe: commodiſſimu
, quam laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel a
as, cum velis, vel remittas: caput enim eſſe ad beate v
dum [6] ſecuritatem: qua frui non poſſit animus, ſi tar
m parturiat unus pro pluribus. Alios autem dicere aju
m multo inhumanius, (quem locum breviter perſtrin
lo ante) præſid.i, adjumentique cauſa, non benivolen
, neque caritatis, amicitias eſſe expetendas: itaque,
que minimum firmitatis habeat, minimumque virium
amicitias appetere maxime; ex eo fieri, ut muliercul
is amicitiarum præſidia quærant, quam viri: & inopes
n opulenti: & calamitoſi, quam ii, qui putentur beat
ræclaram ſapientiam! Solem enim è mundo tollere vi
tur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à diis immortal.
nihil melius habemus, nihil jucundius. Quæ eſt enir
ſecuritas? ſpecie quidem blanda, ſed [7] reapſe multis loc
idianda. Neque enim eſt conſentaneum, ullam honeſtar
, actionemve, ne ſolicitus ſis, aut non ſuſcipere, a
eptam deponere. Quod ſi curam fugimus, virtus fugien
ſt; quæ neceſſe eſt, cum aliqua cura res ſibi contrari
rnetur, atque oderit; ut bonitas malitiam, temperanti
linem, ignaviam fortitudo. Itaque videas, rebus injuſt.
ſtos maximè dolere, imbecillibus fortes, flagitioſis inc
os. Ergo hoc proprium eſt animi bene conſtituti, & læ
bonis rebus, & dolere contrariis. Quamobrem ſi cad
apientem animi dolor, (qui profecto cadit, niſi ex eju
no exſtirpatam humanitatem arbitremur) quæ cauſa eſt
amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas pro te
ſuſcipiamus moleſtias? Quid enim intereſt, [8] mo
ni ſublato, non dico [9] inter hominem, & pecudem
inter [10] hominem, & ſaxum, aut truncum, aut quid
generis ejuſdem? Neque enim ſunt iſti audiendi, qu
vir

Quæ cum uno aut pluribus con-
iuntur, ut ſias quaſi alter ego, &
a amici bona malaque tua du-

Vulgati addunt, curam; ſed à
abeſt.
Tranquillitatem animi, quam
res adverſæ turbent: qua in
ſententia videntur fuiſſe Cyrenaici.
7 *Reapſe* ex MSS pro *ipſis* re
didit Langius: verbum vetus, qu
uſum eſſe Ciceronem, annotatum e
à Seneca.
8 Affectionis ſublatis.
9 Quæ ſpecie differunt.
10 Quæ differunt genere.

CUm autem contrahat [1] amicitiam, ut ſignificatio virtutis eluceat, ad quam applicet, & adjungat: id cum contingit neceſſe eſt. Quid enim tam abſurdum, qu tis [2] inanibus rebus, ut [3] honore, ut [4] gl ut veſtitu, cultuque corporis: animo autei eo, qui vel amare, vel, ut ita dicam, non admodum delectari? Nihil eſt enim r nivolentiæ, nihil viciſſitudine ſtudiorum, cundius. Quod ſi etiam illud addimus, quo nihil eſſe, quod ad ſe rem ullam tam [6] ill trahat, quam ad amicitiam [8] ſimilitudo fecto, verum eſſe, ut bonos boni diligar ſibi quaſi propinquitate conjunctos, atque enim appetentius ſimilium ſui, nihil rapac Quamobrem hoc quidem, Fanni, & Scæ opinor) bonis inter bonos quaſi neceſſari eſſe: qui eſt amicitiæ fons à natura conſt bonitas etiam ad multitudinem [10] pertine

nana virtus, neque [11] immunis, neque ſuperba: quæ
populos univerſos tueri, eiſque optime conſulere lo-
quod non faceret profecto, ſi à caritate vulgi abhorreret.
e etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis cauſa ſin-
amicitias, amabiliſſimum nodum amicitiæ tollere. Non
tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipſe
tat: tumque illud fit, quod ab amico eſt profectum,
idum, ſi [12] cum ſtudio eſt profectum: tantumque abeſt,
icitiæ propter indigentiam colantur, ut ii, qui opibus,
ɔiis, maximeque virtute præditi, in qua plurimum eſt
lii, minime alterius indigeant; liberaliſſimi ſint, &
icentiſſimi. Atque haud ſcio, anne opus ſit quidem,
umquam omnino deeſſe amicis. Ubi enim ſtudia noſtra
ſſent, ſi numquam conſilio, numquam opera noſtra
ɔmi, nec militiæ Scipio eguiſſet? Non igitur utilitatem
tia, ſed utilitas amicitiam ſecuta eſt.

CAP. XV.

On ergo erunt homines deliciis [1] diffluentes audiendi,
ſi quando de amicitia, quam [2] nec uſu, nec [3] ratione
it cognitam, diſputabunt. Nam quis eſt, pro deum fi-
atque hominum! qui velit, [4] ut neque diligat quem-
, nec ipſe ab ullo diligatur, circumfluere omnibus co-
atque in omnium rerum abundantia vivere? Hæc enim
rannorum vita: in qua nimirum nulla fides, nulla ca-
[5] nulla ſtabilis benivolentiæ poteſt eſſe fiducia: omnia
er [6] ſuſpecta, atque ſollicita: nullus locus amicitiæ.
enim aut eum diligat, quem metuit: aut eum, à quo
tui putat? Coluntur tamen ſimulatione duntaxat ad
as. Quodſi forte, ut fit plerumque, ceciderint; tum
intel-

mmunis hoc loco non eſt *im-*
, ut plerique hactenus expo-
:, ſed *neque immunis* ſignifi-
on eſt otioſa, & ſuis tantum
dis intenta, alios non curans;
gotioſa eſt & late diffunditur
m populum, quem benevolen-
nplectitur, & cujus utilitati-
nia ei bene cupit, invigilat.
ı vulgat. *additur*, *amore*, ſed
o veteri exemplari reperi-

1 Qui nihil unquam incommodi paſſi ſunt: unde fructum aliquem ex amicitia capere potuerint.

2 Quia ex animo neque amant quemquam, neque amantur.

3 Id eſt, doctrina & inſtitutione.

4 Is non eſt dignus, qui vivat.

5 Nulla ſancta ſocietas, nec fides regni eſt

6 Hinc Dionyſius Siculus barbam ne filiabus quidem tondendam c dere auſus fuit.

que emen ..... , ...
ſere [11] faſtidio, & [12] contumacia:
te fortunato intolerabilius fieri pot
dere licet, eos, qui antea commod
rio, poteſtate, proſperis rebus im
veteres amicitias, [14] indulgere n
quam, cum plurimum copiis, fa
cætera parare, quæ parantur pecun
egregiam, vaſa pretioſa: amicos
pulcherrimam vitæ, ut ita dicam
cætera cum parant, cui parent, n
borent: ejus enim eſt iſtorum q
amicitiarum ſua cuique permanet
ut, etiamſi illa maneant, quæ ſu
men vita inculta, & deſerta ab am
da. Sed hæc hactenus.

C A P. X

Conſtituendi autem ſunt, qu
quaſi termini [1] diligendi. I
tentias ferri; quarum nullam prob
erga amicum affecti ſimus, quo er

ſtra in amicos benivolentia, illorum erga nos benivolen-
ariter, æqualiterque reſpondeat: tertiam, ut quanti
ue ſe ipſe facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium ſen-
ırum nulli prorſus aſſentior. Nec enim illa prima vera
at quemadmodum in ſe quiſque, ſic in amicum ſit ani-
s. Quam multa enim, quæ noſtra cauſa nunquam face-
s, facimus cauſa amicorum? precari ab indigno, ſup-
'e; tum acerbius in aliquem invehi, inſectarique vehe-
ius: quæ in noſtris rebus non ſatis honeſte, in amico-
ıunt honeſtiſſime. Multæque res ſunt, in quibus de ſuis
odis viri boni multa [3] detrahunt, [4] detrahique patiun-
at iis amici potius, quam ipſi, fruantur. Altera ſen-
eſt, quæ definit amicitiam paribus officiis, ac volun-
s. Hoc quidem eſt, nimis exigue, & exiliter [5] ad cal-
vocare amicitiam, ut par ſit ratio acceptorum, & dato-
Ditior mihi, & affluentior videtur eſſe vera amicitia,
ſervare reſtricte, ne plus reddat, quam acceperit. Ne-
ıim verendum eſt, ne quid excidat, aut ne quid in ter-
efluat, aut ne plus æquo quid in amicitiam congeratur.
us vero ille finis deterrimus, ut, quanti quiſque ſe ipſe
, tanti fiat ab amicis. Sæpe enim in quibuſdam aut ani-
ıbjectior eſt, aut ſpes amplificandæ fortunæ fractior.
ſt igitur amici, talem eſſe in eum, qualis ille in ſe eſt:
tius eniti, & efficere, ut amici jacentem animum exci-
educatque ſpem, cogitationemque meliorem. Alius
finis veræ amicitiæ conſtituendus eſt, ſi prius, quid
ne reprehendere Scipio ſolitus ſit, [6] edixero. Negabat,
[7] vocem inimiciorem amicitiæ potuiſſe reperiri, quam
qui dixiſſet, ita amare oportere, ut ſi aliquando eſſet
s: nec vero ſe adduci poſſe, ut hoc, quemadmodum
ıtur, à [8] Biante dictum eſſe crederet, qui ſapiens habi-
tus

ro concedunt amicis ea, quæ
potius pertinent.
iis, qui in partes amicorum
ıpenſiores.
ionem inire, & æſtimare.
oſuero, præcepero, unde
.
ero loquitur de vera & per-
ıicitia virorum bonorum, &
præditorum, in quam ſane
dere non poſſunt, nec quiv

quam accidere, quod odium parere
poſſit: quia ſapiens & vir bonus ſem-
per ſibi conſtet. de vulgari autem
amicitia, qualis vulgo colitur ab ho-
minibus, ſi Bias loquitur, recte uti-
que loquitur, fronti enim nulla fi-
des.

8 Huic tribuit Ariſtot. Rhet. II.
κατὰ τὴν Βίαντος ὑποθήκην, καὶ φι-
λοῦσιν, ὡς μισήσοντες, καὶ μισοῦσιν
ὡς φιλήσοντες.

piendum fuit, ut eam diligentiam a
comparandis, ut ne quando amare in
aliquando odiſſe poſſemus. Quin eti
deligendo fuiſſemus; ferendum id Sci
micitiarum tempus cogitandum, put

Cap. XV

His igitur finibus utendum arbitro
mores amicorum ſint, tum ſit
rum, [2] conſiliorum, voluntatum ſin
munitas; ut, etiam ſi qua fortuna acc
amicorum voluntates adjuvandæ ſint
[3] capút agatur, aut fama, [4] declinand
ſumma turpitudo ſequatur. Eſt enim,
venia poſſit. Nec vero [5] negligenda e
telum ad res gerendas exiſtimare opor
vium: quam [7] blanditiis & aſſentatio
eſt. Virtus, quam ſequitur caritas, n
Sed ſæpe (etenim redeo ad Scipionem

m Improbi, ſordidi, avari, qui lu- diſcrime

Amicitia) querebatur, quod omnibus in rebus homi-
igentiores eſſent; ut, capras, & oves quot quiſque
:, dicere poſſet: amicos quot haberet, non poſſet di-
& in illis quidem parandis adhibere curam, in amicis
.is negligentes eſſe: nec habere [8] quaſi ſigna quædam,
s, quibus eos, qui ad amicitiam eſſent idonei, judi-
Sunt igitur firmi, & ſtabiles, & conſtantes eligendi:
;eneris eſt [y] magna penuria: & judicare difficile eſt
, niſi expertum: [11] experiendum autem eſt in ipſa
a: ita præcurrit amicitia judicium, tollitque expe-
poteſtatem. Eſt igitur prudentis, ſuſtinere, ut cur-
ıc impetum benivolentiæ: quo utamur, quaſi [12] equis
s, ſic amicitiis, aliqua parte [13] periclitatis moribus
'um. Quidam ſæpe in parva pecunia perſpiciuntur,
ſint leves. Quidam autem, quos parva movere non
, cognoſcuntur in magna. Si vero erunt aliqui reperti,
:uniam præferre amicitiæ, ſordidum exiſtiment: ubi
eniemus, qui honores, magiſtratus, imperia, poteſta-
ɔes, amicitiæ non anteponent? ut, cum ex altera par-
ɔoſita hæc ſint, ex altera jus amicitiæ, non multo illa
? imbecilla enim natura eſt ad contemnendam poten-
quam etiamſi neglecta amicitia conſecuti ſunt, [14] ob-
ım iri ſe arbitrantur, quia non ſine magna cauſa ſit ne-
amicitia. Itaque veræ amicitiæ difficillime reperiuntur
qui in honoribus, reque publica verſantur. Ubi enim
nvenias, qui honorem amici anteponat ſuo? Quid?
t omittam) quam graves, quam difficiles pleriſque vi-
calamitatum ſocietates? ad quas, non eſt [15] facile in-
, qui deſcendat. Quamquam Ennius recte,

Ami-

gilius generoſi pecoris ſigna
:.
ɔ non temere fidendum.
ſtigantis hoc eſt, ut lib. III.
ɔus: *nihil habui*; *ſane non*
.
i admodum caute.
ılgo: *equis tenuj cratis*, quod
ım eſt ex vitioſa ſcriptura,
mpiatis. Tentamus autem
Id eſt, ad curſum & alia ſum-
s, ut periclitemur, ſi curſu
i ſeſſorem patitur, & alia
i, quibus cognitis eo vel uta-
mur, vel ipſum repudiemus. Eadem
tranſlatione hoc in argumento Theo-
gnides utitur, à quo Cicero ſine du-
bio hauſit.

13 Probatis, periculo facto.

14 Putant, culpam neglectæ ami-
citiæ honores, magiſtratus, poten-
tiam obſcuratura eſſe & infamiam
illam extinctura, quia res magna ſit,
propter quam amicitiam negligi non
haberi indecorum.

15 *Facile* ſine accentu: ſequente
eſt ſupinum, eundem caſum regens,
quem verbum, unde oritur.

L 7

tum autem ſtabilitatis, conſtantiæque quærimus, fides eſt. Nihil enim ſtal eſt. [1] Simplicem præterea; & [2] com tientem, qui rebus iiſdem moveatur omnia pertinent ad fidelitatem. Ne eſſe multiplex ingenium, & tortuo'i non iiſdem rebus movetur, & natur aut ſtabilis poteſt eſſe. Addendum eod nibus, aut inferendis delectetur, aut pertinent omnia ad eam, quam jam di tiam. Ita fit verum illud, quod initi inter bonos eſſe non poſſe. Eſt enim b dem ſapientem licet dicere) hæc duo te mum, [6] ne quid fictum ſit, neve ſimula odiſſe, magis ingenui eſt, quam fronte deinde, non ſolum ab aliquo allatas cri ſed ne ipſum quidem eſſe ſuſpicioſum, mantem ab amico eſſe violatum. Acced dam, oportet, ſermonum, atque morum diocre condimentum amicitiæ. Triſtit re [8] ſeveritas, habet illa quidem gravi

16 Veteres libri ...

iſſior eſſe debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem
atem, facilitatemque proclivior.

CAP. XIX.

Ɛiſtit autem hoc loco quædam quæſtio ſubdifficilis:
num quando amici novi, digni amicitia, veteribus ſint
onendi; ut equis [1] vetulis teneros anteponere ſolemus.
na homine dubitatio. Non enim amicitiarum eſſe de-
ſicut aliarum rerum, [2] ſatietates. Veterrima quæque
i vina, quæ vetuſtatem ferunt) eſſe debent ſuaviſſima.
nque illud eſt, quod dicitur, MULTOS MODIOS
IS SIMUL EDENDOS ESSE, [3] ut amicitiæ mu-
xpletum ſit. [4] Novitates autem, ſi ſpem afferunt, ut
iam in herbis non fallacibus fructus appareat, non ſunt
uidem repudiandæ: vetuſtas tamen ſuo loco conſervan-
: maxima eſt enim vis vetuſtatis, & conſuetudinis.
in ipſo equo, cujus modo mentionem feci, ſi nulla res
liat, nemo eſt, qui non eo, quo conſuevit, libentius
, quam intractato, & novo. Nec modo in hoc, quod
imal, ſed in iis etiam, quæ ſunt inanimata, conſuetudo
; cum locis etiam ipſis montuoſis delectemur, & ſylve-
s, in quibus diutius commorati ſumus. Sed maximum
amicitia, [5] ſuperiorem parem eſſe inferiori. Sæpe enim
lentiæ quædam ſunt: qualis erat Scipionis in noſtro, ut
am, grege. Numquam ſe ille Philo, numquam [6] Ru-
, numquam Mummio antepoſuit, numquam inferioris
is amicis. [7] Quinctum vero Maximum, fratrem, egre-
virum, omnino ſibi nequaquam parem, quod is ante-
tate, tamquam ſuperiorem colebat; ſuoſque omnes per
[8] ampliores volebat. Quod faciendum, imitandumque
nnibus: ut, ſi quam præſtantiam virtutis, ingenii, for-
tunæ

on rigida, aut intenta, ſed laxo
vinculo colligare.
uos ſolebant domo pellere.
dium
t amicitia perficiatur, certo-
aſter, neque de fide mutua du-

micitiarum: novæ amicitiæ:
nici.
ulla poteſt eſſe amicitia ſine
tate quadam.

6 Amici quidem Lælii & Rupilius & Rutilius fuere: quorum nominum ſimilitudo peperit errorem, ut in pleriſque *Rutilius* legeretur. Sed Rupilius fuit æqualis; Rutilius adoleſcens.

7 Ejuſdem Paulli filium, ſed à Q. Gabio Max. adoptatum.

8 *Poſſe* quidam inſerunt. Rectius abeſt, ex Tulliana loquendi conſuetudine.

to profecto magis in veris p...
Fructus enim ingenii, & virtutis, omniſqu
maxime capitur, cum in proximum quemq

Cap. XX.

Ut igitur ii, qui ſunt in amicitiæ
neceſſitudine ſuperiores, exæquare
debent: ſic [a] inferiores non dolere, ſe à ſ
nio, aut forma, aut dignitate ſuperari. Q
[a] queruntur ſemper aliquid, aut etiam e
magis, ſi habere ſe putant, quod officioſe
cura & labore aliquo ſuo factum queant di
genus hominum officia exprobrantium:
bet is, in quem collata ſunt; non comm
lit. Quamobrem, ut ii, qui ſuperiores ſu
bent in amicitia: ſic quodam modo infer
enim quidam, qui moleſtas amicitias fac
temni putant: quod non fere contingit
contemnendos ſe arbitrantur: qui hac
verbis, ſed etiam opere levandi ſunt. T
tribuendum, primum, quantum ipſe e
... quantum ille, quem diligas,

potuit conſulem efficere, fratrem [6] ejus Lucium non
. Quod ſi etiam poſſis quidvis deferre ad alterum; vi-
m eſt tamen, quid ille poſſit ſuſtinere. Omnino ami-
corroboratis jam, confirmatiſque & ingeniis, & æta-
judicandæ ſunt: nec, ſi qui ineunte ætate venandi,
læ ſtudioſi fuerint, eos habere neceſſarios oportet, quos
odem ſtudio præditos dilexerunt. Iſto enim modo nu-
, & pædagogi jure vetuſtatis plurimum benivolentiæ
abunt: qui negligendi quidem non ſunt, ſed [7] alio quo-
nodo. [8] Aliter [9] amicitiæ ſtabiles permanere non poſ-
Diſpares enim mores diſparia ſtudia ſequuntur: quo-
iſſimilitudo diſſociat amicitias. Nec ob aliam cauſam
boni improbis, improbi bonis amici eſſe non poſſunt,
od tanta eſt inter eos, quanta maxima poteſt eſſe, mo-
ſtudiorumque diſtantia. Recte etiam præcipi poteſt in
iis, ne intemperata quædam benivolentia, (quod per-
it) impediat magnas utilitates amicorum. Nec enim
l fabulas redeam) Trojam [10] Neoptolemus capere po-
, ſi Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum
iis iter ſuum impedientem, audire voluiſſet. Et ſæpe
nt magnæ res, ut diſcedendum ſit ab amicis: quas qui
ire vult, quod [11] deſiderium non facile ferat, is & in-
eſt, molliſque natura, & ob eam ipſam cauſam in ami-
' parum juſtus. Atque in omni re conſiderandum eſt,
l poſtules ab amico, & quid patiare à te impetrari.

CAP. XXI.

etiam quaſi quædam calamitas in amicitiis dimittendis
onnumquam neceſſaria. Jam enim à ſapientium fa-
tatibus ad vulgares amicitias oratio noſtra delabitur.
unt ſæpe vitia amicorum cum in ipſos amicos, tum in
: quorum tamen ad amicos redundet infamia. Tales
igitur

ſuum.
multo minore culpa negli-
quam veteres amici.
addunt, *diligendi*, alii,
alii, *colendi*: ut facile ap-
omnia eſſe gloſſemata.
etuſtatis ratio potius habea-
i morum.
omnes de Achille narrant.

Itaque vel errat per memoriam Cice-
ro, vel, quod potius credo, de in-
duſtria Lælio, ut illa ætate, Græ-
canicarum fabularum ignorationem
concedit.

11 Abſentiam.

12 Quod plus delectationi ſuæ tri-
buit, quam aut utilitati, aut officio
amici.

communibus amicitiis) cavendum e
citiæ depoſitæ, ſed inimicitiæ etiam ſ
enim eſt turpius, quam cum eo bellu
liariter vixeris. Ab amicitia Q. Po
removerat (ut ſcitis) Scipio: prop
quæ erat in republica, alienatus eſt à
Utrumque egit [5] graviter, auctorit
non acerba. Quamobrem primum
amicorum [6] diſcidia fiant: ſin tale
ſtinctæ potius amicitiæ, quam oppr
vendum vero, ne etiam in graves
amicitiæ: ex quibus jurgia, maledic
tur: quæ tamen ſi [7] tolerabilia erur
honos veteri amicitiæ tribuendus eſ
faciat, non qui patiatur injuriam. C
vitiorum, atque incommodorum u
proviſio, ut ne nimis cito diligere
dignos. Digni autem ſunt amicitia,
ſa, cur diligantur. Rarum genus,
clara rara) nec quidquam difficiliu
ſit omni ex parte [10] in ſuo genere p

: in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quo
uoſum ſit; & amicos, tamquam pecudes, eos potiſſi
diligunt, ex quibus ſperant ſe maximum fructum eſſ
iros: ita pulcherrima illa, & maxime naturali caren
itia, per ſe, & propter ſe expetenda. [11] Nec ipſi ſib
plo ſunt, hæc vis amicitiæ qualis, & quanta ſit. Ipſ
ſe quiſque diligit, non ut aliquam à ſe ipſe mercedem
t caritatis ſuæ, ſed quod per ſe ſibi quiſque carus eſt
niſi idem in amicitiam transferatur, verus amicus num
reperietur. [12] Eſt enim is quidem tamquam alter idem
ſi hoc apparet in beſtiis, volucribus, nantibus, agreſti
circuribus, feris, primum ut ſe ipſæ diligant; id enim pa
cum omni animante naſcitur: deinde, ut requirant
appetant, ad quas ſe applicent, ejuſdem generis animan
idque faciunt cum deſiderio, & quadam ſimilitudin
is humani: quanto id magis in homine ſit [13] natura, qu
ipſe diligit, & alterum anquirit, [14] cujus animum it
ſuo miſceat, ut efficiat pene unum ex duobus.

CAP. XXII.

Id plerique [1] perverſe, ne dicam impudenter, amicur
habere talem volunt, quales ipſi eſſe non poſſunt: [2] quæ
ipſi non tribuunt amicis, hæc ab iis deſiderant. Par e
n, primum, ipſum eſſe virum bonum; tum, alterur
em ſui quærere. Equidem in talibus ea, quam jam du
tractamus, ſtabilitas amicitiæ confirmari poteſt; cur
ines benivolentia conjuncti, primum cupiditatibus iis
is cæteri ſerviunt, imperabunt: deinde æquitate, juſti
e gaudebunt: omniaque alter pro altero ſuſcipiet: nc
quidquam umquam, niſi honeſtum, & rectum, alter a
o poſtulabit: neque ſolum [3] colent ſe inter ſe, ac diligen
tiam verebuntur. Nàm *maximum ornamentum amiciti*

tollit

aria omnia notaret ac diſtingue-
Nec ipſi ſe intuentes & conſide-
vident, quæ ſit vera amicitia.
enim ſe amat propter utilita-
ſed per ſe ipſum.
Variatio in MSS. occurrens hoc
optime componitur.
Non opinione, non ex inopia,

aut neceſſitate, aut ſpe commodo
rum.
14 Quo cum conſilia communi
cat.
1 Vitium in amicitia.
2 Hoc inprimis ſit, cum amicitia
colitur utilitatis cauſſa.
3 Elegans loquutio, qua &
Cicero utitur.

catis indulgens · præcipitem amicum
rem culpa in eo eſt, qui & veritatem
dem obſequio impellitur. Omnis igi
tio, & diligentia eſt: primum ut mo
objurgatio contumelia careat: in obſ
[9] Terentiano verbo lubenter utimur)
tio, vitiorum adjutrix, procul amo
amico, ſed ne libero quidem digna
[10] tyranno, aliter cum amico vivitur
ritati clauſæ ſunt, ut ab amico vera a
lus deſperanda eſt. Scitum eſt enim
Melius de quibuſdam acerbos inimico
cos, qui dulces videantur: illos verum
quam. Atque illud abſurdum eſt, q
eam moleſtiam, quam debent capere
piunt, qua debent vacare. Peccaſſe
objurgari, moleſte ferunt: quod co
dolore, [11] correctione gaudere.

2 Minuere, extenuare.
3 Juxta naturæ præſcriptum viventis.
4 Illa offenſio, quæ neceſſario ſuſcipienda eſt in amicitia, cum li-

enim L
ab hoc
nomine
8 In
9 Vi

CAP. XXV.

igitur & monere, & moneri proprium eſt veræ ami
tiæ: & alterum libere facere, non aſpere: alterun
: accipere, non repugnanter: ſic habendum eſt, nul
.micitiis peſtem eſſe majorem, quam adulationem
.s, aſſentationem. Quamvis enim multis nominibu
itium notandum, levium hominum, atque fallacium
ıntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem: cur
nnium rerum ſimulatio eſt vitioſa, (tollit enim ju
eri, idque adulterat) tum amicitiæ repugnat maxi
:let enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valer
eſt. Nam cum amicitiæ vis ſit in eo, ut unus qua
ſiat ex pluribus: qui id fieri poterit, ſi nec in un
unus animus erit, idemque ſemper; ſed varius
abilis, multiplex? Quid enim poteſt eſſe tam flex
n [2] devium, quam animus ejus, qui ad alterius no
nſum, ac voluntatem, ſed etiam vultum, atque nu
vertitur?

*: quis? nego. ait? ajo. poſtremo imperavi egomet mih
s aſſentari.*

.em [3] Terentius; Sed ille ſub Gnathonis perſona
nici genus adhibere, omnino levitatis eſt. Multi at
athonum ſimiles cum ſint, [4] loco, fortuna, fama ſi
: horum eſt aſſentatio moleſta, cum ad vanitatem
auctoritas. Secerni autem blandus amicus à vero, &
ci tam poteſt, adhibita diligentia, quam omnia fuc
nulata à ſinceris, atque veris. Concio, quæ ex imp
s conſtat, tamen judicare ſolet, quid interſit int
em, id eſt aſſentatorem, & levem civem, & int
em, ſeverum, & gravem. Quibus blanditiis C. P.
nuper influebat in aures concionis, cum ferret lege
nis pleb. reficiendis? diſſuaſimus nos. Sed nihil
e Scipione dicam libentius. Quanta illi, dii immo
ait gravitas? quanta in oratione majeſtas? ut faci
ducet

maluut: *ad voluptatem.* redda noſtra lectio, ut pa-, quæ non longe poſt ſe- *quis ad alterius non modo* &c.

2 Gravius mavult, *temerum.*
3 Eunuchi Act. III. Sc. 2.
4 Natalibus, genere, dignitate.
5 Vulgo male additur, co-nam tribunus plebis erat.

Atque id actum eſt prætore me,
conſul ſum factus. Itaque [11] rei ve
ma auctoritate, cauſa illa defenſa eſ

Cap. X

Quod ſi in ſcena, [1] id eſt in con
& adumbratis loci plurimum
(ſi modo id patefactum, & illuſtra
tia fieri oportet, quæ tota veritate
(ut dicitur) apertum pectus videas,
fidum, nihil exploratum habeas;
amari; cum id, quam vere fiat, i
aſſentatio [2] quamvis [3] pernicioſa ſi
poteſt, niſi ei, qui eam recipit, at
ut is aſſentatoribus patefaciat aure

6 Quid *comes* hoc loco ſit, difficile eſt dicere.

7 Cum ante ſacerdotes omnes à ſuis collegiis cooptarentur, lege Licinia ad populi jus hoc beneficii transferebatur. Sed ea lex Lælio

eoqu
à Cu
forun
duxit
10
laude

ıtetur, & ſe maxime ipſe delectet. [5] Omnino eſt
ıi virtus: optime enim ſe ipſa novit, quamque ama-
intelligit. Ego autem non de virtute nunc loquor,
irtutis opinione. Virtute enim ipſa non tam multi
eſſe, quam videri volunt. Hos delectat aſſentatio:
ad ipſorum voluntatem ſermo cum adhibetur, ora-
illam vanam teſtimonium eſſe laudum ſuarum pu-
'ulla eſt igitur hæc amicitia, cum alter verum audire
, alter ad mentiendum paratus eſt. Nec paraſitorum
'diis aſſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſent mi-
:ioſi.

ıgnas vero agere gratias Thais mihi?

ıt reſpondere, *Magnas*: *ingentes*, inquit. Semper
ſentator id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur,
magnum. Quamobrem, quamvis blanda iſta vani-
eos valeat, qui ipſi illam allectant, & invitant: ta-
ım graviores, conſtantioreſque admonendi ſunt, ut
dvertant, ne callida aſſentatione capiantur: aperte
ulantem nemo non videt, niſi qui admodum eſt ex-
llidus ille, & occultus ne ſe [8] inſinuet, ſtudioſe ca-
eſt. Nec enim facillime agnoſcitur, quippe qui
dverſando ſæpe aſſentetur: & litigare ſe ſimulans
ur, atque ad extremum det manus, vincique ſe pa-
ut is, qui illuſus ſit, plus [9] vidiſſe videatur. Quid
ırpius quam illud? Quod ne accidat, magis caven-
: ut in [10] Epiclero:

ie me ante omnes [11] comicos ſtultos ſenes
:ıris, atque [12] lauſeris lautiſſime.

im etiam in fabulis ſtultiſſima perſona eſt improvido-
c credulorum ſenum.

Ariſtotelem IX! ad Nico-
cap. 4.
ıchi Act. 3. ſc. 1.
ſæpe mutant recentiores,
veteribus eſt *animum ad*

ɔat in ſinum penetraliaque

ɔ. *vici'le: ſed vidi te p:æ-*
c. lib. VII. epiſt. & *ɪɪɪ e*
vidim, &c.

10 *Epiclerus* Cæcilii fuit comœdia, teſte Priſciano: Cæciliique hos verſus eſſe ait Cic. in Catone.

11 Quales in Comœdiis introduci ſolent. pilæ ſervorum, à quibus plerumque illi: os ſublinitur.

12 Alii malunt, *unxeris*; ut utrumque verbum tranſlatum ſit à piſcibus, qui cum in craticula aſſantur, verſantur & unguntur. Sic ſenes Comici exagitantur lepidiſſime.

& conciliat amicitias, & conſervat
nientia rerum, in ea conſtantia: qu
dit lumen ſuum, & idem aſpexit,
ſe admovet, viciſſimque accipit illu
quo eorum exardeſcit ſive amor,
enim dictum eſt ab amando: ama
niſi eum ipſum diligere, quem ame
utilitate quæſita: quæ tamen ipſa
etiamſi tu eam minus ſecutus ſis. H
volentia ſenes illos L. Paullum, M
[1] P. Naſicam, [2] Ti. Gracchum, Sci
leximus. Hæc etiam magis elucet in
& Scipionem, & L. Furium, P. Ru
Viciſſim autem ſenes in adoleſcentiu
ut in veſtra, ut in Q. Tuberonis: e
adoleſcentis, P. Rutilii, & [3] A. V
lector. Quoniamque ita ratio comp
noſtræ, ut [4] alia ætas oriatur: ma
eſt, ut cum æqualibus poſſis, quibu
bus emiſſus ſis, cum iiſdem ad calcem
Sed quoniam res humanæ fragiles,
aliqui anquirendi ſunt, quos diligamu
Caritate enim benivolentiaque ſubla

is viri, quæ extincta non eſt: nec mihi ſoli verſatur
oculos, qui illam ſemper in manibus habui; ſed etiam
s erit clara, & inſignis. Nemo umquam animo, aut
ajora [6] ſuſcipiet, qui ſibi non illius memoriam, atque
iem proponendam putet. Equidem ex omnibus rebus,
ihi aut fortuna, aut natura tribuit, nihil habeo, quod
nicitia Scipionis poſſim comparare. [7] In hac mihi de
ica conſenſus, in hac rerum privatarum conſilium, in
requies plena oblectationis fuit. [8] Numquam illum ne
ia quidem re offendi, quod quidem ſenſerim: nihil au-
eo ipſe, quod nollem. Una domus erat, idem victus,
ommunes. Nam quid ego de ſtudiis dicam cognoſcen-
per aliquid, atque diſcendi? in quibus, remoti ab ocu-
uli, omne [9] otioſum tempus contrivimus. Quarum
recordatio, & memoria, ſi una cum illo occidiſſet;
ium conjunctiſſimi atque amantiſſimi ferre [10] nullo
poſſem: ſed nec illa extincta ſunt, aluntúrque potius,
ntur cogitatione, & memoria: & ſi plane illis orbatus
magnum tamen afferret mihi ætas ipſa ſolatium.
s enim jam in hoc deſiderio eſſe non poſſum: omnia
brevia, tolerabilia eſſe debent, etiam ſi magna ſint.
abui de amicitia quæ dicerem. Vos autem hortor, ut
utem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt, ut, ea
a, nihil amicitia præſtabilius putetis.

'ſens. Nam cara ob oculos
r.
iabitur.
fectæ amicitiæ deſcriptio.

8 Hoc veri amici eſt.
9 A reip. negotiis.
10 Quando illa cum ipſo mihi prorſus eſſent erepta.

M a M. TU

[2] M. B R U

C A P.

ANimadverti, Brute, ſ
lum tuum, cum in Se
locos graves ex philoſc
tes ab hoc uſu forenſi,
conſequi tamen, [3]. ill
viderentur. Quod eo [4] majus eſt ill
bis: quia nos ea [5] philoſophia plus
cendi copiam, & in qua dicuntur
diſcrepant ab opinione populari.
(mea ſententia) Stoicus, & ea ſen
tur in vulgus; & in ea [7] eſt hæc
florem orationis, neque dilatat a
terrogatiunculis, quaſi [9] punctis,
cit. Sed nihil eſt tam incredibile,
probabile; nihil tam horridum,
ſplendeſcat oratione, & tamquam
putarem, feci etiam audacius, qua

'ato enim duntaxat de magnitudine animi, de continentia e morte, de omni laude virtutis, de diis immortalibus, d aritate patriæ, Stoice ſolet, [13] oratoriis ornamentis adhibi is, dicere. Ego vero illa ipſa, quæ vix in gymnaſiis, & is tio Stoici probant, ludens conjeci in communes locos. Qua uia ſunt admirabilia, contraque opinionem omnium, a pſis etiam παράδοξα appellantur. Tentare volui, poſſentn roferri in lucem, id eſt, in forum, & ita dici, ut proba entur: an alia quædam eſſet erudita, alia popularis oratio loque ſcripſi libentius, quod mihi iſta παράδοξα quæ appel nt, maxime videntur eſſe [14] Socratica, longeque veriſſima Accipies igitur hoc parvum opuſculum, lucubratum his jam ontractioribus noctibus: quoniam illud [15] majorum vigilia um munus in tuo nomine apparuit. Et deguſtabis genus ho xercitationum earum, quibus uti conſuevi, cum ea, qua icuntur in ſcholis [16] θετικῶς, ad noſtrum hoc oratorium ransfero dicendi genus. Hoc tamen opus in [17] acceptum u eferas, nihil poſtulo. Non eſt enim, ut in arce poni poſſit uaſi illa [18] Minerva Phidiæ: ſed tamen, ut ex eadem offi ina exiſſe videatur.

PARADOXON I.

[1] Ὅτι μόνον ἀγαθὸν, τὸ καλόν.

Quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe.

CAP. II.

VEreor, ne cui veſtrum ex Stoicorum hominum diſpu tationibus, non ex meo ſenſu deprompta hæc videatu

ora

13 Quidam addunt, *nullis*: ſed lerique delent; quibus favet vocula *untaxat*, quæ præcedit, quæ notat iltem, minimum. *Cato enim dun- taxat de magnitudine animi*, hoc eſt, non de cæteris, de magnitudine nimi ſaltem dicere ſolebat, adhibi- is ornamentis oratoriis. Nam Cato- i artem dicendi tribuit Tullius in rutro cap. 31.

14 Nam auctore Cicerone lib IV. Academ. cap. 44. *ſunt Socratica ple- raque mirabilia Stoicorum, quæ παρά- δοξα nominantur.*

15 De Finibus, & de natura Deo rum.

16 Vide Quintilianum lib. X. c. 5

17 Tantulum eſt, ut acceptum fer re non debeas.

18 Ex ære: nam aliam non ita lau datam fecerat ex ebore.

1 Græcis utitur inſcriptionibu quod declamationum themata hæc, à Græcis ſumpta.

qui habent, libidine augendi crucian
metu. In quo equidem continentiſſi
jorum noſtrorum, ſæpe requiro pruc
becilla, & commutabilia [12] pecuniæ
putaverunt appellanda, cum re, ac
caviſſent. Poteſtne bonum cuiquai
quiſq: am in abundantia bonorum i
qui iſta omnia talia videmus, ut eti
obſint probis. Quamobrem, licet i
apud me tamen vera ratio valebit. qu
ego umquam bona perdidiſſe dicam,
lectilem amiſerit. Neque non ſæpe l
Biantem, ut opinor, qui [13] numera
patriam [14] Prienen cepiſſet hoſtis,
ut multa de ſuis rebus ſecum aſporta
tus à quodam, ut idem ipſe faceret:
nam [15] omnia mea porto mecum. Ille

2 Vulgati *poſſit*, ſed *poſcit* efficacius.
3 Vulgo, *nunquam me hercule ego.* Sed *nunquam ego hercule* Ciceronianis numeris aptius reſtituit Grævius.
4 M Craſſi

multa
tur del
11
rum co
bemus

ıa quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona. Q igitur, quæret aliquis, bonum? Siquid recte fit, & l e, & cum virtute, id bene fieri vere dicitur: &, q :um, & honeſtum, & cum virtute eſt, id ſolum opu um.

CAP. III.

Ed hæc videri poſſunt obſcuriora, cum lentius diſput tur: vita, atque factis illuſtranda ſunt ſummorum vi i [1], hæc, quæ verbis [2] ſubtilius, quam ſatis eſt, diſpu ntur. Quæro enim à vobis, num [3] ullam cogitation uiſſe videantur ii, qui hanc rempublicam tam præcl latam nobis reliquerunt, aut [4] argenti ad avaritiam, enitatum ad delectationem, aut ſupellectilis ad delici epularum ad voluptates? Ponite ante oculos unumque regum. Vultis [5] à Romulo? Vultis, poſt liberam ci n, ab iis ipſis, qui liberaverunt eam? Quibus tand libus Romulus adſcendit in cœlum? Iiſne, quæ iſti bo llant? an rebus geſtis, atque virtutibus? Quid? à Nu mpilio, minuſne gratas diis immortalibus [6] capedines, les urnulas fuiſſe, quam [7] ſilicatas aliorum pateras, ar ıur? Omitto reliquos: ſunt enim omnes pares inter ter Superbum. [8] Brutum ſi quis roget, quid egerit in liberanda: ſi quis item reliquos ejuſdem conſilii ſoci l ſpectaverint, quid ſecuti ſint: num quis exiſtet, cui as, cui divitiæ, cui denique, præter officium fortis. ni viri, quidquam aliud propoſitum fuiſſe videatur? Q ad necem Porſennæ [9] C. Mucium impulit, ſine ulla is ſuæ? Quæ vis [10] Coclitem contra omnes hoſtium

P

n vulg. adduntur, *ſine appoſ- exemplorum*, quæ gloſſemata appellat Grævius.

More Stoicorum.

Non modo non maximam, ut que: aut aliquam, ut non pau- ed nec ullam prorſus.

Vulgo, *aut auri, aut argenti*: rius jure ab eſt à MSS. meliori- à ſciolo inſertum, qui neſcie *argentum* apud antiquos uſurpa- omni pecunia, ſive ſit ærea, ſive rea, ſive aurea.

Vulgo, *incipiam*, quod optimi codices non habent. *Vultis à Ro- lo*: ſcil exemplum.

6 Vaſa anſata lignea aut fictil quibus Numa & alii olim in ſa utebantur

7 A ſilice herba, cujus imagi poculis & pateris cælari ſo fuit

8 Lucium, non Marcum. vid. ler. Max. lib. V.

9 Vulgo Q. *Mutium*, ſed in MSS melioribus, & Livio & Plutarcho.

10 In aliis additur: Horatii

quod laudabile, & præclarum eſſe vi

Cap. IV

VEniant igitur irriſores hujus
& jam vel ipſi judicent, utrur
marmoreis tectis, ebore, & auro ful
tabulis, qui cælato auro, & argent
abundant, an C. Fabricii, qui nihil
bere voluit, ſimiles eſſe malint. [1]
modo huc, modo illuc transferuntu
ut in rebus bonis eſſe negent: illud t
rateque defendunt, [3] voluptatem eſſ
quidem mihi vox pecudum videtur e
cum tibi ſive Deus, ſive mater (ut ita
natura, dederit animum, quo nihi
divinius: ſic te ipſe abjicies, atque
te, & [4] quadrupedem aliquam put
bonum eſt, quod non eum, qui p
Ut enim quiſque eſt maxime boni p
maxime: neque eſt ullum bonum,
beat, honeſte poſſit gloriari. Quid

ciniis defenditur, in rebus bonis habenda non eſt; ea [6] quo eſt major, eo magis mentem ex ſua ſede, & ſta movet: profecto, nihil eſt aliud, bene, & beate vivere honeſte, & recte vivere.

PARADOXON II.

Ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν.

In quo virtus ſit, ei nihil deeſſe ad beate vivend

CAP. I.

[1] NEc vero ego M. Regulum ærumnoſum, nec infeli nec miſerum, umquam putavi. Non enim ma tudo animi ejus cruciabatur à Pœnis, non gravitas, non non conſtantia, non ulla virtus, non denique animus qui tot virtutum præſidio [2], tantoque comitatu, cum c ejus caperetur, capi certe [3] ipſe non potuit. Cajum vero rium vidimus: qui mihi ſecundis rebus unus ex fortu hominibus, [4] adverſis unus ex ſummis viris videbatur: beatius eſſe mortali nihil poteſt. Neſcis, [5] inſane, ne quantas vires virtus habeat. Nomen tantum virtutis uſur quid ipſa valeat, ignoras. Nemo poteſt non beatiſſimus qui eſt totus aptus ex ſeſe, quique in ſe uno ſua ponit om Cui ſpes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortu huic nihil poteſt eſſe certi; nihil quod exploratum ha [6] permanſurum ſibi unum diem. [7] Eum tu hominem ter ſi quem eris nactus, iſtis [8] mortis, aut [9] exilii minis. vero quidquid acciderit in tam ingrata civitate, ne recu quidem evenerit, non modo non repugnanti. Quid ego laboravi, aut quid egi, aut in quo evigilaverunt c & cogitationes meæ; ſiquidem nihil peperi tale, nihil co

6 Voluptas quo major, eo turpior.

1 Ex abrupto, exordio prorſus diſſimulato

2 Quæ his adduntur, *munitus*, *circumſeptus*, à melioribus libris exulant.

3 Animus Reguli. Hominem animum eſſe, ſed qui ſit in corpore; Ciceronis quoque ſententia eſt.

4 Quas conſtantiſſime pertul

5 Ad Antonium hoc refertu quem tota oratione invehit.

6 Incerta & inſtabilia fo bona.

7 Qui à fortuna pendet.

8 Ut Reguli.

9 Ut Marii.

te torquent : tu dies, noctesque cruciar quod eſt ; & id ipſum ne non ſit diuturr ſcientiæ ſtimulant maleficiorum tuorum mant judiciorum atque legum : quocumc furiæ, ſic tuæ tibi occurrunt injuriæ, q ſinunt. Quamobrem ut improbo, & ſtul bene eſſe poteſt : ſic bonus vir, & fortis eſſe non poteſt. Nec vero, cujus virtus, ſunt, ejus non laudanda vita eſt : neque p quæ laudanda eſt : eſſet autem fugien Quamobrem, quidquid eſt laudabile, i florens, & expetendum videri debet.

PARADOXO

Ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ

Æqualia eſſe peccata, & i

CAP. I.

PArva inquis, res eſt : at magna cul cara rerum eventu, ſed vitiis homi

ıuliere ignota: dolor ad pauciores pertinet, quam ſi
ns fuiſſet in aliqua generoſa, ac nobili virgine: pecc
› nihilo minus: ſi quidem eſt peccare, tamquam [3] tra
lineas: quod cum feceris, culpa commiſſa eſt: qı
ge progrediare, cum ſemel tranſieris, ad augendam [4]
ı nihil pertinet. Peccare certe licet nemini. Quod aut
ı licet, id hoc uno tenetur, [5] ſi arguitur non licere. I
majus, nec minus umquam fieri poteſt: (quoniam ir
ɹeccatum, ſi non licuit, quod ſemper unum, & idem e
ex eo peccata naſcantur, æqualia ſint oportet. Quo
tutes pares ſunt inter ſe: paria eſſe etiam vitia neceſſe
ui pares eſſe virtutes, nec [7] bono viro meliorem,
perante temperantiorem, nec forti fortiorem, nec
ıte ſapientiorem poſſe fieri, facillime poteſt perſpici.
rum bonum dices, qui depoſitum nullo teſte, cum luc
une poſſet, auri pondo decem reddiderit, ſi idem in
ı millibus pondo non idem fecerit? Aut temperante
ſe in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit? [9] U
us eſt, conſentiens cum ratione, & [10] perpetua conſt
Nihil huic addi poteſt, quo magis virtus ſit; nihil der
[11] virtutis nomen relinquatur. Etenim ſi benefacta, re
a ſunt, & nihil recto rectius: certe ne bono quidem r
quidquam inveniri poteſt. Sequitur igitur, ut etiam
ınt paria: ſiquidem pravitates animi recte vitia dicunt
ui, quoniam pares virtutes ſunt, recte facta, quand
utibus proficiſcuntur, paria eſſe debent: itemque pec
quoniam ex vitiis manant, ſint æqualia neceſſe eſt.

CAP. II.

Philoſophis, inquis, iſta ſumis. Metuebam, ne à
nonibus, diceres. Socrates diſputabat iſto modo. B
her

Quod erat curſorum in ſtadio.
-nim erant in eo lineæ: altera
ıgum cavata in limine ſtadii. cui
res inſiſtebant; altera in fine
, quæ dicebatur ultima linea.
am hic reſpicit Cicero, quam
ranſilibat, ante ſignum datum,
ıbat.
In vulg. additur tranſcendi,
otioſum eſt.
Si oſtenditur, non licere,

6 Ex Stoicorum dogmate.

7 Stoici negant, quenquam vir bonum eſſe, niſi ſapientem.

8 Semel enim qui peccat, vir nus non eſt, quacunque in re p cet.

9 Una eademque ſibi par & ſi lis eſt.

10 Semper ſibi conſtans numo à ratione diſcedit.

11 Perfecta.

eſſe diſcrimen? æque peccare ſe, ſi p
bus manus adferant? Quamcumque i
lerint, eandem eſſe libem libidinis
(nam hoc dicet aliquis) patrem qu
[3] Nuda iſta ſi ponas; judicari, qualia
Patrem vita privare, ſi per ſe ſcelus e
rentes ſuos liberos emori, quam ſe
parricidæ fuerunt. Ergo & parenti
ſine ſcelere poteſt; & ſervo ſæpe
Cauſa igitur hæc, non natura, diſtin
acceſſit, id ſit propenſius: ſi utrique
neceſſe eſt. Illud tamen intereſt, qu
adſit injuria, ſemel peccatur: in pa
peccantur; violatur is, qui procrea
erudivit; is qui in ſede, ac domo,
cavit. Multitudine peccatorum præſ
dignus eſt. Sed nos in vita, non qu
ſit, ſed quantum cuique liceat, ſpect
non oportet, ſcelus eſſe, quidquid
debemus. Etiam-ne in minimis re
rerum modum fingere non poſſum
tenere poſſumus. Hiſtrio ſi paulum
rum, aut ſi [6] verſus pronuntiatus eſt

geſtu moderatior, omni verſu aptior eſſe debes, ut [8] in ba te peccare dices? Poëtam non [9] audio in nugis: i ſocietate audiam civem [10] digitis peccata [11] dimetienten quæ ſi viſa ſunt [12] breviora, leviora qui poſſunt videri, quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis, ordinis? perturbata autem ſemel ratione, & ordine, poſſit addi, quo magis peccari poſſe videatur.

PARADOXON IV.

Ὅτι πᾶς ἄφρων μαίνεται.

[1] *Omnes ſtultos inſanire.*

CAP. I.

[2] Ego vero [3] te non ſtultum, ut ſæpe, non impro ut ſemper, ſed dementem, & inſanum [4] rebus vi neceſſariis. Sapientis animus magnitudine conſilii, [5] rantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, vi bus denique omnibus, ut mœnibus ſeptus, vincetur, pugnabitur, qui nec civitate quidem pelli poteſt? Q enim civitas? Omniſne conventus etiam furum, & i nium? Omniſne etiam fugitivorum, ac latronum co gata unum in locum multitudo? Certe negabis. Non erat illa tum civitas, [6] cum leges in ea nihil valebant; judicia jacebant; cum mos patrius occiderat; cum ferr

8 Figurate dictum, pro, in aliqua vel minima particula ejus.

9 Se excuſantem.

10 Alludit, quod Poëtæ carminis pedes digitis metiri ſoleant.

11 Qua ratione leviora videri poſſint, ſi viſa ſint breviora.

12 Minora. *Breve* pro exiguo, ubique obvium eſt; quo vocabulo uſus eſt Cicero propter inſtitutam comparationem de ſyllabarum quantitate.

1 Hoc Paradoxon non tam probat Cicero, quam docet, P. Clodium inſanum eſſe, eumque multis legibus damnatum exulem *fuiſſe*, quamvis ſolum non mutaverit: ſe ve lem fuiſſe negat, quamvis diano furori cederet, ex urbe rit.

2 Propoſitione aſpera & ve ti irrumpit in hanc cauſſam ordio.

3 Clodi, nam in eum inve

4 Evincam invictis argu Nam *res* ſæpe ſunt rationes menta.

5 Patientia earum rerum adverſæ hominibus eveniunt.

6 Imaginem oſtendit illius ris, quo à Clodio tribuno v eſt.

... ... tuer ; eſſet juris, & æquit
vitatis) repetita memoria. At vide
tela contempſerim. Jactam, & in
me injuriam ſemper duxi: [11] perve
tavi: niſi forte, cum [12] parietes di
ſceleratas faces inferebas, meorun
grare arbitrabare. [13] Nihil neque
quam, quod auferri, quod eripi,
mihi eripuiſſes divinam animi mei c
vigilias, conſilia, quibus reſpublica
jus æterni beneficii immortalem me
to etiam magis, ſi [14] illam mentem
narunt, mihi eripuiſſes: tum ego a
juriam. Sed ſi hæc nec feciſti, nec
mihi glorioſum tua injuria dedit, n
Ergo ego ſemper civis, & tum max
Senatus exteris nationibus, ut civi
tu ne nunc quidem es civis, niſi for
vis poteſt. An tu civem ab hoſte
animo factiſque diſtinguis? [16] cæde
tis latronibus [17] templa tenuiſti: pr

[redacted]

craſ incendiſti. Cur hoſtis [19] Spartacus, ſi tu civi
tem eſſe tu civis, propter quem aliquando civitas
me [20] tuo nomine appellas, cum omnes meo diſc
ſſe rempublicam putent? numquamne, homo a
e, te circumſpicies? Numquamne, quid facias,
bis, nec quid loquare? Neſcis, exilium ſcelerum
m? meum illud iter [21] ob præclariſſimas res à
ſe ſuſceptum? Omnes ſcelerati, atque impii, qu
ducem eſſe profiteris, quos leges exilio affici volu
s ſunt, etiam ſi [22] ſolum non mutarunt. An, cu
ges te exulem eſſe jubeant, non eris tu exul? [23]
llatur inimicus, qui cum telo fuerit? [24] Ante Sen
a deprehenſa eſt. Qui hominem occiderit? Tu
cidiſti. Qui incendium fecerit? ædis Nympharu
a deflagravit. Qui [25] templa occupaverit? In fc
ſtra poſuiſti. Sed quid ego communes leges profe
s omnibus es exul? [26] Familiariſſimus tuus de te
um tulit, ut ſi in [27] opertum Bonæ Deæ acceſſiſſe
s. At, te id feciſſe, etiam gloriari ſoles. Quo
r, tot legibus in exilium ejectus, nomen exulis
orreſcis? Romæ ſum, inquis. Et quidem in ope
ſon igitur, ubi quiſque erit, ejus loci jus tenebit,
gibus eſſe non oportebit.

19 Vide Plutarchum in Craſſo.

20 Quidam habent, *exulem*, ſed alii non exſtat. Subintelligit tamen Cicero, vultque, id nominis in lodium potius, quam in ſe, convenire.

21 In opprimenda conjuratione, civitate ſervanda.

22 Urbem non reliquerunt.

23 Argumentatur à minori ad maius. Si inimicus eſt, qui deprehenſus icubi cum telo; quid tu, cujus ſica e ietr..vit in ſanctiſſimum urbis locum, curiam? &c.

24 Collocavit enim cu dius ſervum ſuum in ve riæ, qui Cn. Pompeju ret.

2- Indocti adjecerant *Templa* enim ſunt loca ſ tentia, auſpiciis capiund

26 Q. Cornificius de C ſtu mentionem fecit in Se tionem tamen, id eſt. in Clodium, ipſius fam tulit, M. Piſo Conſul.

27 In ſacrificium, quo in domo Conſulis fiebat.

C A P.

LAudetur vero hic [2] impera
aut hoc nomine dignus put
tandem hic [3] libero imperabit, qu
ſuis imperare? Refrænet primum l
tes, iracundiam teneat, coërceat
habes repellat: tum incipiat aliis i
probiſſimis dominis, dedecori, ac t
dum quidem his obediet, non modo
bendus omnino non erit. Præclare
à doctiſſimis: quorum auctoritate n
aliquos agreſtes hæc habenda eſſet
prudentiſſimos loquar, quibus hæc
ego ſimulem, me, ſi quid in his ſtudii
didiſſe? Dictum eſt igitur ab eruditiſſ
PIENTEM, LIBERUM ESSE.
eſt enim libertas? Poteſtas vivendi, u
vivit, ut vult, niſi qui recta ſequitur
[6] cui vivendi via conſiderata, atque pro
quidem non propter [7] metum paret, ſ
colit, quia id ſ

nihil facit, nihil [8] cogitat denique, niſi [9] libenter, ac lib
cujus omnia conſilia, reſque omnes, quas gerit, [10] ab
proficiſcuntur, eodemque feruntur? nec eſt ulla res,
plus apud eum polleat, quam ipſius voluntas, atque j
cium? Cui quidem etiam (quæ [11] vim habere maximan
citur) [12] fortuna ipſa cedit: ſicut ſapiens [13] poëta di
SUIS CUIQUE FINGITUR MORIBUS. Soli
tur hoc contingit ſapienti, ut nihil faciat invitus, nihil
lens, nihil coactus. Quod etſi ita eſſe, pluribus verbis d
rendum eſt: illud tamen & [14] breve & conſitendum eſt,
qui ita ſit affectus, eſſe liberum neminem. Servi igitur on
improbi: nec hoc tam re eſt, quam dictu, inopinatum
que mirabile. Non enim ita [15] dicunt, eos eſſe [16] ſerv
ut mancipia, quæ ſunt dominorum facta [17] nexu, aut
quo jure civili: ſed, ſi ſervitus ſit, ſicut eſt, obedientia fi
animi, & abjecti, & [18] arbitrio carentis ſuo, quis ne
omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos
ſervos?

CAP. II.

AN ille mihi liber, cui mulier imperat? cui leges im
nit, præſcribit, jubet, vetat, quod videtur? qui r
imperanti negare poteſt, nihil recuſare audet? Poſcit? c
dum eſt. Vocat? veniendum. Ejicit? abeundum. M
tur? extimeſcendum. Ego vero iſtum non modo ſervu
ſed nequiſſimum ſervum, etiamſi in ampliſſima familia n
ſit, appellandum puto. Atque ut in magna familia [1]

8 Nam bonus vir æque rationem habet cogitationum, ac dictorum & factorum.

9 Non muneribus corruptus; non gratia victus, aut odio.

10 Ab ipſius animo, non cupiditatibus.

11 Fortuna Ciceroni Tuſcul. V. eſt domina rerum & externarum, & ad corpus pertinentium.

12 Nihil enim bonum, niſi virtutem ſapiens exiſtimat, virtus autem nullum habet cum fortuna commercium, quin potius virtuti fortuna cedit, igitur & ſapienti.

13 Forte *Appius*, qui, teſte Salluſtio, in carminibus ait, *Fabrum quemque fortunæ.*

14 Vulgata: *illud tamen* [...] *conſitendum eſt.*

15 Stoici.

16 Servitus duplex, corpori[s] [...] animi.

17 Quæ mancipio vendita [...] hoc eſt, quæ ſic vendita ſunt [...] evictionis periculum in ſe recip[...] & præſtaret venditor. Nexus eſt [...] gatio.

18 Qui non recta ſequitur, [...] officio gaudet.

1 Vox [illegible] hic à libr[...] editoribus ineptiſſime incul[...]

QUæ eſt iſta in commemo
lens oſtentatio ? Soluſne r
E͏go .e me audiſſe aliquid, & did
dives ? Quid, ſi ne dives quid
Quem enim intelligimus diviter
homine ponimus ? Opinor, in
ad liberaliter vivendum facile co
nihil appetat, nihil optet amp
te judicet divitem, non hominu
tuæ. nihil ſibi deeſſe putet, nih
aut contentus etiam pecunia ? e
propter aviditatem pecuniæ nul
cum iſti 3 ordini ne honeſtus qui
tidie fraudas, decipis, poſcis,
ſocios ſpolias, ærarium 4 expil
5 exſpectas, aut ne exſpectas qu
hæc utrum abundantis, an egen
minis dives, non arca, appellai
na; dum te inanem videbo, div
eo, quantum cuique ſat eſt, m

ı, Filiam quis habet? pecunia eſt opus: Duas? ma-
'lures? majore etiam. Et ſi, ut ajunt, Danai, quin-
a ſint filiæ; tot dotes magnam quærunt pecuniam.
m enim cuique ſatis eſt, ad id accommodatur, ut ante
vitiarum modus. Qui igitur non filias plures, ſed in-
ıbiles cupiditate habet, quæ brevi tempore maximas
exhaurire poſſint; hunc quo modo ego appellabo di-
cum ipſe etiam egere ſe ſentiat? Multi ex te audie-
:um diceres, neminem eſſe divitem, niſi qui exerci-
ere poſſet ſuis fructibus: quod populus Rom. tantis
ıibus jam pridem vix poteſt. Ergo, hoc propoſito,
am eris dives ante, quam tibi ex tuis poſſeſſionibus
[8] reficiatur, ut ex eo tueri [9] ſex legiones, & magna
n ac peditum auxilia poſſis. Jam fateris igitur, non
livitem, cui tantum deſit, ut expleas id, quod exoptas.
ıſtam paupertatem, vel potius egeſtatem, ac mendici-
uam numquam obſcure tuliſti.

C A P. II.

Am ut iis, qui honeſte rem quærunt mercaturis facien-
dis, [1] operis dandis, [2] publicis ſumendis, intelligimus
eſſe quæſito: ſic, qui videt domi tuæ pariter accuſato-
que judicum [4] conſociatos greges; qui [5] nocentes, &
oſos reos eodem te auctore corruptelam judicii molien-
ui [6] tuas mercedum pactiones in patrociniis, [7] inter-
ıes pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimiſſio-
ıertorum ad deſœnerandas, diripiendaſque provincias;
pulſiones vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum
ſer-

ſici dicitur id, quod capitur:
re eſt reſtituere. Dixit etiam
ſCtus in Pandectis: *quantum*
ejus receſ.i poteſt.
ıle alii, *quatuor legiones.*
el ſervorum operas locando,
licanis ſerviendo.
nducendis vectigalibus, quod
norum erat
s non contentos eſſe re ſua ſa-
, non habere ſatis.
cuſatores & judices coire ſta-
m eſt. Judex enim nec partes
ı neq ſequi debet. Convenie-
bant autem, ut corrumperentur judi-
ces ad damnandos reos, quorum bo-
nis inhiabant.

. Utrumque valet ad judicum cor-
ruptelam. Nam qui innocens eſt,
judices non vult corrumpere, qui
pecunioſus non eſt, non poteſt.

6 Craſſus improborum hominum
patrocinia ſuſcipere ſolebat.

7 Vulgo male, *intercisas.* *Inter-
ceſſiones* ſunt ſponſiones, interpoſita
fide ſua, ſe ſoluturum pro iis, ni ipſi
ſolverent, quam promittebant, pe-
cuniam.

QUæ eſt iſta in commemo
lens oſtentatio ? Soluſne tu
Egone me audiſſe aliquid, & didi
dives ? Quid, ſi ne dives quide
Quem enim intelligimus divitem
homine ponimus ? Opinor, in e
ad liberaliter vivendum facile con
nihil appetat, nihil optet amplit
te judicet divitem, non hominum
tuæ. nihil ſibi deeſſe putet, nihil
aut contentus etiam pecunia ? con
propter aviditatem pecuniæ nullu
cum iſti 3 ordini ne honeſtus quide
tidie fraudas, decipis, poſcis, pac
ſocios ſpolias, ærarium 4 expilas
5 exſpectas, aut ne exſpectas quide
hæc utrum abundantis, an egentis
minis dives, non arca, appellari ſo
na ; dum te inanem videbo, diviten
eo, quantum cuique ſat eſt, metiu

ſcenti, non modo
fœnus, exiguus
cupiditatis, ali
r, cui deeſt, a
jus poſſeſſio qu
un quæ ſuis ſe vi
qui morum, a
aſſe in hujus ſæ
noſtrorum me
uamur) paupe
, & fundum i
habemus? Uti
, verum victu
n eſſe cupidum
eſt: contentun
mæque divitia
rata, & [6] area
ſſeſſionum mi
nda virtus, qu
e naufragio, ne
nec temporu
, ſoli ſunt divi
& ſempiternas
enti rebus ſuis
nulla re egen
mprobi autem
ſitas habent,
adhuc inventu
do non copioſ
iſtimandi ſunt

ſemper exprob

primum, Varro
uorum locum in
buit.
rbana prædia ma
opter anguſtias ſo
Cicero, *areas qu*
nas, & in urbis
ne quis de ar
et.

peres.

SOMN

SCIPIO LOQU

Cap. I.

CUm in Africam veniſſem ;
ad quartam legionem tribu
tum , nihil mihi potius f
niſſam convenirem , Re
juſtis de cauſis amiciſſimun
complexus me ſenex collacrymavit ,
ſpexit in cœlum : & Grates , inquit ,
vobiſque [4] reliqui cœlites , quod , ante
gro , conſpicio in meo regno , & his
Scipionem , cujus ego nomine ipſo re
ex animo meo [5] deſcendit illius optir
[6] viri memoria. Deinde ego illum de
noſtra republica percontatus eſt. Mul
troque habitis , ille nobis conſumptus
regio apparatu accepti , ſermonem in
duximus ; cum ſenex nihil niſi de
omniaque ejus non facta ſolum , ſed et
Deinde , ut cubitum diſceſſimus , me

noctem vigilaſſem, arctior, quam ſolebat,[8] ſomn
ſus eſt. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod er
:uti: fit enim fere, ut cogitationes, ſermoneſq
ariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcril
is, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogit
oqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, quæ mihi [10]
e ejus, quam ex ipſo, erat notior. Quem ut agnov
n cohorrui. Sed ille; Ades, inquit, animo, & om
rem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ.

CAP. II.

deſne illam urbem, quæ [1] parere populo Roma
oacta per me, renovat priſtina bella, nec pot
re? (oſtendebat autem Carthaginem de [2] excelſo,
ellarum, illuſtri, & claro quodam loco,) ad quam
andam nunc venis [3] pæne miles? Hanc hoc bienr
evertes: eritque [4] cognomen id tibi per te partur
abes adhuc à nobis hæreditarium. Cum autem C
m deleveris, triumphum egeris, cenſorque fuer
is legatus [5] Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciar
: iterum conſul [6] abſens, bellumque maximum con
ſumantiam exſcindes., Sed cum eris [7] curru Capi
vectus, offendes rempublicam perturbatam conſi
is mei. Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patri
animi, ingenii, conſiliique tui. Sed ejus tempo
item video quaſi fatorum viam. Nam, cum ætas
ſep

nus dicitur complecti homi-
a membra ſomno pæne con-
ientur, nullaque munia obi-
t.
enim Ennius Homeri ver-
et, meditaretur, ediſceret,
ir, ſomniavit ſe Homerum
m, animaque Homeri, juxta
ricum dogma, animatum.
agines gentilitiæ in atriis
intur.
utum pendere.
canus ex lacteo circulo lo-
qui eſt inter æthereas ſtella-
nas ſplendidiſſimas, propter
n ſtellularum, ut Ariſtoteles
nus ajunt, multitudinem.

3 Nam in militia primus eſt ho
ris gradus tribunus mil.

4 Comparabis tibi tua virt
cognomentum, quod ad hoc uſ
tempus habes à me avo tuo hæred
rium. Is enim primus ex Roma
Imperatoribus nomine victæ à
gentis eſt nobilitatus.

5 Ad Ptolemæum Phyſconem.

6 Quia conſulatum non petiit,
que in campum Martium candida
cum aliis deſcendit.

7 Poſtquam triumphaveris.

8 Tib. Gracchi, tribuni pleb
Cornelia nati, Africani majoris fi

9 Involucris verborum ſuam
mortem tegit, ex arte.

dens Scipio, Quieto, inquit, ...
& [16] parum rebus: audite cætera.

C A P. III.

SEd, quo ſis, Africane, alacrior ad
cam, ſic habeto: Omnibus, qui p
adjuverint, auxerint, certum eſſe in
cum, ubi beati ævo [2] ſempiterno frua
illi principi Deo, qui omnem hunc r
quidem in terris fiat, acceptius, quam
hominum jure ſociati, quæ civitates

10 Ita appellat annum, propter zodiaci obliqui circuli ambitum, quem Sol conficit.

11 *Quia eadem ſigna per annos ſingulos certa lege ſol metitur*, ut ait Macrobius.

12 Duo numeri, ſeptenarius & octonarius, alter altera de cauſa pleni dicuntur à Pythagoreis, & Pythagoreos multis Philoſophis ſequutis. Macrobius de ſeptenario multa docet, ſed pleraque falſa ſunt, & fabuloſa iſta Pythagoreorum ſomnia merito videt Galenus in Criticis li-

Philus,
dignitate
runt. Sci
fortemqu
imperter
net.

15 Son
hiſtoriam

16 Vol
mana in
bus, ſcil
date aliq
tam ardu
vei appell

ores, & conſervatores, hinc profecti, huc revertuntur. ego, etſi eram perterritus, non tam metu mortis, quam liarum à meis, quæſivi tamen, viveretne ipſe, & Paullus r, & alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, iit, ii vivunt, qui [4] ex corporum vinculis, tamquam è ere, evolaverunt: [5] veſtra vero quæ dicitur vita, mors Quin tu aſpicias ad te venientem Paullum patrem. Quem idi, equidem vim lacrymarum profudi. Ille autem me plexus, atque oſculans, flere prohibebat. Atque ego ut num, fletu repreſſo, loqui poſſe cœpi, Quæſo, inquam, r ſanctiſſime, atque optime, quoniam hæc eſt vita, (ut icanum audio dicere) quid moror in terris, quin hinc ad venire propero? Non eſt ita, inquit [6] ille. Niſi Deus is, is hoc [7] templum eſt omne, quod conſpicis, iſtis te cor-s cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt. nines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum um, quem in hoc [8] templo [9] medium vides, quæ terra tur: hiſque animus datus eſt ex illis [10] ſempiternis igni-, quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, rotundæ, ivinis animatæ mentibus, [12] circos ſuos, orbeſque confi-it celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omni-retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum ne munus humanum, aſſignatum à Deo, defugiſſe vi-nini. Sed ſic, Scipio, ut [13] avus hic tuus, ut ego, qui enui, juſtitiam cole, & pietatem: quæ, cum ſit magna arentibus, & propinquis, tum in patria maxima eſt: ea via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui jam runt; & corpore laxati, illum incolunt locum, [14] quem s: (erat autem is [15] ſplendidiſſimo candore inter flam-circus elucens) quem vos, ut à Grajis accepiſtis, Orbem eum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præ-clara

Hæc Cicero hauſit ex Socrate, vide in Phædone Platonis.
Hæc quaſi ad verbum refert So-s in Gorgia Platonis.
Paullus, non Africanus.
Cœlum intelligit.
Univerſo mundo.
Communis eſt veterum ſenten-ſi totius univerſi centro tellu-noſtram poſitam eſſe.
Chaldæi, eoſque fere ſequuti Græci Philoſophi omnem cœleſtem regionem igneam eſſe ſtatuerunt, hominibuſque datum animum à Deo ex ſtellis & ſideribus.
11 Hoc eſt ex dogmate Platonico.
12 Vulgo, *circulos*.
13 Africanus major.
14 Sequitur Platonem & alios Phyſicos.
15 Fuit hæc ſententia Democriti, noſtro tempore teleſcopiis probata.

QUam cum magis intuerer, Quæſ
quouſque humi defixa tua mens
quæ in templa veneris? [1] Novem tib
globis connexa ſunt omnia: quorum [2]
timus, qui [3] reliquos omnes comple
Deus, [4] arcens, & continens cæteros:
qui volvuntur, ſtellarum curſus ſempit
ſeptem, qui verſantur retro, contrar
lum, ex quibus unum globum poſſid
[6] Saturniam nominant. Deinde eſt ho
ſperus, & ſalutaris ille fulgor, qui dic
tilus, [9] horribiliſque terris, quem M
[10] ſubter mediam fere regionem Sol
[12] princeps, & [13] moderator luminum

16 Lunam ſignificat, lucem à Sole mutuantem.

1 Non plures ſphæras Cicero poſuit, quam quot ſubjectæ eſſent ſenſui, & Pythagorica probaret Muſica, ac plerique omnes antiqui Philoſophi traderent

2 Octava ſphæra, ſupra appellata. Cœlum ipſum proprie dictum, tot

8 Ipſu
clementi
eſt. *Infi*

9 Horr
& nocens
colentibu

10 Hic
pretatus
diſſentit.

li, & [15] temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta
uſtret, & compleat. Hunc, [16] ut comites, conſequ
alter Veneris, alter Mercurii curſus: in infimoque o
a, radiis Solis accenſa, convertitur. Infra autem j
eſt, niſi mortale, & caducum, præter animos ge
inum munere deorum datos. Supra Lunam ſunt æte
ia. Nam ea, quæ eſt [17] media, & nona, tellus, [18]
novetur, & infima eſt, & in eam feruntur omnia [19]
pondera.

C A P. V.

Uæ cum intuerer ſtupens, ut me recepi, [1] Quid? I
inquam, quis eſt, qui complet aures meas, tantus
dulcis ſonus? Hic eſt, inquit ille, qui [2] intervallis c
:us imparibus, ſed tamen pro [3] rata portione diſtinć
ılſu, & motu ipſorum orbium conficitur: qui [4] a
gravibus temperans, [5] varios æquabiliter concentus
Nec enim [6] ſilentio tanti motus incitari poſſunt: &
fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera au
: ſonent. Quam ob cauſam ſummus ille [7] cœli ſtell
ıs, cujus converſio eſt concitatior, acuto, & [8] exci
etur ſono: graviſſimo autem hic lunaris, atque infin
ı terra, nona, immobilis manens, ima ſede ſemper
complexa medium mundi locum. Illi autem octo
in quibus eadem vis eſt duorum, [9] Mercurii & Vene
ſep

Quia cœlum & terram ſuo ca-
:emperat.
Veneris & Mercurii ſtellæ cur-
abent Solis celeritati parem:
:o tum ſubſequentes, tum an-
:ntes, non longe ſeparantur,
am ſi juſtæ ſint eum obſervare,
ari, deducere, quocunque eat
ſn mundi medio & centro, quæ
ı ſententia jam exploſa eſt.
Fuerunt quondam Philoſophi,
tris temporibus Nicolaus Co-
:us, qui confirmarunt, eam mo-

Sua ſponte & quaſi natura.
Vulgati: *Quis hic, inquam, quis*

ſonorum intervalla ſunt, ubi
unt impares, hoc eſt, graves
alii *acuti*, quæ ſonorum inæ-

qualitas conſtituit conſonantia
3 Certa quadam ratione &
portione, unde ſonorum fiat co
nientia & concentus.
4 Hæc eſt conſonantia, quæ e
æqualibus fit ſonis, acutis & g
bus.
5 Varias conſonantias, dia te
ron, dia pente, dia paſon in orb
harmonia Pythagoras audiebat.
6 Sic ratiocinabantur Pythag
ci: quorum commentum re
Ariſtoteles.
7 Vulgati habent: *ſtelliferi*,
nus lepide.
8 Penetrantiori.
9 Quid abſurdius, quam hic i
rere *Mercurii & Veneris*? nam
rum ad ſonos, non ad curſum
tarum referendum eſt.

geſſi : magnis imperiis , & provincii
animum laude dignum. [6] Echionis t
net, aut ſignum aliquod Polycleti. O
& quo modo habeas. Intuentem te ,
tollentem cum video , ſervum te eſſ
judico. Nonne igitur ſunt iſta feſtiva
que oculos eruditos habemus. Sed ,
habeantur iſta , non ut vincula virorun
menta puerorum. Quid enim cenſes
quem iſtorum videret [8] matellionem
me tractantem , cum ipſe [9] totam Cor
utrum illum civem excellentem , an
putaret? Reviviſcat Man. Curius , au
rum in villa , ac domo nihil ſplendidur
[10] præter ipſos ; & videat aliquem ſu
uſum , barbarulos mullos exceptanten
tractantem , & muræna um copia glo
hominem ita ſervum judicet , ut ne in f
majore aliquo negotio putet ? An eor

a Qui curam habebant imaginum gentilitiarum , ſtatuarum , pictura-

Non eni
ro, nobi

qui cupiditate [12] peculii nullam conditionem recuſant
ſimæ ſervitutis? Hæreditatis ſpes quid iniquitatis in ſe
do non ſuſcipit? Quem nutum locupletis orbi ſenis n
ſervat? Loquitur ad voluntatem: quidquid denuntiati
facit: aſſentatur, aſſidet, muneratur. Quid horum e
ri? Quid denique non ſervi inertis?

CAP. III.

QUid jam illa cupiditas, quæ videtur eſſe liberalio
noris, imperii, provinciarum? quam dura eſt do
quam imperioſa! quam vehemens! [1] Cethego, homi
probatiſſimo, ſervire [2] coëgit eos, qui ſibi eſſe amp
videbantur? munera mittere, noctu venire domum a
precari, denique ſupplicare. Quæ ſervitus eſt, ſi hæc l
exiſtimari poteſt? Quid? cum cupiditatum dominat
ceſſit, & alius eſt dominus exortus, ex conſcientia
torum, timor? quam eſt illa miſera, quam dura ſe
[3] Adoleſcentibus paulo loquacioribus eſt ſerviendum: c
qui aliquid ſcire videntur, tamquam domini timentur.
vero quantum habet dominatum? Quo timore nocent
cit? An non eſt omnis metus ſervitus? Quid valet igit
eloquentiſſimi viri, L. Craſſi, copioſa magis, quam l
[4] oratio? [5] *Eripite nos ex ſervitute.* Quæ eſt iſta ſervit
claro homini, tamque nobili? Omnis enim animi deb
& humilis, & fracti timiditas, ſervitus eſt. *Nolite ſin
cuiquam ſervire.* In libertatem vindicari vult? Minime
enim adjungit? *Niſi vobis univerſis.* Dominum muta
liber eſſe vult. *Quibus & poſſumus, & debemus.* Nos
ſi quidem animo excelſo, & alto, & virtutibus exag
ſumus, nec debemus, nec poſſumus. Tu poſſe te
quoniam quidem potes: debere ne dixeris: quoniam
quiſquam debet, niſi quod eſt turpe non reddere. Se

12 Patrimonii, facultatum augendarum. Peculium eſt pecunia, quam mancipium dominô, aut filius famil. lias, patre indulgente, poſſidet.

1 Non eſt is, qui cum Catilina conjuravit: ſed is, de quo Plutarchus in Lucullo.

2 Scil. cupiditas honorum. Nam dictio, *res*, male hic inſerta erat.

3 Qui adoleſcentes ex ma virorum accuſatione probi eloquentiæ laudem capeſſe bant.

4 Qua ſuaſit legem Ser egitque ſenatus cauſam, con cum & accuſatorum factionen

5 Craſſo hoc tribuitur U Oratore.

QUæ eſt iſta in commemorand
lens oſtentatio? Soluſne tu div
E... e me audiſſe aliquid, & didiciſſe
dives? Quid, ſi ne dives quidem?
Quem enim intelligimus divitem?
homine ponimus? Opinor, in eo,
ad liberaliter vivendum facile conten
nihil appetat, nihil optet amplius.
te judicet divitem, non hominum ſe
tuæ. nihil ſibi deeſſe putet, nihil cu
aut contentus etiam pecunia? conce
propter aviditatem pecuniæ nullum
cum iſti 3 ordini ne honeſtus quidem
tidie fraudas, decipis, poſcis, paciſ
ſocios ſpolias, ærarium 4 expilas:
5 exſpectas, aut ne exſpectas quidem
hæc utrum abundantis, an egentis ſi
minis dives, non arca, appellari ſol
na; dum te inanem videbo, divitem
eo, quantum ...

modum, Filiam quis habet? pecunia eſt opus: Duas? m
ore: Plures? majore etiam. Et ſi, ut ajunt, Danai, qui
quaginta ſint filiæ; tot dotes magnam quærunt pecuniar
Quantum enim cuique ſatis eſt, ad id accommodatur, ut an
dixi, divitiarum modus. Qui igitur non filias plures, ſed i
numerabiles cupiditates habet, quæ brevi tempore maxim
copias exhaurire poſſint; hunc quo modo ego appellabo
vitem, cum ipſe etiam egere ſe ſentiat? Multi ex te audi
runt, cum diceres, neminem eſſe divitem, niſi qui exer
tum alere poſſet ſuis fructibus: quod populus Rom. tan
vectigalibus jam pridem vix poteſt. Ergo, hoc propoſit
numquam eris dives ante, quam tibi ex tuis poſſeſſionib
tantum [8] reficiatur, ut ex eo tueri [9] ſex legiones, & mag
equitum ac peditum auxilia poſſis. Jam fateris igitur, n
eſſe te divitem, cui tantum deſit, ut expleas id, quod exopt
Itaque iſtam paupertatem, vel potius egeſtatem, ac mendi
tatem tuam numquam obſcure tuliſti.

CAP. II.

NAm ut iis, qui honeſte rem quærunt mercaturis facie
dis, [1] operis dandis, [2] publicis ſumendis, intelligim
[3] opus eſſe quæſito: ſic, qui videt domi tuæ pariter accuſat
rum atque judicum [4] conſociatos greges; qui [5] nocentes,
pecunioſos reos eodem te auctore corruptelam judicii moli
tes: qui [6] tuas mercedum pactiones in patrociniis, [7] int
ceſſiones pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimiſſ
nes libertorum ad defœnerandas, diripiendaſque provinci
qui expulſiones vicinorum, qui latrocinia in agris, qui c

8 *Refici* dicitur id, quod capitur: & *reficere* eſt reſtituere. Dixit etiam Celſus JCtus in Pandectis: *quantum ex bonis ejus refici poteſt.*

9 Male alii, *quatuor legiones.*

1 Vel ſervorum operas locando, vel publicanis ſerviendo.

2 Conducendis vectigalibus, quod publicanorum erat

3 Eos non contentos eſſe re ſua familiari, non habere ſatis.

4 Accuſatores & judices coire flagitioſum eſt. Judex enim nec partes facere, nec ſequi debet. Conveniebant autem, ut corrumperentur j ces ad damnandos reos, quorum nis inhiabant.

5 Utrumque valet ad judicum ruptelam. Nam qui innocens judices non vult corrumpere, pecunioſus non eſt, non poteſt.

6 Craſſus improborum homi patrocinia ſuſcipere ſolebat.

7 Vulgo male, *intercifas.* In *ceſſiones* ſunt ſponſiones, interp fide ſua, ſe ſoluturum pro iis, ſolverent, quam promittebant cuniam.

tas rerum, atque abundantiæ: ...
aſſequere, [12] numquam omnino es
tem quoniam pecuniam contemnis
vulgi opinionem mediocris; ad tu
dica) de me ſilebo, [13] de re loquar
que æſtimanda res ſit; utrum tande
nlam Pyrrhi, quam Fabricio dabat
cii, qui illam pecuniam repudiaba
tum, an reſponſum Man. Curii? h
liberalitatem Africani, qui ejus hæ
partem ſuam conceſſit? Hæc profe
virtutum, pluris æſtimanda ſunt,
niæ. Quis igitur (ſi quidem, ut q
poſſideat, ita ditiſſimus habendus
tute divitiæ ſint? quoniam nulla p
argenti pluris, quam virtus, æſtim

C A P.

O Dii immortales! non int
magnum vectigal ſit parſim
ſumptuoſos; relinquo iſtum quæſ
prædiis ſexcenta ſeſtertia: ego ce

&ilem, & veſtem, infinite concupiſcenti, non modo uctum ille ſumtus eſt; ſed etiam ad fœnus, exiguus: o tenui vectigali, detractis ſumptibus cupiditatis, aliciam redundabit. Uter igitur eſt ditior, cui deeſt, an perat? Qui eget, an qui abundat? cujus poſſeſſio quo jor, eo plus requirit ad ſe tuendum; an quæ ſuis ſe viſuſtinet? Sed quid ego de me loquor, qui morum, ac rum vitio, aliquantum etiam ipſe fortaſſe in hujus ſæcrore verſer? Manius Manilius patrum noſtrorum me- (ne ſemper Curios, & [2] Luſcinos loquamur) pauper n fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in cano. Nos igitur divitiores, qui plura habemus? Utiuidem. Sed non æſtimatione cenſus, verum victu, cultu terminatur pecuniæ modus. Non eſſe cupidum, a eſt: non eſſe [4] emacem, vectigal eſt: contentum uis rebus eſſe, maximæ ſunt, certiſſimæque divitiæ. n, ſi iſti callidi rerum æſtimatores [5] prata, & [6] areas m magno æſtimant, quod ei generi poſſeſſionum mi- [7] quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ ipi., nec ſurripi poteſt umquam, neque naufragio, necendio amittitur; nec tempeſtatum, nec temporum ba ione mutatur? qua prædita qui ſunt, ſoli ſunt divili enim poſſident res & fructuoſas, & ſempiternas: , quod eſt proprium divitiarum, contenti rebus ſuis: ſe putant, quod eſt; nihil appetunt, nulla re egent, ibi deeſſe ſentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, ri, quoniam incertas, atque in caſu poſitas habent, & mper appetunt, nec eorum quiſquam adhuc inventus ıi, quod haberet, eſſet ſatis; non modo non copioſi, es, ſed etiam inopes, ac [8] pauperes exiſtimandi ſunt.

lgati: *ad ſumtum ille eſt*. Sed noſtra lectio plerorumlicum auctoritate nititur, & :: tantum abeſſe, ut ſexcenta ciant ad ſumtus domeſticos, idem ſatis ſint ad diſſolvennus.

Fabricium Luſcinum ſignifiem ter in his Paradoxis jam vit.

abico vetuſto oppido, quod uſculum fuit, non procul ab ma, prædium Labicanum t, ut *Tuſculanum*, aliaque ejuſdem generis.

4 Mala emtio ſemper exprobrat ſtultitiam.

5 Cato pratis primum, Varro ex perſona Scrofæ quintum locum inter prædia ruſtica tribuit.

6 Areæ inter urbana prædia magni æſtimabantur, propter anguſtias ſoli. propterea dixit Cicero, *areas quaſdam*, id eſt urbanas, & in urbis nobilioribus locis: ne quis de areis omnibus acciperet.

7 Fere.

8 Improbi pauperes.

SOMNIU

SCIPIO LOQ[illegible]

CAP. I

CUm in Africam veniſſe[illegible]
ad quartam legionem tri[illegible]
tum, nihil mihi potiu[illegible]
niſſam convenirem, [illegible]
juſtis de cauſis amiciſſim[illegible]
complexus me ſenex collacrymavit
ſpexit in cœlum: & Grates, inquit
vobiſque 4 reliqui cœlites, quod, an
gro, conſpicio in meo regno, & h
Scipionem, cujus ego nomine ipſo
ex animo meo 5 deſcendit illius op[illegible]
6 viri memoria. Deinde ego illum d
noſtra republica percontatus eſt. M
troque habitis, ille nobis conſump[illegible]
regio apparatu accepti, ſermonem i[illegible]
duximus; cum ſenex nihil niſi de
omniaque ejus non facta ſolum, ſed
Deinde, ut cubitum diſceſſimus, m[illegible]

am noctem vigilaſſem, arctior, quam ſolebat, [8] ſomnu
plexus eſt. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod era
locuti: fit enim fere, ut cogitationes, ſermoneſqu
i pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribi
nius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogita
& loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, quæ mihi [10] e
gine ejus, quam ex ipſo, erat notior. Quem ut agnovi
dem cohorrui. Sed ille; Ades, inquit, animo, & omit
norem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ.

CAP. II.

Idesne illam urbem, quæ [1] parere populo Roman
coacta per me, renovat priſtina bella, nec potei
cere? (oſtendebat autem Carthaginem de [2] excelſo, &
ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco,) ad quam t
gnandam nunc venis [3] pæne miles? Hanc hoc bienni
ul everes: eritque [4] cognomen id tibi per te partum
habes adhuc à nobis hæreditarium. Cum autem Car
inem deleveris, triumphum egeris, cenſorque fueris
ieris legatus [5] Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciam
ere iterum conſul [6] abſens, bellumque maximum conſi
Numantiam exſcindes. Sed cum eris [7] curru Capito
invectus, offendes rempublicam perturbatam conſilii
tis mei. Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patriæ
en animi, ingenii, conſiliique tui. Sed ejus tempori
cipitem video quaſi fatorum viam. Nam, cum ætas tu
ſepte

omnus dicitur complecti homi-
quia membra ſomno pæne con-
tenentur, nullaque munia obi-
ſunt.
um enim Ennius Homeri ver-
geret, meditaretur, edi ceret,
etur, ſomniavit ſe Homerum
ctum, animaque Homeri, juxta
goricum dogma, animatum.
Imagines gentilitiæ in atriis
ebantur.
tibutum pendere.
fricanus ex lacteo circulo lo-
, qui eſt inter æthereas ſtella-
mmas ſplendidiſſimus, propter
tam ſtellularum, ut Ariſtoteles
lemæus ajunt, multitudinem.

3 Nam in militia primus eſt hono
ris gradus tribunus mil.

4 Comparabis tibi tua virtut
cognomentum, quod ad hoc uſqu
tempus habes à me avo tuo hæredita
rium. Is enim primus ex Romani
Imperatoribus nomine victæ à ſ
gentis eſt nobilitatus.

5 Ad Ptolemæum Phyſconem.

6 Quia conſulatum non petiit, ne
que in campum Martium candidatu
cum aliis deſcendit.

7 Poſtquam triumphaveris.

8 Tib. Gracchis, tribuni plebis
Cornelia nati, Africani majoris filia

9 Involucris verborum [illegible]
mortem tegit, ex arte.

N

Lælius, ingemuiſſentque cæteri v
dens Scipio, Quæſo, inquit, ne
& [16] parum rebus: audite cætera.

Cap. I

SEd, quo ſis, Africane, alacri
cam, ſic habeto: Omnibus,
adjuverint, auxerint, certum eſſ
cum, ubi beati ævo [2] ſempiterno
illi principi Deo, qui omnem hu
quidem in terris fiat, acceptius,
hominum jure ſociati, quæ civit

10 Ita appellat annum, propter zodiaci obliqui circuli ambitum, quem Sol conficit.

11 *Quia eadem ſigna per annos ſingulos certa lege ſol metitur*, ut ait Macrobius.

12 Duo numeri, ſeptenarius & octonarius, alter altera de cauſſa pleni dicuntur à Pythagoreis, & Pythagoreos multis Philoſophis ſequutis. Macrobius de ſeptenario multa docet, ſed plerague ...

Phil
dign
runt
fort
imp
net.

15
hiſt
16
ma
bus

ores, & conſervatores, hinc profecti, huc revertunt
ego, etſi eram perterritus, non tam metu mortis, qu
liarum à meis, quæſivi tamen, viveretne ipſe, & Paul
r, & alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vei
ait, ii vivunt, qui [4] ex corporum vinculis, tamquan
ere, evolaverunt: [5] veſtra vero quæ dicitur vita, m
Quin tu aſpicias ad te venientem Paullum patrem. Qu
idi, equidem vim lacrymarum profudi. Ille autem
plexus, atque oſculans, flere prohibebat. Atque ego
num, fletu repreſſo, loqui poſſe cœpi, Quæſo, inqua
r ſanctiſſime, atque optime, quoniam hæc eſt vita, (
icanum audio dicere) quid moror in terris, quin hinc
venire propero? Non eſt ita, inquit [6] ille. Niſi Deus
is hoc [7] templum eſt omne, quod conſpicis, iſtis te c
s cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non pot
nines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur ill
bum, quem in hoc [8] templo [9] medium vides, quæ te
tur: hiſque animus datus eſt ex illis [10] ſempiternis ig
, quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, rotund
ivinis animatæ mentibus, [12] circos ſuos, orbeſque con
t celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis om
retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec inju
, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrand
ne munus humanum, aſſignatum à Deo, defugiſſe
nini. Sed ſic, Scipio, ut [13] avus hic tuus, ut ego, c
enui, juſtitiam cole, & pietatem: quæ, cum ſit mag
arentibus, & propinquis, tum in patria maxima eſt:
via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui ja
runt; & corpore laxati, illum incolunt locum, [14] que
s: (erat autem is [15] ſplendidiſſimo candore inter ſlar
circus elucens) quem vos, ut à Grajis accepiſtis, Orbe
um nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, pr
cla

Hæc Cicero hauſit ex Socrate, vide in Phædone Platonis.
Hæc quaſi ad verbum refert So- in Gorgia Platonis.
Paullus, non Africanus.
Cœlum intelligit.
Univerſo mundo.
Communis eſt veterum ſenten- tiâ totius univerſi centro tellu- noſtram poſitam eſſe.
Chaldæi, eoſque fere ſequuti Græci Philoſophi omnem cœleſt regionem igneam eſſe ſtatuerut hominibuſque datum animum à D ex ſtellis & ſider bus.
11 Hoc eſt ex dogmate Platonici
12 Vulgo, *circulos.*
13 Africanus major.
14 Sequitur Platonem & al Phyſicos.
15 Fuit hæc ſententia Democ noſtro tempore teleſcopiis prob

QUam cum magis intuerer, Quæſo
quouſque humi defixa tua mens e
quæ in templa veneris? [1] Novem tibi
globis connexa ſunt omnia: quorum [2] u
timus, qui [3] reliquos omnes complect
Deus, [4] arcens, & continens cæteros; i
qui volvuntur, ſtellarum curſus ſempite
ſeptem, qui verſantur retro, contrario
lum, ex quibus unum globum poſſide
[6] Saturniam nominant. Deinde eſt hor
ſperus, & ſalutaris ille fulgor, qui dicit
tilus, [9] horribiliſque terris, quem Ma
[10] ſubter mediam fere regionem Sol
[12] princeps, & [13] moderator luminum

16 Lunam ſignificat, lucem à Sole mutuantem.

1 Non plures ſphæras Cicero poſuit, quam quot ſubjectæ eſſent ſenſui, & Pythagorica probaret Muſica, ac plerique omnes antiqui Philoſophi traderent

2 Octava ſphæra, ſupra appellata. Cœlum ipſum proprie dictum, tot

8 Ipſum
clementiq
eſt. *Jupite*

9 Horro
& nocens t
colentibus.

10 Hic C
pretatus eſ
diſſentit.

i, & [15] temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta ſua
ſtret, & compleat. Hunc, [16] ut comites, conſequun-
alter Veneris, alter Mercurii curſus: in infimoque orbe
, radiis Solis accenſa, convertitur. Infra autem jam
eſt, niſi mortale, & caducum, præter animos generi
num munere deorum datos. Supra Lunam ſunt æterna
a. Nam ea, quæ eſt [17] media, & nona, tellus, [18] ne-
ovetur, & infima eſt, & in eam feruntur omnia [19] ſuo
pondera.

C a p. V.

Uæ cum intuerer ſtupens, ut me recepi, [1] Quid? hic,
inquam, quis eſt, qui complet aures meas, tantus, &
ulcis ſonus? Hic eſt, inquit ille, qui [2] intervallis con-
us imparibus, ſed tamen pro [3] rata portione diſtinctis,
lſu, & motu ipſorum orbium conficitur: qui [4] acuta
ravibus temperans, [5] varios æquabiliter concentus effi-
Nec enim [6] ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & na-
ert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem
ſonent. Quam ob cauſam ſummus ille [7] cœli ſtellifer
s, cujus converſio eſt concitatior, acuto, & [8] excitato
tur ſono: graviſſimo autem hic lunaris, atque infimus.
terra, nona, immobilis manens, ima ſede ſemper hæ-
omplexa medium mundi locum. Illi autem octo cur-
in quibus eadem vis eſt duorum, [9] Mercurii & Veneris,
ſeptem

uia cœlum & terram ſuo ca-
mperat.
'eneris & Mercurii ſtellæ cur-
bent Solis celeritati parem:
o tum ſubſequentes, tum an-
ntes, non longe ſeparantur,
m ſi juſſæ ſint eum obſervare,
ri, deducere, quocunque eat.
o mundi medio & centro, quæ
ſententia jam exploſa eſt.
uerunt quondam Philoſophi,
ris temporibus Nicolaus Co-
us, qui confirmarunt, eam mo-

ua ſponte & quaſi natura.
ulgati: *Quis hic, inquam, quis*

onorum intervalla ſunt, ubi
nt impares, hoc eſt, graves
lli acuti, *quæ ſonorum* inæ-

qualitas conſtituit conſonantiam.

3 Certa quadam ratione & pro-
portione, unde ſonorum fiat conve-
nientia & concentus.

4 Hæc eſt conſonantia, quæ ex in-
æqualibus fit ſonis, acutis & gravi-
bus.

5 Varias conſonantias, dia teſſa-
ron, dia pente, dia paſon in orbium
harmonia Pythagoras audiebat.

6 Sic ratiocinabantur Pythagori-
ci: quorum commentum refutat
Ariſtoteles.

7 Vulgati habent: *ſtelliferi*, mi-
nus lepide.

8 Penetrantiori.

9 Quid abſurdius, quam hic inſe-
rere *Mercurii & Veneris*? nam due-
rum ad ſonos, non ad curſum planc-
tarum referendum eſt.

N. 3.

vero tantus eſt totius mundi incita
ut eum aures hominum capere no
lem adverſum nequitis, ejuſque r
vincitur. Hæc ego admirans, r
terram identidem:

C A P.

TUm Africanus, Sentio, inc
hominum ac domum conte
(ut eſt) ita videtur, hæc cœleſtia ſ
na contemnito. Tu enim quam
minum, aut quam expetendam gl
des habitari in terra raris, & anguſ
maculis, ubi habitatur, vaſtas ſolit
qui incolunt terram, non modo
hil inter ipſos ab aliis ad alios man
liquos, partim [5] averſos, partim
bis: à quibus expectare gloriam c
nis autem eandem terram quaſi qu
cundatam [7] cingulis: è quibus [8] d

& cœli [9] verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixo
briguiſſe pruina vides: [11] medium autem illum, & max
n, ſolis ardore torreri. Duo ſunt habitabiles: quoru
ralis ille, in quo qui inſiſtunt, [12] adverſa vobis urge
igia: nihil ad veſtrum genus: hic autem alter [13] ſubjecti
uiloni, quem incolitis, cerne, [14] quam tenui vos par
tingat. Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, [15] a
a verticibus, [16] lateribus latior, parva quædam inſula e
umfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum
d Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomin
uam ſit parvus, vides. Ex his ipſis cultis, notiſque ter
a aut tuum, aut cujuſquam noſtrum nomen, vel Cauc
a hunc, quem cernis, tranſcendere potüit, vel illum Ga
a tranſnatare? Quis in reliquis orientis, aut [18] obeun
s ultimis, aut Aquilonis, Auſtrive partibus, tuum nom
iet? Quibus amputatis, cernis profectò, quantis in a
iis veſtra gloria ſe dilatari velit. Ipſi autem, qui de vo
uuntur, quamdiu loquentur?

C a p. VII.

Uin etiam, ſi cupiat proles illa futurorum homin
deinceps laudes uniuſcujuſque noſtrum, à patribus a
tas, poſteris prodere, tamen propter eluviones, exuſti
que terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe e
a modo non æternam, ſed ne diuturnam quidem glori
qui poſſumus. Quid autem intereſt, ab iis, qui poſ
centur, ſermonem fore de te, cum ab iis nullus fuer
ante nati ſint? Qui nec pauciores, & certe [1] meliores f
it viri: cum præſertim apud eos ipſos, à quibus audiri r
n noſtrum poteſt, nemo unius anni memoriam conſe
poſ

Polis.
o Infeſtari frigore.
1 Zonam torridam.
2 Antipodes illius zonæ in noſtra
t zona, noſtræ zonæ viciſſim an-
odes in illa zona.
3 Zona ſeptentrionalis tempe-
t.
4 Quam parva ejus pars Romano
erio pareat.
5 Polo mundi & Arctico orbi pro-
qua.

16 Latera ſunt Ciceroni partes
ter ortum & occaſum ſibi opp
tas.
17 Si quis è cœlo terram ore
circumfuſam cerneret, formicam
in tenui guttulaque immerſam ſe
dere exiſtimaret.
18 Vulgo: *abeuntis* melius:
[illegible]. obire enim dicuntur ſider
1 Antiques [illegible] [illegible]
[illegible] candidi.

B 4

revocatis, expletum annum habeto. Huj
dum ſ vigeſimam partem ſcito eſſe conve
reditum in hunc locum deſperàveris ,
magnis , & præſtantibus viris : quanti ta
num gloria, quæ pertinere vix ad unius a
poteſt ? Igitur alte ſpectare ſi voles , at
æternam domum contueri ; neque te ſer
ris ; nec in præmiis humanis ſpem poſi
ſuis te oportet illecebris ipſa virtus trah
Quid de te alii loquantur, ipſi videant. S
Sermo autem omnis ille & anguſtiis cir
quas vides ; nec umquam de ullo peren
hominum interitu ; & oblivione poſte
Quæ cum dixiſſet.

Cap. VIII

Ego vero , inquam , ô Africane , ſi
de patria quaſi limes ad cœli aditum
pueritia , veſtigiis ingreſſus patriis , & tu
defui : nunc tamen tanto præmio prop
vigilantius. Et ille , Tu vero enitere , &

ıa iſta declarat: ſed mens cujuſque, is eſt quiſque; ı
gura, quæ digito demonſtrari poteſt. [2] Deum te ig
ı eſſe: ſi quidem deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui ı
it, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & m
ɔrpus, cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum ille p
. Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem
ıs æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus mo
n [3] quod ſemper movetur, æternum eſt: quod au
um affert alicui, quodque agitatur aliunde, quando fi
ɛt motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt. Solum
quod ſeſe movet, quia numquam deſeritur à ſe; nı
n ne moveri quidem deſinit. Quin etiam cæteris,
ventur, hic fons, hoc principium eſt movendi. Princ
m nulla eſt origo. Nam ex principio oriuntur omı
m autem nulla ex re. Nec enim eſſet principium, q
ıeretur aliunde. Quodſi numquam oritur, ne occidit
ı umquam. Nam principium extinctum, nec ipſum
renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe ı
ıcipio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo
d ipſum à ſe movetur. Id autem nec naſci poteſt,
ı: vel concidat omne cœlum, omniſque natura conſiſ
ɛſſe eſt, nec vim ullam nanciſcatur, quæ primo imp
veatur.

C A P. IX.

Um pateat igitur, æternum id eſſe, quod à ſe ipſo
veatur: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tr
neget? Inanimum eſt enim omne, quod impulſu ag
ɛxterno: quod autem animal eſt, id motu cietur inte
& ſuo. Nam hæc eſt natura propria animi, atque
: ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moveat: neque [1] nat
e, & æterna eſt. Hanc tu exerce in optimis rebus.
m optimæ, curæ de ſalute patriæ: quibus agitatu
citatus animus, velocius in hanc ſedem, & domum ſi
volabit: idque ocius faciet, ſi jam tum, cum erit incl

ılitate, pluſque quam quæſtio
ıcipit, efficere conatur: homi-
quippe & immortalem, & Deum

Homines enim ac Dii animalia
lle rationeque prædita philoſo-
phis viſa ſunt, ſed immortal
excellentia homines à Diis
rari.

[3] Hæc ſumta ex Phædro Plat

[1] Platonicum hoc, non Cic
num.

2 Diſce rationem aperiendi aditus ad cœleſtem vitam.

3 Et iſtud eſt Platonicum, quaſi flagitioſorum animæ circa tumulos volutentur, nec in cœlum, niſi multis exagitatæ ſæculis, revertantur.

4 Hic ad conte deterritis mortalem edoctis, ſtium me tis.

F I N I S

INDEX

ERUM ET VERBORUM.

A.

ABſtinentia Africani. 130
Academiæ ratio quid à cæteris differat. 96. ſeq.
Accii Poëtæ verſus de Atreo. 182
Poëtæ de regno ſententia. 173
[illegible]tio laudem peperit L. Craſſo [illegible]enti. 117
[illegible]atio multos illuſtravit. ibid.
[illegible]atio quibus de cauſis ſit ſuſcipienda ibid. ſeq.
[illegible]atoris nomen fugiendum. ibid.
[illegible]s græcè ſcripſit hiſtoriam. 187
[illegible] cognitioni anteponenda. 88. ſeq.
[illegible] in omni ſuſcipienda, duo [illegible]ſideranda ſunt: honeſtas & effi[illegible] facultas. 44
[illegible]entes quibus è rebus com[illegible] [illegible] petere debeant. 114
[illegible]entia & ſuperatio. 202
[illegible]entia multo plures, quam ſe[illegible] [illegible] habet. 219
[illegible]eatrum petulantia magis [illegible] [illegible] 206
[illegible]tum imbecillitas conſilii [illegible] 69
[illegible]live. 54
[illegible] 57
[illegible] pellicet præ[illegible]iſi. 155
[illegible] 19
[illegible] fabula [illegible] auctor. [illegible]
[illegible] quæ amica ſit, ita ſen[illegible] [illegible]patum tenet in [illegible] [illegible] 216
[illegible]entia 130
[illegible] pulcherrimum. 54
[illegible] potentior admodum abit[illegible] [illegible] 131
[illegible]us. 105
[illegible] occiſus. 134
[illegible] lex [illegible] 129
[illegible] voluptates. 213
[illegible] laus. 87
Telamon[illegible]us. 68
tragœdia. ibid.
Alexander Macedo humanitate ſuperatus à patre. 53
Alexander Pheræus ab uxore interfectus. 104
Amare quid ſit. 99
Amici qui deligendi. 204
Amicitia diſſuere oportet, non præcidere. 71
Amicitia inter æquales magis elucet. 266
Amicitia orta à natura, non ab indigentia. 201. ſeqq.
Amicitia qua re propinquitati præſtet. 237
Amicitia quid ſit. 236
Amicitiæ ne in inimicitias convertantur, cavendum. 258
Amicitiæ prima lex, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. 245. ſeq.
Amicitiæ termini. 250
Amicitiæ veræ difficillime reperiuntur in iis, qui in honoribus, reque publica verſantur. 253
Amicorum omnia communia. 31
Amicorum paria. 236
Amicus tanquam alter idem. 259
Amilcar Annibalis pater. 180
Animi generi hominum deorum munere dati. 291
Animi opera majora quam corporis. 115
Animo nihil divinius. 272
Animorum motus duplices. 59
Animorum natura æterna. 297
Animorum natura cur mortalis eſſe non poſſit. 223
Animorum vis duplex. 59
Animus cœleſtis ex altiſſimo demiſſus & depreſſus in terram. 223. ſeq.
Animus hominis dives, non arca, appellari debet. 259
Animus in cuſtodia corporis quoad Deo videtur, retinendus. 291
Anim[illegible] callidus. 17
An[illegible] crudelis. 1
Annulus Gygis. 9
Annum ſolis reditu metimur. 296
Annus vere vertens multa hominum ſecula complectitur. ibid.

Anti

Aratus Sicyonius Nicoclem tyrannum occidit. 132
Archytas Tarentinus. 208
Ariopagitas conſtituit Solon. 45
Ariſtides juſtus. 143
Ariſtidis ſententia de Themiſtoclis conſilio. 144
Ariſtippus omne bonum in voluptate poſuit. 189
Ariſto. 5
Ariſto Chius de ſenectute ſcripſit 1?8
Ariſtoteles quid de pecuniarum effuſionibus ſentiat. 122
Ariſtotelis opinio de honeſto. 150, 151
Aſſentatio ab amicitia removenda. 253
Aſtutiæ tollendæ. 167
Athenæ exemplis illuſtres. 2
Athenienſes in Æginatas duri. 156
L. Atilius cur ſapiens habitus. 18
Atilius Calatinus primarius populi vir. 215
Atilius Regulus, Conſul iterum, à Pœnis captus. 130
Atreus. 58
Atticus Pomponius cognomen Atheniis depo tavit. 192
Atticus P. Sulpicio multum utebatur. 2?9
Avaritia iniuriæ præcipua cauſa. 16

Beneficia
Beneficia
Beneficia
præcip
Beneficie
numeri
Beneficii
runt.
Benevole
aſſentat
Benevole
Benignit
Benignit
Benignit
Benignit
calami
Benignit
accom
Biantis d
Biantis p
Bias ſapi
Bias omn
Bona bon
Bona cad
Bona ea
ſecund
Bonitate

I N D E X.

id in patria liberanda 217

C.

verſus contra ſenectutem. 201
207
nnus. 67
regnandi cauſa pervertit 17
.. F. 64
lli patris frater. 78
ator civium bona vendi- 134. 185
gitiones non liberales ſed 25. 134
as. 66
as nimio gloriæ ſtudio
nonils nocuit. 50
hiloſophus. 190
exempla. 20
68
eleta. 21
verſa à Paulli filio. 131
omnis vacare contumelia 52
. 88
rius Africani prioris fere 137
rius ſapiens. 143
. 192
rius græcarum literarum
ſus in ſenectute. 193
o anno natus. 196
ator. *ibid.*
æſtor. *ibid.*
avunculus. 268
tus Stoicus. 168
Africanorum ætates inter- 172
conſilio illatum tertium
unicum. 47
nis præcepta quatuor ad
m rei familiaris. 136
regia laus. 165
de Carthagine ſuſpicio. 192
er de rebus ruſticis. 216
tum. 262
me latina lingua uti puta- 78
qualis ſermo. 66. 77
mpejo non inferior. 21
cere non idem ſunt. 158
Mummius. 131
onum. *ibid.*
195

M. Cethegus Suadæ medulla dictus ab Ennio. 218
Chryſippi dictum. 154
Cicero Academicus fuit. 96
M. Cicero omnes honores adeptus ſuo anno. 128
M. Cicero ſcripſit libros de Republ. *ibid.*
Cicero Conſul. 134
Ciceronis de oppreſſa conjuratione gloriatio. 46
Ciceronis verſus. *ibid.*
Ciceronis de gloria libri duo. 108
Ciceronis ædilitas. 122
Cimon Athenienſis. 124
Cincia lex à Maximo laudata. 195
Cincinnatus dictator. 215
Cineas Theſſalus. 209
Circe. 68
Civis qui ſit. 278 *ſeq.*
Civitas quæ dici poſſit. 277
Cleombrotus invidiam timens, Lacedæmonios perdidit. 50
P. Clodius. 122
Clytemneſtra, tragœdia. 133
Collatinus à Bruto Collega emiſſus. 155
Comœdia antiqua. 62
Communia civibus inter ſe quæ ſint. 31. *ſeq.*
Concordia fundamentum reipubl. 132
Conſilii capiendi deliberatio triplex, ut videtur Panætio. 7
Conſuetudinis maxima vis eſt. 255. *ſeq.*
Convivium melius Latini quam Græci nominarunt. 210
Corinthus cur deleta. 22
Corinthus à Mummio everſa. 131
Corinthus everſa. 155
Corporis bona externis bonis anteponenda. 136
L. Craſſi ædilitas. 122
Craſſi divitis ædilitium munus. *ibid.*
M. Craſſus. 65
Craſſus adoleſcens ex accuſatione laudem conſecutus. 115
Craſſus præ divitiis de honeſto non curabat. 169
P. Craſſus Pontificii juris & civilis ſtudioſus. 40
Cratippi laus. 96
Cratippi opinio de honeſto. 150
Cratippus Peripateticorum princeps. [illegible]
Cratippus ætate Ciceronis princeps philoſophorum.

Cato

. . . 224
Cyrus. 100
Cyrus Perſarum Rex, agricultura oblectatus. 217

D.

DAmon. 155
Decii duo. 43
P. Decius, quarto conſulatu ſe pro Republica devovit. 210
Decorum. 57
Decorum ab honeſto quid differat. 56
Decorum ab honeſto ſeparari non poteſt. ibid.
Decorum duplex. ibid.
Decorum fuſum eſt per omnes partes honeſtatis. 58
Decorum poëticum. ibid.
Decorum tribus in rebus poſitum eſt. 73
Deliberanda ea non ſunt, in quibus eſt turpis ipſa deliberatio. 152
Demetrius à Macedonibus relictus. 105
Demetrius Phalereus. 122
Demoſthenes. 115
Deos non nocere. 97
Depoſita non ſemper reddenda. 117
Detrahendi de abſentibus ſtudium vitioſam naturam ſignificat. 80

Duilius
& tib
Duodec

ELoqu
Eloq
Ennii v
163.
Ennius
nectu
Ennius
Epicure
Epicuri
Epigon
Euripic
Exercit
Exercit
Exilium
Exules

Q. F
C. Fab

I N D E X.

Foeciale jus. 23
Fœnerari à Catone improbatum. 136
Fœneratores ad medium Janum ſedebant. *ibid.*
Forti viro vis adhiberi non poteſt. 151
Fortis animus duabus in rebus cernitur. 40
Fortis viri character. 39
Fortiſſimus quiſque imperandi cupidiſſimus. 38
Fortitudinem quomodo definiant Stoici. 38
Fortitudo ſine juſtitia, in vitio. *ibid.*
Fortitudo eſt dolorum, laborumque contemptio. 159
Fortunam ſuis quiſque fingit moribus. 231
Fraus odio digna majore, quam vis. 25
Fraus vulpeculæ propria, vis leonis. *ibid.*

G.

GAbiniâ lege quanta labes facta ſit. 24.
Gallus dimetiendi coeli, & terræ ſtudioſiſſimus. 212
Gemma in vitibus. 211
Geometræ non omnia docent. 48
Gloria divitiis anteponenda. 136
Gloria tribus è rebus conſtat. 108. *ſeq.*
Gloria vera. 113
Gloriæ cupiditas in maximis animis & ingeniis. 17
Gloriæ cupidi homines facile ad res injuſtas impelluntur. 39
Gloriam qui contemnunt, non reprehendendi. 43
Gloriam è rebus bellicis petere adoleſcentes debent. 114
Gorgias Leontinus Iſocratis magiſter. 197
Gorgias Leontinus centum & ſeptem complevit annos. 1.7
Gracchi patris laus. 113
C. Gracchi frumentaria largitio. 118
Gracchi Tiberii filii, Africani nepotes. 132
Ti. Gracchum qui ſecuri ſint. 244
Græca verba Latinis inculcari ridiculum. 67
Græcia, manante à Lacedæmoniis malo, cecidit. 132
Græcorum nobiles victoriæ ſex. 37
Græcorum conſuetudo, ut iis propo-natur, de quo diſputent q ſubito.
Gratiæ & pecuniæ comparati
Gyges Platonicus, ex pa...to

H.

HAſta bis in foro poſita.
Hecatonis Rhodii libri ciis.
Hercules Prodicius.
Hercules in cœleſtium num locatus propter beneficia in num genus collocata.
Hereditas optima quæ.
Hereditatis ſpes quid efficiat.
Herodoti locus.
Heſiodi locus.
Heſiodus de ſtercoratione non fecit.
Homerus auctor optimus.
Homerus multis ante Heſiodu lis fuit.
Homines quidam non re, ſec ne
Homines, ſecundum Deos, bus maximè utiles.
Hominis propria appetitio p tas.
Hominis propria veri inve & in prudentia poſita.
Homo cæteris animantibus q præſtet
Homo ſolus ordinem ſentit.
Honeſtas à partibus quatuoi
Honeſtas per ſe animos omni vet.
Honeſtatis partes quatuor, tia, juſtitia, animi mag continentia.
Honeſti vis.
Honeſtum laudabile natura.
Honeſtum quibus ex rebus co
Honeſtum e quatuor veluti manat
Honeſtum nihil, quod juſtit
Honeſtum quid ſit, è Stoicor ripatheticorum, Socrati tia.
Honeſtum verum in ſapienti
Hortenſii ædilitas.
Hortenſius, Ciceronis libe tus Philoſophiæ.

Impii adverſus Deos qui ſunt. 148
Injuria fit duobus modis. 26
Injuſtitiæ duo genera. 15
Inſipiente fortunato nihil eſt intolerabilius. 250
Inſitionibus nihil invenit agricultura ſolertius. 215
Invita Minerva, nihil decet. 66
Jocandi genus duplex. 61
Jocandi genus quale eſſe debeat. *ibid.*
Ira male laudatur à Peripateticis. 53
Ira nihil recte fieri patitur. 79
Ira omnibus in rebus repudianda eſt. 52
Iraſci graviter inimicis non oportet. 51
Iratorum, aut alioqui commotorum forma ipſa corporis tota mutatur. 60
Iſocrates. 3
Iſocrates Gorgiæ Leontini diſcipulus. 157
Iſocrates vixit annos uno minus centum. *ibid.*
Italicum bellum. 130. *ſeq.*
Jura belli. 21
Juſtitia nullum tempus vacare debet. 38
Juſtitia omnium domina & regina virtutum. 148
Juſtitiæ munera

Legis X I
Legis Cin
Legum lat
vitatib
Leuctrica
Lex de re
Lex Craſſi
Lex Penn
Lex natu
ſpectat.
Lex Voc
Liber nen
Liberales
Liberalit
Liberalit
Liberalit
Liberalit
Libertati
ris ſuſc
Libertati
Libido ſe
C. Licinii
Loci & te
Luculli æ
Luculli

I N D E X.

...tris Idææ ſacra. 210
...tat à prudentia. 167
...i dictator. 186
...is pauper fuit. 286
...s deterret tribunum plebis
...atione patris. 186
...lus. 222
...atidianus. 165
...ratidianus Prætor edicit
quid ſervet. 171
...i ſeptimum annum poſt
...m jacuit. 170
...à fide juſtitiaque diſceſſit. 171
... 273
...ro. 150
... triumpho portata. 106
...us Tarentum recepit. 195
...us mortuum filium pro fu-
davit. 196
...laudationibus perdi puta- 200
...eneſtute minuitur. *ibid.*
...uod ſtatim vendas, ſordi- 87
... quæ probanda, quæ mi- *ibid.*
...i omnes ſordidi. *ibid.*
...s Imperator C. Marii. 170
...s à Legato ſuo C. Mario
...is. 170
... de beata vita ſententia. 288
...iis, ſervitus eſt. 283
...hidiæ. 269
... 57
... 55
...uid ſit. 82
...ſenum aliquid excuſationis 219
...l tam ſimile quam ſemnus. 225
...eligioſa jura tribuuntur. 233
...ædilitas. 171
...ſanciæ ſermo qualis. 66
... 115
...P. F juriſconſ. 69
...Porſenæ interfector. 271
...i continentia. 131
...us Cenſor. 42
...us Corinthum ſuſtulit. 131

N.

...verſus. 200
...bellum Punicum. 212
... 69
...ibus ſequenda. 66

Natura quas partes corporis [...]
eas tegere omnes debent. 74
Natura eſt lex divina & humana. 142
Natura non patitur, ut alteri detra-
hamus noſtri commodi cauſa. 145
Natura eſt jus gentium. 147
Natura lex. 258
Natura ſimilium ſui appetens eſt. 248
Naturæ convenienter vivere. 142
Naturam quiſque ſuam potius, quam
alienam ſequi debet. 66
Nearchus Tarentinus. 209
Neptunus tres optiones Theſeo de-
dit. 10
Neſtor apud Homerum de virtutibus
ſuis ſæpiſſimè prædicat. 204
Nicocles tyrannus occiſus. 132
Non putaram. 48
C. Norbanus à P. Sulpicio accuſatus. 116
Numantia deleta. 22
T. Numicius tribunus pl. 56

O.

OBjurgationum qui modus. 79
Ocium languorem affert. 137
M. Octavii frumentaria largitio. 129
Cn. Octavius primus è ſua familia
Conſul. 80
Oeconomicus Xenophontis liber à
Cicerone jam ſene verſus. 135
Officia aliis alia magis debentur. 35
Officia ſplendidiſſima, quæ ab animi
magnitudine oriuntur. 36
Officia pro ætatum ratione varian-
tur. 72
Officia ſenum. *ibid.*
Officia media. 142
Officia à quatuor fontibus honeſtatis
ducta. 178
Officia exprobrantium hominum
odioſum genus. 256
Officii amplitudo & laus. 4
Officii deſcriptio. 7
Officii diviſio. *ibid.*
Officii deſerendi cauſſæ. 17
Officii perſequendi rationes quin-
que. 96
Officii deliberatio triplex. 140
de Officiis libri non multum à Peri-
pateticorum dogmate differunt. 2
de Officiis libri à Stoicorum fontibus
derivati. 5
Officina nihil habet ingenuum. 66
de Officio quæſtio duplex. 6
Officiorum præcepta adoleſcentibus
aptiſſima.

O 2 Offici-

Opinionem hominum de ſe neglige-re arrogantis eſt. 58
Opipare paratum convivium. 161
Orationis vis duplex. 77
Orationis duplex ratio. 115
Oratoris proprium quid ſit. 3
Orbium cæleſtium ordo. 292
Ordo quid ſit. 82
Origines, Catonis liber. 212
Ὁρμαί. 101

P.

M. PAcuvii fabula. 239
Panætii opinio de honeſto. 140. ſeqq.
Panætius reprehenſus. 6
Panætius Africani præceptor. 54
Panætius. 99
Panætius duas res in ſuis libris prætermiſit. 135
Panætius utilitatum comparationem omiſit. 136
Panætius de officiis accuratiſſime ſcripſit. 140
Panætius locum de officiis prætermiſit. ibid.
Panætius defenditur à Cicerone 149
C. Papirius. 263
C. Papirius Conſul legem tulit de tribunis plebis reficiendis. ibid.
Papus Æmilius C. Luſcino familia-

Perdue
Pericl
Pericle
Pericl
Pericl
Pericu tum
Pericu ratie
Peripa dent
Perjur
Pernic ſimu
Phaëto
Phaët
Phala
Phala
Philip tas.
Philip
Philip
L. Ph
L. Ph
Philip
Philo
Philo
Philo
Philp

I N D E X.

ſtum in Philoſophos. 18
ræcepta duo reipublicæ
is neceſſaria. 50
uta & rorantia. 211
gnum. 100
ctum honorificum in Ci-
. 45
agni theatrum. 122
Magnus reprehenſus. 56
tribunus plebis diem
Manlio dictatori. 185
nitis dictum de avaritia.
1'9
enturionis vires. 205
mnis. 208
Panætii diſcipulus. 140
de officiis ſcripſit. ibid.
nnia, rata. 258
imæ nomine. 121
n appetere hominis pro-
9
la natura, ſed oc upatio-
nia, lege, pactione, con-
ſorte. 14
a ocioſior, publica fru-
42
vitam multi coluere, ut
e viverent. ibid.
. 119
n ſervanda. 173
uando ſtandum non ſit. 19
122
n quo ſita. 11
juid. 13
ine juſtitia nocet. 108
enectutis eſt. 199
& ſapientiæ diſcrimen. 88
rex, Arati Sicyonii ho-
131
Ægypti rex alter poſt
iam conditam. ibid.
inis duo genera. 75
Annibalis diſſimiles mo-
240
clara ſententia. 24
Macedones dediderunt.
101
acides. 25
llum intu'it Romanis. 45
ſeveritas. 64
. 34
orum mos in exercenda
. 227
entarius. 262

Q.

de honeſto & utili. 157. ſeq.

R.

RAtione utentium duo genera. 97
Rectum ita juſtum, ſi volunta-
rium. 18
Reges cur inſtituti. 112
Regnandi cupiditates unde exiſtant.
152
Regni fides nulla. 6
Regulus captus à Pœnis. 25
Regulus Atilius. 82
M. Atilius Regulus. 91
Rei familiaris augendæ qui modus.
39
Reipublicæ præfuturis duo Platonis
præcepta neceſſaria. 50
Reipublicæ rectores legum ſimiles
eſſe debent. 53
Repetundarum lex. 130
Reſpublicæ maximæ per adoleſcen-
tulos labefactatæ, à ſenibus ſuſten-
tatæ. 159
Rhetorum campus 37
Romanarum legionum fortitudo ani-
mi. 122
Romani quibus populis victis civita-
tem dederunt. 22
Romani viri illuſtres bellica laude.
37
Romani populi Cannenſi clade animi
magnitudo. 156
Romulus injuſtus. 154
Romulus quibus gradibus in cœlum
aſcenderit. 271
Roſcium Amerinum adoleſcens de-
fendit Cicero. 1.8
Rupilius fabularum actor. 133
P. Rutilius. 115
Rutilius Rufus Panætii auditor. 140

S.

SAcra familiarum. 34
Sagunti. 276
C. Salinator. 154
Salinator Tarentum amiſit. 196
Sanguinis conjunctio, vinculum ca-
ritatis. 38
Sapalæ. 104
Sapientia in quo ſita. 10
Sapientia quid à prudentia differat.
88
Sapientia princeps virtutum. ibid.
Sapientia quid ſit.
Sapientiæ amor ex cognitione ho-
neſti.
Sapientiæ laus.

Q 4 Sapi-

M. Scaurus. 45
Scaurus filius damnatus. 81
Scientiæ cupiditate omnes trahimur. 12
Scipio Naſica Ti. Gracchum interemit. 46
Scipio Numantiam excidit. *ibid.*
Scipio ambitioſus & triſtis. 64
Scipio Africanus Paulli filius eloquentia cumulavit bellicam gloriam. 69
P. Scipio pontifex Maximus. 212
Scipio paucis ante mortem diebus, triduum de republica diſſeruit. 234. *ſeq.*
Scipio tribunus militum in Africa. 288
Scipiones duo. 143
Scipiones duo iter Pœnis, vel corporibus ſuis obſtruere voluerunt 212
Scipiones duo propugnacula belli Punici. *ibid.*
Scipionis Naſica ſermo qualis. 66
Scipionis Africani filius, qui minorem Africanum adoptavit. 71
Scipionis Africani dictum. 137
Scipionis virtutes. 226
Scipionis hoſpes Maſiniſſa. 205
Senator non eſt, qui jurejurando hoſtium tenetur. 180
Senectus accuſatur non propter ætatem, ſed propter mores. 197

I N D E X.

ꝑpter avaritiam periturâ. 131
ai bonus vir eſſet Piathias. 169. ſeq.
tæ verſus. 201
terum ornatu fere militari. 37
ide verba ſint ducta, ſtudio- ſrunt. 4
oneſtum ſolum bonum eſſe 142
endidius de officio, quam ici aut Peripathetici diſſe- 141
inverecundia. 10
opinio de commodis com- idis. 142
ſummum bonum. *ibid.*
oratio. 269
nini bene eſſe poteſt. 280
anes inſanire. 277
us aſtrologiæ ſtudioſus. 13
us C. Norbanum accuſavit. 116
us trib. plebis à Q. Pom- ltali odio diffidet. 229
jus, ſumma injuria. 20
in proſperis rebus ſugien- 53
m parem eſſe inferiori, um eſt in amicitia. 256
ivium bona ſub haſta ven- 106
itiones non liberales, ſed 28
ictoria crudelitas. 105
i, comœdia Statii. 201

T.

novæ injuſtæ. 105
i regnum iniquum. 173
s exul. 250
um regis ætas. 220
itia. 56
ocus. 86
Lælii familiaris. 262
les. 127. 246
ſtus. 120
tata tria. 278
enienſis congreſſum homi- iebat. 261
s Cononis filius. 69
ebis hoſtibus dediti. 184
m finis. 129
154
204
295
Turpe mutatur tempore. 245
Turpe nunquam utile. 258
Turpio Ambivius. 220
Turpitudo maximè contra naturam. 252
Tyrannorum fere violenta mors. 169

V.

VAlerius Corvinus ad centeſimum annum vixit. 217
Valetudinis tuendæ ratio. 135
Vectigalia urbana ruſticis antepo- nenda. 136
Venandi ſtudium honeſtum. 62
Venditor, lege XII tab. præſtabat tantum vitia, quæ lingua nuncu- pata eſſent. 164
Ver adoleſcentiæ comparatur. 229
Verecundia. 75
Verecundia ſublata nihil rectum aut honeſtum eſt. 85
Verecundia maximum amicitiæ ad- jumentum. 260
Veri inveſtigatio hominis propria. 9
Veritas moleſta eſt. 262
Verſus in Ulyſſem. 279
Veſtitus quæ ratio. 76. ſeq.
Veterrima quæque debent eſſe ſua- viſſima. 254
Veturius hoſti deditus. 184
Viam erranti non monſtrare, Athe- nis execrationibus publicis ſanci- tum. 159
Villa locuples abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caſeo, melle. 216
Vires celeritati anteponendæ. 42
Virgula divina. 90
Viriatus Luſitanus à C. Lælio fractus & comminutus. 112
Virtus omnis tribus in rebus fere vertitur. 100
Virtus pluris æſtimanda, quam ulla poſſeſſio, aut ulla vis auri & ar- genti. 108
Virtus tenera & tractabilis eſt. 248
Virtus amans ſui eſt. 265
Virtus amitti non poteſt. 266
Virtus eſt conſentiens cum ratione, & perpetua conſtantia. 275
Virtute qui præditi ſunt, ſoli ſunt divites. 202
Virtute nihil amabilius. 237
Virtutem unam qui habet, an omnes habeat 108
Virtutem quomodo nonnulli [illegible] pretentur.

Vitia animi graviora, quam corporis ac fortunæ. 147
Vitis natura caduca. 214
Ulciſcendi modus. 21
Ulyſſes. 67
Ulyſſes militiam ſimulatione inſaniæ ſubterfugere voluit. 179
Voluptas pluriſmorum patrociniis defenditur. 188
Voluptas omnis honeſtati contraria. 189
Voluptate nulla peſtis capitalior. 208

X A
Xeno
Xeno
Xeno
mi
Xeno

Z E

F I N

[illegible]